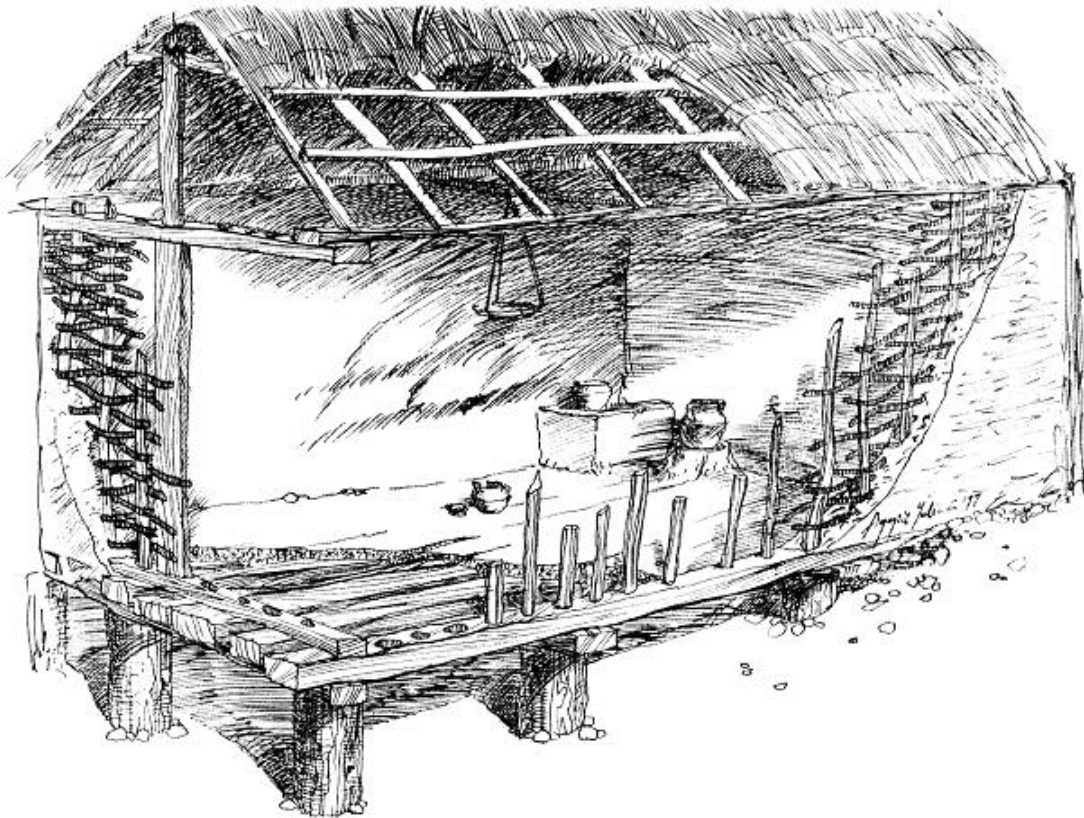

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

1/2001

Editura Ars Docendi
București
2002

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

1/2001

**Editura Ars Docendi
București
2002**

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE 1/2001

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: Silvia Marinescu-Bîlcu

Membri: Cătălin Bem, Constantin Haită, Adrian Bălășescu

Coperta: Iulian Agapie

Traduceri: Aurelia Herda, Valentin Radu, Constantin Haită

Prelucrare imagini: Cătălin Bem, Dana Iacovache

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, orice corespondență se vor trimite Colegiului de redacție, pe adresa Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sector 2, București.

ISBN:

EDITURA ARS DOCENDI
Șos. Panduri 90, sector 5, București
tel./fax (01) 410 25 75
ars.docendi@chem.unibuc.ro

PREFAȚĂ

Într-o Românie coruptă și mercantilă, în care cercetarea științifică a depășit de mult condiția de "regină a cenușăreselor", o mână de tineri entuziaști, dispuși la tot felul de privațiuni și sacrificii doar de dragul de a încerca să descifreze câte ceva din "tăcutele stratificate arhive ale pământului", au dat viață unui vis ale cărui aripi zdrențuite umbresc încă idealurile generației care i-a precedat.

Constituindu-se într-o **Asociație Română de Arheologie** (ARA), organizație nonprofit și neguvernamentală, ei și-au propus în egală măsură sprijinirea dezvoltării arheologiei românești, protejarea monumentelor arheologice, dar și promovarea difuzării rezultatelor cercetărilor pe toate planurile.

Este, de altfel, prima Asociație arheologică ce include în rândurile ei și cercetători din domeniile interdisciplinare, fără de care nu se mai poate progresa în deslușirea vieții comunităților pre- și protoistorice.

Pe linia unuia dintre obiectivele enunțate se înscrie revista **Studii de Preistorie** al cărui prim număr vede acum lumina tiparului.

Este pentru prima dată când sumarul unei reviste românești se grupează pe mari proiecte care includ cercetările/studiile conexe cum ar fi cele de pe valea Teleormanului și Neajlovului, dar în egală măsură și studii de ansamblu asupra economiei anumitor grupuri culturale. Lor li se adaugă articole cu un specific mai limitat, dar deloc lipsite de relevanță.

Și tot în premieră pentru țara noastră, primul număr al revistei este dedicat strict problemelor paleolitice și neo-eneolitice. Acest periodic ce se dorește annual (și căruia îi urăm viață lungă) rămâne deschis cercetătorilor de toate vârstele și opiniile, fără a se identifica însă cu aceste opinii.

Revista include articole atât în limba română, cât și în limbi de circulație internațională, punând la dispoziția cercetătorilor rezultate de ultimă oră, iar comitetul de redacție își face o onoare din a mulțumi sponsorilor fără de care acest proiect nu ar fi putut fi finalizat.

Dr. Silvia Marinescu-Bîlcu

SUMAR

ROXANA DOBRESU Atelierul aurignacian din punctul Coasta Buşagului (Buşag, comuna Tăuţii Măgherauş, jud. Maramureş) / <i>L'atelier aurignacien du site Coasta Buşagului. (Buşag, comm. de Tăuţii Măgherauş, dép. de Maramureş)</i>	5
RADIAN ANDREESCU, DOUGLASS BAILEY, STEVE MILLS, STEVEN TRICK, PAVEL MIREA Locuirea neo-eneolitică din valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romanian Archaeological Project) / <i>Neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni-Măgura floodplain (Southern Romanian Archaeological Project)</i>	33
CONSTANTIN HAITĂ Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din valea Teleormanului, zona Lăceni – Vităneşti. Southern Romanian Archaeological Project, campania 2000 / <i>Preliminary results of the sedimentological study of the neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni – Vităneşti floodplain. Southern Romanian Archaeological Project, 2000 field season</i>	47
ADRIAN BĂLĂŞESCU Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe valea Teleormanului / <i>Preliminary arheozoological study of the mammal fauna of Teleorman valley</i>	59
VALENTIN RADU Studiu arheozoologic preliminar al materialului prelevat din siturile de pe valea Teleormanului (<i>Bivalvia, Gastropoda și Reptilia</i>) / <i>Preliminary arheozoological study of the fauna of Teleorman valley (Bivalvia, Gastropoda and Reptilia)</i>	71
ADRIAN BĂLĂŞESCU, VALENTIN RADU Culesul, pescuitul și vânătoarea în cultura Boian pe teritoriul României / <i>La cueillette, la pêche et la chasse dans la culture Boian sur le territoire de la Roumanie</i>	73
SILVIA MARINESCU-BÎLCU Noi dovezi ale tradițiilor precucuteniene în mediul cultural cucutenian / <i>Nouvelles preuves des traditions précucuteniennes dans le milieu culturel cucutenienne</i>	95
STĂNICĂ PANDREA Observații referitoare la plăcuțele rombice din lut descoperite în așezări Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei / <i>Observations concernant les plaques rhombiques en argile découvertes en établissements Gumelnița du nord-est de la Muntenie et du sud de la Moldavie</i>	105
CRISTIAN MICU, MICHEL MAILLE Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-tell de Luncavița (dép. de Tulcea) / <i>Cercetările arheologice din tell-ul de la Luncavița (jud. Tulcea)</i>	115
CĂTĂLIN BEM, TRAIAN POPA, VALENTIN PARNIC, CARMEN BEM, DANIEL GARVĂN, DAN BĂRBULESCU, IRINA GĂLUȘCĂ Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani / <i>Recherches archéologiques sur la vallée de Neajlov. Considérations généraux sur la microzone de Bucșani</i>	131
CONSTANTIN HAITĂ Preliminary considerations on a sedimentary sondage performed on the Eneolithic tell from Bucșani / <i>Considerații preliminare asupra unui sondaj sedimentologic practicat în tell-ul eneolitic de la Bucșani</i>	147

CĂTĂLIN BEM A special Type of Aeneolithic Dwelling. <i>Unicum</i> or Deficiency of Conservation? / <i>Un tip deosebit de locuință eneolitică. Unicum sau deficiențe de conservare?</i>	153
VALENTIN PARNIC, VASILE OPREA, GABI DOBRE Contribuții la repertoriul arheologic al județului Călărași. Descoperiri gumelnițene pe valea Mostiștei / <i>Contributions au répertoire archéologiques du département de Călărași. Découvertes gumelnițeniennes du vallée de Mostiștea</i>	193
RECENZII	
Marin Cârциumaru, <i>Evoluția omului în cuaternar. Partea a III-a: Tehnologie și tipologie preistorică</i> , Târgoviște, 2000 (ROXANA DOBRESCU)	209
Marin Cârциumaru, <i>Peștera Cioarei Boroșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic</i> , Târgoviște, 2000 (ADRIAN DOBOȘ)	223

Atelierul aurignacian din punctul Coasta Bușagului (Bușag, comuna Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș)

Roxana DOBRESCU*

Résumé: *L'étude technologique et typologique du matériel lithique provenant du niveau inférieur de Bușag – site situé au Nord-Ouest de la Roumanie – nous a confirmé l'hypothèse énoncée déjà par Maria Bitiri que l'Aurignacien le plus ancien de cette région est représenté par l'atelier de taille de Bușag.*

Mots-clés: *Nord-Ouest de la Roumanie, Bușag, Aurignacien, matières premières, technologie et typologie lithique.*

Săpături

Situl a fost descoperit în 1969 de către Maria Bitiri-Ciortescu. Au fost deschise două sondaje cu o suprafață de 16.50 m, săpându-se până la adâncimea de circa 1 m. În anii 1970-1971 au fost efectuate de aceeași cercetătoare săpături sistematice pe o suprafață de 423 m². În anul 1978, M. Cârциumaru a efectuat un sondaj în vederea realizării unor analize de polen.

Poziția așezării

Situl este situat în cadrul Depresiunii Baia Mare, depresiune cantonată în nord-vestul țării la contactul dintre Câmpia Tisei, dealurile someșene și grupa munților vulcanici ai Gutâiului. Depresiunea Baia Mare are forma unui triunghi, mai bine deschis spre vest unde peisajul este dominat de apele Someșului care, prin lunca sa largă, alcătuiește o poartă larg deschisă spre nord-vest. Această regiune a constituit, ca de altfel și în vechime, principala cale de acces și de legătură cu Câmpia Tisei și cu Depresiunea Oaș. Gr. Posea considera în 1962 că Depresiunea Baia Mare "se pretează bine la o zonificare pe verticală (alcătuită din trei trepte): o zonă înconjurătoare, formată din piemonturi sau porțiuni deluroase, o zonă de câmp înalt, înglobând terase superioare și una joasă, de lunci și terase inferioare, care oferă bune posibilități de microraiioane în sens longitudinal" (Maria Bitiri, M. Cârциumaru 1984, p. 80).

Dealul Bușag (altitudine de 200 m), puternic erodat și pe care este situată așezarea paleolitică, face parte din piemonturile colinare ce se întind la vest de orașul Baia Mare, unind depresiunea cu versantul sudic al Munților Gutâi.

Stratigrafie

0/-0.10 m strat cenușiu-gălbui, prăfos;

-0.10/-0.40 m strat gălbui, lutos;

-0.40/-0.50 m strat de tranziție;

-0.50/-1.50 m strat gălbui-roșcat, argilos, cu concrețiuni ferimanganice și structură grăunțoasă; de la -1.50 m în jos se dezvoltă un strat masiv argilos, cu pete ruginii și cenușii, care suprapune depozitele de pietriș și nisip cu structură torențială (Maria Bitiri, M. Cârциumaru 1984, p. 85).

Niveluri arheologice

Materialele arheologice se concentrează în stratul gălbui-lutos superior și cel de tranziție, cuprinzând în mai mică măsură partea superioară a stratului argilos gălbui-roșcat cu concrețiuni manganice.

Nivelul inferior (*Aurignacian* inferior) se concentrează în partea superioară a depozitului gălbui-roșcat argilos, cu structură grăunțoasă (orizontalul B al solului) și în cel de tranziție (A2B), între aproximativ -0.40/-0.80 m adâncime.

Nivelul superior (*Gravettian*) se concentrează în partea superioară a coloanei stratigrafice, în depozitul gălbui-lutos, pe o grosime de circa 0.30 m. Eroziunea naturală și arăturile din ultimii ani au distrus parțial stratul de cultură.

Datorită fenomenului de deflație puternică, între cele două niveluri arheologice nu există strat steril.

Concluzii de ordin tehnologic și tipologic privind materialul litic aurignacian

Materialul litic aurignacian văzut de noi este reprezentat de 1808 piese cioplite în roci silicifiate sub acțiunea soluțiilor hidrotermale specifice acestei zone vulcanice. Materiile prime prezente sunt următoarele: calcedonie (45.98%), opal (35.07%), jasp (13.07%), obsidian (2.11%), cuarț (1.17%), agată (0.82%), silicolit (0.70%), o materie primă neidentificată (0.64%) și andezit (0.05%).

Tehnicile de debitaj sunt orientate spre producția de lame și lamele. Toate etapele de preparare a blocurilor cât și produsele căutate sunt prezente în acest sit. Procentajele lor relative arată

* Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București, str. Henri Coandă 11, sector 1, 71119, București.

că anumite etape sunt mai slab reprezentate (mai ales pentru produsele corticale), ele putând fi efectuate în afara sitului.

Ansamblul materialului litic conține 1808 de piese, repartizate astfel:

nuclee	149
suporturi laminare brute	347
așchii brute	713
unelte	101
piese nedeterminate	498

Clasa "nedeterminate" cuprinde în general resturile de debitaj și acele piese care prezintă prea multe spărturi, provenite din debitaj, folosire sau fenomenul de gelifracție, pentru a putea fi identificate.

Nucleele, cele mai importante elemente în bunul mers al unui studiu tehnologic, au drept suport rognoni, plachete, galete sau așchii. Ele sunt laminare și au în majoritatea cazurilor un plan de lovire. În rest, debitajul se desfășoară având două sau mai multe planuri de lovire.

***

O schiță a lanțului operațional

Precizăm de la început că vom prezenta o schiță a unui lanț operațional general, valabil pentru toate tipurile de materie primă, urmând să observăm în cadrul unui alt studiu mai detaliat toate problemele ridicate de adaptarea cioplitorilor la constrângerile impuse de materia primă (pl. 2).

Lanțul operațional are drept obiectiv obținerea de suporturi laminare rectilinii de lungime medie (40-69 mm), destul de late (15-29 mm) și groase (6-16 mm) destinate confecționării de unelte variate (gratoare, burine, lame retușate etc.).

Aprovizionarea cu materie primă

Este locală, chiar și pentru obsidian pentru care la început s-a bănuit o proveniență exterioară. Blocurile de materie primă selecționate de cioplitori se prezintă sub forme diverse: rognoni, galete, plachete (tab. 1). Nucleele abandonate au dimensiuni cuprinse între 36 și 134 mm. Materia primă nu este de foarte bună calitate (excepție fac jaspul și obsidianul), ceea ce a determinat câteodată un abandon destul de rapid al blocului, atunci când debitajul se dovedea a fi dificil.

Pregătirea și punerea în formă a blocurilor

Am constatat adeseori o preparare în *crête* anterioară, observabilă pe nuclee (6 exemplare), și dovedită de lamele de tip *à crête* și *sous-crête tabulaire* (17.31%). Această *crête*, care urmărește amenajarea unei suprafețe de debitaj rectilinii, este formată din desprinderi lungi ce acoperă flancurile. Câteodată, din cauza morfologiei blocurilor, nu era necesară prepararea blocurilor: avem astfel exemplul galetelor mici, pe care s-a instalat planul de lovire, apoi au fost debitate direct 3-4 lame (tab. 5).

În ceea ce privește pregătirea părții opuse suprafeței principale de debitaj, adică a spatelui piesei (*dos*), am remarcat preferința cioplitorului pentru *meplat* (a spatelui plan), fie natural, fie fasonat (54% din cazuri), ceea ce asigură în unele cazuri o reducere de volum a blocului. Pregătirea spatelui în *crête* mediană a fost remarcată pe 13.15% din nuclee. Punerea în formă a spatelui permite pregătirea volumului blocului, facilitează reamenajările planului de lovire și permite totodată cioplitorului să intervină asupra suprafeței laminare în caz de accident (tab. 4, 5).

Instalarea planului de lovire

Planul de lovire principal era prevăzut în cursul etapei de preparare a blocului. Așchiile de amenajare au în general dimensiuni mari, putând ajunge până la 70 mm lungime. O importantă parte a etapei de preparare a fost efectuată cu perculatorul dur (tab. 2).

Etapă debitajului propriu-zis (*plein débitage*)

Producția de lame începe cu aceea a debitajului propriu-zis. În 65.78% din cazuri, această etapă se desăvârșește pornindu-se de la un plan de lovire unic. Un al doilea plan de lovire este deschis în general în scopul corectării defectelor. Din acest motiv, aspectul de debitaj îngrijit sau neîngrijit care apare în funcție de materia primă folosită, trebuie văzut tocmai ca un răspuns la constrângerile impuse de materia primă. În marea lor majoritate, planurile de lovire sunt suprafețe autonome. Câteodată însă, morfologia particulară a unor nuclee a făcut ca, fie unul dintre flancuri, fie suprafața posterioară a nucleului, să joace rolul de plan de lovire (această tehnică nu a fost niciodată remarcată pe întreg parcursul debitajului laminar) (tab. 3, 5).

Cele două tehnici de debitaj sunt tehnica de debitaj frontal (40.25% din nuclee) și cea de debitaj semi-turnant (pe un flanc = 19.48%, pe două flancuri = 36.36%) (tab. 7). Pentru produsele de *plein débitage* am recunoscut în principal tipul de percuție directă, moale.

Etapa de reamenajare

Se realizează de obicei printr-o auto-întreținere a suprafeței principale de debitaj, caracterizată printr-un debitaj semi-turnant. Produsele laminare de tip *néo-crêtes* sunt în marea lor majoritate regulate. Ele se situează pe flancuri, pe suprafața principală de debitaj și pe suprafața opusă acesteia (tab. 6). Pentru situl nostru am remarcat elemente caracteristice de reamenajare, pe care noi le-am numit "elemente de reamenajare radicală". Este vorba de lame groase sau de așchii laminare care reamenajează în totalitate sau doar o parte importantă a suprafeței principale de debitaj. Acest element de reamenajare este un răspuns clar la constrângerile impuse de materia primă (a se vedea în acest sens nodulii sau benzile de cuarț din materia primă). Pentru acest tip de reamenajare a fost folosită percuția dură.

Pentru continuarea debitajului în bune condiții este importantă și reamenajarea planului de lovire. Majoritatea planurilor de lovire prezintă tentative de reamenajare în scopul creării oblicității necesare continuării debitajului laminar. Tabletele întregi (adică așchii care urmăresc reamenajarea unui plan de lovire devenit prea neregulat), care ne oferă o imagine mai apropiată de realitate, au o lungime medie de 49.17 mm, o lățime medie de 38.70 mm și o grosime medie de 8.52 mm.

Abandonul

Pe nucleele aflate în stare de abandon am remarcat următoarele: o suprafață de debitaj plată, numeroase accidente de cioplire, iar unghiul format de planul de lovire cu suprafața principală de debitaj este cuprins între valorile de 80°-89°. Această valoare fixă din momentul abandonului se deosebește de cea gravettiană (75° la 84°) și de cea magdaleniană (<70°). Pentru majoritatea nucleelor am observat că este vorba de un abandon economic, întrucât obiectivul debitajului a fost atins. Nucleele abandonate în plină etapă de pregătire demonstrează abundența materiei prime în zonă. Grupul de nucleee de dimensiuni mici (35-54 mm) este reprezentat de jasp, materie primă de bună calitate, permițând o bună derulare a debitajului. Pentru 94% din nucleele ale căror ultime negative sunt reprezentate de lamele, putem vorbi de un abandon tehnic.

***

Observații tehnologice și tipologice privind utilajul litic

Utilajul litic reprezintă un element caracteristic pentru grupele umane care îl produc. Cel mai bun mijloc de a identifica o unealtă este acela de a defini funcția sa precisă; apoi, în interiorul fiecărui grup specific, se stabilesc variante ale criteriilor morfologice și ale procedeele tehnice necesare realizării acestor produse.

Uneltele din nivelul aurignacian de la Bușag (6.30% din totalitatea materialului litic), aflate pe suporturi laminare sau pe așchii, au fost grupate într-un mare ansamblu tipologic, definit de P.Y. Demars drept "clasă a pieselor cu morfologie parțială", conținând "obiecte prezentând o formă relativ variabilă, mai degrabă independentă de suport și care se definesc prin prezența unei serii de retușe care fasonează partea activă sau presupus activă" (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, pag. 29). Este vorba de gratoare, burine, piese cu trunchierea retușată, *perçoirs*, piese cu *encoche*s, racloare, lame și lamele retușate.

În această industrie litică, am introdus o categorie aparte, pe care am numit-o "Unelte diverse". Ea conține 18 piese, zece pe suporturi laminare și șapte pe așchii (unul dintre suporturi este nedeterminat), ce prezintă retușe unilaterale sau bilaterale discontinue. În cazul suporturilor laminare, acestea se disting de cealaltă categorie numită "Lame și lamele retușate" (retușe continue).

Am numărat 103 unelte pe 101 suporturi laminare sau așchii, considerând și uneltele duble și composite. Din cele 101 suporturi, 61.11% sunt fracturate, ceea ce nu ne-a împiedicat să determinăm tipul de suport. În cazul în care această identificare nu a fost posibilă, s-a operat cu termenul de suport nedeterminat.

Frecvența tipurilor de unelte este următoarea (pl. 3):

gratoare	29.70%
burine	15.84%
lame retușate	16.83%
piese cu trunchierea retușată	7.92%
<i>perçoirs</i>	2.97%
piese cu <i>encoche</i> s	7.92%
racloare	3.96%
"unelte diverse"	17.82%

Observăm că 66.66% din întregul utilaj litic este reprezentat de suporturile laminare. Tabelul de mai jos prezintă poziția uneltelor pe diferitele tipuri de suporturi.

Poziția uneltelor pe suporturi

	Gr.	Bu.	P.Tr.	Pe.	En.	Ra.	L.r.	Lla.r.	U.D.
Suport									
Lamă	11	11	7	2	4	0	14	0	6
Lamelă	0	0	0	1	0	0	0	3	4
Aşchie	13	3	0	0	4	4	0	0	6
Aşc.lam.	3	0	1	0	0	0	0	0	1
Nedeterm.	2	2	0	0	0	0	0	0	1

***

Criterii morfometrice și tehnologice ale utilajului

Am încercat să comparăm datele de ordin morfometric și tehnologic caracteristice utilajului litic cu cele ale celorlalte piese din nivelul *aurignacian* de la Buşag, pentru a vedea în primul rând dacă există o alegere a suporturilor.

Criterii morfometrice și morfologice**Suporturi laminare**

Prima dimensiune luată în calcul, lungimea, este relevantă doar pentru piesele întregi. Suntem convingeți însă, că aurignacienii de aici au ales nu numai piese întregi, ci și lame fracturate, a căror morfologie era "ideală" transformării lor în gratoare, burine etc. Lungimea măsurată variază între 30-140 mm, cea mai mică fiind o piesă à *retouche* și cea mai mare un gratoar pe vârf de lamă. Media acestei dimensiuni este de 71.7 mm (47.30% din produsele laminare brute se situează în intervalul de valori de 61 la 80 mm, interval în care se află și majoritatea nucleelor). Numai două lamele și-au păstrat lungimea inițială, respectiv 25 și 36 mm.

Lățimea suporturilor laminare se situează între 16-44 mm pentru lame, cu o medie de 28.11 mm și între 11-15 mm pentru lamele, cu o medie de 13.25 mm. Revenind la piesele-suport lame, 46.15% dintre acestea se situează în intervalul de valori de 20-29 mm. Luând în considerare și lățimea relativă a lamelor brute suntem frapați de faptul că 71.25% din acestea au valori ce se situează în același interval de 20-29 mm, ceea ce ne determină să constatăm că produsul căutat de aurignacieni, în scopul confecționării uneltelor, este o lamă destul de lată.

Grosimea lamelor variază de la 2 la 31 mm, cu o medie de 10.11 mm, în timp ce a lamelor de la 2 la 8 mm, cu o medie de 4.75 mm. Valoarea medie a uneltelor pe lame se apropie foarte mult de cea a lamelor brute, ceea ce constituie o dovadă a căutării unor lame mai robuste în vederea realizării uneltelor.

Dacă luăm în considerare valorile medii ale criteriilor metrice ale uneltelor, suportul căutat de aurignacienii de la Buşag ar avea o lungime de 71.7 mm, o lățime de 28.11 mm și o grosime de 10.11 mm (lamele: $L=30.5$ mm/ $l=13.25$ mm/ $gr.=4.75$ mm).

Analizând regularitatea marginilor și nervurilor lamelor brute și a uneltelor pe acest tip de suport, am observat că suporturile cu o regularitate medie predomină (lame brute = 54%, unelte = 49.15%), ceea ce presupune, fără îndoială, un debitaj atent. Se constată o schimbare și în ceea ce privește lamele cu o bună regularitate (21.45% pentru lamele brute și 32.20% pentru unelte), ceea ce demonstrează că au ales suporturi de calitate pentru lamele și lamelele pe care urmau să le transforme în unelte.

Aceeași constatare a fost făcută și în ceea ce privește curbura acestor suporturi: 64% din unelte sunt plate sau ușor arcuite (53.20% lame brute), ceea ce arată încă o dată că exista o alegere destul de atentă a suporturilor necesare fabricării uneltelor. Nu trebuie uitate nucleele, care în faza de abandon prezintă în proporție de 66.13% o suprafață de debitaj (*table*) plată sau ușor arcuită.

Așchii

O primă remarcă este aceea că indicele de fracturare a așchiilor este mai mic decât cel al suporturilor laminare. Astfel, așchiile întregi reprezintă 69.23% din totalitatea acestui tip de suport, în timp ce lamele și lamelele doar 30%. În aceste condiții, dimensiunile măsurate pe așchii sunt mult mai apropiate de valorile reale. Valorile medii ale dimensiunilor acestui tip de suport, ne arată că a fost aleasă o așchie care ar avea o lungime de 48.84 mm, o lățime de 43.34 mm și o grosime de 14.15 mm. Deci, este un suport destul de important și solid, ceea ce conferă o nuanță de arhaicitate și explică indicele scăzut de fracturare.

Morfologia suporturilor și a taloanelor dovedește folosirea a două tipuri de percuție: directă dură și directă moale.

Așchiile, în proporție de 73.07% au fost debitate prin percuție directă dură.

În ceea ce privește tehnica de debitaj a produselor laminare, trebuie precizat de la început că pentru 40% din cazuri nu am putut recunoaște tipul de percuție utilizată. Restul au fost debitate în proporție de 35% prin percuție directă dură, iar 25% prin cea directă moale. În general, lamele situate în faza de *plein débitage* au fost debitate cu un percutor moale.

Din totalul de 60 de suporturi laminare au fost recunoscute 32 de taloane dintre care 18 netede, șase fațetate, patru diedre, două corticale și două lineare.

Există o corelație importantă între grosimea talonului și tehnica de detașare. Stabilind artificial trei clase de grosime, avem: taloane subțiri (1-4 mm - 18 exemplare), mijlocii (5-8 mm - nouă exemplare) și groase (9-17 mm - cinci exemplare). Mai mult de jumătate din acestea, poartă urme vizibile ale unei abraziuni preliminară detașării.

Din totalul de 26 de așchii, au fost recunoscute 20 de taloane - șapte fațetate, șapte netede, trei corticale și trei punctiforme.

Spre deosebire de produsele laminare, aici predomină clasa taloanelor groase și foarte groase (media acestora fiind de 12 mm), ele caracterizând în special așchiile de preparare.

Accidente

Semnificativ este faptul că doar 15.55% din totalitatea suporturilor prezintă accidente de cioplire (*réfléchi* sau *outrépassé*), ceea ce dovedește clar existența unei alegeri a acestora.

Criterii tehnologice

Pentru întreg materialul litic de la Bușag am stabilit patru faze mari tehnologice: prepararea, începutul debitajului, debitajul propriu-zis (*plein débitage*) și reamenajarea nucleului. Toate aceste patru faze sunt reflectate de utilajul litic, predominând așa cum ne-am așteptat pentru suporturile laminare, fazele 2 și 3. Situația pentru această categorie de suport este următoarea:

preparare	3,57%,
început de debitaj	30,35%,
<i>plein débitage</i>	39,28%,
reamenajare	26,78%.

În ceea ce privește **așchiile**, 50% din acestea sunt reprezentate de faza de preparare, numeroase fiind cele purtătoare de negative de *crêtes*. Restul sunt așchii ce se încadrează în cele trei faze.

Gratoare

Au fost recunoscute 30 de gratoare pe 29 de piese-suport, iar dintre acestea, două sunt unelte combinate: 1 gratoar carenat + 1 burin diedru/ 1 gratoar subțire (*mince*) + 1 burin *à 1 pan* (pl. 4-7).

Tipuri de gratoare identificate sunt: 14 carenate, șase pe vârf de lamă, cinci *à museau*, două circulare, unul dublu pe lamă aurignaciană și unul subțire (*mince*). Remarcăm gratoarele realizate pe așchii de preparare și care au aproape aceleași dimensiuni: L=71 mm, l=69 mm, gr.=21 mm/ L=69 mm, l=72 mm, gr.=20 mm. Forma este circulară, iar rețușele sunt realizate bifacial, de tip *écailleuse* pe două etaje. Amândouă piesele se caracterizează printr-o cioplire bifacială, al cărei scop era, fără îndoială, aplatizarea suporturilor, în vederea marcării părții active a uneltei.

În 21 de cazuri, zona activă a uneltei se situează pe partea distală a suportului (laminar sau așchie), iar în două cazuri, pe cea proximală (pentru cel dublu) și pe o latură.

Calculând convexitatea frunții gratoarelor (*front du grattoir*) am obținut o lungime medie de 22.45 mm și o lățime medie de 11.18 mm. De asemenea, măsurând unghiul format de fruntea gratoarului cu aversul uneltei, am distins șase gratoare cu frunte razantă (32°-45°) și 16 gratoare cu frunte oblică (48°-76°).

Partea activă a uneltelor de acest tip a fost obținută prin trei tipuri de rețușe: non-convergente (zece exemplare), convergente (nouă exemplare) și semi-convergente (trei exemplare).

Gratoarele prezintă unul (opt exemplare) sau două (14 exemplare) etaje de rețușe. Reavivarea părții frontale se face, deci, într-o primă etapă prin rețușe lamelare sau *écailleuses*, pentru ca într-o a doua să apară fie rețușele *écailleuses* largi, fie cele *écailleuses* fine și scurte. Rețușele lamelare caracterizează, cu o singură excepție (un gratoar subțire) gratoarele carenate și cele *à museau*.

În ceea ce privește piesele-suport, de remarcat este faptul că predomină așchiile (13 exemplare, dintre care trei sunt așchii laminare). Dintre acestea, doar trei sunt fracturate: două distale + una mezială. Valorile medii ale dimensiunilor acestora, ne demonstrează alegerea pentru gratoarele carenate și *à museau* a unui suport destul de important și solid: L=48.9 mm, l=45.9 mm, gr.=16.4 mm.

Dintre cele nouă suporturi laminare, doar trei și-au păstrat lungimea inițială, care se încadrează între 60-140 mm. Celelalte sunt piese-suport fragmentate, înainte sau după fasonare. În ceea ce privește regularitatea și curbura pieselor-suport, se poate remarca o preferință pentru lamele care prezintă o bună regularitate a laturilor și a nervurilor (șase exemplare), cât și a celor cu o ușoară arcuire (șase exemplare).

Cât despre fazele tehnologice ale pieselor alese de aurignacieni drept suport pentru acest tip de unealtă, nu remarcăm nici o preferință. Astfel, atât pentru lame cât și pentru așchii sunt prezente toate momentele debitajului (lame: două lame *à crête*, una *sous-crête*, două PD, trei *néo-crêtes*/ așchii: patru preparare, trei *sous-crêtes*, două reamenajare a flancului, una *tablette*, o așchie debitată.

Materia primă. Pentru acest tip de unealtă au fost alese calcedonia (nouă exemplare) și opalul (opt exemplare). Este prezent și jaspul, dar în mică proporție.

Burine

Au fost identificate 16 burine pe 15 piese-suport, din care două sunt unelte combinate: un burin diedru + un gratoar carenat/ un burin *à 1 pan* + gratoar subțire (pl. 8-9).

Am distins cinci tipuri de burine: cinci diedre (unul de ax, trei de unghi și unul *déjété*), patru *à 1 pan* (patru pe spărtură), unul pe retușe laterale, cinci pe trunchiere retușată (două concave, unul drept, unul convex și unul transversal).

Dacă pentru gratoare predomină așchiile-suport, în cazul burinelor, cioplitorii de la Bușag au preferat lamele. Astfel, avem ca piese-suport, 11 lame, două așchii și două piese nedeterminate.

Doar două burine și-au păstrat lungimea inițială, respectiv 54 și 82 mm. Lățimea suporturilor laminare se situează între 17-40 mm, cu o medie de 24.20 mm. Grosimea se situează în intervalul de 5-15 mm, cu o medie de 10.4 mm.

Pentru acest tip de unealtă, observarea regularității pieselor-suport dovedește că aurignacienii de aici au ales în special lame care prezintă o regularitate medie a laturilor și a nervurilor.

Ca și pentru gratoare, alegerea suporturilor este destul de variată, întrucât toate fazele tehnologice sunt prezente: trei *sous-crêtes*, două de preparare, două lame de flanc, o lamă *à crête*; o PD, două de reamenajare (dintre care una *néo-crête*). Așchiile se încadrează în faza de reamenajare a nucleului.

Partea activă a uneltei. Se remarcă o preferință pentru partea distală (13 exemplare) a pieselor-suport. În cinci cazuri este folosită una din marginile pieselor, iar într-un singur caz partea proximală.

Cât despre loviturile necesare obținerii uneltei de acest tip (*coups de burin*), remarcăm faptul că șapte unelte au fost obținute printr-o singură lovitură, cinci prin două, iar două burine prin trei lovituri. Un burin diedru *déjété* a rezultat în urma a patru lovituri.

Unghiul creat de partea activă a uneltei cu axul piesei se situează între 43°-79°, cele diedre prezentând așa cum era de așteptat un unghi mai ascuțit (43°-55°).

În cazul pieselor care prezintă retușe, acestea se situează în cinci cazuri pe o margine, iar în patru pe o trunchiere. Ele sunt fie *écailleuses* abrupte, fie *écailleuses* inverse.

Materia primă. Există o egalitate între calcedonie și jasp (câte șase exemplare din fiecare). Amintim și două piese din opal, un burin fiind făcut pe un suport dintr-o materie primă nedeterminată.

Lame și lamele neretușate

În această categorie au fost grupate 14 lame și trei lamele, care poartă pe una sau pe amândouă laturile retușe continue (pl. 10-11).

În ceea ce privește dimensiunile acestor suporturi laminare, doar trei și-au păstrat lungimea inițială, respectiv 25 mm (lamelă), 52 și 87 mm (lame). Lățimea medie a lamelor este de 27 mm, iar grosimea de 7.57 mm. Lamelele au o lățime medie de 13.33 mm și o grosime medie de 3,33 mm.

Întrucât este vorba numai de suporturi laminare, regularitatea, rectitudinea și celelalte caracteristici le vom considera împreună.

Pentru acest tip de unelte se observă imediat preferința aurignacienilor de aici pentru suporturile plate sau ușor arcuite (12 exemplare). Doar cinci prezintă o arcuire importantă. Totodată se remarcă preferința pentru suporturile cu o regularitate a laturilor și nervurilor bună sau mijlocie (15 exemplare).

Și în cazul fazelor tehnologice ale acestor suporturi, am observat alegerea lamelor și lamelelor de *plein débitage*, restul fiind trei *sous-crêtes*, o lamă de flanc și două de reamenajare.

Partea activă se situează în 11 cazuri pe o singură latură, iar în șase pe amândouă.

Pe 15 suporturi laminare au fost observate retușe directe, *écailleuses* abrupte, dintre care două piese prezintă retușe de tip *aurignacian*, iar pe două suporturi au fost remarcate retușe *écailleuses* inverse. Pentru nouă suporturi am dedus că fracturarea acestora s-a produs după retușare (retuș tăiat).

Materia primă. A fost preferată calcedonia (zece exemplare). Au mai fost identificate cinci lame de opal, una de andezit și una de jasp.

Piese cu trunchierea retușată

Piese cu trunchierea retușată sunt în număr de opt (pl. 12), dintre care: cinci oblice și trei drepte.

Cu excepția unei singure piese, care are drept suport o așchie laminară, restul sunt suporturi laminare.

Lamele sunt, fără excepție, fragmentare: patru proximale, două meziale și una distală.

Lățimea și grosimea medie prezintă valori de 24.71 mm și, respectiv, de 6.57 mm.

În ceea ce privește rectitudinea și curbură pieselor laminare, se remarcă preferința pentru lamele ce prezintă un debitaj de calitate (șase exemplare), cât și pentru cele plate sau ușor arcuite (șase exemplare).

Fazele tehnologice sunt reprezentate de două PD, trei de reamenajare și două *sous-crêtes*, deci, tot de suporturi ce pot avea o bună regularitate a laturilor și nervurilor.

Retușele observate sunt pentru șapte piese de tip *écailleuses* abrupte, și pentru o piesă de tip *écailleuses* inverse.

Varietatea materiei prime este mare: trei calcedonii, două opaluri, un jasp, un obsidian, o agată.

Perçoirs

Cele trei perçoirs identificate în materialul litic aurignacian de la Bușag sunt toate pe suporturi laminare (2 lame și o lamelă). Fiind vorba doar de trei piese, este mai greu să vorbim de o preferință pentru un suport cu un anumit tip de curbura sau regularitate a marginilor și nervurilor (pl. 13).

Partea activă a uneltei se situează în toate cele trei cazuri pe partea distală a suporturilor.

Vârful ascuțit al uneltei este degajat printr-un retuș bilateral, direct, *écailleuse*, abrupt.

Materia primă. Uneltele au fost făcute pe calcedonie, jasp și opal.

Piese cu encoches

Au fost observate opt piese cu *encoches*, dintre care două sunt denticulate (pl. 14). Ca tip de suport avem patru lame și patru așchii.

Lățimea și grosimea medie a suporturilor laminare este de 17.5 mm și respectiv 6.75 mm.

Cu excepția unei mari așchii laminare (L=89 mm, l=78 mm, gr.=21 mm), celelalte așchii au dimensiuni medii de 28.33 mm pentru lățime și de 6.66 mm pentru grosime.

Se remarcă o preferință pentru lamele cu o regularitate bună și medie a laturilor și nervurilor. Nu același lucru se poate spune despre rectitudinea acestora, două fiind ușor arcuite, iar două având o curbura importantă.

Ca faze tehnologice am observat o mare varietate: lame – două PD, o lamă *à crête*, una *néo-crête*, așchii – două preparare, una PD, una de reamenajare.

În toate cazurile partea activă a uneltei se situează pe o latură.

Pentru cinci unelte, partea activă a fost obținută prin retușe directe, *écailleuses* și abrupte, iar pentru trei unelte prin retușe *écailleuses* inverse.

Materia primă. Patru piese au fost realizate pe calcedonie, două pe jasp și două pe opal.

Racloare

Au fost identificate patru racloare, toate pe așchii.

Două sunt mai deosebite (unul din opal, altul din cuarț), ele având drept suport două așchii mari întregi: L=73 mm, l=120 mm, gr.=19 mm/ L=65 mm, l=88 mm, gr.=28 mm. Partea activă a uneltei se situează în cazul primului pe o latură, iar la cel de al doilea pe amândouă laturile și pe partea distală.

Racloarul pe opal a fost obținut prin două etaje de retușe *écailleuses*, primul etaj prin retușe mari, al doilea prin retușe mici. Cel de cuarț se caracterizează prin retușe *écailleuses* mici pe o latură și partea distală, și prin două etaje de retușe pe o latură: retușe *écailleuses* mari și mici.

Unelte diverse

În această categorie am inclus zece suporturi laminare (șase lame și patru lamele), cinci așchii (o așchie laminară) și un suport nedeterminat, care prezintă rețușe discontinue (deci nu acoperă totalitatea marginilor), ceea ce le diferențiază, în cazul lamelor, de exemplu, de categoria pe care am numit-o "Lame și lamele rețușate" (pl. 16-17).

Lungimea suporturilor laminare se încadrează între 30 și 67 mm, având o lățime medie de 34.66 mm pentru lame și 13.25 mm pentru lamele, grosimea medie fiind de 14.83 mm pentru lame și 6 mm pentru lamele.

Deși funcționalitatea acestor unelte nu ne este cunoscută, am remarcat preferința pentru suporturile laminare cu o regularitate a nervurilor și marginilor bună și medie (nouă exemplare) și cu o rectitudine plată sau ușor arcuită (șapte exemplare).

Chiar și fazele tehnologice ce caracterizează lamele și lamelele mărturisesc o alegere a suporturilor de calitate: patru PD, trei lame *à crêtes*, două *néo-crêtes*, una *sous-crête*. Așchiile se încadrează cu o singură excepție în faza de preparare.

În ceea ce privește rețușarea acestor piese, zece dintre ele prezintă rețușe directe, *écailleuses*, abrupte, dintre care două sunt de tipul celor aurignaciene, trei prezintă rețușe verticale (unul lamelar), iar trei rețușe inverse. Rețușele tăiate observate pe șase piese sunt o dovadă a fracturării acestora după rețușare.

Această categorie de unelte a fost realizată pe o mare varietate de materie primă: opt pe calcedonie, trei pe jasp, trei pe opal, una pe agată, una pe silicolit.

***

În ceea ce privește materia primă din care au fost realizate uneltele în totalitatea lor, ne frapază din primul moment proporția dintre opal și calcedonie. Astfel, opalul reprezintă 48.37% din întreg materialul litic de la Bușag, iar calcedonia doar 30.93%, majoritatea lamelor brute (67.30%) și cea a uneltelor (46.66%) sunt din calcedonie. De altfel, am constatat preferința opalului pentru debitajul de așchii, calcedonia fiind preferată pentru cel laminar. Aceasta ne dovedește totodată o adaptare a omului preistoric la un anumit tip de materie primă.

Încă nu suntem în măsură de a face comparații cu utilajul litic *aurignacian* din celelalte situri din nord-vestul României, întrucât studiul acestora nu este terminat. Putem însă vorbi deocamdată de o anumită arhaicitate a materialului litic de la Bușag, trăsătură care nu caracterizează materialul litic din celelalte așezări aurignaciene din nord-vestul României. Este vorba de racloarele cioplite pe așchii masive, unele amintind de tehnica musteriană, de cioplirea și rețușele bifaciale, de existența unui debitaj de așchii etc. Pe de altă parte, avem elemente tipice paleoliticului superior, în special aurignaciene: rețușa de acest tip, indicele de gratoare – superior celui de burine, preferința pentru așchii ca suporturi pentru gratoare, predominarea gratoarelor crenate și a celor *à museau*, existența unui evident debitaj laminar și lamelar, masivitatea lamelor, etc. În stadiul actual al cercetării, putem afirma totuși că materialul litic analizat reprezintă cel mai vechi *aurignacian* din nord-vestul României.

Vocabular tehnologic

Table – reprezintă orice porțiune situată pe un nucleu, cu rol în debitajul laminar. Pe această suprafață se desfășoară acțiunea cea mai importantă: detașarea de lame. De aceea, noi am numit-o suprafață principală de debitaj.

Dos – este porțiunea opusă suprafeței principale de debitaj, pe care noi am numit-o "spatele" nucleului.

Méplat – "spatele" nucleului este plat (natural sau fasonat).

Crête – este un diedru cu un unghi destul de închis ($\leq 90^\circ$). Funcțiile principale ale unei "creste" sunt deja binecunoscute: când se situează pe suprafața principală de debitaj a nucleului, ea ghidează desprinderea primei lame, iar când se situează pe partea opusă acestei suprafețe, facilitează reamenajările planului de lovire.

Lamă *à crête* – este prima lamă cu care începe debitajul. Secțiunea ei este triunghiulară.

Sous-crête – lamă care poartă o parte din negativele de *crête*.

Tablette de ravivage (tabletă de refacere) – este o așchie caracteristică ce corespunde reamenajării unui plan de lovire al unui nucleu. Fața superioară a primei așchii de refacere va purta în negativ stigmatul de pregătire necesare refacerii planului de lovire, iar talonul așchii va fi parțial constituit din suprafețe debitate.

Debitaj semi-turnant – debitajul laminar se desfășoară pe unul sau pe cele două flancuri ale nucleului, fără însă a-l înconjura complet.

Debitaj turnant – debitajul laminar se desfășoară pe unul sau pe cele două flancuri ale nucleului.

Debitaj frontal – debitajul laminar se desfășoară doar pe partea frontală a nucleului.

Réfléchi – accident de cioplire contrar celui de tip *outrépassé*. Planul de fractură al suportului (așchie, lamă, lamelă) nu își urmează linia sa naturală, ci se arcuiește brusc în partea sa distală.

Outrépassé – accident de cioplire, contrar celui de tip *réfléchi*. Suportul (așchie, lamă, lamelă) atinge și depășește extremitatea opusă planului de lovire (sau a celui de presiune) al nucleului din care a fost debitat, luând o porțiune, adesea importantă, din această extremitate.

Suport – poate fi rognon, plachetă, galet, așchie, lamă, lamelă.

Proximal – termen care definește o parte din suport, el fiind folosit numai în cazul produselor de debitaj (așchie, lamă, lamelă). Extremitatea proximală este cea care prezintă partea talon-bulb.

Mezial – termen care definește partea centrală a suportului.

Distal – definește partea opusă extremității proximale.

Bibliografie

- Bitiri Maria (1971) – *Așezarea paleolitică de la Bușag (Date preliminare)* în *Marmatia* 2, p. 7-18.
- Bitiri-Ciortescu Maria (1983) – *La culture aurignacienne dans le Nord de la Roumanie*, în *Aurignacien et Gravettien en Europe. Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège, ERAUL 13*, 1, Nice 1976, Liège 1983, p. 207-222.
- Bitiri Maria, Cârciumar M. (1984) – *Așezarea paleolitică de la Bușag și mediul său natural*, în *Marmatia* 5-6, 1979-1981, p. 79-106.
- Demars P.-Y., Laurent P. (1989) – *Types d'outils lithiques du Paléolithique Supérieur en Europe. Cahiers du Quaternaire 14*, Éditions du CNRS, Paris.
- Jungbert B. (1978) – *Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis* 15, p. 9.
- Leroi-Gourhan, A. (dir.) (1997) - *Dictionnaire de la Préhistoire*, 2 ème édition, PUF, Paris.
- Păunescu Al. (1989) – *Le Paléolithique et le Mésolithique en Roumanie*, în *L'Anthropologie* 93, 1, p. 139, 145.
- Pigeot Nicole (1987) – *Magdaléniens d'Étiolles. Économie de débitage et organisation sociale (L'Unité d'habitation U5)*. XXVe supplément à *Gallia Préhistoire*, Paris, CNRS.
- Tixier J., Inizan M.-L., Roche H. (1980) – *Préhistoire de la pierre taillée. I: terminologie et technologie*. CREP, Valbonne.

Tabel 1. Nuclee. Suport.

	Rognon	Plachetă	Galet	Aşchie	Nedet.
JP	5	2	3	0	0
JC	5	1	0	1	0
Jasp	10	3	3	1	0
Calcedonie	24	2	7	4	2
Opal	16	0	0	0	0
Cuarţ	0	1	3	0	0
TOTAL	50	6	13	5	2

Tabel 2. Nuclee. Plan de lovire.

	Jasp		Calcedonie	Opal	Cuarţ	TOTAL
	Jp.	Jc.				
1 Pdl	6	4	25	12	3	50
2 Pdl	3	2	13	5	1	24
mai multe	1	1	0	0	0	2
neted	5	7	27	9	2	50
faţetat	5	3	16	10	0	34
?	0	0	6	1	0	7
semi-cort.	0	0	1	1	0	2
arrête	0	0	0	0	2	2

Tabel 3. Nuclee. Suprafaţa principală de debitaj (*table*).

<i>Table</i>	Jasp		Calcedonie	Opal	Cuarţ	TOTAL
	Jp.	Jc.				
T lată	4	5	20	12	3	44
I îngustă	3	2	9	3	1	8
P lată+îngustă	2	1	9	3	0	15
R plată	9	6	26	13	3	57
E						
C convexă	0	0	5	4	1	10
T						
I concavă	0	1	0	1	0	2
T.						
L (mm) între	35-68	42-82	40-89	37-134	32-65	
L (mm) între	16-64	16-52	14-81	27-83	21-45	

Tabel 4. Suprafaţa superioară a nucleului (*dos*).

Preg. spate	Jasp		Calcedonie	Opal	Cuarţ	TOTAL
	Jp.	Jc.				
Arr. cort.	0	3	5	0	8	11
M						
E						
P Natural	1	3	6	1	0	11
L						
A Fasonat	3	2	13	12	0	30
T						
D	0					
I Crête mediană	2	2	1	4 (1?)	1	10
E						
D Ar. fas. mediană	0	0	0	1	0	1
R						
U Ar. fas. mediană			3	0	0	3
? sau spart			2	0	0	2

Tabel 5. *Crêtes*.

Tip de <i>crête</i>	Jasp				TOTAL
	Jp.	Suport	Jc.	Suport	
Mediană dorsală	2	rognon (2)	2	așchie+rognon	4
Mediană tabulară	1	placheta (1)	0	0	1
Anterioară laterală	2	galet (1)	0		2
Posterioară laterală	1	placheta (1)			1
Laterală	0		2	rognon (1)	2

Tip de <i>crête</i>	Calcedonie	Suport	TOTAL
Mediană dorsală	1	rognon (1)	1
Mediană tabulară	1	rognon (1)	1
Anterioară laterală	8	rognon (4)/galet (2)/placheta (1)	8
Posterioară laterală	5	rognon (3)/galet (2)	5
Laterală	5	rognon (3)/ placheta (1)/așchie (1)	5

Tip de <i>crête</i>	Opal	Suport	Total
Mediană dorsală	5 (1=?)	rognon (5)	5
Mediană tabulară	3 (2=?)	rognon (3)	3
Anterioară laterală	1	rognon (1)	1
Posterioară laterală	4	rognon (4)	4
Laterală	0	0	0

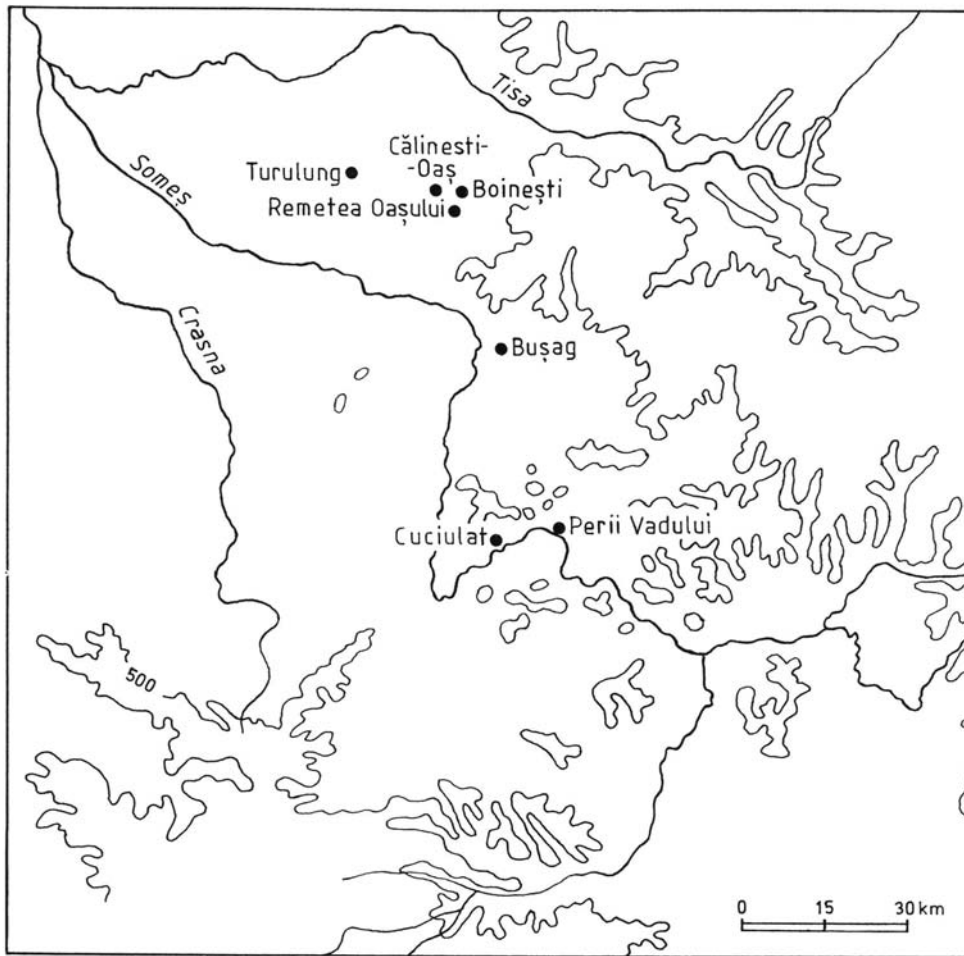
Tip de <i>crête</i>	Cuarț	Suport	TOTAL
Mediană dorsală	1	plachetă (1)	1
Mediană tabulară	1	plachetă (1)	1
Anterioară laterală	1 (?)	galet (1)	1
Posterioară laterală	0	0	0
Laterală	0	0	0

Tabel 6. *Neo-crêtes*.

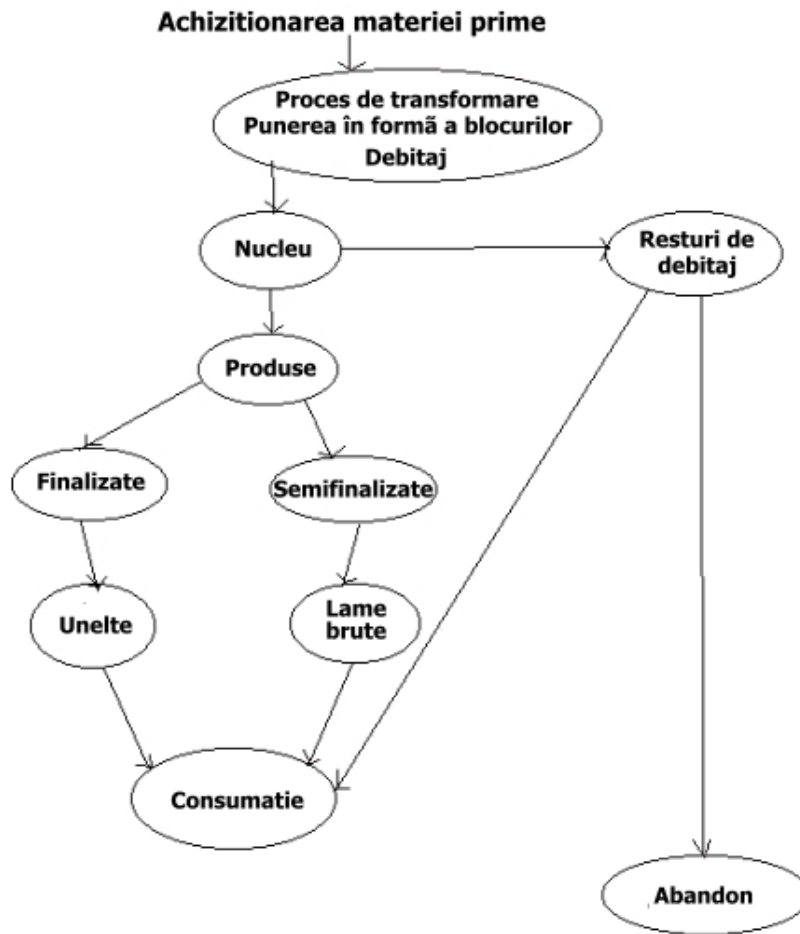
Poziție	Jasp		Calcedonie	Opal	Cuarț	TOTAL
	Jp.	Jc.				
pe flanc(uri)	1	2	9	10	1	23
pe supr. princ. de deb.	3	3	9	3	0	18
pe flanc+s. pr. de deb.	2	0	4	2	0	8
pe supr. post. de deb.	0	0	1	1	0	2
pe flanc+supr.post.deb.	0	0	0	1	0	1
pe s.pr.deb.+s.post.deb.	0	0	2	0	0	2

Tabel 7. Tip de debitaj.

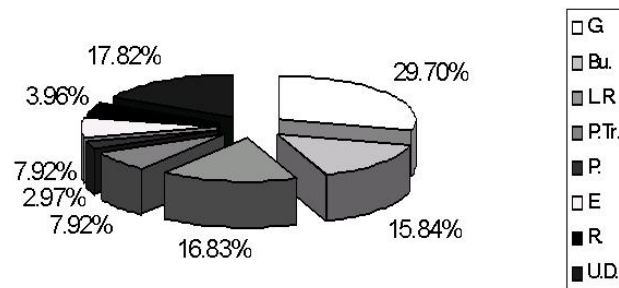
Materia primă	Frontal	ST (1)	ST (2)	Turnant
Jp.	3	4	3	0
Jc.	3	1	3	0
Jasp	6	5	6	0
Calcedonie	14	6	17	1
Opal	8	3	5	1
Cuarț	3	1	0	0
TOTAL	31	15	28	2

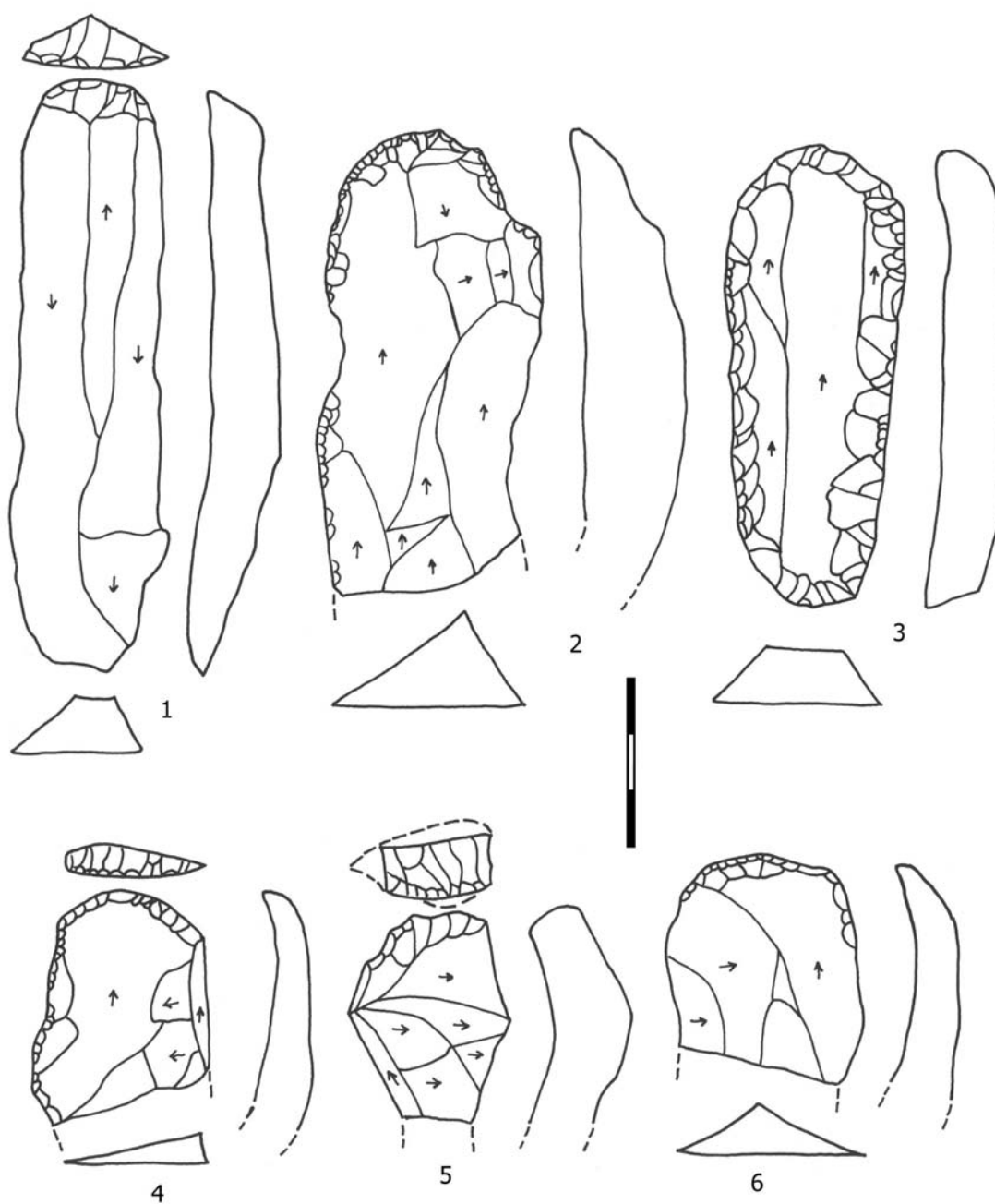
Pl. 1. Poziția așezării aurignaciene de la Bușag în Nord-Vestul României.
La position du site aurignacien de Bușag dans le Nord-Ouest de la Roumanie.

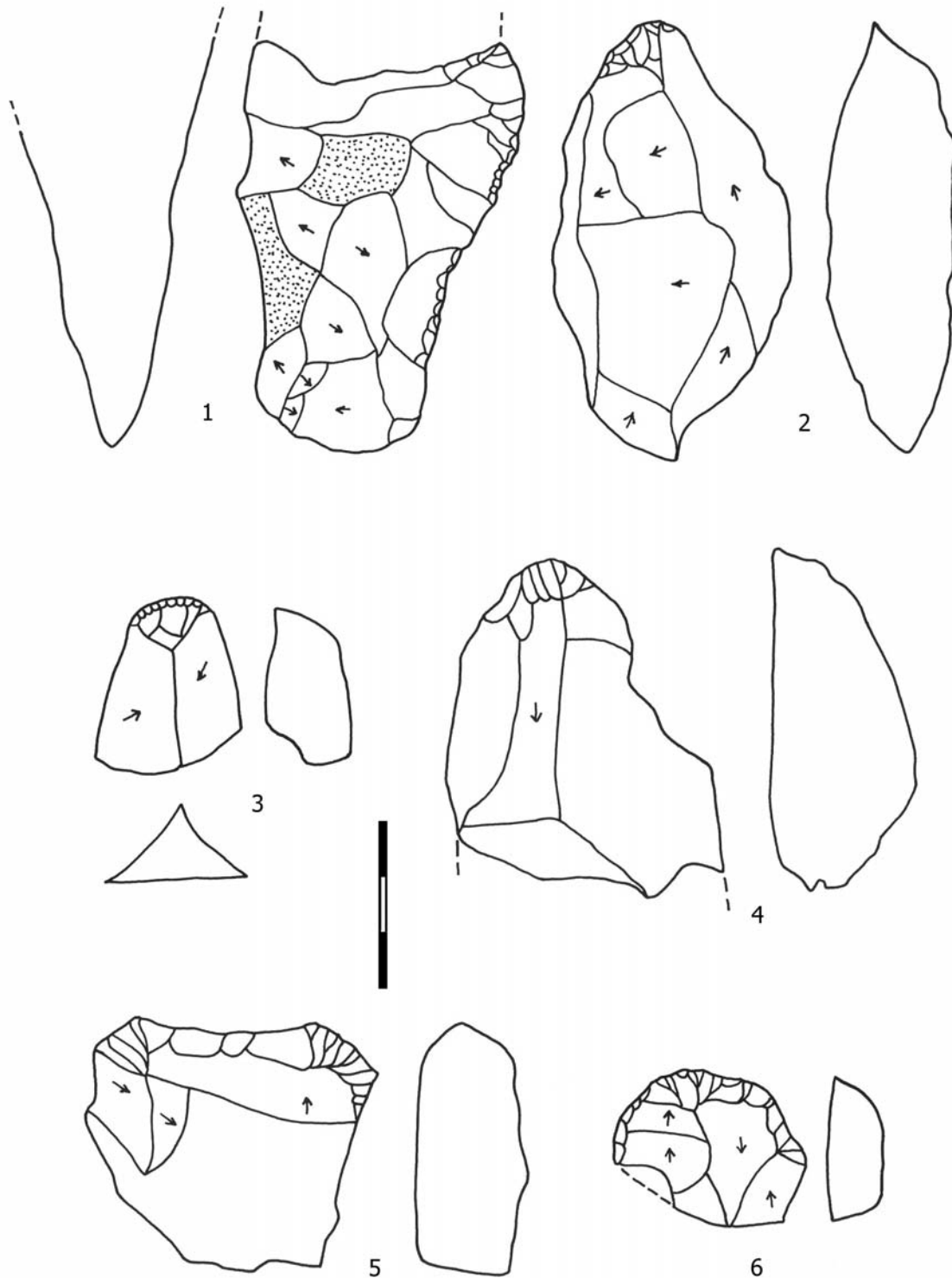
Pl. 2. Lanț operațional general.
Chaîne opératoire générale.

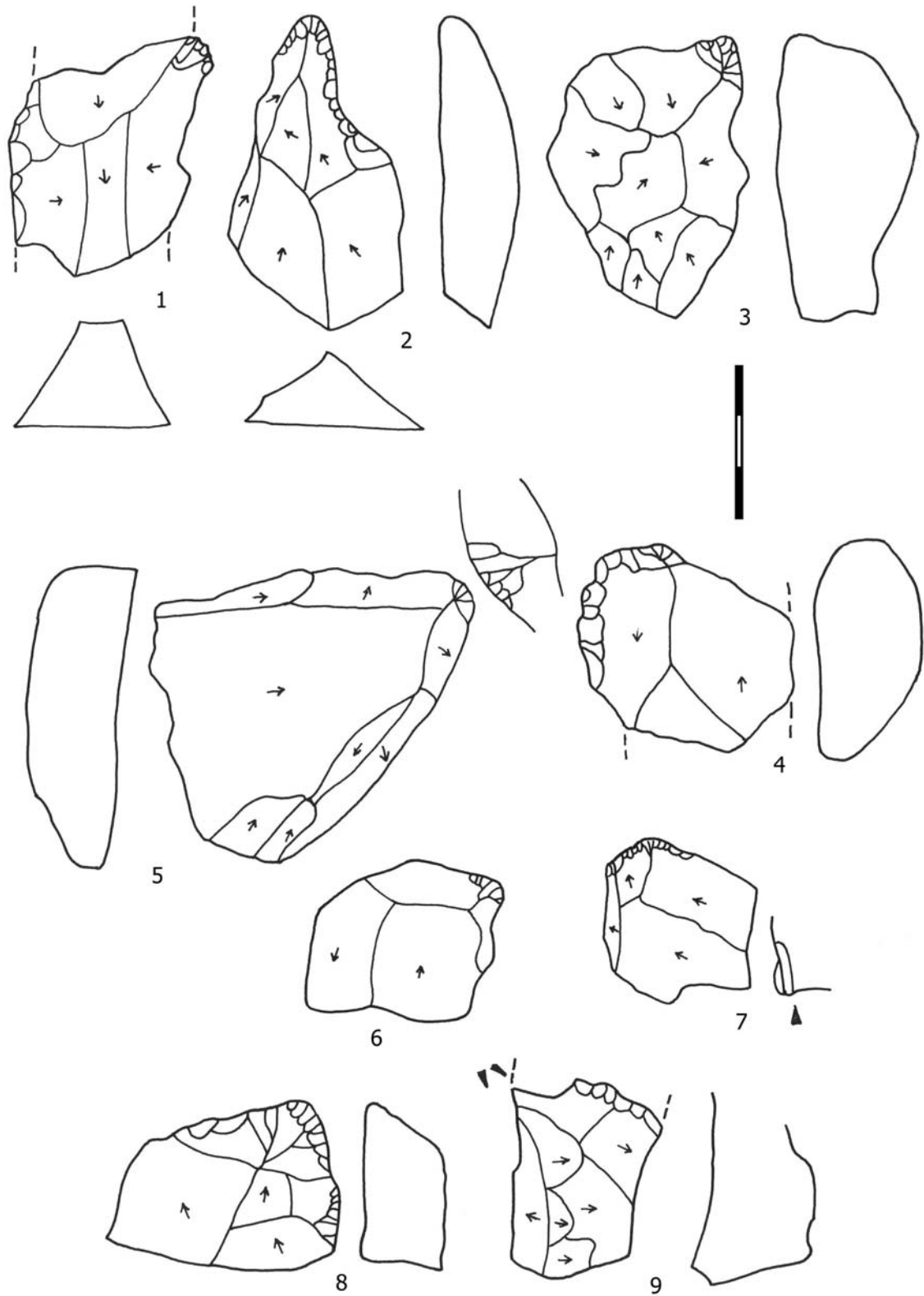
Pl. 3. Frecvența tipurilor de unelte.
La fréquence des types d'outils.

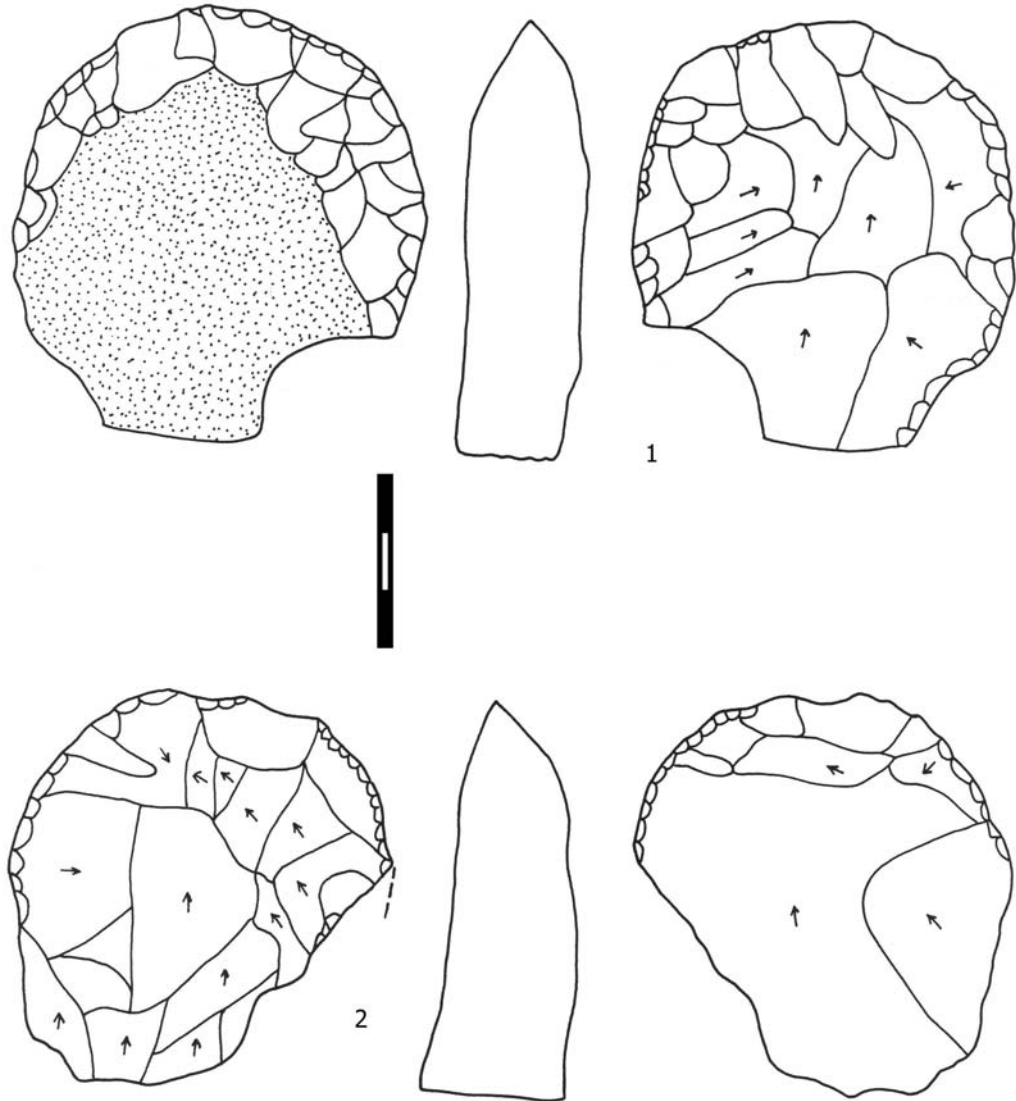
Pl. 4. Gratoare. 1, 2, 4-6 – gratoare pe vârf de lamă; 3 – gratoar dublu pe lamă aurignaciană.
Grattoirs. 1, 2, 4-6 – grattoirs en bout de lame; 3 – grattoir double sur lame aurignacienne.

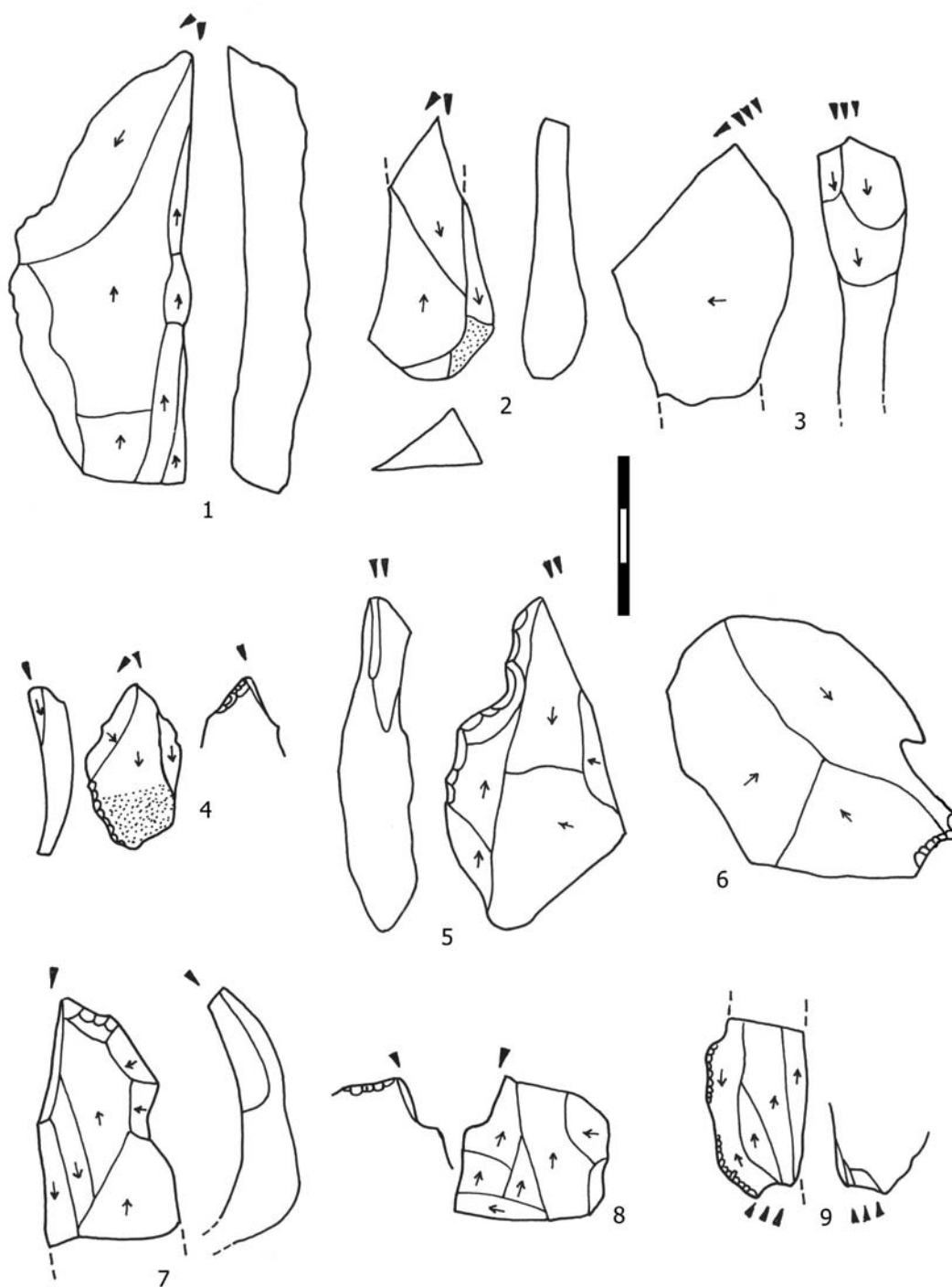
Pl. 5. Gratoare. 1, 2, 4-6 – gratoare carenate; 3 – gratoar pe vârf de lamă.
Grattoirs. 1, 2, 4-6 – grattoirs carénés; 3 – grattoir en bout de lame.

Pl. 6. Gratoare. 4, 5, 8 – gratoare carenate; 1-3, 6 – gratoare *à museau*; 7, 9 – gratoare-burin.
Grattoirs. 4, 5, 8 – *grattoirs carénés*; 1-3, 6 – *grattoirs à museau*; 7, 9 – *grattoirs-burin*.

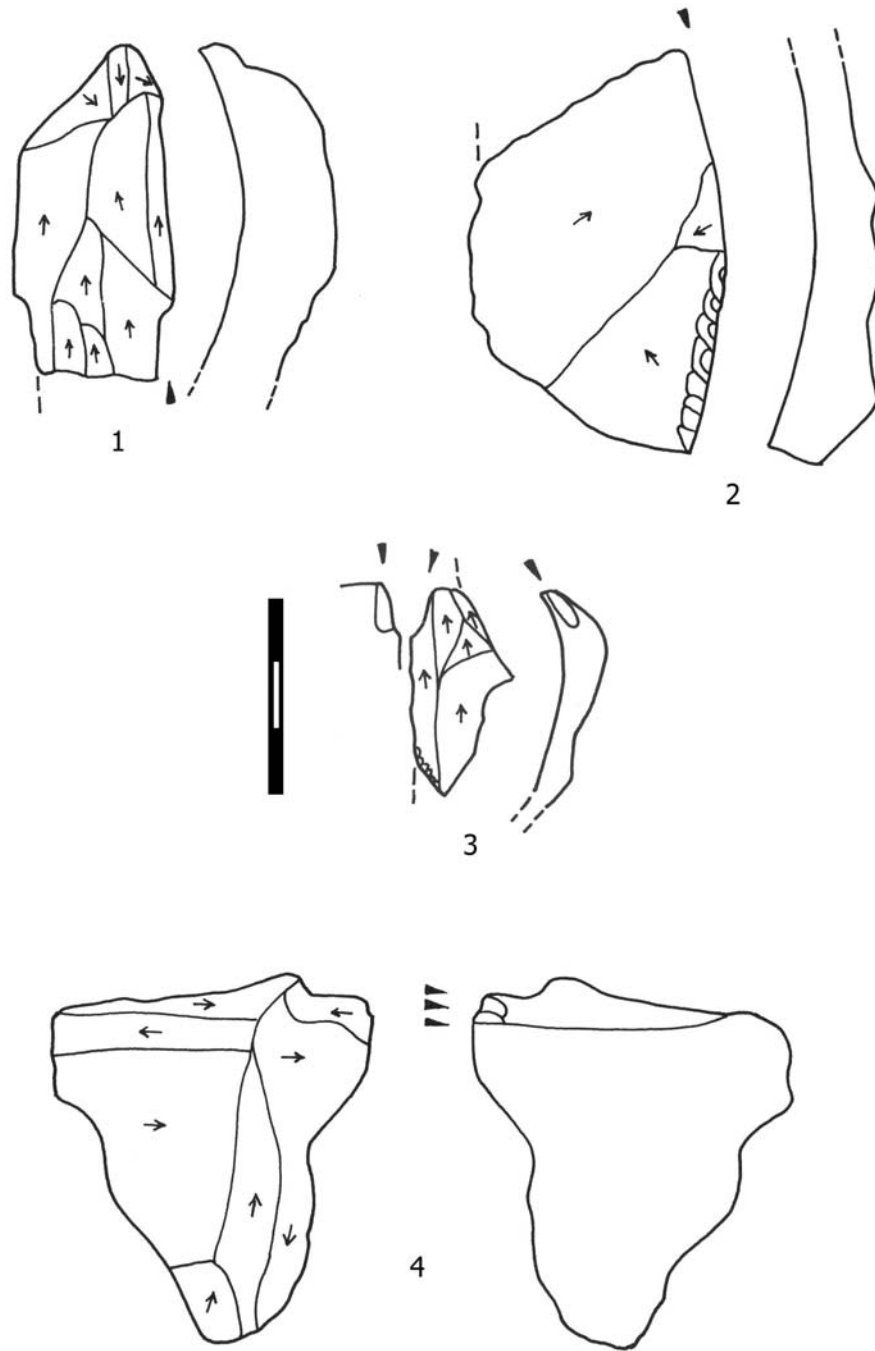

Pl. 7. Gratoare circulare.
Grattoirs circulaires.

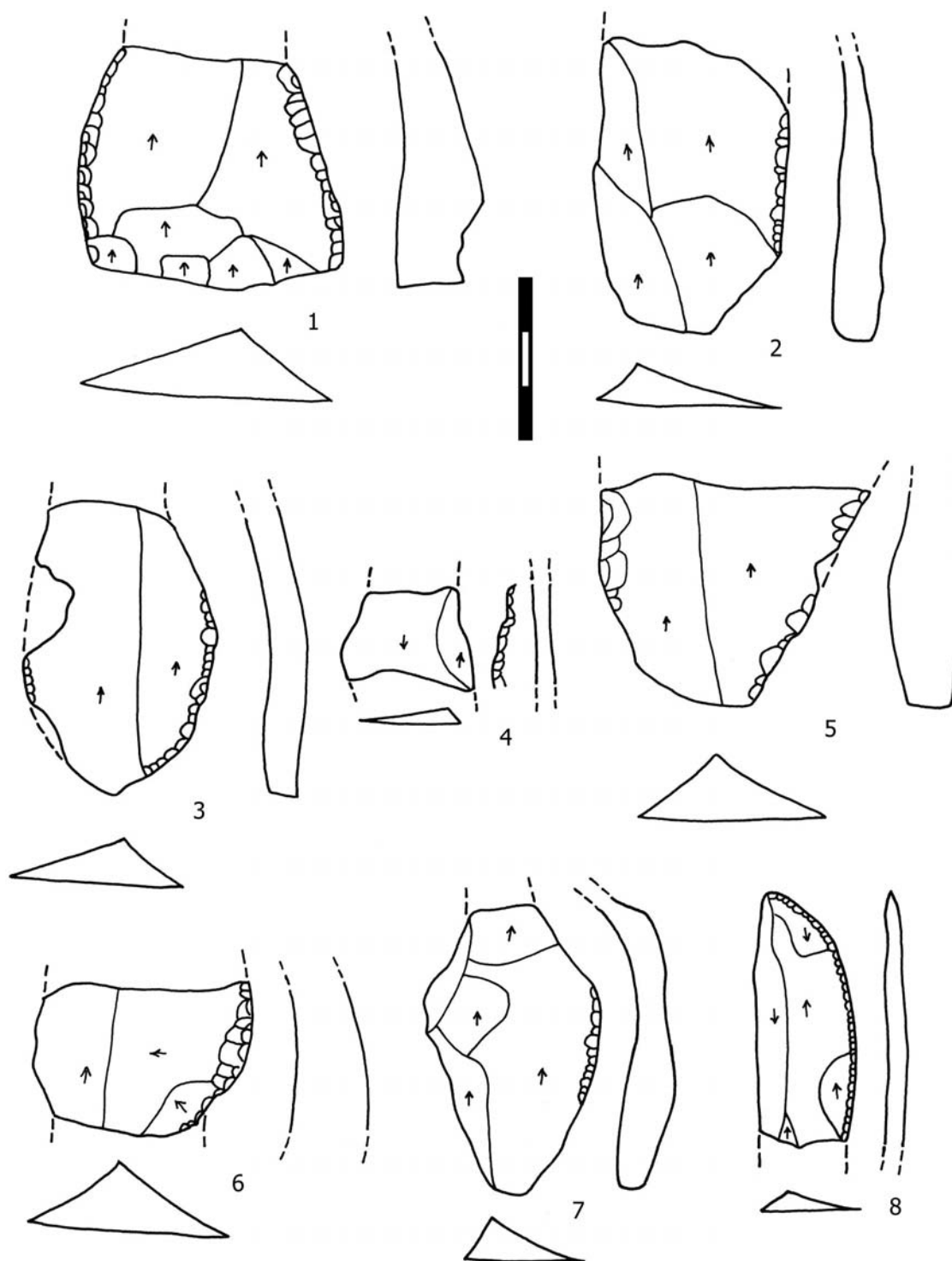

Pl. 8. Burine. 1-3 – burine diedre; 4-9 – burine pe trunchiere retușată.
Burins. 1-3 – burins dièdres; 4-9 – burins sur tronçature retouchée.

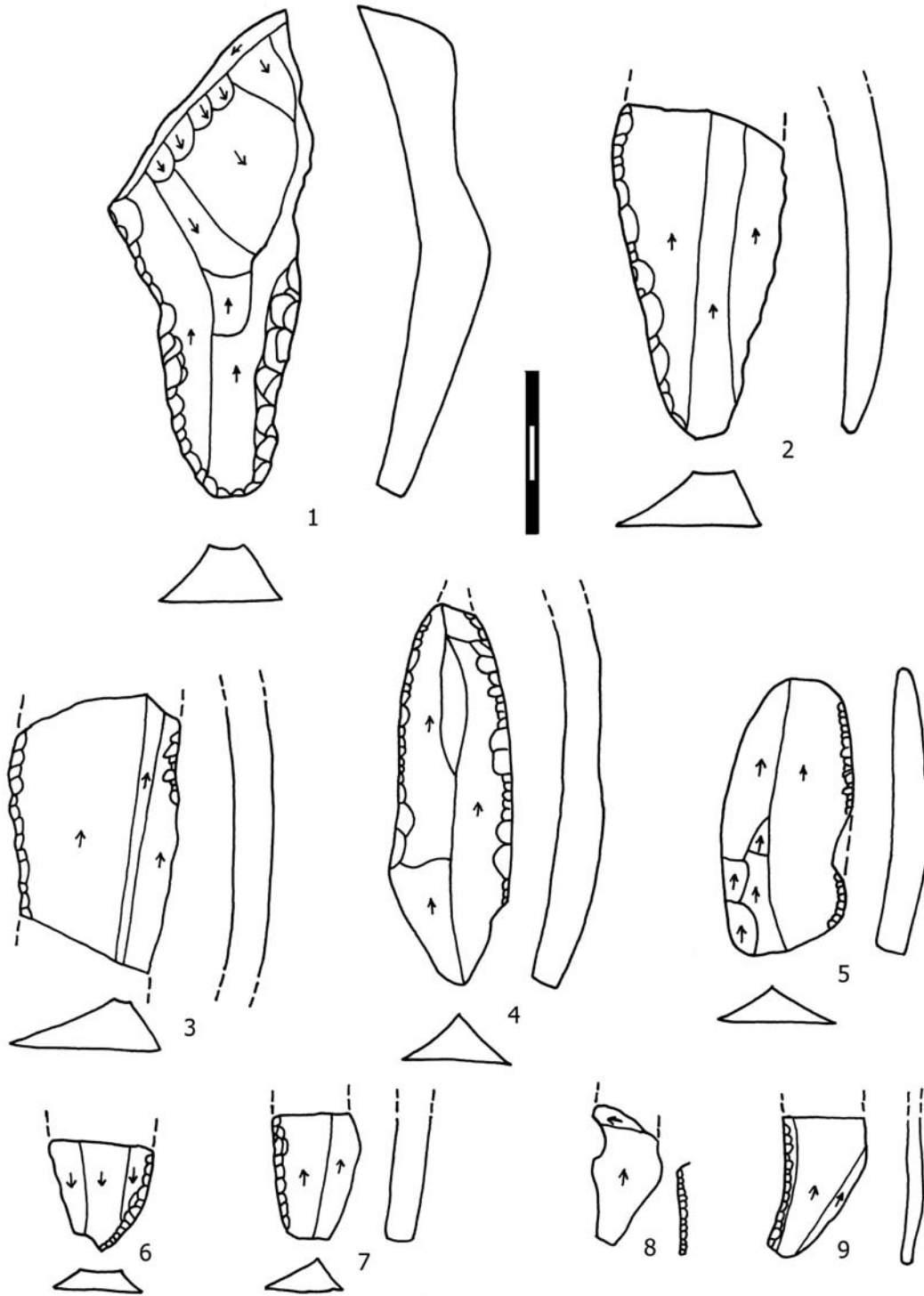

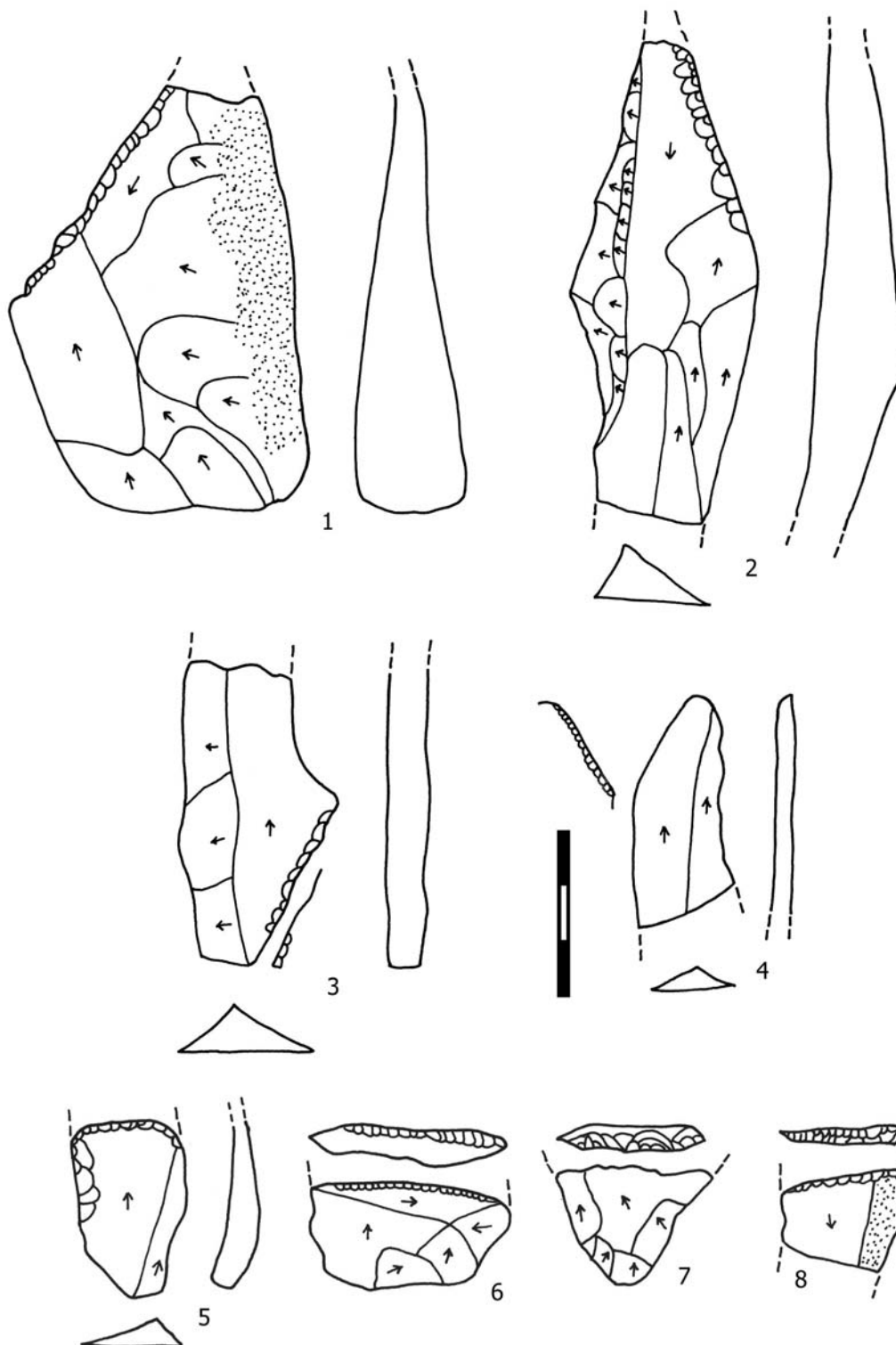
Pl. 9. Burine. 1-3 – burine à 1 pan; 4 – burin transversal.
Burins. 1-3 – burins à 1 pan; 4 – burin transversal.

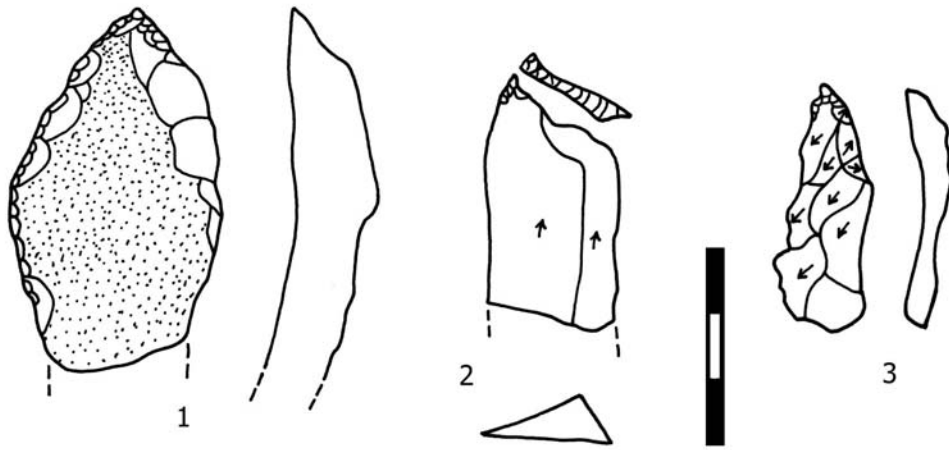
Pl. 10. Lame retuşate.
Lames retouchées.

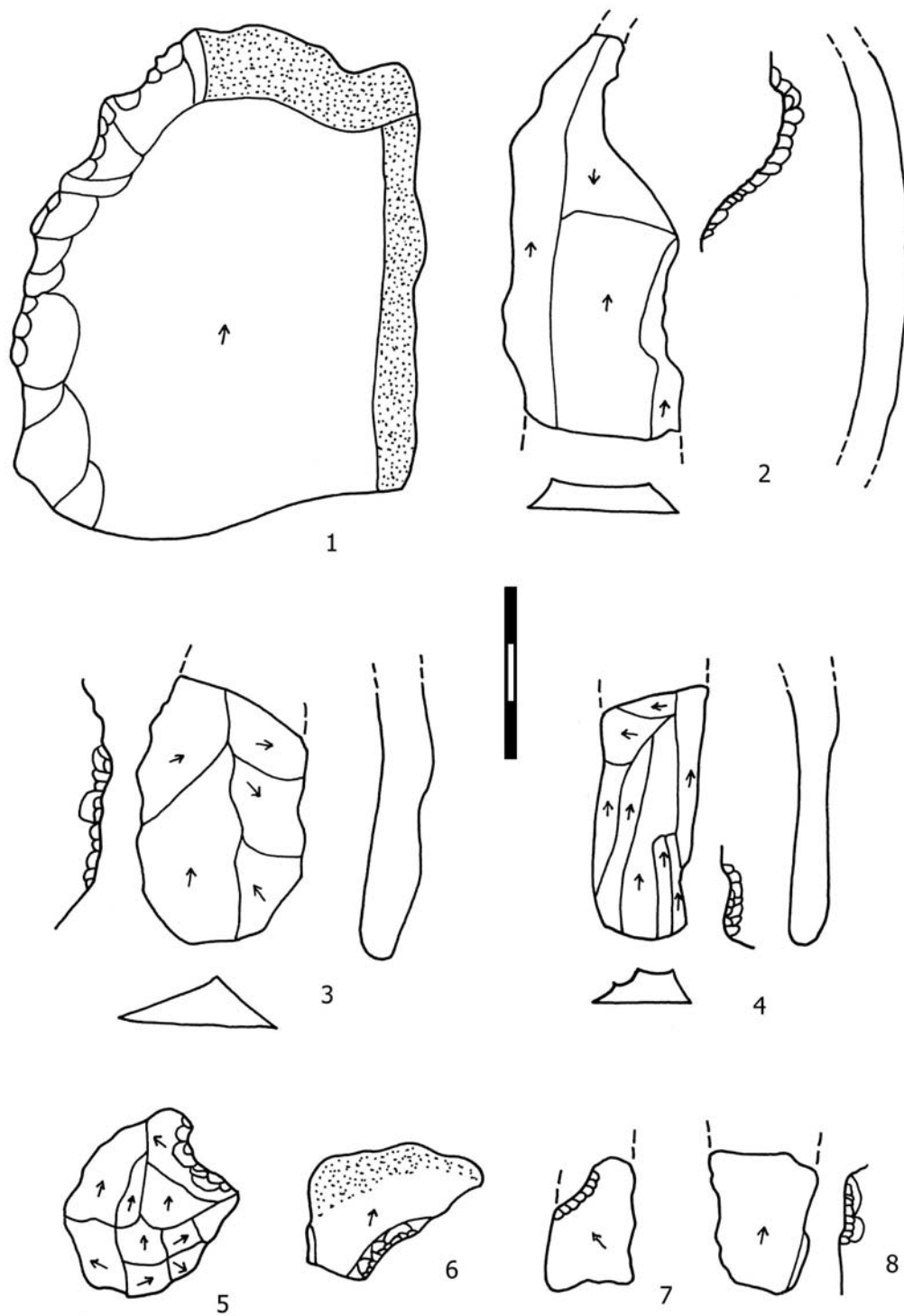
Pl. 11. Lame și lamele retușate.
Lames et lamelles retouchées.

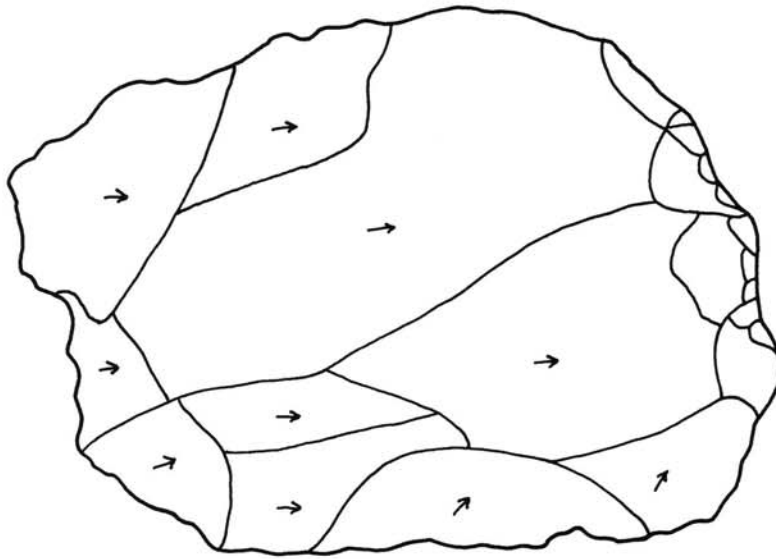
Pl. 12. Piese cu trunchierea retușată. 1-4, 8 – oblică; 5-7 – dreaptă.
Troncatures. 1-4, 8 – obliques; 5-7 – droites.

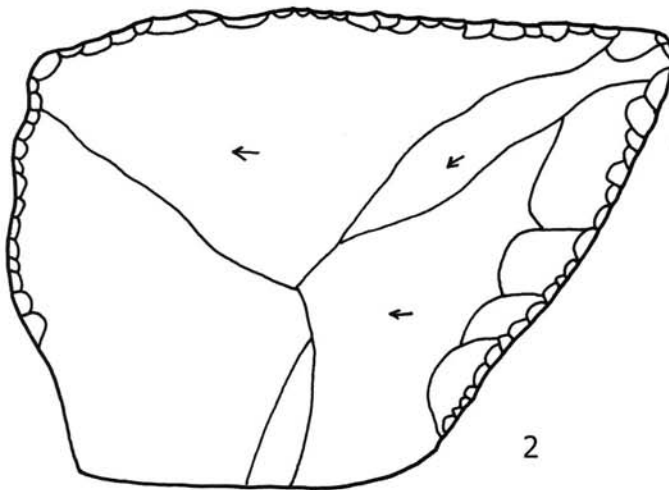
Pl. 13. *Perçoirs*.

Pl. 14. Piese cu *encoches*.
Encoches.

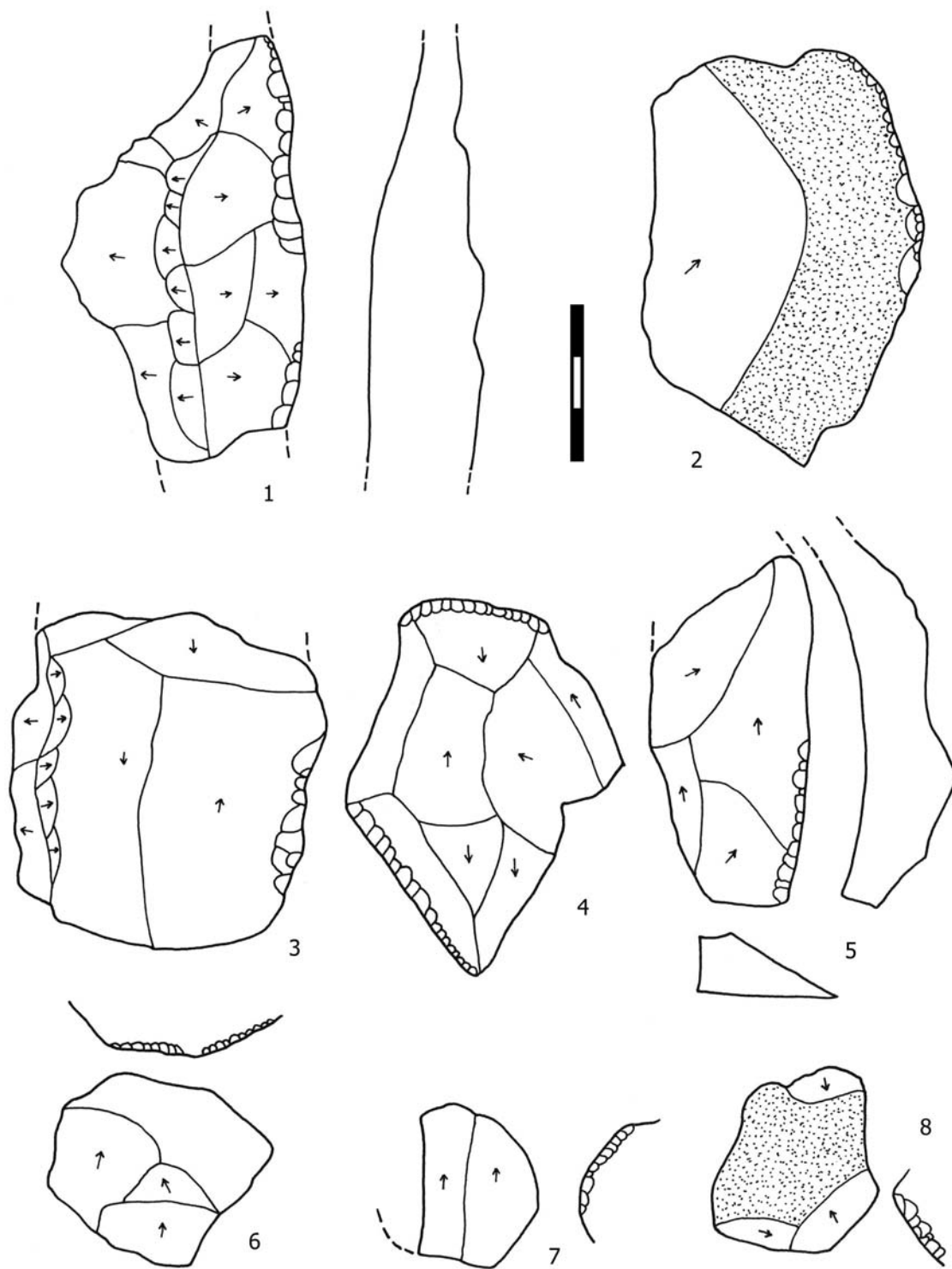
1

2

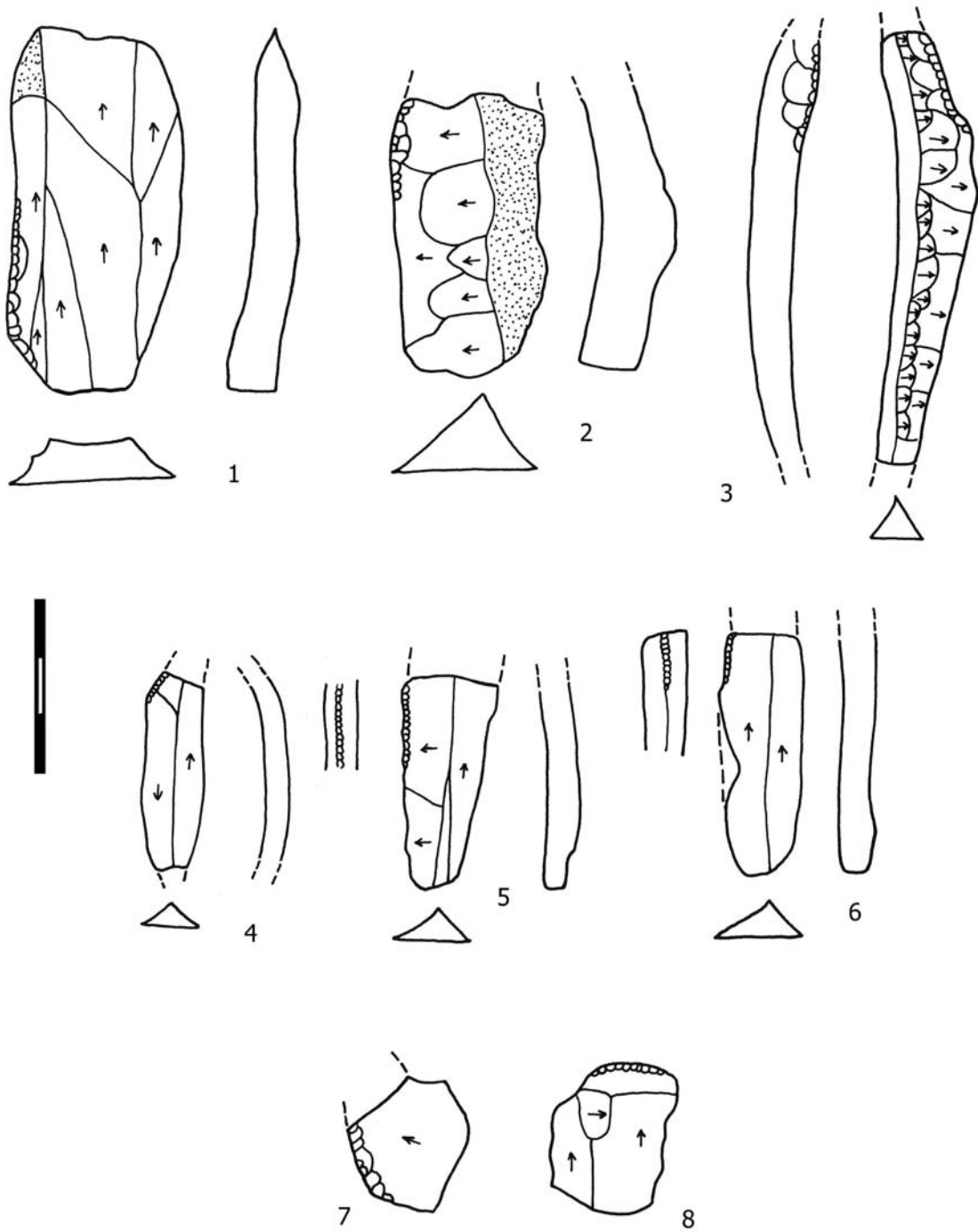
Racloare.
Racloirs.

Pl. 15.

Pl. 16. Unelte diverse.
Outils divers.

Pl. 17. Unelte diverse.
Outils divers.

Locuirea neo-eneolitică din Valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romanian Archaeological Project)

Radian ANDREESCU*

Douglass BAILEY**

Steve MILLS**

Steven TRICK**

Pavel MIREA***

Abstract: *This article presents the preliminary results of the first three years of the researches performed in the frame of an international project, that has as objective the study of the Neo-eneolithic occupation in the Teleorman River Valley. This programme is focusing on the evolution of the human communities from a specified zone from Teleorman River Valley, in the area of the localities Lăceni - Măgura, as well as on the reconstruction of the paleoenvironment laying stress on the natural history of the river. Our results emphasize the dynamics of the occupations in the flooding plain, with periods of abandonment and with temporary and quasi-permanent settlements, formed during several milleniums.*

Key words: *methodology, field researches, ceramics, occupation, settlement, flooding plain.*

În anul 1997 a fost încheiat un acord de colaborare științifică între Școala de Arheologie și Istorie a Universității din Cardiff, Wales și Muzeul Național de Istorie a României, cu participarea Muzeul Județean Teleorman¹. Programul, cu o durată de patru ani, are drept obiectiv principal cercetarea locuirii neo-eneolitice de pe valea râului Teleorman, zonă cu un remarcabil potențial arheologic preistoric (I. Spiru 1996).

Acest program reprezintă din multe puncte de vedere o noutate pentru cercetarea arheologică din România, datorită complexei abordării a cercetării locuirii neo-eneolitice din zonă. Cercetări de teren, măsurători geofizice, sondaje sedimentologice și arheologice, săpături în suprafață, analize palinologice, arheozoologice și arheoihtologice, mai nou analize geomorfologice (arheologie aluvială), toate au fost utilizate în această cercetare. Colaborarea cu Universitatea din Cardiff a permis utilizarea unei metodologii moderne și a unui echipament performant. Astfel pentru prima oară amplasamentul siturilor a fost înregistrat în sistemul Global Position Sistem (GPS), iar prin intermediul programelor Geographical Information System (GIS) acestea au fost plasate pe o hartă digitalizată a văii Teleormanului.

Fig. 1. Valea Teleormanului, punctul Cioroaița.
Teleorman valley, Cioroaița point.

* Muzeul Național de Istorie a României.

** Universitatea din Cardiff, Wales.

*** Muzeul Județean Teleorman.

¹ Finanțarea acestui proiect a fost asigurată de Academia Britanică, Societatea Anticarilor din Londra, Universitatea din Cardiff, pentru partea engleză, Ministerul Culturii, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Județean Teleorman, Consiliul Județean Teleorman pentru parte română.

Obiective. Principalele obiective ale acestei program au fost cercetarea așezărilor neo-eneolitice din valea Teleormanului, reconstituirea paleomediului și a interacțiunii dintre acesta și activitatea umană. Atingerea acestor obiective este însă extrem de laborioasă și de aceea au fost elaborate mai multe direcții și etape ale cercetării. Activitatea s-a desfășurat pe mai multe paliere, regional, vizând teritoriul întregului județ, zonal, cu o cercetare într-o arie determinată și local vizând cercetarea punctuală a unor situri.

Metodologie. Cercetări de teren. Zona aleasă pentru începerea programului se află la circa 10 km nord-est de Alexandria, în zona satului Lăceni, com Olteni, în valea râului Teleorman, unde, în punctul „Valea Cioroaica”, fusese semnalată o locuire Boian (fig. 1). Lunca Teleormanului este străbătută în această zonă de o rețea de canale de desecare, iar o terasă joasă o desparte de valea pârâului Clănița, care se varsă în Teleorman la circa 1 km în aval de zona cercetată. De altfel cercetările au fost extinse și pe valea Clăniței având în vedere că în această zonă se află o așezare de tip *tel* de mari dimensiuni, la Măgura-Bran (fig. 2).

Pentru o cercetare de teren eficientă zona a fost împărțită în carouri de 100x100m. Fiecare carou a fost cercetat de-a lungul a 20 de linii sau trasee dispuse de obicei nord-sud, trasate din cinci în cinci metri. În acest fel fiecare om avea de acoperit 2,5 m dreapta-stânga ceea ce a dus la o cercetare extrem de amănunțită a terenului (fig. 3).

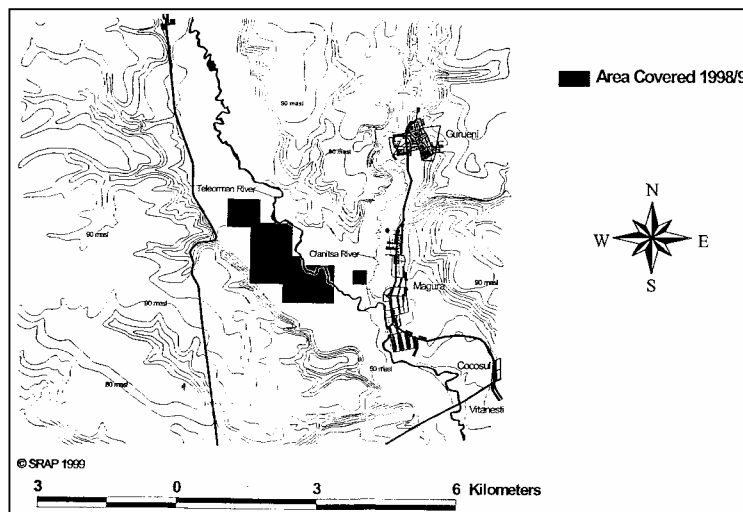

Fig. 2. Zona acoperită de cercetări de teren (1998-1999).
Area covered by fieldwalking (1998-1999).

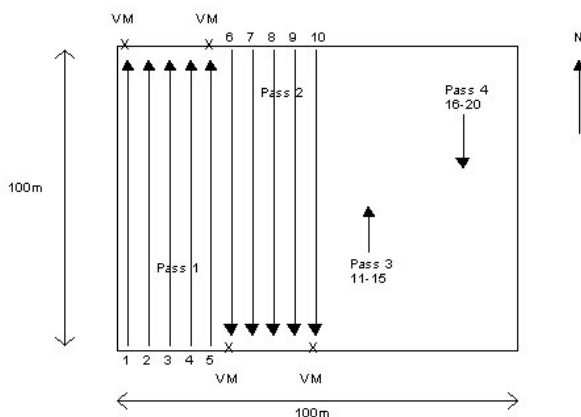

Fig. 3. Organizarea cercetării de teren.
The fieldwalking grid showing organisation.

Toate obiectele de interes arheologic (ceramică, chirpici, unelte de silex) de pe fiecare traseu erau înregistrate într-un formular special care conținea și starea vegetației din teren în termenii vizibilității. Datele astfel obținute au fost prelucrate prin intermediul programelor GIS rezultând mai multe situri reprezentate de concentrări de materiale arheologice, în principal ceramică și chirpici (S. Mills 1999) (fig. 4-5)

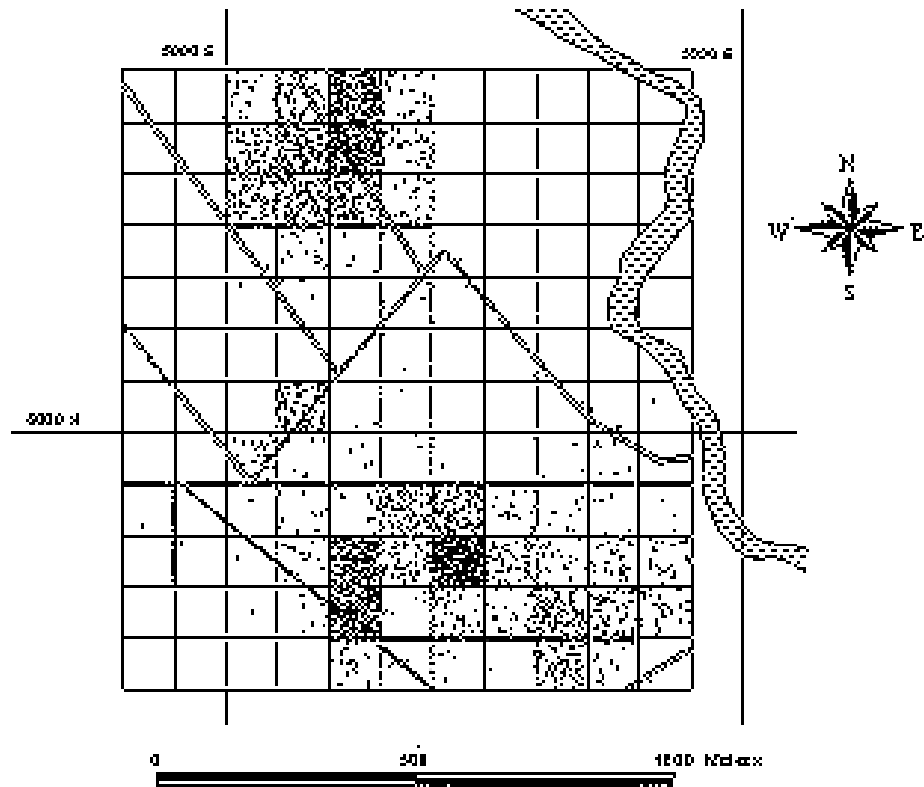

Fig. 4. Planul repartiției fragmentelor ceramice.
Density plot for ceramics.

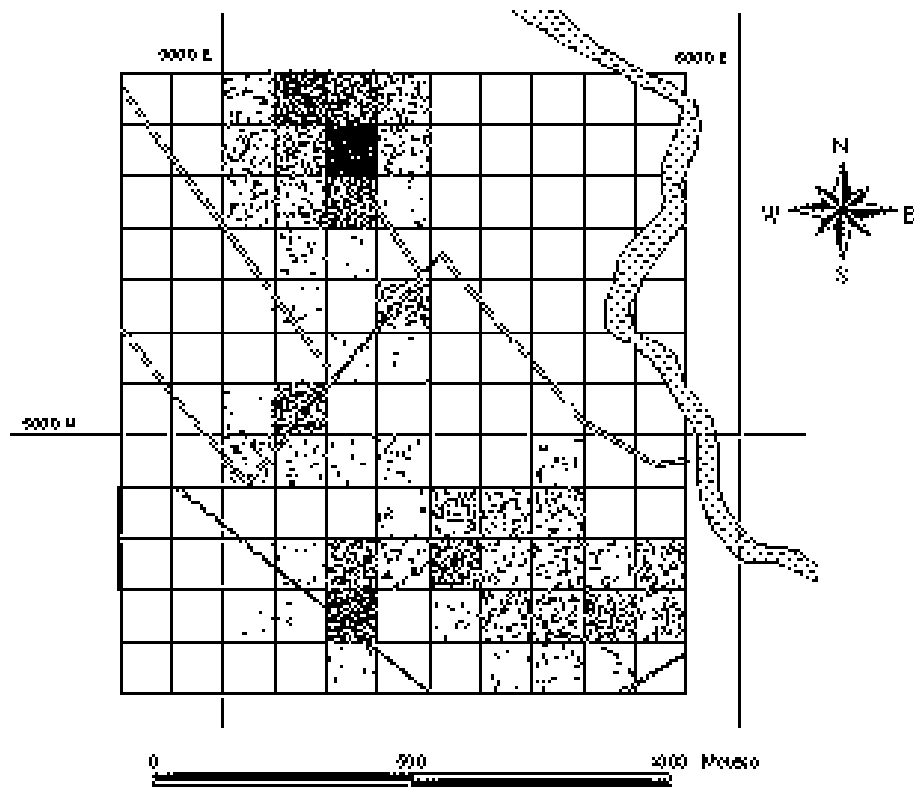

Fig. 5. Planul repartiției fragmentelor de chirpici.
Density plot for building material.

Acestea au primit în ordinea descoperirii indicativul TEL. (de la Teleorman) sau CLA. (de la Clănița) și un număr de ordine, ca de exemplu TEL. 008 sau CLA. 002. În total au fost descoperite șase situri în valea Teleormanului (TEL. 001, TEL. 008, TEL. 009, TEL. 010, TEL. 011, TEL. 012, și unul pe valea Clăniței (CLA. 2) (fig. 6).

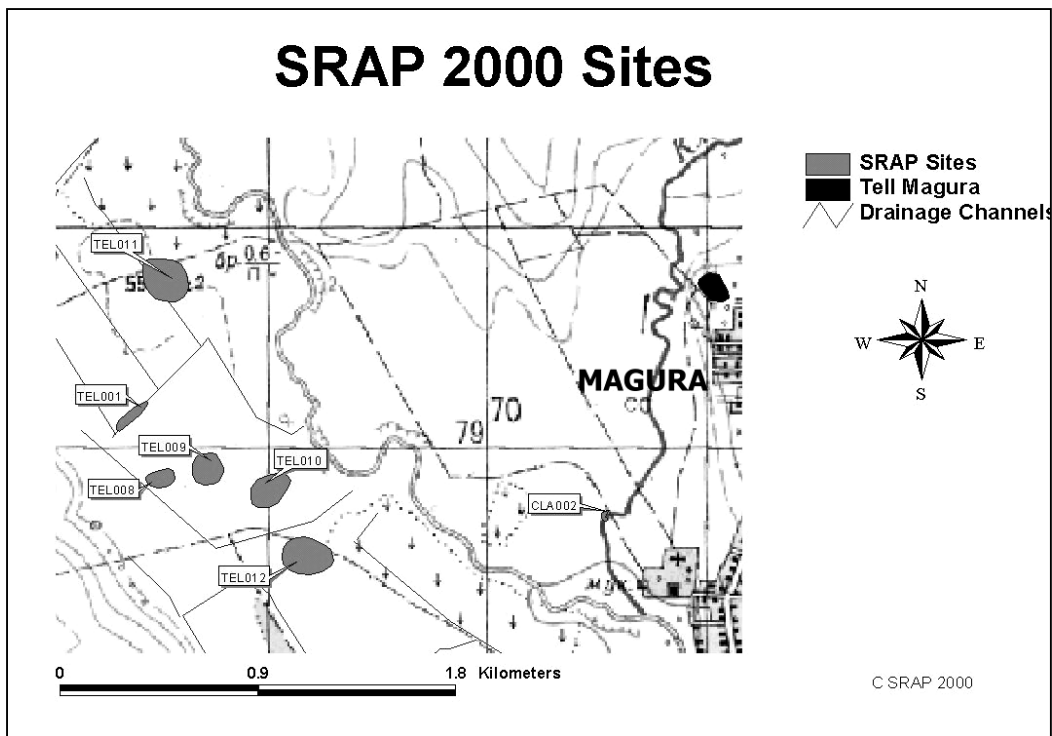

Fig. 6. Amplasamentul siturilor identificate în urma cercetărilor de teren. *Srap 2000 sites.*

Așezările de tip tell aflate pe văile râurilor au fost înregistrate în același mod (*tell*-II de la Măgura-Bran este notat cu sigla CLA. 1 spre exemplu). Sondajele arheologice au fost în general notate în ordinea deschiderii lor S. 1.....

Următoarea etapă a fost constituită de măsurătorile geofizice care au avut drept scop identificarea anumitor structuri aflate sub suprafața solului. În general aceste măsurători au avut un caracter experimental, pentru o mai bună eficiență a lor fiind necesare analize complexe ale valorilor magnetice ale diverselor tipuri de soluri și materiale arheologice (spre exemplu chirpiciul ars are o valoare deosebită de cea a chirpiciului ners a cărui valoare este apropiată de cea a solului).

Pentru verificarea datelor obținute prin cercetări de suprafață și măsurători geofizice, pentru cunoașterea specificului civilizației neo-eneolitice din zonă au fost efectuate o serie de sondaje arheologice. Acestea au permis în același timp și efectuarea de observații de natură sedimentologică. Sondajul standard a fost cel de 2x1 m (adoptat și din cauza durității excesive a solului) extins în zonele de interes. Ele au fost plasate în funcție de rezultatele măsurătorilor geofizice, curbele de nivel și densitatea materialului arheologic.

În continuare vor fi expuse câteva rezultate preliminare obținute în principale situri din valea Teleormanului, după derularea primelor trei campanii de cercetări.

TEL.008. Concentrarea de material arheologic se întinde pe circa 150 m pe direcția est-vest și 100 m pe direcția nord-sud. Situl, ușor mai ridicat decât restul luncii, se deosebește de aceasta printr-o vegetație mai puțin densă (această caracteristică este valabilă și pentru celelalte situri). Aici au fost efectuate cele mai întinse săpături deoarece au fost descoperite două zone de locuire aparținând unor faze diferite ale culturii Boian (fig. 7). Principalele obiectivele au fost următoarele: decopertarea unei locuințe de suprafață descoperită în sondajul 36; stabilirea unei corelații stratigrafice între cele două zone de locuire; cercetarea mormântului din S. 24; verificarea în teren a măsurătorilor geofizice.

Locuința din S. 36, aflată practic imediat sub suprafața solului, era în întregime distrusă de lucrările agricole (urmele de plug mergeau până la 0,50m adâncime). În aceste condiții a fost imposibil să-i evaluăm dimensiunile; orientarea era probabil est-vest. Pare a fi fost o locuință relativ solidă dacă judecăm după urmele de chirpici ars, destul de masive, cu urme de pari. În parte de nord a zonei în care se aflau resturile locuinței pare a fi fost o vatră precum și resturile unei podele. Inventarul este destul de bogat în ceea ce privește ceramica, dar sărac în privința uneltelor. Ceramica, este în general de bună calitate, majoritatea fiind din pastă intermediară, cu nisip și material vegetal folosite ca degresanți, de culoare cenușiu-gălbuie sau cărămiziu-gălbuie. Ceramica din pastă grosieră cu mult nisip și material vegetal în compoziție este foarte puțină ca și cea din pastă fină, omogenă, de culoare cenușie, mai rar cărămiziu-gălbuie.

Decor. Excizia este o categorie de decor caracteristică în special ceramicii din pastă intermediară. Motivele decorative constau în principal din benzi excizate, relativ înguste, alternate cu benzi cruțate, mai largi sau mai înguste, lustruite. Cele excizate sunt umplute cu pastă albă, iar cele lustruite au uneori pe margini mici creștături. Benzile pot fi verticale, orizontale, oblice, circulare sau meandrice, combinate de obicei cu alte motive decorative cum sunt triunghiurile, romburile sau tabla de șah (fig. 8). O altă categorie de decor este cel incizat constând din linii, mai mult sau mai puțin adânci, circulare, oblice, orizontale, verticale, combinate de obicei cu motive excizate, caneluri sau mici creștături. Un alt decor este cel format din caneluri foarte fine, uneori puțin vizibile, dispuse circular pe umărul și buza unor pahare conice (fig. 9). Mult mai rar se întâlnesc decorul barbotinat, brăurile alveolate, șirurile de împunsături, proeminențele conice.

Forme. Datorită fragmentării excesive a materialului au fost identificate puține forme. Unele fragmente aparțin unor de vase cu buza dreaptă și corpul tronconic decorat cu motive excizate. Alte fragmente aparțin unor castroane bitronconice cu fundul mic și gura largă. Din pastă fină sunt făcute paharele cilindrice cu umărul ușor reliefat sau castronașe bitronconice, ambele decorate cu caneluri. O formă mai specială este reprezentată de resturile unui "altăraș" din pastă fină de culoare neagră, puternic lustruită, decorat cu motive excizate. Au fost descoperite și câteva fragmente ceramice aparținând unor site.

În sondajul 43 au fost descoperite resturile unui bordei care ocupa aproximativ suprafața întregului sondaj fiind orientat nord-est - sud-vest, cu o adâncime de circa 0,75m. Bordeii nu a putut fi cercetat în întregime fiind distrus de lucrările agricole. Ceramica are aceleași caracteristici cu cea din sondajul 36. În plus, în partea sudică a apărut o ceramică diferită din pastă de bună calitate, cu un decor din incizii curbilinii (așa-numitul decor „în paranteze”), sau chiar pictată cu grafit, așa cum este cazul unui fragment de strachină din pastă fină, lustruită, de culoare neagră.

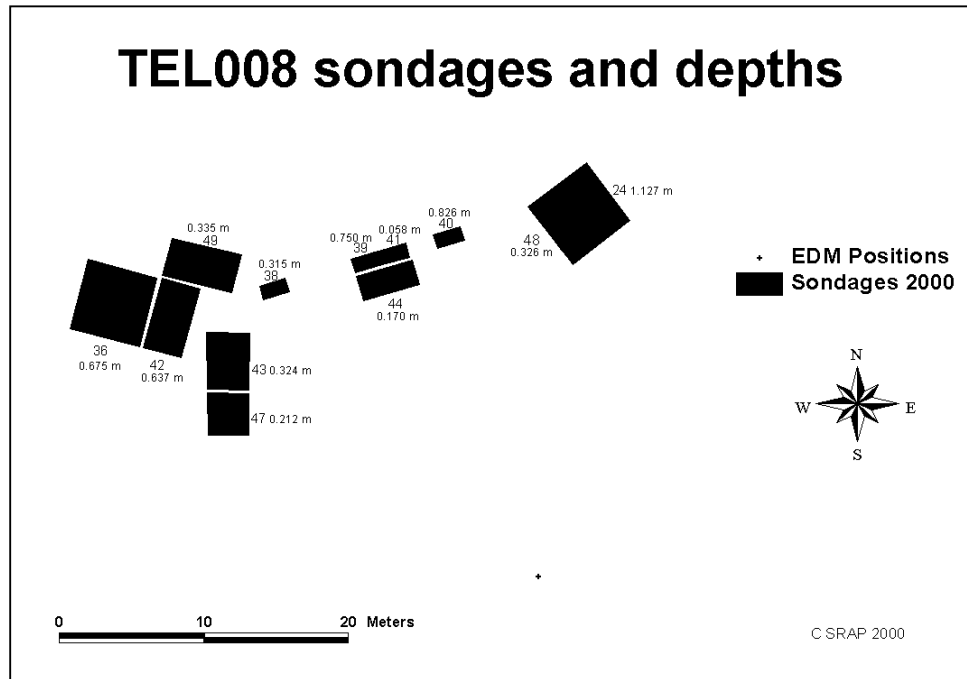

Fig. 7. TEL. 008. Planul sondajelor.
TEL. 008. Sondages and depths.

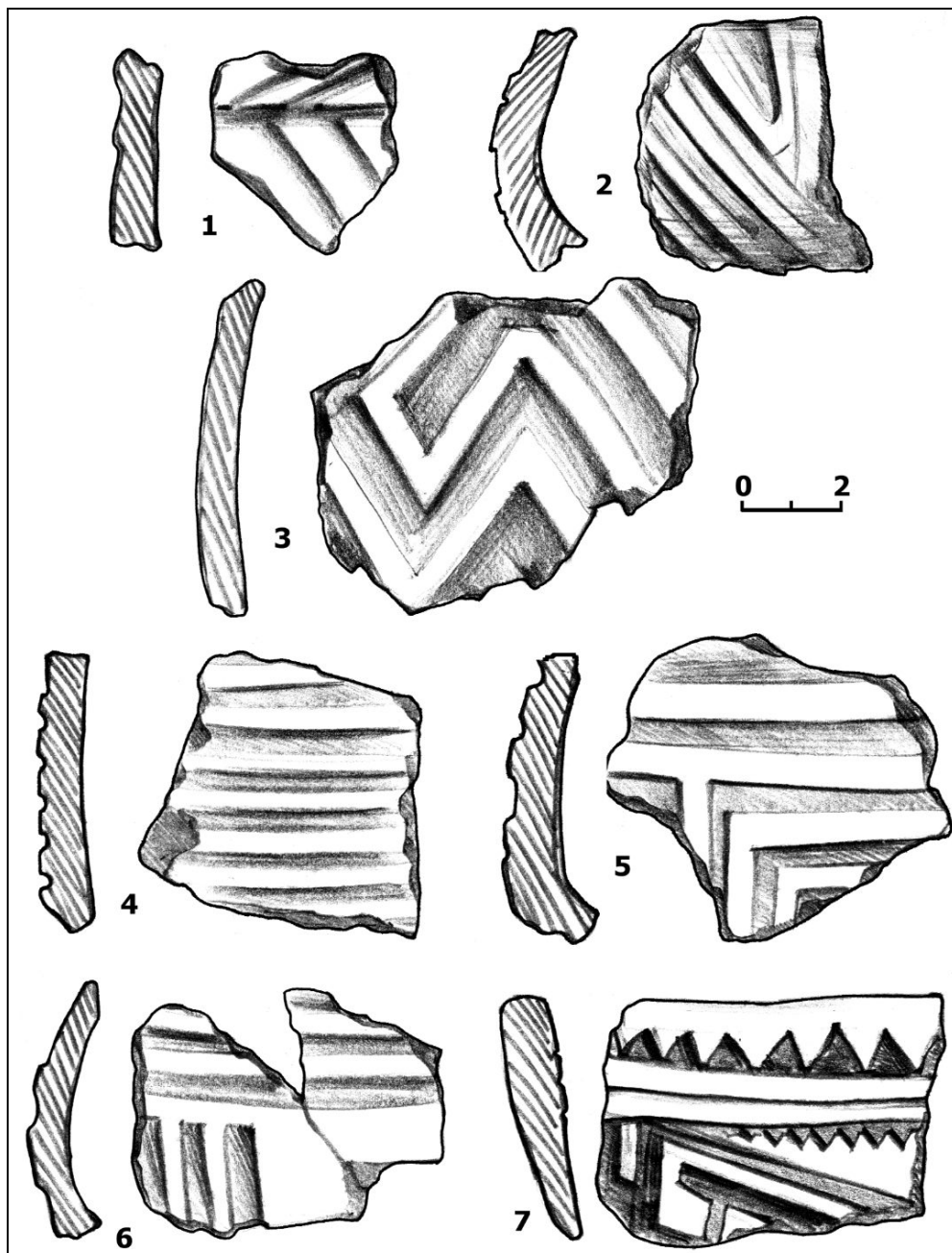

Fig. 8. TEL. 008. Ceramică din S. 36, cultura Boian, faza Giulești.
TEL. 008. Pottery from S. 36, Boian- Giulești culture.

În cea de-a doua zonă de locuire, au fost continuate lucrările în sondajul 24. Aici a fost cercetat un mormântul aparținând unei necropole din sec IV d.Chr (alte două morminte au fost cercetate în S 36 și S 49). Sondajul a fost extins spre sud (S. 48) unde, la circa 0,40 m adâncime au fost descoperite resturile unei vetre care avea lângă ea patru greutateți de lut și un fragment dintr-o strecurătoare. Vatra, aproape în întregime distrusă, avusese probabil trei faze de refacere. Lângă ea, la 0,10 m adâncime au fost descoperite o râșnită și un frecător (făceau parte din același complex cu vatra dar au fost deranjate de lucrările agricole).

Ceramica este relativ numeroasă dar fragmentată. Predomină fragmentele dintr-o pastă intermediară cu mult nisip în compoziție; cele din pastă grosieră cu pleavă și nisip sunt foarte puține. O mică parte (4,5%) sunt din pastă fină.

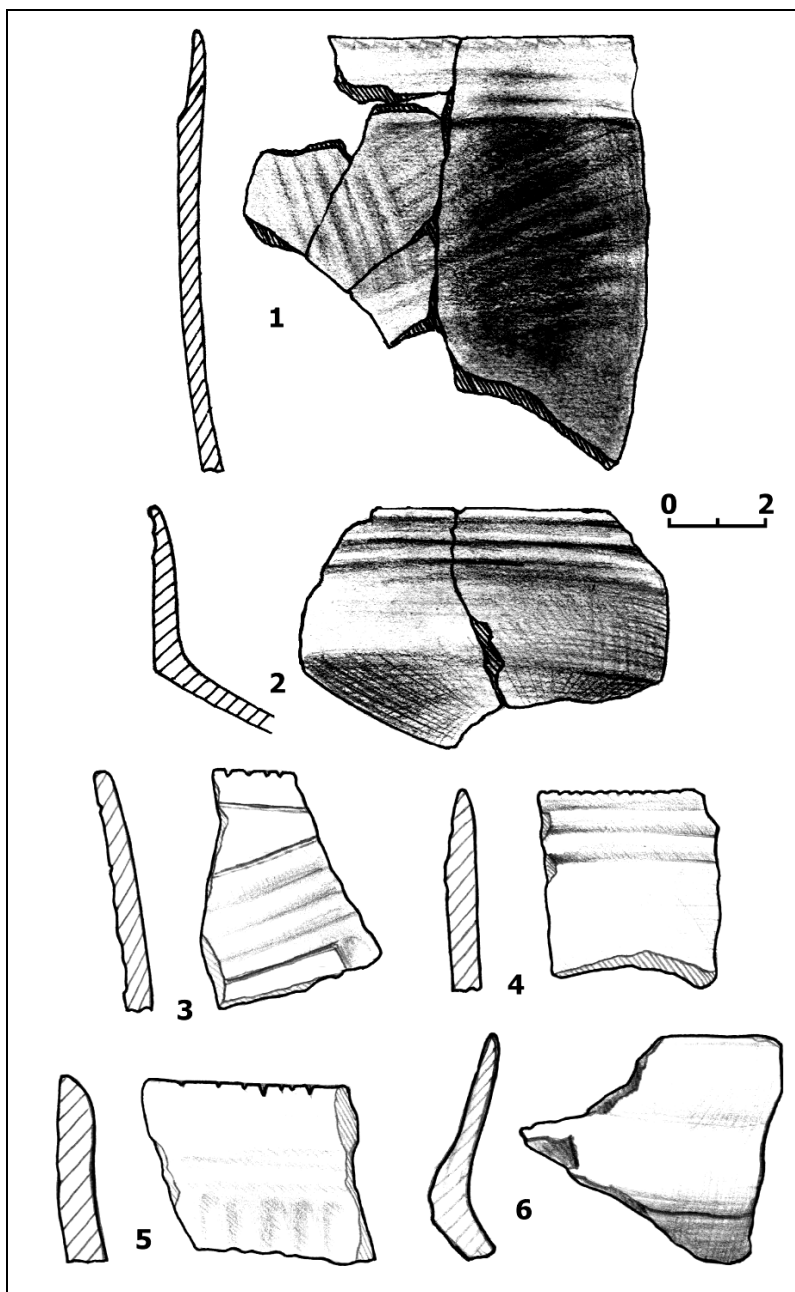

Fig. 9. TEL. 008. Ceramică din S. 36, cultura Boian, faza Giulești.
 TEL. 008. Pottery from S. 36, Boian- Giulești culture.

Decorul este sărac (3% din ceramică este decorată), cel excizat lipsește aproape cu totul, mai bine reprezentat fiind cel incizat: linii orizontale, oblice, în unghi, dispus de multe ori pe diametrul maxim al vasului. Decorul canelat este și el foarte rar (fig. 10). Alte decoruri: barbotină, decor în relief, brăuri alveolate.

Pentru clarificarea legăturilor dintre cele două zone de locuire, S. 36 și S. 24, au fost deschise între ele câteva sondaje pe direcția nord-est - sud-vest.

În sondajul 38, au fost descoperite doar fragmente ceramice asemănătoare cu cele din S 36, lângă care este de altfel plasat.

Cam la jumătatea distanței dintre cele două zone a fost deschis sondajul nr. 39 care ulterior a fost extins cu alte două, S. 41 și S. 44. Aici au fost descoperite resturile unei locuințe, puternic deranjate de lucrările agricole (nu s-au putut determina dimensiunile și orientarea ei) aflată la circa 0,20 m sub suprafața solului. Resturile locuinței, puțin consistente, sunt reprezentate de mici bulgări

din chirpici ars dispersați pe toată întinderea sondajelor. Spre latura de nord-est (a sondajului) au fost descoperite resturile unei vetre, plasate pe un nivel de arsură.

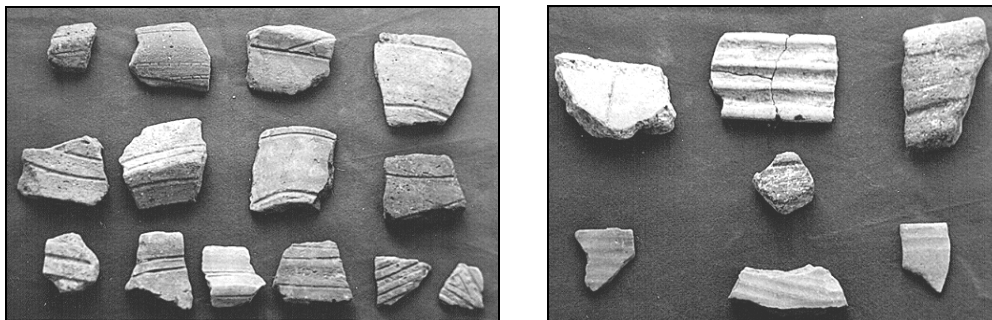

Fig. 10. TEL. 008. Ceramică din S. 24. Cultura Boian, faza Spanțov.
Pottery from S. 24, Boian- Spanțov culture.

Ceramica este într-o cantitate destul de mare, dar puternic fragmentată. Câteva fragmente sunt din pastă grosieră cu pleavă și nisip în compoziție. Predomină ceramica din pastă intermediară de bună calitate, cu nisip în compoziție, de culoare cenușie, cenușiu-cărămizie, cărămiziu-gălbuie. A treia categorie (8,5%) este formată din ceramica din pastă fină, omogenă, de culoare maroniu-deschisă, mai rar neagră.

Decor. Specific acestei ceramici este decorul excizat (4,2%). În principal este format din benzi înguste excizate, umplute cu pastă albă, alternate cu benzi cruțate, mai largi sau mai înguste, dispuse în diverse combinații geometrice (fig. 11). Unele benzi au mici crestături pe margini, altele sunt combinate cu triunghiuri excizate. Decorul incizat este destul de puțin, în general inciziile sunt combinate cu motivele excizate.

Fig. 11. TEL. 008. Ceramică din S. 39, cultura Boian, faza Giulești.
Pottery from S. 39, Boian- Giulești culture.

Canelurile, foarte fine sunt dispuse orizontal, oblic sau vertical de multe ori combinate între ele, pe vase din pastă fină, lustruită.

Forme: castroane tronconice cu gura largă, castronașe bitronconice, pahare cilindrice cu pereții subțiri, cu umăr reliefat.

În sondajul 40, plasat în apropierea de S. 24, ceramica este destul de amestecată atât ceramică de bună calitate specifică zonei S. 36, cât și ceramică cu mult nisip în compoziție asemănătoare cu cea din S. 24.

Încadrare cronologică și discuții. Situația din Tel. 008 este complexă, descoperirile dezvăluind locuri succesive pe o componentă stratigrafică orizontală.

Cercetările din zona sondajelor 36 și 24 au confirmat faptul că avem două locuiri neolitice decalate în timp: prima aparține fazei Giulești a culturii Boian (S. 36), a doua sfârșitului acestei culturi, faza Spanțov. Au fost descoperite resturile unui bordei în S. 43 care din punct de vedere cronologic aparține tot fazei Giulești a culturii Boian. O situație interesantă o întâlnim în sondajele 39, 41 și 44

unde au fost descoperite resturile unei locuințe. Analiza materialului ceramic a relevat faptul că el este într-o măsură asemănător cu cel din locuința din S. 36: pastă intermediară de bună calitate, decor excizat, ceramică fină canelată, forme comune. Sunt însă și câteva elemente deosebite între care o ceramică fină de o calitate superioară, cu un decor canelat îngrijit executat. Ceramica aparține fazei Giulești a culturii Boian, dar este posibil ca această locuire să nu fie contemporană cu cea din S. 36. De altfel, dacă aceasta din urmă este plasată într-un sol de culoare cenușiu-deschis, locuirea de care discutăm este într-un sol diferit, nisipos, cenușiu-închis, care îl suprapune pe cel de culoare cenușiu-deschisă. S-a observat că acest din urmă tip de sol coboară dinspre S. 36 spre S. 24, fiind acoperit de solul nisipos cenușiu-închis în care este plasată de altfel și locuirea Boian-Spanțov.

O altă situație interesantă s-a întâlnit în partea sudică a sondajului 43 (cel cu bordeiul) și în sondajul 47. Aici au fost găsite fragmente ceramice care aparțin fazei Gumelnița A2.

În TEL. 008 au existat multe secvențe ocupaționale din epoca neolitică care ar avea următoarea distribuție orizontală: locuire Boian-Giulești, probabil cu două etape, apoi locuire Boian-Spanțov și ultima locuire Gumelnița A2 (mult mai târziu, sec IV d. Chr, în zonă ființează o necropolă). O observație importantă este aceea că, aceste locuiri, sunt dispuse pe o componentă stratigrafică orizontală și nu într-o obișnuită succesiune stratigrafică verticală. Mai mult, locuirea Boian-Spanțov din S 24, târzie, este plasată la o adâncime mai mare decât locuirea Boian-Giulești, timpurie, aflată practic sub suprafața solului actual.

Toată această succesiune de locuiri și abandonuri este probabil legată și de condițiile de mediu, de evoluția râului Teleormanului în actuala luncă inundabilă. Locuirile sunt plasate în tipuri de sol diferite care ar putea indica inundații periodice, acestea determinând probabil secvențele de locuire și abandon surprinse în zonă.

TEL. 001. Situl se întinde de-a lungul unui canal de desecare pe o distanță de aproximativ 120 m pe direcția nord-est - sud-vest. De o parte și de alta a canalului concentrarea de material arheologic se întinde pe circa 20 de m. Lucrările au debutat prin săparea unor sondaje în malul de est al canalului, după care s-a taluzat malul de vest pe o distanță de circa 35 de m. S-a observat că nivelul cultural este destul de subțire, discontinuu. Au fost identificate în profilul de vest urmele unei locuințe care avea lângă ea o amenajare, poate un cuptor sau o vatră (fig. 12).

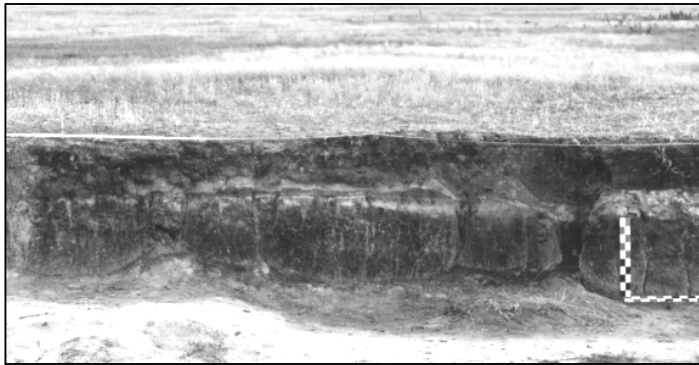

Fig. 12. TEL. 001. Resturile unei locuințe vizibile în profilul vestic al șanțului de desecare.
TEL. 001. Remains of a dwelling in western profile of desecation trench.

Au fost deschise două sondaje plasate pe partea de sud-vest a canalului, unul în dreptul structurii din chirpici nears identificată ca o posibilă vatră sau cuptor, al doilea spre limita de sud a locuinței. Rezultatele nu au fost concludente, structura nu s-a regăsit în sondaj, doar câteva bucăți de chirpici nears dispartate (probabil era pe traseul canalului, în acest caz fiind distrusă). În celălalt sondaj locuința era reprezentată de un nivel foarte dur de lut cenușiu-deschis cu lentile abia vizibile de lut gălbui-maronii, probabil chirpici ars. Acestea constituiau un nivel relativ omogen în care nu sunt vizibile nici un fel de structuri, pereți sau alte amenajări. Materialul arheologic lipsește aproape cu desăvârșire, ceea ce ne face să credem că avem de-a face cu o locuință abandonată.

Ceramica, redusă la câteva fragmente, este din pastă intermediară cu mult nisip în compoziție, asemănătoare cu cea descoperită anii trecuții în această zonă și aparține culturii Boian, faza Spanțov (fig. 13).

TEL. 009. Se întinde pe o lungime de circa 130 m pe direcția nord-sud și 120 m pe direcția est-vest și, ca și celelalte situri, este ușor ridicat față de suprafața luncii. S-a constatat că urmele de

locuire formează un strat subțire, identificat în S. 6, aflat la câțiva centimetri sub suprafața solului, fiind plasate pe un nivel compact de nisip (fig. 14). Au fost descoperite bucăți de chirpici ars, precum și fragmente din ceea ce pare a fi fost o structură de chirpici nears, toate acestea într-o zonă relativ restrânsă. Nu au fost identificate limitele sau amenajările acestei locuințe distruse de lucrările agricole. Interesant este faptul că, spre deosebire de situația din celelalte situri, ea se află plasată direct pe un strat de nisip de culoare gălbui-portocalie.

Fig. 13. TEL. 001. Ceramică incizată, cultura Boian, faza Spanțov.
TEL. 001. Incised pottery, Boian- Spanțov culture.

Fig. 14. TEL. 009. Sondajul nr. 6.
TEL. 009. Sondage no 6.

Ceramica, relativ numeroasă, este dintr-o pasta destul de bună calitativ, cu nisip în compoziție, nu foarte aspră la pipăit, de culoare cenușiu-gălbuie, cenușie, gălbui-cărămizie. Materialul vegetal este folosit ca degresant, în special pentru ceramica grosieră. Forme: castroane, vase bitronconice cu buză înaltă, strecurătoare. Decorul este format din benzi late excizate superficial, marginite uneori de benzi înguste, lustruite. Inciziile sunt în general puțin adânci, dispuse orizontal, vertical sau circular. Canelurile sunt dispuse la partea superioară a vaselor. Un decor deosebit este realizat prin acoperirea unor linii în relief cu un strat de lut care are o culoare diferită de cea a corpului vasului. Ceramica este asemănătoare ca forme și decor cu cea din TEL. 001 și din TEL. 008 (S. 24), de care se deosebește totuși prin calitate fiind mai aspră la pipăit și mai puțin bine arsă. Aparține culturii Boian, faza Spanțov (fig. 15).

TEL. 010. Concentrarea de material arheologic este întinsă pe 200 m pe direcția nord-est - sud-vest și 80 m pe direcția nord-vest - sud-est. Deși s-au practicat mai multe sondaje în diverse locuri nu s-a identificat practic un nivel cultural, cu atât mai puțin urme ale unor locuințe, materialul arheologic apărând sporadic în diverse sondaje. A fost descoperită foarte puțină ceramică neolitică, lucrată din pastă de proastă calitate, cu mult nisip în compoziție, friabilă, prost arsă. Decorul este sărac: excizie superficială, caneluri, incizii. Materialul ceramic este, ca forme și decor, asemănător cu cel din siturile de mai sus, dar este de calitate inferioară ca pastă și ardere și poate fi încadrat în faza Boian-Spanțov.

Tot în acest sit au fost descoperite câteva cioburi aparținând culturii Gumelnița și altele, mai numeroase, aparținând civilizației geto-dace.

CLA. 2. Acest sit se află la circa 2.5 km spre est, pe valea Clăniței, pe malul unui braț secat al râului (fig. 16). Într-un profil obținut prin taluzarea malului au fost identificate două niveluri

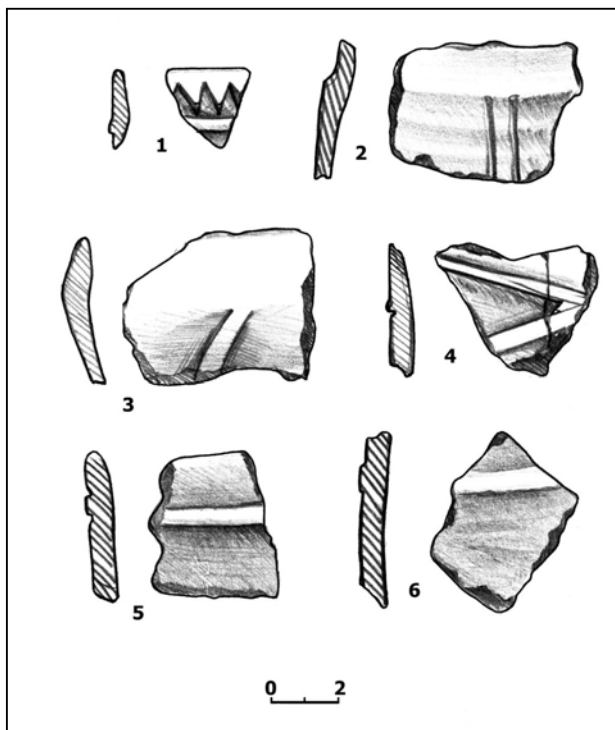

Fig. 15. TEL. 009. Ceramică din S. 6, cultura Boian, faza Spanțov.
TEL. 009. Pottery from S. 6, Boian-Spanțov culture.

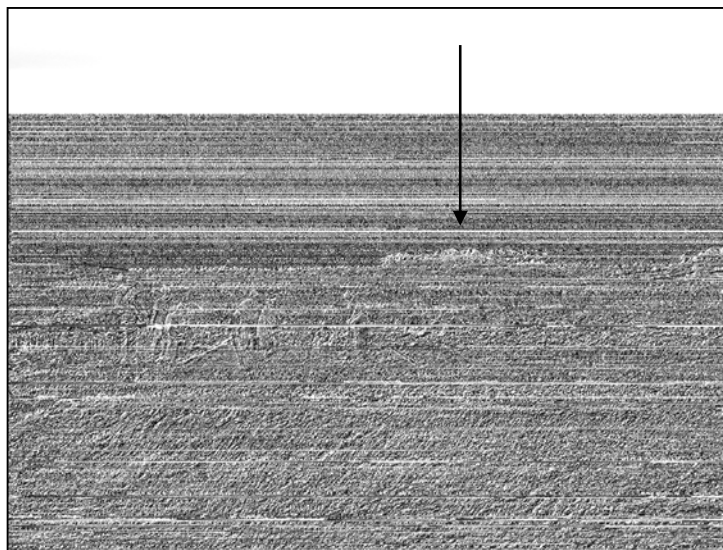

Fig. 16. CLA. 2. În plan secund, tell-ul de la Măgura-Bran.
In a second place, the Măgura-Bran tell.

de locuire, din care primul este plasat imediat sub suprafața solului, cu vagi urme ale unei posibile locuințe din chirpici nears . Urmează o depunere naturală, de circa 0.20 m, apoi un alt nivel de locuire marcat prin câteva fragmente ceramice și resturi osteologice. Ulterior s-au deschis și câteva sondaje pentru identificarea acestor niveluri. Nu au fost descoperite, cu excepția unor urme de podele, structuri de locuire. Ceramica primului nivel are mult nisip în compoziție și este aspră la pipăit. Câteva

cioburi sunt din pastă cu vegetale, iar altele sunt dintr-o pastă omogenă, cu suprafața netedă. Predomină culoarea cenușiu-deschis. Decorul nu este prea variat: benzi late excizate superficial mărginite de benzi înguste, incizii, caneluri (fig. 17, 18). Unele fragmente par a fi pictate cu o substanță neagră. Liniile în relief acoperite cu un strat de lut de o culoare diferită de culoarea vasului sunt asemănătoare cu cele descoperite în TEL. 009. Forme: vase bitronconice, vase cu picior, vase tronconice cu buza lată. Materialul poate fi încadrat în același orizont cultural de la sfârșitul culturii Boian, faza Spațov. Puținele fragmente ceramice din cel de-al doilea nivel, aflat la -0.70 m, sunt din pastă relativ omogenă, mai puțin aspre la pipăit, de culoare cenușiu-deschis, cenușiu-cărămizie. Doar câteva fragmente sunt decorate cu benzi excizate sau incizii, iar altele par a fi pictate cu o substanță neagră. Cele câteva cioburi nu permit o încadrare cronologică precisă, dar credem că aparțin tot fazei Boian-Spațov, poate o etapă mai timpurie decât celei care îi aparțin celelalte situri. Ceramica din CLA. 2 este diferită de cea descoperită pe valea Teleormanului în TEL. 001, TEL. 008, TEL. 009, TEL. 010 (ceramica Boian-Spațov) fiind de o calitate ceva mai bună (chiar dacă are mult nisip în compoziție) și mai bine arsă. Culoarea este diferită, predominând cenușiu-deschis, spre deosebire de culoarea cenușiu-închisă sau gălbui-cărămizie a ceramicii descoperite pe valea Teleormanului.

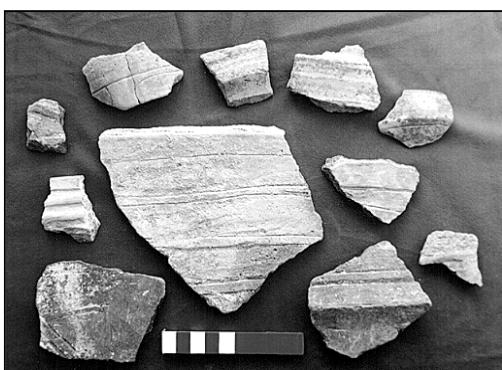

Fig. 17. CLA. 2. Ceramică, cultura Boian, faza Spațov.
CLA. 2. Pottery, Boian- Spațov culture.

Fig. 18. CLA. 2. Ceramică, cultura Boian, faza Spațov.
CLA. 2. Pottery, Boian- Spațov culture.

Concluzii. Cercetările întreprinse timp de trei ani pe valea Teleormanului au dus la câteva interesante considerații preliminare. Astfel s-a putut constata că nu orice concentrare de fragmente ceramice, chirpici, oase, unelte, corespunde la ceea ce numim în mod obișnuit așezare, adică o aglomerare de locuințe și un nivel cultural individualizat. În TEL. 010 spre exemplu cercetările au scos la lumină rare fragmente ceramice, aflate în diverse tipuri de sol, nisipoase sau argiloase, fără a fi fost identificat nici un nivel pe care să-l considerăm antropoc. În TEL. 009, pe o zonă restrânsă, există un foarte subțire nivel cultural, format dintr-un sol negru amestecat cu nisip, în care s-au descoperit bucăți de chirpici, fragmente ceramice, oase și unelte, toate aparținând unei locuințe distruse de lucrările agricole. În TEL. 001 și TEL. 008 urmele de locuire sunt mai consistente, fiind descoperite resturi de locuințe de suprafață (distruse însă și ele aproape în întregime de lucrările agricole).

Aceste situații ne-au făcut să reconsiderăm termenul de așezare care ar trebui, cel puțin pentru această perioadă, să sufere anumite nuanțări, (R. Andreescu, D. Bailey 1999). O simplă cercetare de suprafață ar fi înregistrat aceste patru puncte ca fiind patru așezări Boian, pe când

realitatea pare să fi fost cu totul alta. Siturile descoperite credem că pot fi definite mai bine prin termenul de locuiri, diferite, dacă luăm în considerație factorul temporal. Astfel putem presupune că situri precum TEL. 008 și TEL. 001 reprezintă așezări cvasi-permanente, cu o locuire de durată, cu locuințe de suprafață și un nivel cultural individualizat. TEL. 010 reprezintă polul opus, cel al unei locuiri sezoniere din care nu a rămas mai nimic, nici urmele locuinței (poate un simplu bordei sau colibă) și nici un nivel cultural, datorită perioadei scurte de locuire. În acest caz desigur nu putem aduce în discuție termenul de așezare. O situație intermediară ar reprezenta-o TEL. 009, unde urmele arheologice sunt mai consistente, dar se găsesc pe o zonă relativ restrânsă și sunt plasate pe nisip. În acest caz am avea de-a face cu o locuire temporară, (diferită de cea sezonieră totuși pentru că deja există un subțire nivel cultural, format într-un timp mai îndelungat), fiind probabil legată de o activitate economică, poate legată de resursele de apă, dată fiind plasarea ei pe un nivel de nisip.

Pentru o mai fină diferențiere a acestor tipuri de locuire, destul de dificilă în acest stadiu al cunoștințelor, este necesară reconstituirea paleomediului precum și cunoașterea tipurilor de activități umane desfășurate în zonă, factori care au contribuit fără îndoială la stabilitatea locuirii în zonă.

Încadrarea cronologică. Inițial, pe baza cercetărilor de teren atribuisem cel puțin două situri, TEL. 001 și TEL. 008 fazei Giulești a culturii Boian, fără a exclude însă și existența unor faze mai vechi sau mai noi ale culturii Boian. Sondajele arheologice au relevat faptul că situația este relativ complexă în ceea ce privește încadrarea cronologică a acestor situri. Situația este cu atât mai complicată cu cât în zonă nu există practic decât foarte puțin material comparativ, cel provenit din cercetarea unui bordei pe râul Vedea în apropiere de Alexandria (B. Mitrea, C. Preda 1959). Cercetările au infirmat existența unei faze mai vechi, respectiv Boian-Bolintineanu. Faza Giulești a fost identificată prin săpături doar în TEL. 008 (posibil cu două momente consecutive de locuire). În TEL. 001 nu au fost descoperite materiale aparținând acestei faze, deși nu este exclus ca sondajele arheologice să nu fi atins aria acestei locuiri (există fragmente Boian-Giulești provenite din cercetări de teren mai vechi). În schimb în toate cele cinci situri există materiale arheologice care aparțin unui orizont de la sfârșitul culturii Boian, pentru care am folosit denumirea de fază Spanțov (S. Morintz 1959, p. 163), în locul fazelor Boian IV și Boian V (D. Berciu 1961) sau fazei de tranziție de la Boian la cultura Gumelnița (E. Comșa 1974). Deși aparțin aceluiași orizont cronologic există sesizabile diferențe la nivelul analizei tehnologice între ceramica acestor situri. Astfel dacă ceramica din TEL. 001 și TEL. 008 este de o calitate relativ bună, chiar dacă are mult nisip și uneori material vegetal în compoziție, cea din TEL. 010 este de o calitate inferioară friabilă, prost arsă (de altfel acest fapt ar putea veni în sprijinul ipotezei unei locuiri de scurtă durată, care folosește un inventar relativ modest calitativ și cantitativ). Ceramica din CLA. 2, aparține tot orizontului Boian-Spanțov, dar se deosebește destul de cea de pe valea Teleormanului, fiind ceva mai bună calitativ (este posibil să existe un decalaj între locuirile din cele două zone, în sensul că cea din CLA. 2 ar putea fi mai târzie). Aceste încadrări cronologice au o doză de relativitate, pe de-o parte datorită materialului restrâns numeric și în mare parte atipic, descoperit în unele sondaje. Pe de altă parte nu trebuie neglijată existența unor variante regionale ale civilizației neo-eneolitice în zonă, caracteristicile culturii Boian fiind spre exemplu aproape necunoscute în Teleorman (cu excepția amintită mai sus).

Cercetările din zona Lăceni-Măgura au arătat faptul că în epoca neo-eneolitică a existat o locuire dinamică, complexă, cu perioade de ocupare și abandon datorate printre altele probabil și unor cauze de ordin natural - evoluția râului Teleorman în actuala luncă inundabilă.

Astfel putem presupune că evenimente majore în istoria văii râului se întâmplă la nivelul primului sfert al mileniului cinci, când avem o locuire Boian-Giulești, cu două etape, despărțite de o intensificare a activității fluviale, de scurtă durată însă, pentru că ceramica celor două etape se deosebește destul de puțin. Urmează o perioadă de abandon a văii, probabil din cauza unei activități fluviale mai intense care nu a permis o locuire a zonei. Spre mijlocul mil. V a. Chr. valea este din nou ocupată în timpul fazei Boian-Spanțov când resursele văii sunt intens exploatate, dovadă fiind prezența acestei faze în toate cele cinci situri cercetate, dar este posibil ca aceste locuiri să fie decalate în timp, datorită fluctuațiilor activității fluviale pe termen scurt (în CLA. 2 există două niveluri de locuire separate de un nivel de depunere naturală) sau unor activități economice. Această locuire este abandonată probabil în urma unei noi creșteri a activității fluviale pe termen lung.

Ulterior se pare că a existat în zonă și o locuire Gumelnița așa cum este ea atestată mai clar în TEL. 008. Zona va fi ocupată apoi în timpul epocii geto-dace, în sec IV d. Chr când în TEL. 008 ființează o necropolă, apoi în sec VI (este însă posibilă și o locuire în epoca bronzului).

În aceste condiții reconstituirea paleomediului este extrem de importantă, istoria naturală a văii Teleormanului fiind în mod special strâns legată de activitățile omenești din această zonă. De altfel se pare că aceste situri erau plasate pe insule, înconjurate de o rețea de canale, iar râul a migrat în

decursul mileniilor dinspre terasa sud-vestică spre cea nord-estică. Sunt procese extrem de importante pentru locuirea neolitică din zonă, procese care au început să fie cercetate cu ajutorul a ceea ce se numește azi arheologie aluvionară (A.J. Howard & M.G. Macklin, 1999; M.G. Macklin, 1999), cercetare care sperăm că va aduce informații prețioase pentru reconstituirea modului de viață și a paleomediului din Valea Teleormanului, în epoca neo-eneolitică².

Bibliografie:

- R. Andreescu, D. Bailey 1999: Andreescu R., Bailey D. *Considerații preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului, Civilizația Boian pe teritoriul României*, Călărași, 1999, p. 11-14.
- D. Berciu 1961: Berciu D. *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961.
- E. Comșa 1974: Comșa E. *Istoria comunităților culturii Boian*, București 1974.
- A.J. Howard, M.G. Macklin 1999: Howard A.J., Macklin M.G. *A generic geomorphological approach to archaeological interpretation in British river valley: a guide for archaeologist investigating Holocene landscape*, în *Antiquity*, 73, 1999, p. 527-541.
- M.G. Macklin 1999: Macklin M.G. *Holocene river environments in prehistoric Britain: human interaction and impact*, în *Journal of Quaternary Science* (Quaternary Proceedings 7), 1999, p. 521-530.
- B. Mitrea, C. Preda 1959: Mitrea B., Preda C. *Săpăturile de salvare de la Alexandria*, în *Materiale și Cercetări arheologice* 5, București, 1959, p. 175-176.
- S. Mills 1999: Mills S. *Fieldwalking, Southern Romania Archaeological Project. Preliminary Report 1998*, în *Cardiff Studies in Archaeology*, Cardiff 1999, p. 35-42.
- S. Morintz 1959: Morintz S. *Săpăturile de la Spanțov, I, Așezarea neolitică*, în *Materiale și cercetări arheologice* 5, București, 1959, p.163-167.
- I. Spiru 1996: Spiru I. *File de istorie teleormăneană*, Alexandria, 1996.

---

² Mai multe informații despre acest proiect se pot găsi pe Internet la adresa www.cf.ac.uk/uwcc/srap.

**Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din
valea Teleormanului, zona Lăceni – Vitănești.
Southern Romanian Archaeological Project, campania 2000**

Constantin HAITĂ*

Abstract: *This paper presents the preliminary results of the sedimentological study during 2000 field season within the framework of Southern Romanian Archaeological Project, centered upon the study of the neolithic occupation in floodplain zone of Teleorman River Valley, attributed to Boian culture, and the study of the formation and evolution of the tell-type settlements by sedimentological analyse of the stratigraphic sondages realised in two eneolithic sites.*

For 2000 field campaign, the main goals of the sedimentological study in the Teleorman River was the description and interpretation of the sedimentary sequences and to establish the stratigraphic relations between the occupation layers and the alluvial units accumulated during the flood events.

As it concerns the study of the tell type settlements, the soil coring survey on the slopes of Vitănești tell, on four transects oriented N, S, E and W, evidenced the fact that the layers including cultural material are situated at different altimetric levels and are separated in one situation by loose beige silts without traces of anthropogenic activity. As the consequence of this study, was proposed to excavate a sondage to enable the registration of the secure context of the cultural material and the stratigraphic relationship between the cultural layers and the natural substrate.

This work was performed in tells as Bordușani-Popină and Bucșani-Pod and such sondages emphasised situations where cultural levels attributed to Boian and Gumelnița cultures are separated by alluvial deposits, this fact setting up the problem of the formation and evolution of the tells.

In the Boian settlement TEL. 008, the corelation of the sequences observed in the studied sondages, reveals successive phases of neolithic occupation, that are separated by natural accumulations. The topographic differences between the Boian occupation levels suggests, as it was considered as result of the study during the 1998 field stage, a paleotopography consisting in higher areas, where carbonatic and clay rich soils are formed, and lower areas, near to the floodplain between the alluvial channels. The successive levels of Boian occupation observed in TEL. 008 are separated by levels with carbonatic silts accumulated during floods and pedogenetically transformed during the occupation phases. The micromorphological study of a soil horizon of this type emphasized the fact that some important features of calcium carbonate accumulation correspond to human related activities. During the period corresponding to the Boian culture and to the phasis A1 of Gumelnița culture, in this area of the floodplain of Teleorman, the migration of the alluvial channels determined the reworking of the anthropogenic constituents from older areas of occupation.

As can be observed from the description of the stratigraphic sequences studied in the tell-type settlements Lăceni and Vitănești-Măgurice, the neo-eneolithic occupation is represented by four respectively three occupation levels, separated at certain cronological levels by important accumulations of natural origine.

From this point of view, the formation of the tell type settlements represents the answer to the environment compulsions, characterised in this period by an important rising of the hidrostatic level, the destruction of some occupation zones and the reworking of the anthropogenic constituents included in natural deposits. In both tell type studied settlements, first occupation level is indicated by cultural material reworked and accumulated in silty or clay deposits.

After an important natural accumulation, within can be separated many phases, can be observed first in situ Gumelnița occupation level. This corresponds to the phase A1 at Viănești and to the phase A2 at Lăceni. In the first one, the dwelling attributed to Gumelnița A1 is situated in the lower part of the step formed by the natural accumulation, that can be the case of an alluvial bar situated in the proximity of a swamp area.

This occupation level is covered by another accumulation of natural origin. After this, the occupation attributed to Gumelnița A2 and B1 is situated in the upper part of the tell.

In the case of tell Lăceni, first level of in situ occupation corresponds to Gumelnița A2 and is followed, in the upper part of the tell by the Gumelnița B1 occupation level.

As it concerns the formation and the evolution of the tell-type settlements, the stratigraphic sequences studied in the two sites emphasized the fact that the periods of occupation are interrupted by periods of natural accumulation, that suggest, in the absence of any evidence of human activity, periods of abandon.

We have to mention here that from the geomorphological point of view, the studied occupation attributed to Gumelnița A1 phase resemble better with the Boian occupation, with the difference that the first one is situated closer to the terrace. This fact means that the two tells investigated represent stable settlements, from the point of view of the relations with the natural landscape, only for the period Gumelnița A2-B1.

We wish to adress our warmly thanks to

Key-words: *neolithic, tells, sedimentology, alluvial deposits.*

---

* Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei, 12, sector 3, București.

Obiectivele studiului

Southern Romania Archaeological Project este un proiect de cercetare ce se derulează pe baza unui acord de colaborare științifică încheiat în anul 1997 între School of History and Archaeology, Cardiff University, Walles și Muzeul Național de Istorie a României, cu participarea Muzeului Județean Teleorman¹.

Mulțumirile noastre călduroase se îndreaptă atât către toate instituțiile care au asigurat fondurile necesare bunei desfășurări a proiectului, cât și întregii echipe SRAP, care a făcut posibilă o bună cooperare interdisciplinară.

Studiul sedimentologic elaborat în cadrul acestui proiect asupra locuirii neo-eneolitice în cadrul campaniei de cercetări arheologice din anul 2000 a avut două obiective principale:

1. cercetarea zonelor de locuire neolitică aparținând culturii Boian, situate în lunca actuală a văii Teleorman;
2. cercetarea modului de formare și evoluție a așezărilor de tip *tell*, prin analiza sedimentologică a sondajelor stratigrafice realizate în două *tell*-uri eneolitice.

Cercetarea locuirii neolitice aparținând culturii Boian a avut ca premise de lucru rezultatele studiului sedimentologic elaborat în campaniile de cercetări arheologice 1998, 1999 și a fost concentrat asupra așezării TEL. 008. În anul 1998 au fost evidențiate zone de locuire cu aspect insular, separate de canale aluviale; sedimentul care constituie umplutura acestor canale include rare fragmente de chirpici² și ceramică, ceea ce ar sugera faptul că aluvierea a avut loc în timpul și după locuire (Heike Neumann, C. Haită 1999, p. 7-9). În campania anului 1999 a putut fi observată o astfel de situație și în cadrul zonei de locuire TEL. 008. De asemenea, evidențierea principalelor faciesuri sedimentare și a distribuției acestora în lunca Teleormanului a contribuit la conturarea locuirii neolitice în întreaga zonă studiată.

Cercetarea sedimentologică desfășurată în această așezare în campania anului 2000 a avut ca principale obiective descrierea și interpretarea succesiunilor stratigrafice din zonele de locuire cercetate și corelarea acestor depozite, în scopul caracterizării condițiilor de paleomediul și a evoluției locuirii neolitice în TEL. 008.

În ceea ce privește cercetarea așezărilor de tip *tell*, carotajul efectuat pe panta *tell*-ului Vitănești, pe cele 4 direcții perpendiculare, a evidențiat prezența straturilor ce includ material cultural la diferite niveluri altimetrice, ca și faptul că unele dintre acestea sunt separate de acumulări siltice sterile din punct de vedere arheologic (Heike Neumann, C. Haită 1999, p. 10-13). În urma acestui studiu a fost propusă realizarea unui sondaj care să permită înregistrarea contextului în care este descoperit materialul cultural, ca și a relațiilor stratigrafice dintre nivelurile culturale și substratul de origine naturală.

Astfel de sondaje, realizate în *tell*-urile Bordușani-*Popină* și Bucșani-*Pod* (C. Haită, sub tipar) au evidențiat situații în care nivelurile de locuire aparținând culturilor Boian și Gumelnița sunt separate prin acumulări de origine aluvială, acest lucru punând în discuție modul de formare și evoluția așezărilor de tip *tell*.

Metodologie

În cadrul locuirii din TEL. 008 au fost studiate o serie de sondaje ce sunt aliniate pe direcția generală vest-est și reflectă evoluția acestei locuiri de-a lungul unor faze succesive aparținând culturii Boian.

În cadrul fiecărui sondaj a fost înregistrată succesiunea stratigrafică, s-a realizat descrierea sedimentologică a fiecărui strat și au fost prelevate eșantioane sedimentologice și micromorfologice.

Sucesiunile sedimentare astfel realizate au fost corelate la nivelul întregii zone de locuire, în scopul înțelegerii evoluției culturale și a condițiilor de mediu asociate.

În cazul celor două așezări de tip *tell*, Vitănești-*Măgurice* (TEL. 007) și Lăceni (TEL. 006), au fost realizate sondaje stratigrafice pe panta *tell*-urilor, pe o lățime de 1 m, în scopul înregistrării succesiunii ce caracterizează locuirea neo-eneolitică și a relațiilor stratigrafice dintre aceasta și nivelurile de origine naturală.

¹ Finanțarea acestui proiect a fost asigurată de British Academy, Society of Antiquity, Londra, Cardiff University, Ministerul Culturii și Cultelor, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Județean Teleorman și Consiliul Județean Teleorman.

² Înțelegem prin *chirpici* materiale de construcție rezultate prin amestec de sedimente cu materie vegetală de tip paie și pleavă.

Eșantioanele sedimentologice și micromorfologice prelevate din fiecare strat identificat pe profil ne vor permite studiul de detaliu asupra modului de formare și a transformărilor ulterioare depunerii.

Rezultate preliminare

TEL. 008

Prima zonă de locuire cercetată, atribuită fazei Boian³ Giulești, a fost studiată din punct de vedere sedimentologic în cadrul Sondajelor 36, 42 și 49 (R. Andreescu, C. Mirea, sub tipar). Succesiunea sedimentară observată în cadrul acestor sondaje poate fi descrisă astfel (de la bază către partea superioară):

1- Nisip grosier și silt, brun închis, bine sortat, ușor eterogen, cu structură în pete, cu concrețiuni carbonatice, fără incluziuni.

Acumulare aluvială.

2- Nisip grosier, cenușiu deschis, bine sortat, foarte eterogen, cu pete și concrețiuni carbonatice, incluzând rare fragmente de chirpicii ars și ceramică. Limită inferioară gradată pe 4 cm, ușor ondulată, grosime 30-40 cm.

Reprezintă un nivel aluvial, ce remaniază rar material cultural.

3- Nisip mediu-grosier, brun gălbui, cenușiu, bine sortat, eterogen, cu pete și concrețiuni carbonatice; include rare fragmente de chirpicii ars și ceramică. Limită inferioară gradată pe 5 cm, grosime 15-30 cm.

Nivel de locuire Boian.

4- Nisip grosier, brun gălbui, bine sortat, eterogen, cu pete carbonatice, include fragmente ceramice și de chirpicii ars. Limită gradată pe 4 cm și grosime ce variază între 5 și 25 cm.

Reprezintă un nivel de locuire Boian.

În Sondajul 36 sunt conservate fragmentar 3 niveluri de podea din lut nears, ca și, probabil, restul unui perete.

5- Nisip mediu-grosier, galben roșcat, cu matrice granulară și blocuri de chirpicii ars. Limită gradată pe 2-3 cm și grosime de 20-30 cm.

Reprezintă nivelul de distrugere al locuinței incendiate.

În toate cele 3 sondaje studiate acest nivel este străbătut de două (Sondajele 36 și 42), respectiv trei gropi, cu dimensiuni reduse.

6- Nisip mediu-grosier, brun și brun gălbui, foarte eterogen, cu blocuri brun închis și gălbui, include rare fragmente ceramice și de chirpicii ars. Limită netă, grosime 5-16 cm.

Nivel de sol actual, intens perturbat datorită lucrărilor agricole.

În nivelurile 4 și 5 din această zonă au fost prelevate două eșantioane în Sondajul 36 și altele 2 în Sondajul 42. Alte două eșantioane au fost prelevate în resturile de podele din Sondajele 36 și 49.

A doua zonă de locuire, situată în extremitatea estică a zonei TEL. 008, a fost studiată în Sondajele 24 și 48, în care a fost observată următoarea succesiune stratigrafică (de jos în sus):

1- Nisip mediu-fin, sortare bună, brun gălbui, structură granulară, cu rare fragmente fine de chirpicii ars.

Nivel aluvial ce remaniază rare fragmente de chirpicii.

2- Nisip mediu, moderat sortat, gălbui, structură granulară, ușor eterogen, cu rar chirpicii fin și ceramică. Limită gradată pe 2-3 cm, grosime 10-20 cm.

Nivel aluvial ce remaniază material cultural.

3- Nisip mediu, sortare moderată, gălbui cu pete brune, structură granulară, rar - frecvent chirpicii ars fin și ceramică, limită inferioară gradată pe 2-3 cm, grosime 5-15 cm.

Nivel aluvial ce remaniază material cultural sau nivel de locuire.

4- Nisip mediu-grosier cu pietriș, slab sortat, galben, brun închis, cu structură granulară, eterogen, rar chirpicii ars și blocuri de chirpicii nears și ceramică, limită distinctă, grosime 10-18 cm.

Nivel de locuire neolitic, cu elemente din distrugerea unor structuri din chirpicii, perturbat datorită lucrărilor agricole.

---

³ Toate informațiile privind încadrarea culturală a unităților sedimentare studiate ne-au fost furnizate cu amabilitate de dl Radian Andreescu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

5- Nisip mediu, moderat sortat, brun gălbui și brun închis, eterogen, cu blocuri, rare fragmente de chirpici, limită gradată pe 2 cm, grosime 5-10 cm.

Nivel de sol actual, intens perturbat de lucrările agricole.

În Sondajul 24 a fost identificat, în cadrul unei gropi, un mormânt încadrat cronologic în secolul IV d. Hr., iar în extensia sudică a acestui sondaj, la adâncimea de 0,40 metri au fost observate lutuile unei vetre neolitice.

Între aceste două zone de locuire, situate în extremitățile nordică, respectiv sudică a zonei TEL. 008, au fost identificate alte niveluri de locuire Boian.

În Sondajul 43, situat în vecinătatea de SE a Sondajului 36, a fost observat un bordei neolitic din lut nears. Succesiunea stratigrafică din acest sondaj este următoarea (de jos în sus):

1- Nisip mediu și silt, cenușiu gălbui, bine sortat, cu structură granulară, cu frecvente fragmente ceramice, oase, chirpici ars, observat pe 12 cm.

Nivel de locuire din cadrul bordeiului.

2- Nisip mediu-grosier, sortare moderată, cenușiu gălbui, omogen, cu pete carbonatice, rare fragmente de chirpici și ceramică, limite verticale nete, grosime 20, respectiv 40 cm.

Reprezintă pereții de lut nears ai bordeiului.

3- Nisip fin-mediu și silt, cenușiu gălbui, moderat sortat, eterogen, cu pete carbonatice, cu rare până la frecvente fragmente ceramice, oase, silex și chirpici, limită gradată pe 1 cm, grosime 12-35 cm.

Reprezintă, probabil, nivelul de distrugere al bordeiului.

4- Nisip grosier brun închis, gălbui și cenușiu închis, moderat sortat, eterogen, cu blocuri, foarte rare fragmente ceramice și chirpici, limită inferioară distinctă, ondulată, cu grosime 2-15 cm.

Nivel de locuire neolitic perturbat datorită lucrărilor agricole.

5- Nisip mediu—grosier, brun și brun gălbui, foarte eterogen, cu blocuri brun închis și gălbui, include rare fragmente ceramice și de chirpici ars. Limită netă, grosime 4-9 cm.

Nivel de sol actual, intens perturbat datorită lucrărilor agricole.

Câte un eșantion micromorfologic a fost prelevat din straturile 2 și 3 în scopul studiului nivelurilor corespunzătoare bordeiului neolitic.

În Sondajul 38, situat în estul sondajelor menționate anterior, a fost observată următoarea succesiune stratigrafică (de jos în sus):

1- Nisip foarte grosier și mediu, moderat sortat, cenușiu deschis, omogen, cu foarte rar chirpici ars și ceramică, studiat pe 25-43 cm. În bază se observă un nivel nisipos gălbui foarte compact, fără material arheologic.

Acumulare aluvială ce remaniază material cultural.

2- Nisip foarte grosier, moderat sortat, cenușiu deschis, omogen, foarte rar chirpici ars și ceramică, limită inferioară gradată pe 5 cm, grosime 21-26 cm.

Nivel aluvial ce remaniază material cultural.

3- Nisip grosier, moderat sortat, brun cenușiu, eterogen, cu blocuri nisipoase gălbui și brun închis, cu rare fragmente ceramice și de chirpici ars, limită inferioară gradată pe 2-3 cm, grosime 11-13 cm.

Sol actual, perturbat de lucrările agricole.

La jumătatea distanței dintre cele două zone de locuire menționate, a fost studiată o altă locuință, în Sondajele 39, 41 și 44.

Succesiunea stratigrafică observată în această zonă poate fi descrisă astfel (de jos în sus):

1- Nisip mediu-grosier, sortare moderată, cenușiu gălbui, slab eterogen, pete carbonatice, rare fragmente ceramice și chirpici ars; studiat pe 9-31 cm.

Nivel natural, echivalent stratigrafic cu nivelul de locuire Boian-Giulești din Sondajul 36.

2- Nisip grosier-fin, moderat sortat, brun gălbui, omogen, rare fragmente ceramice și chirpici ars, limită inferioară gradată pe 5 cm, lenticular, grosime 0-12 cm.

Nivel aluvial acumulat în perioada dintre faza Boian-Giulești și nivelul Boian din această zonă. Remaniază material cultural Boian-Giulești.

3- Nisip fin, bine sortat, cărămiziu, cenușiu închis, din chirpici ars, limite nete, grosime 4-12 cm.

Lutuieli ale unei vetre.

4- Nisip grosier, moderat sortat, brun cărămiziu, omogen, structură granulară, cu rare până la foarte frecvente fragmente de chirpici ars și nears, cu limită inferioară distinctă, grosime 3-11 cm.

Nivel de distrugere al vetrei.

5- Nisip grosier cu pietriș, moderat sortat, brun deschis, eterogen, cu blocuri, foarte rar chirpici ars și ceramică, limită distinctă, grosime 14-22 cm.

Sol actual, perturbat de lucrările agricole.

În nivelurile 2 și 3 ale Sondajului 41 a fost prelevat un eșantion micromorfologic.

În Sondajul 40, situat în vecinătatea vestică a Sondajelor 24 și 48, a fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

1- Nisip mediu, brun gălbui, bine sortat, omogen, fără incluziuni.

Reprezintă un nivel aluvial.

2- Nisip grosier și fin, cenușiu gălbui, moderat sortat, eterogen, cu pete carbonatice, fără incluziuni, cu limită inferioară distinctă și grosime 30-36 cm.

Reprezintă un nivel de sol dezvoltat pe nivelul aluvial pe care s-a instalat locuirea neolitică din această zonă.

3- Nisip mediu-grosier și fin, cenușiu, cu sortare moderată, eterogen, cu pete carbonatice, conține rare fragmente ceramice, chirpici și oase de mamifere și frecvente urme de rădăcini umplute cu sediment brun organic, prezintă limită inferioară gradată pe 5 cm și grosime 16-25 cm.

Nivel de locuire Boian.

4- Nisip grosier cu argilă, brun gălbui, moderat sortat, omogen, cu slabă structură prismatică, cu frecvente fragmente ceramice, oase și chirpici ars, limită distinctă, grosime 20-30 cm.

Reprezintă un nivel de locuire neolitic.

5- Nisip mediu-grosier, brun și brun gălbui, foarte eterogen, cu blocuri, include rare fragmente ceramice și de chirpici ars. Limită netă, grosime 10-15 cm.

Nivel de sol actual, intens perturbat datorită arăturii.

În nivelul 4 din Sondajul 40 a fost prelevat 1 eșantion micromorfologic.

TEL. 006 – TELL LĂCENI

Tell-ul Lăceni este situat pe malul stâng al Teleormanului, pe o terasă care este în prezent împădurită.

În cazul acestui *tell* s-a urmărit realizarea unui sondaj stratigrafic care să aibă drept scop înregistrarea stratigrafică a întregii succesiuni sedimentare corespunzătoare locuirii neo-eneolitice și observarea raporturilor stratigrafice dintre nivelurile culturale și acumulările naturale din baza *tell*-ului.

Datorită faptului că *tell*-ul este împădurit, ceea ce face dificilă realizarea unui sondaj continuu, au fost realizate patru sondaje, poziționate astfel încât să permită, prin corelarea lor stratigrafică, obținerea întregii succesiuni sedimentare, din partea centrală a *tell*-ului, până în bază, la nivelul terasei actuale.

Sondajele sunt numerotate începând cu Sondajul 1, din baza *tell*-ului, către Sondajul 4, în partea superioară a acestuia.

Principalele etape de formare și evoluție ale acestui *tell*, așa cum reies din succesiunea stratigrafică studiată în cele patru sondaje, sunt:

I. Acumulare naturală pe terasă

În baza Sondajului 1, către partea superioară a *tell*-ului, a fost observat un nivel siltic nisipos, cenușiu, eterogen, cu structură în pete, cu frecvente concrețiuni carbonatice, fără incluziuni, care este corelat în partea inferioară cu un nivel nisipos mediu-grosier, brun, cu structură cu agregate poliedrice (fig. 3/B). Acest nivel prezintă o pantă ușoară și este interpretat ca o acumulare aluvială.

II. Acumulare naturală ce remaniază material cultural

La baza sondajelor 1, 2, și 3 a fost observată o succesiune sedimentară ce constă din silt cu nisip brun cenușiu, granular, relativ eterogen, ce include rare fragmente fine de chirpici ars și cărbune. În Sondajul 1 au fost observate frecvente concrețiuni carbonatice și oase de mamifere. În toate cele trei sondaje, acest nivel include cochilii de bivalve, iar în Sondajul 3 sunt prezente rare granule de pietriș.

Acest nivel este interpretat ca o altă acumulare aluvială, ce remaniază material cultural din cadrul unei zone de locuire a cărei poziție nu poate fi precizată în prezent (fig. 1/A).

III. Locuire Gumelnița A2

Peste această acumulare naturală se instalează locuirea ce aparține fazei Gumelnița A2. Aceasta este reprezentată cel mai bine în Sondajul 3, printr-o secvență ce corespunde la două locuințe din chirpici siltic, alcătuiind o succesiune stratigrafică continuă. Fiecare dintre aceste locuințe prezintă mai multe niveluri de podea din chirpici nears (fig. 3/C).

Prima locuință prezintă la bază o podea din nisip siltic, brun cenușiu, omogen, cu foarte rar cărbune fin, cu grosime de 10-20 cm.

Peste această podea urmează un nivel fin cu grosime de 0.7 cm de nisip siltic cenușiu, omogen, cu carbonați de calciu, fără incluziuni. Un alt nivel de podea este realizat din silt omogen, brun cenușiu, fără incluziuni, cu grosime de 8-14 cm și este suprapus de un nivel fin (2-6 cm) de silt nisipos, brun cenușiu, eterogen, cu granule carbonatice și rare granule de pietriș. O altă podea, din nisip mediu-grosier, brun cenușiu, omogen, cu foarte rare cochilii de bivalve, cu grosime de 5-10 cm, este suprapusă de ultimul nivel de podea a acestei locuințe, realizată din nisip siltic, brun cenușiu, omogen, fără incluziuni, cu grosime de 4-14 cm, și incendiată la partea superioară. Nivelul de distrugere al acestei locuințe prezintă o înclinare către baza *tell*-ului și este nivelat.

Primul nivel de podea al celei de a doua locuințe constă dintr-un nivel siltic nisipos, brun cenușiu, omogen, cu carbonați, cu grosime de 6-10 cm. Peste acesta, este suprapus un nivel de nisip grosier și silt, brun gălbui, omogen, cu grosime de 2-5 cm, urmat de alte 3 niveluri fine (2-4 cm), constituite din silt brun gălbui, eterogen, cu incluziuni carbonatice ce includ amprente vegetale.

Această locuință nu este incendiată, nivelul de distrugere fiind reprezentat printr-un nivel de nisip siltic, brun gălbui, eterogen, cu structură granulară, cu pete și concrețiuni carbonatice, cu grosime de 10-20 cm, ce încheie în acest sondaj nivelul de locuire Gumelnița A2 (fig. 1/B).

În Sondajul 2 se observă două niveluri de nisip mediu și silt brun gălbui, eterogen, cu rare granule de pietriș, concrețiuni carbonatice, chirpici ars și cărbune fin, ce reprezintă niveluri de locuire exterioară, corespunzătoare celor două locuințe. Acestea sunt separate prin două niveluri de nisip fin-mediu, brun cenușiu și brun roșietic, eterogen, fără incluziuni, ce ar putea reprezenta rezultatul unei acumulări naturale. Limitele acestor niveluri se pierd către partea superioară a limitei corespunzătoare podelei incendiate din Sondajul 3.

IV. Locuire Gumelnița B1

Ultima etapă de locuire a acestei așezări de tip *tell* este observată în Sondajele 3 și 4 și reprezintă nivelul de locuire Gumelnița B1.

În Sondajul 4, situat în partea superioară a *tell*-ului, au fost observate două niveluri de silt argilos, brun cenușiu, eterogen, cu structură în blocuri, ce includ ceramică, chirpici și rare oase de mamifere. Acestea se suprapun pe un nivel siltic, gălbui, eterogen, cu structură în blocuri, cu fragmente de chirpici nears, ce reprezintă un nivel de distrugere

În Sondajul 3, acest nivel corespunde, altimetric și stratigrafic, părții finale a nivelului Gumelnița A2. În acest sondaj, locuirea Gumelnița B1 este reprezentată printr-un nivel de nisip mediu și silt, brun gălbui, eterogen, cu structură în blocuri, ce include fragmente ceramice și chirpici.

În Sondajele 1 și 2, acest nivel de locuire, reprezentat de un strat de nisip siltic brun cenușiu, eterogen, cu carbonați și rare fragmente de chirpici ars și cărbune fin, corespunde unui coluviu format în timpul ultimei faze de locuire Gumelnița din această așezare (fig. 1/C).

După aceasta, în perioada post-eneolitică și până în prezent (fig. 1/D), se formează un nivel de sol siltic, argilos în partea superioară (observat în Sondajul 4) și siltic nisipos pe panta actuală (observat în celelalte trei sondaje), brun cenușiu, cu structură agregată, relativ omogen, cu rare fragmente ceramice, chirpici ars și oase.

TEL. 007 - TELL VITĂNEȘTI

În timpul campaniei de cercetări din anul 2000, în așezarea de tip *tell* Vitănești-*Măgurice* a fost realizat un al doilea sondaj stratigrafic, în scopul observării relațiilor stratigrafice dintre nivelurile de locuire Gumelnița și nivelurile naturale care au participat la formarea *tell*-ului (fig. 3/A).

Primul sondaj stratigrafic, realizat în campania de cercetări din anul 1999, a evidențiat două secvențe de locuire Gumelnița, separate de o acumulare naturală importantă, ca și prezența unei

structuri antropice de tipul unei gropi însoțită, probabil, de un perete din chirpici siltic nears, către baza *tel*-ului.

Sondajul 2 și-a propus detalierea relațiilor stratigrafice dintre aceste niveluri, precum și urmărirea variațiilor laterale de facies.

Sucesiunea sedimentară studiată în cele două sondaje, a evidențiat următoarele etape de formare și evoluție a *tel*-ului:

I. Acumulare naturală ce remaniază material cultural

Primul moment din evoluția *tel*-ului constă dintr-un nivel sedimentar ce remaniază material cultural. Acesta este reprezentat printr-un silt argilos, cenușiu deschis, omogen, cu structură granulară, cu concrețiuni carbonatice și rari constituenți antropici fini: ceramică, chirpici ars și cărbune fin, suprapus de o acumulare naturală alcătuită din două niveluri de silt argilos cenușiu, omogen, cu pete de carbonați de calciu și oxizi de fier, fără incluziuni.

Limita superioară a acestor niveluri coboară în zona careului E (fig. 2/A), după această limită fiind întâlnită, la baza sondajului, o argilă siltică cenușiu închis.

Constituenții antropici remaniați provin dintr-o zonă de locuire a cărei poziție nu poate fi precizată în prezent. Faptul că stratul ce include constituenții antropici se pierde către partea inferioară a *tel*-ului, ca și panta stratului, sugerează că acest material este remaniat pe panta reprezentată în figura mai sus menționată, în zona 0-5 metri a sondajului.

II. Primul nivel de locuire

Prima etapă de locuire a *tel*-ului este dovedită prin prezența unui frecvent material ceramic și de os - corn inclus în nivelul de argilă menționat anterior.

Stratigrafic, acest nivel de argilă poate fi echivalent cu primul moment de formare a *tel*-ului identificat în Sondajul 2, ce constă din stratul cu material cultural remaniat, care se pierde în zona careului C (fig. 2/B), între aceste zone neexistând o relație stratigrafică directă.

Nivelul de argilă siltică include frecvente (20-30%) incluziuni: fragmente ceramice, oase de mamifere, chirpici ars, fragmente vegetale și cochilii de bivalve, având un caracter eterogen.

III. Acumulare naturală

În cele două sondaje stratigrafice realizate pe panta *tel*-ului, după nivelul menționat anterior și înaintea nivelului ce corespunde fazei de locuire Gumelnița A2, a fost observată o importantă acumulare naturală.

Aceasta constă din niveluri de argilă siltică, brun cenușiu și cenușiu deschis, omogenă, cu pete și concrețiuni carbonatice, fisurație prismatică, cu agregate angulare cu dimensiuni de 3-10 cm, cu foarte rar cărbune fin în partea superioară.

Acumularea naturală formează o treaptă pronunțată, în partea superioară a sondajului însumând o grosime de 1.70 metri. În zona careului C (4-6 m față de partea superioară a sondajului), o a doua treaptă marchează limita acestei acumulări în partea sudică a sondajului.

În cadrul acestor niveluri de acumulare naturală, concrețiunile carbonatice sunt concentrate pe câteva niveluri, marcând oscilații ale nivelului hidrostatic. Înregistrarea stratigrafică a acestor niveluri cu carbonați reflectă evoluția morfologică a *tel*-ului (fig. 3/D) în această perioadă.

IV. Nivel de locuire Gumelnița A1

Prima etapă de locuire a *tel*-ului de la Vitănești după acumularea naturală, este reprezentată printr-o locuință incendiată, ce include material ceramic Gumelnița A1 (R. Andreescu, sub tipar), situată în exteriorul celei de a doua trepte naturale, în careurile C, D (fig. 2/B).

Cele trei niveluri atribuite acestei etape de locuire constau din silturi brun deschis, omogene, cu ceramică și chirpici ars și silturi brun gălbui, eterogene, cu rare fragmente de ceramică, chirpici ars, oase de mamifere și cochilii de bivalve.

V. Nivel de locuire atribuit fazei Gumelnița A2

Nivelul de locuire atribuit fazei Gumelnița A2 constă din două straturi de silturi, cenușiu deschis, eterogene, cu fisurație prismatică, cu frecvente concrețiuni carbonatice și rare fragmente ceramice și chirpici ars.

Acesta reprezintă, probabil, o acumulare de origine antropică a materialului sedimentar ce provine din distrugerea unor structuri din chirpici și este delimitată în partea superioară a sondajului de o groapă cu umputură siltică, brun cenușiu, eterogenă, cu structură granulară, cu frecvente concrețiuni carbonatice și rare fragmente ceramice, chirpici și cochilii de bivalve.

Între cele două straturi, în zona careului B, sunt observate două straturi siltice, brun cenușiu, foarte eterogene, cu structură în blocuri, cu concrețiuni carbonatice, rare fragmente ceramice și chirpici ars, ce reprezintă acumulări pe panta așezării, în timpul locuirii Gumelnița A2 (fig. 2/C). La acest nivel stratigrafic, se observă foarte bine limita dintre zona locuită și panta *tell*-ului.

VI. Nivel de locuire atribuit fazei Gumelnița B1

Ultima etapă din evoluția acestei așezări este reprezentată de un nivel de locuire corespunzător fazei B1 a culturii Gumelnița, observată și în cadrul suprafeței cercetate arheologic în partea superioară a așezării.

Acestui nivel îi corespunde, în cadrul succesiunii studiate în Sondajul 2, un nivel siltic, brun deschis, eterogen, cu structură granulară, cu rare fragmente ceramice, oase de mamifere și chirpici, urmat de un nivel siltic brun închis, cu structură agregată, cu rare fragmente ceramice, oase și chirpici, acumulat pe panta *tell*-ului (fig. 2/D).

După acesta, urmează nivelul corespunzător unui sol siltic nisipos, brun închis, cu structură agregată și rare incluziuni fine, format pe acumularea ulterioară abandonului acestei așezări (fig. 2/E). Grosimea acestor acumulări crește către partea inferioară a *tell*-ului, marcând evoluția morfologică a *tell*-ului în perioada ulterioară locuirii eneolitice.

Concluzii

În cadrul așezării aparținând culturii Boian TEL. 008, prin corelarea situațiilor stratigrafice întâlnite în sondajele studiate, se observă faptul că diferitele etape de locuire sunt separate prin acumulări naturale.

Diferențele altimetrice dintre nivelurile de locuire Boian din lunca actuală a Teleormanului sugerează, așa cum a fost presupus în urma cercetărilor de teren din anul 1998 (Heike Neumann, C. Haită 1999, p. 7-9), o topografie ce constă din zone ridicate, în care se formează soluri argiloase brun roșietice sau siltice carbonatice cenușiu deschis, și zone mai coborâte, în apropiere de lunca inundabilă a unor canale aluviale.

În cazul așezării TEL. 008, nivelurile succesive de locuire aparținând culturii Boian sunt separate prin niveluri de silturi carbonatice acumulate în perioada unor inundații și evolute pedogenetic în perioadele de locuire. Studiul micromorfologic al unui astfel de nivel a evidențiat faptul că unele dintre caracteristicile pedologice de acumulare a carbonatului de calciu corespund activităților antropice (C. Haită, sub tipar).

După locuirea Boian din zona Sondajelor 36, 42, 49, locuirea neolitică se deplasează progresiv către est, ultimul nivel de locuire Boian din această zonă fiind întâlnit în cadrul Sondajelor 24 și 48.

Pe parcursul perioadei corespunzătoare culturii Boian și fazei A1 a culturii Gumelnița, în zona de luncă inundabilă a râului Teleorman, are loc o migrare a canalelor aluviale, ce produce remanierea constituenților antropici din zone de locuire mai vechi.

Studiul micromorfologic asupra eșantioanelor prelevate din nivelurile de locuire Boian, ca și din nivelurile aluviale ce le separă, va oferi informații detaliate asupra evoluției locuirii Boian și a condițiilor de paleomediu.

Așa cum se poate observa din descrierea succesiunilor stratigrafice studiate în sondajele efectuate în așezările de tip *tell* Lăceni și Vitănești-*Măgurice*, locuirea neo-eneolitică ce corespunde acestora constă din trei, respectiv patru niveluri de locuire, separate, la anumite niveluri cronologice, prin acumulări naturale importante.

Din acest punct de vedere, unul din factorii importanți care contribuie la formarea așezărilor de tip *tell* este reprezentat de constrângerile mediului natural, caracterizat în această perioadă printr-o creștere importantă a nivelului pânzei freatice, inundarea și distrugerea unor zone de locuire, din cadrul cărora sunt remaniați constituenți antropici ce sunt incluși în depuneri naturale.

Aceste depuneri sunt acumulate fie în cadrul unor canale aluviale, fie în zone coborâte, unde se depun argile organice de mlaștină.

În cele două așezări de tip *tell* studiate au fost întâlnite în bază niveluri siltice sau argiloase ce includ materialul arheologic remaniat din zone de locuire mai vechi.

Nivelul de argilă ce include frecvent material arheologic observat în baza *tell*-ului de la Vitănești corespunde primei faze de locuire Gumelnița (R. Andreescu, C. Mirea, sub tipar).

După o importantă acumulare naturală, în cadrul căreia se individualizează mai multe faze de depunere, se observă un nivel de locuire Gumelnița *in situ*. Acesta corespunde fazei A1 în cazul așezării de la Vitănești, respectiv fazei A2 în cazul așezării de la Lăceni.

În primul caz, locuința corespunzătoare nivelului Gumelnița A1 este situată în partea inferioară a treptei formate de acumulare naturală ce poate corespunde prelungirii unei paleo-terase, în imediata apropiere a unei zone de mlaștină. Acest nivel de locuire este acoperit de o altă acumulare naturală, după care locuirea se situează către partea superioară a *tell*-ului și continuă cu nivelurile A2 și B1.

Ca și în cazul *tell*-ului de la Vitănești, în *tell*-ul de la Lăceni, nivelul corespunzător fazei Gumelnița A2, care în această așezare reprezintă primul nivel de locuire *in situ*, este urmat, către partea superioară a *tell*-ului, în continuitate de depunere, de nivelul Gumelnița B1.

În ceea ce privește formarea și evoluția așezărilor de tip *tell*, secvențele stratigrafice studiate în cele două așezări au evidențiat faptul că perioadele de locuire sunt întrerupte de perioade de acumulare naturală, care, în lipsa oricărei evidențe de activitate antropică, sugerează etape de abandon.

Trebuie menționat și faptul că, din punct de vedere topografic și geomorfologic, locuirea Gumelnița A1 poate fi comparată cu locuirea Boian, cu deosebirea că prima dintre ele se situează mai aproape de terasă. Acest lucru înseamnă că cele două *tell*-uri cercetate reprezintă așezări stabile, din punct de vedere al relațiilor cu mediul natural, numai pentru perioada Gumelnița A2-B1.

Bibliografie:

- R. Andreescu, C. Mirea, sub tipar: Andreescu R., Mirea C., in press., *Ceramic analysis and chronological framework*, in Bailey D. W., Andreescu R., Mills S., *Southern Romania Archaeological Project, Preliminary Report 2000*, Cardiff University Press.
- C. Haită, sub tipar: Haită C., in press, *Micromorphological study, Preliminary Report*, in Bailey D. W., Andreescu R., Mills S., *Southern Romania Archaeological Project, Preliminary Report 2000*, Cardiff University Press.
- C. Haită, sub tipar: Haită C., in press, *Preliminary considerations on a sedimentological sondage performed on the eneolithic tell from Bucșani*, în *Studii de Preistorie*, 1, 2001.
- Heike Neumann, C. Haită 1999: Neumann Heike, Haită C. *Soils and geomorphology*, in Bailey D. W. Andreescu R., Mills S. *Southern Romania Archaeological Project, Preliminary Report 1998*, Cardiff University Press, p. 7-9, 10-13.

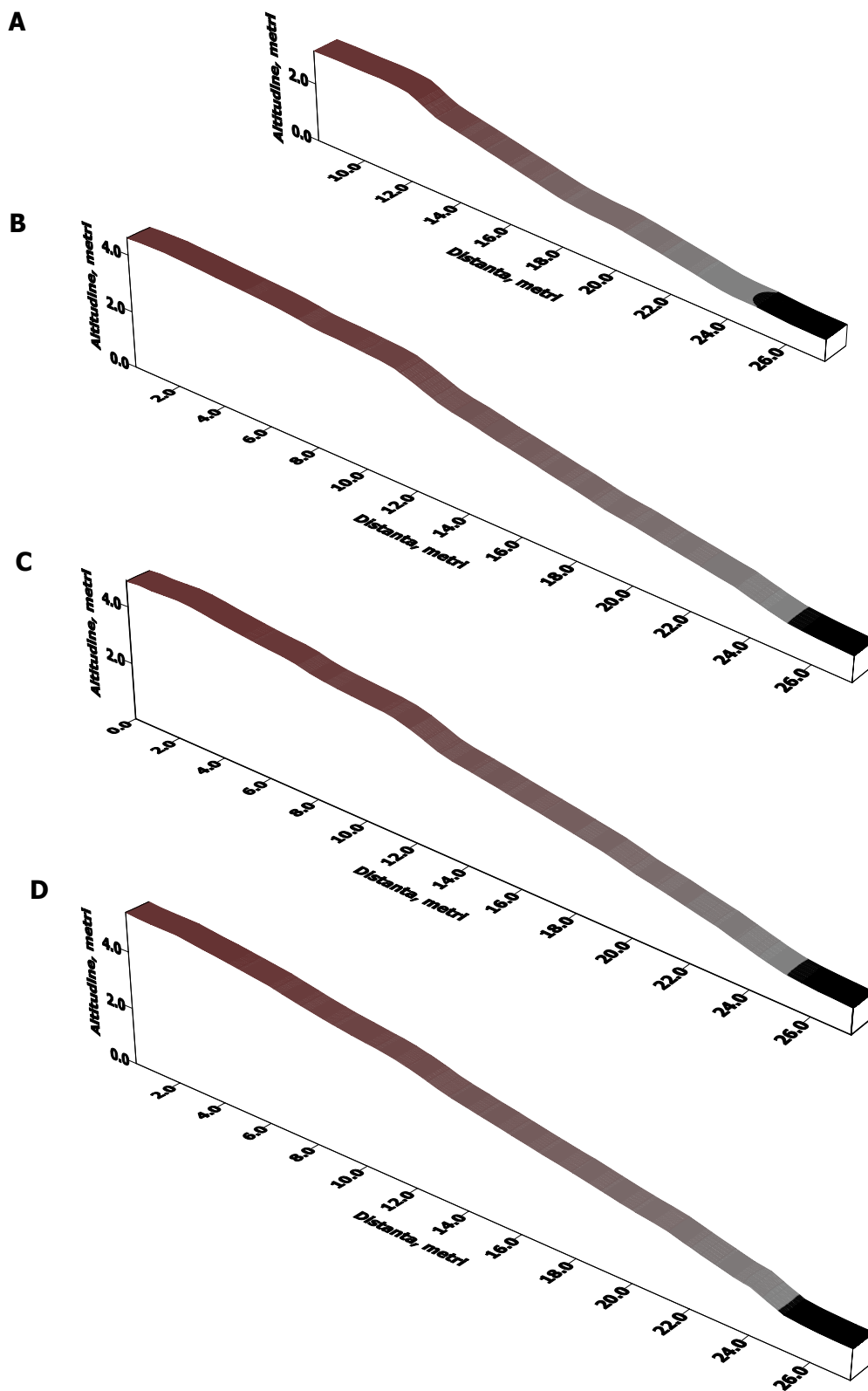

Fig. 1: Diagrame ilustrând principalele etape de evoluție ale tell-ului Lăceni.
Diagrams illustrating the main phases of the evolution of tell Lăceni.

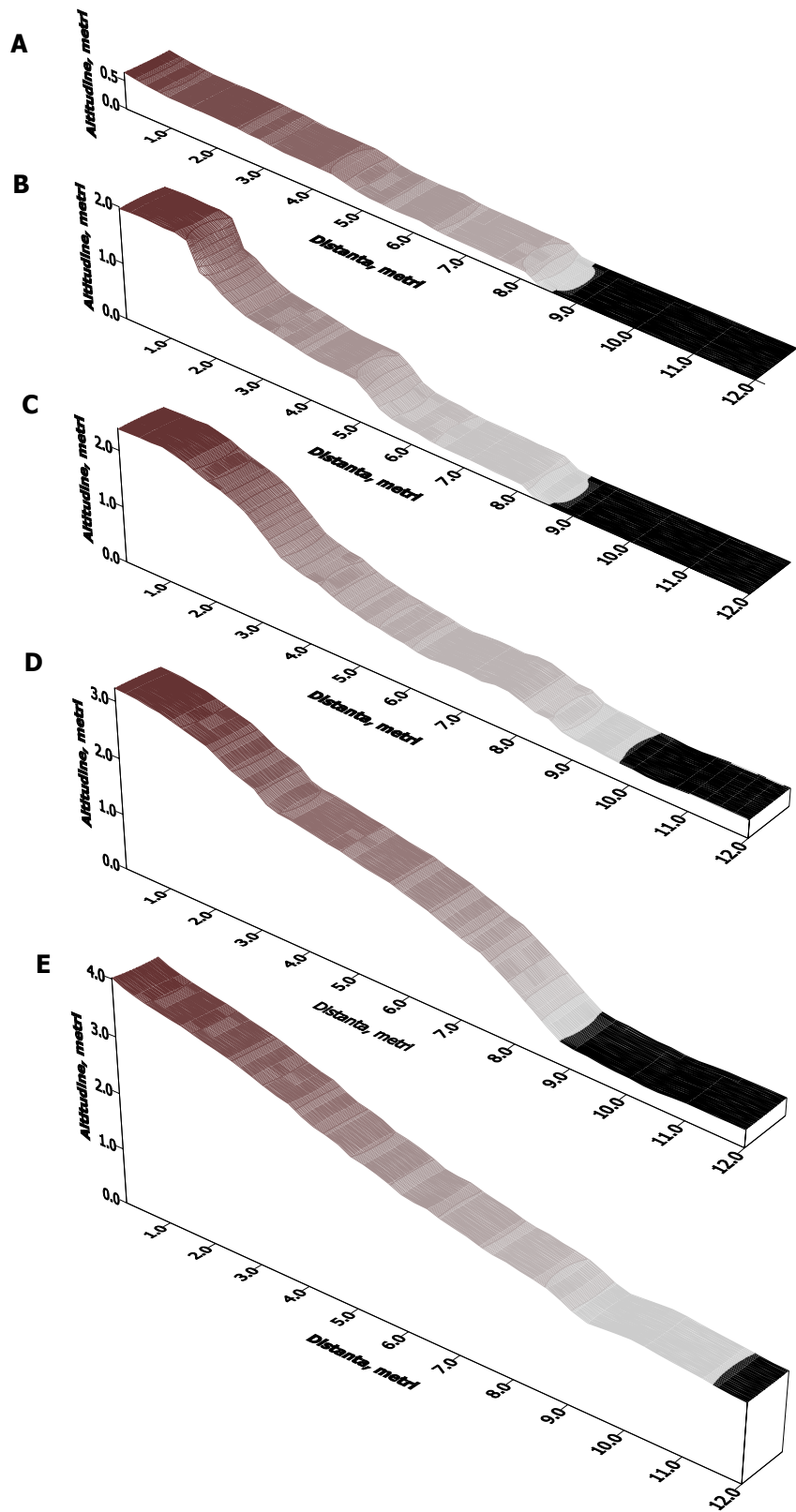

Fig. 2: Diagrame ilustrând principalele etape de evoluție ale tell-ului Vitănești-Măgurice.
Diagrams illustrating the main phases of the evolution of tell Vitănești-Măgurice.

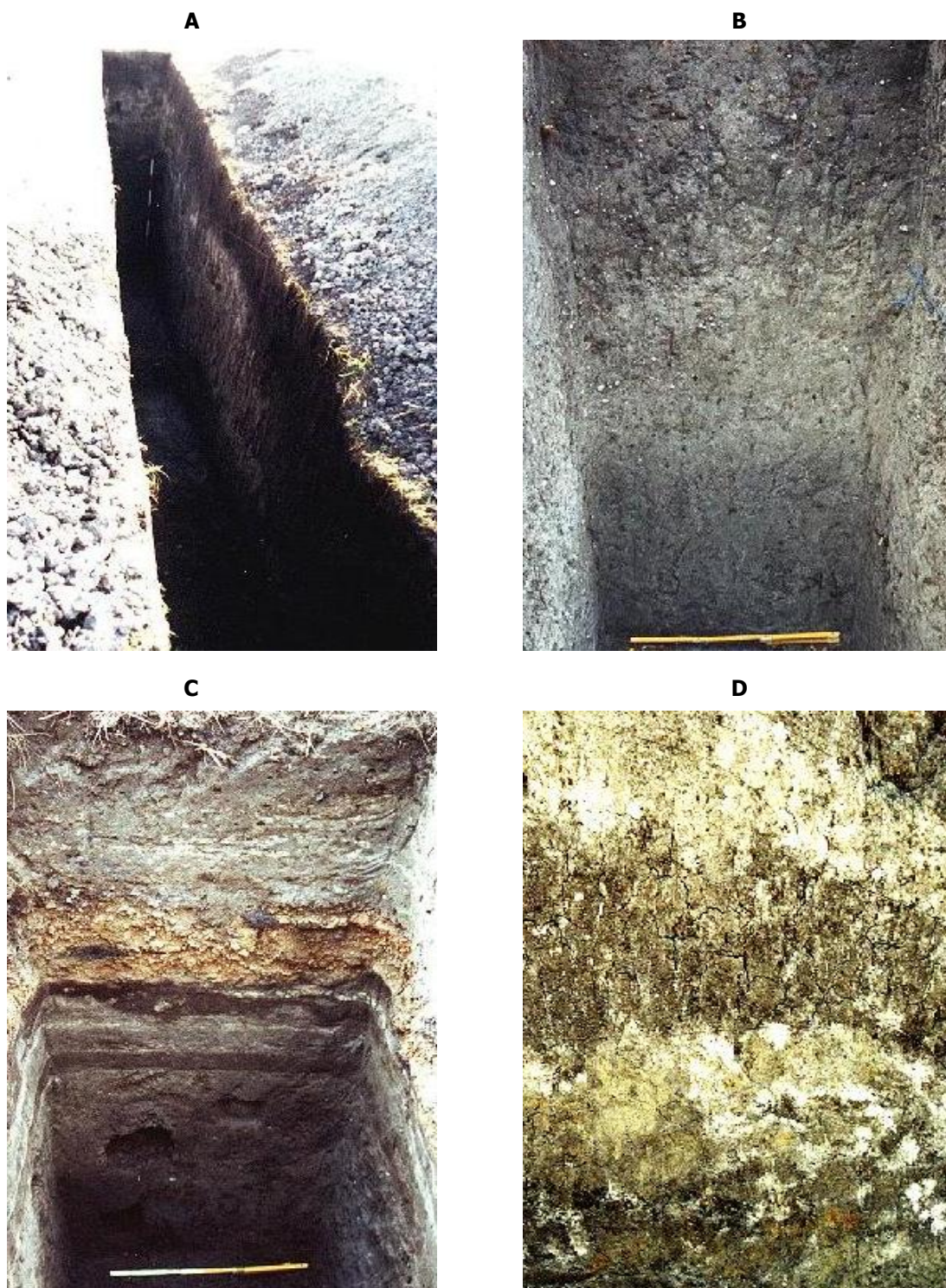

Fig. 3: A- *Tell/Vitănești*, Sondaj 2; B- *Tell/Lăceni*, Sondaj 1; C- *Tell/Lăceni*, Sondaj 3; D- *Tell/Vitănești*, Sondaj 2, lățimea imaginii 0.7 m.
A-Tell Vitănești, Sondage 2; B-Tell Lăceni, Sondage 1; C-Tell Lăceni, Sondage 3; D-Tell Vitănești, Sondage 2, image width 0.7 m.

Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe Valea Teleormanului

Adrian BĂLĂȘESCU*

Abstract: The analysed fauna proceeds from the archaeological research from the Teleorman Valley. This was discovered from the sites noted by the archaeologists with the sigles: Tel 008, Tel 009, Cla 002. It is attributed to Boian Culture, Giulești and Spanțov Phases. The number of determined bones is not big (561 - 17.8%). The archaeo-zoological analyse demonstrated that the activity of breeding animals has an important weight, especially of horned cattle and ovine-Caprinae. These were bred for nourishment and although for their secondary products unlike the swine that were bred only for nourishment. The hunting is not well represented as number of fragments. Although as minimal number of individuals and species, in Boian-Giulești cultural period the wild fauna is much well represented (11 species) than that of Boian-Spanțov (5 species). It seems that, in the present state of the research, the weight of hunting is more important in Boian-Giulești than the one of Boian-Spanțov. This activity has a secondary role, that of supplementing the meat-nourishment, if we consider that it were hunted big and medium size species (stag, wild horse, roebuck, and wild boar).

Key words: archaeo-zoology, Boian Culture, breeding animals, hunting, mammals, biometry

Resturile faunistice de mamifere prelevate ca urmare a cercetărilor arheologice de pe Valea Teleormanului, dintre anii 1998-2000, sunt numeroase, 3264, dar puține dintre acestea au putut fi determinate până la nivel de specie; doar 561 (17,18%). Pe lângă mamifere (Clasa *Mammalia*), s-au mai identificat și resturi de moluște (scoici și melci- Clasa *Mollusca*), de reptile¹ (Clasa *Reptilia*) și de pasări (clasa *Aves*).

Majoritatea materialului faunistic se găsește într-o stare de conservare bună, dar el este puternic fragmentat, lucru care a îngreunat determinarea specifică a oaselor, dovadă stând și numărul mare de fragmente indeterminabile (2703). Deasemenea trebuie spus că o parte dintre oase prezintă urme de ardere, roadere și tăiere (dezarticulare și descărnare), fapt normal dacă ne gândim că acestea reprezintă deșeuri menajere ale comunităților preistorice.

Speciile identificate în materialul avut la dispoziție, aparțin atât animalelor domestice: *Bos taurus* (bou), *Ovis aries* (oaie), *Capra hircus* (capră), *Sus domesticus* (porc), *Canis familiaris* (căine), cât și animalelor sălbatice: *Lepus europaeus* (iepure de câmp), *Castor fiber* (castor), *Vulpes vulpes* (vulpe), *Lutra lutra* (vidră), *Martes martes* (jder de pădure), *Felis sylvestris* (pisică sălbatică), *Equus* sp. (cal sălbatic), *Sus scrofa attila* (mistreț), *Cervus elaphus* (cerb), *Capreolus capreolus* (căprior), *Bos primigenius* (bour). În cadrul statisticii se vor întâlni și resturi fără o determinare specifică certă, care sunt reunite sub diferite denumiri. Este cazul bovinelor (*Bos taurus/ Bos primigenius*), ovicaprinelor (*Ovis aries/ Capra hircus*), suinelor (*Sus domesticus/Sus scrofa*), al grupului *Bos taurus/ Cervus elaphus* și Ovicaprine/ *Capreolus capreolus*. Pentru aceste piese osoase, nu s-a putut da o diagnoză precisă a speciei, datorită gradului mare de fragmentare. Credem că specificarea măcar cu aproximație a apartenenței anumitor resturi, este importantă pentru descifrarea paleoekonomiei animale.

Specificăm că fauna analizată de către noi este atribuită culturii Boian, fazele Giulești și Spanțov. Materialul faunistic provine din următoarele situri, notate de către arheologi (R. Andreescu, D. Bailey 1999, p.12), cu următoarele sigle: TEL. 001 (Boian- Spanțov), TEL. 008 (Boian- Giulești și Boian- Spanțov), TEL. 009 (Boian- Spanțov), CLA. 002 (Boian- Spanțov),

Situl TEL. 001, care cultural se încadrează în faza Boian-Spanțov, a furnizat 800 de resturi faunistice, din care 80 (10 %) au putut fi determinate specific (tabel 1).

Vita domestică (*Bos taurus*) prezintă numărul cel mai mare de resturi faunistice, acestea aparținând unui număr minim de trei indivizi, din care unul este în vârstă de 2 ani, unul de 2 ani și jumătate și un altul de 4-6 ani, toți fiind determinați pe baza dentiției (E. Schmid, 1972, p.77; S. Lepetz, 1995, p.17-20). Ovicaprinele (*Ovis aries/ Capra hircus*) cu trei indivizi, au următoarele vârste: un juvenil (diafiză de humerus), unul de 12 luni și un altul de 4-6 ani, aceștia din urmă fiind determinați pe baza dentiției (S. Payne 1973, p. 299). Porcul domestic (*Sus domesticus*) este reprezentat de un singur individ, un subadult identificat pe baza a două fragmente osoase. Oasele de căine (*Canis familiaris*) sunt destul de numeroase (7) și ele aparțin unui individ adult.

* Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei nr. 12, București- 70412.

¹ vezi V. Radu *Studiu arheozoologic preliminar al materialului prelevat din siturile de pe Valea Teleormanului* (Bivalvia, Gasteropoda și Reptilia) în prezentul volum.

Mamiferele sălbatice sunt reprezentate de iepurele de câmp (*Lepus europaeus*), cerb (*Cervus elaphus*) și bour (*Bos primigenius*). Fragmentele de iepure analizate aparțin unui individ adult. Cerbul prezent în spectrul faunistic este în vârsta de circa 2 ani (dentiție). Pe baza unor oase epifizate, s-a identificat și un individ adult de bour.

Din situl TEL. 008 s-a prelevat numărul cel mai mare de resturi osoase 1588, din care s-au determinat 311 (19,58%). Unele dintre ele sunt atribuite cultural fazei Boian-Giulești (tabel 2), iar altele fazei Boian- Spanțov, de aceea fauna va fi prezentată pe niveluri culturale.

În nivelul cultural Boian-Giulești din TEL. 008, s-au identificat 1313 de fragmente osoase, din care s-au determinat 259 (19,72%). Bovinele domestice sunt reprezentate de șase indivizi, din care cinci au fost determinați pe baza erupției și uzurii dentare: unul de 12 luni, doi de 24-28 luni, doi de 4-6 ani și unul de 7-9 ani, determinat pe baza unor vertebre epifizate cranio-caudal (Elisabeth Schmid 1972, p. 75).

Ovicaprinele sunt cele mai numeroase ca număr de fragmente (83), dintre acestea puține au putut fii determinate până la nivel de specie (W. Prummel, H.-J. Frisch 1986). Ca număr minim de indivizi s-au identificat doar cinci: un individ incert (*Ovis/ Capra*) cu o vârstă dentară de 6-12 luni (S. Payne 1973, p. 299); doi indivizi de *Ovis aries*: un subadult sub 3 ani (ulnă neepifizată proximal) și un adult de peste 3^{1/2} ani (mai multe oase epifizate); doi indivizi de *Capra hircus*: un subadult sub 21-24 luni (metatars neepifizat) și un adult de peste 3^{1/2} ani (radius epifizat distal).

Resturile de suine domestice care sunt slab reprezentate (15), au aparținut unui număr minim de trei indivizi, toți identificați pe baza dentiției: unul de 12 luni, unul de 16 luni, și un altul de 16-18 luni (M.P.Horard- Herbin 1996).

Specia *Canis familiaris* este certificată de trei indivizi, un juvenil sub 6 luni (metatars neepifizat) și doi adulți de peste 1^{1/2} ani (două femure proximal epifizate).

Fauna sălbatică descoperită în nivelul cultural Boian-Giulești din TEL. 008 este bine reprezentată ca specii (11) și număr minim de indivizi (15), și mai puțin ca număr de fragmente (53). Castorul, vulpea, jderul, vidra, pisica sălbatică, calul sălbatic, căpriorul și bourul sunt reprezentate de câte un individ adult.

Cele mai numeroase resturi osoase aparțin iepurelui de câmp, 28, pe baza cărora s-au determinat trei indivizi: un subadult (femur neepifizat) și doi adulți (două tibii epifizate distal). Mistrețul se găsește în material cu trei resturi, certificând existența unui număr minim de doi indivizi: un juvenil până într-un an (scapulă neepifizată) și un subadult până în 3^{1/2} ani (radius neepifizat distal). Cerbul este prezent cu doi indivizi: un subadult (phalanga II neepifizată) și un adult tânăr (dentiție).

Din unele sondaje (24, 25 și 33) din TEL. 008 s-au prelevat resturi faunistice care sunt atribuite perioadei culturale Boian- Spanțov (tabel 3). Acestea sunt în număr de 275, din care s-au determinat 52 (18,9%). Vita domestică prezintă doi indivizi cu următoarele vârste de sacrificare: unul de 2^{1/2} ani și altul de 4 ani (dentiție). Ovicaprinele sunt prezente cu ambele specii: oaia cu doi indivizi, un juvenil/subadult (radius epifizat proximal, neepifizat distal) și un subadult, probabil castrat (metacarp epifizat); capra cu un individ de peste 6 luni (radius epifizat proximal). Porcul domestic a fost determinat pe baza a două resturi osoase care au aparținut unui individ sub 6 luni, care prezintă sutura interparietală nesudată (R. Barone 1986, p. 76). Cu un singur individ adult, în cadrul spectrului faunistic, este prezent și câinele.

Fauna sălbatică este slab reprezentată, în material identificându-se doar două specii: pisica sălbatică, cu un individ adult (vertebră toracală epifizată cranio-caudal) și cerbul tot cu un individ adult (dentiție mediu uzată)

Un alt sit care a furnizat resturi faunistice este TEL. 009, prin sondajele 4, 6, 7 și 8. Numărul acestora este de 298, din care s-au determinat 44 (14,76%), toate fiind atribuite unui nivel cultural Boian-Spanțov (tabel 4). În cadrul faunei destul de sărace, predomină resturile de vită domestică (29), care au aparținut unui număr minim de doi indivizi, determinați pe baza erupției și uzurii dentare: unul de 18 luni și altul de 4-6 ani. Resturile de ovicaprine nu au putut fii determinate până la nivel de specie, identificându-se doar un individ de circa 1 an pe baza dentiției. Porcului domestic îi este atribuit un individ cu o vârstă dentară de circa 16 luni.

Vânatul este certificat de o singură specie, iepurele de câmp, care a fost identificat pe baza unui metacarp epifizat.

Din situl CLA. 002 situat pe Valea Clăniței s-au recoltat 578 de resturi faunistice (tabel 5), din care s-au determinat 126 (21,8%). Cea mai mare parte din material, aparține speciei *Bos taurus*, care este reprezentată prin cinci indivizi, toți identificați pe baza erupției și uzurii dentare: un individ până într-un an, unul de 18 luni, unul de 2^{1/2} ani, unul de 4-6 ani și unul de 8-10 ani. S-au mai identificat șapte resturi de ovicaprine, din care trei au o determinare certă *Ovis aries*, și au aparținut unui individ adult. Porcul domestic este reprezentat printr-un singur individ în vârstă de 18 luni, determinat pe baza dentiției. Câinelui îi este atribuit un metatars epifizat, care a aparținut unui individ de peste 6 luni (Elisabeth Schmid, 1972, p.75).

Mamiferele sălbatice sunt prezente printr-un număr redus de specii (3) și de oase (5). S-au identificat un mistreț (*Sus scrofa*) subadult/adult determinat pe baza unui coxal; un cerb (*Cervus elaphus*) în vârstă de peste 1 an și jumătate (determinat pe baza unei phalange II epifizată); un bour (*Bos primigenius*) în vârstă de peste 2 ani (prezintă phalanga I epifizată)

Concluzii preliminare

Cu toate că loturile faunistice analizate, care provin din situri, contexte arheologice și perioade culturale diferite sunt reduse numeric, analiza arheozoologică a permis următoarele observații:

- animalele domestice au ponderea cea mai mare în fauna analizată. Așadar activitatea de creștere a acestora joacă un rol important, în cadrul căreia bovinele și ovicaprinele se situează pe primele locuri. În cadrul evoluției culturale se observă că dacă în faza Boian-Giulești, ele își dispută locul întâi (TEL. 008), în Boian-Spanțov bovinele se situează pe primul loc (CLA. 002, TEL. 001, TEL. 008, TEL. 009). În stadiul actual al cercetării nu putem spune dacă se observă o evoluție a speciilor, în sensul unei creșterii/scăderii a parametrilor biometrici (Angela von den Driesch 1976). Repartiția vârstelor de sacrificare a cornutelor mari (bovine) și mici (ovicaprine) ilustrează că acestea erau crescute atât în scopul sacrificării pentru consumul carnat, cât și pentru produsele lor secundare (lapte, forță de muncă, etc), spre deosebire de suine care sunt crescute exclusiv în scopul consumului carnat.

- animalele sălbatice sunt prezente într-un număr redus ca fragmente. Totuși, ca număr minim de indivizi și ca specii, în perioada culturală Boian-Giulești fauna sălbatică este mai bine reprezentată, față de cea din Boian-Spanțov. Astfel în faza Giulești s-au identificat 11 specii de mamifere sălbatice, față de 5 specii în faza Spanțov. Vânatul comun celor două niveluri culturale este reprezentat de: iepure de câmp, pisică sălbatică, mistreț, cerb și bour. Față de acestea în nivelul cultural Boian-Giulești s-au mai identificat: castor, vulpe, vidră, jder, cal sălbatic și căprior. Se pare, că în stadiul actual al cercetării, ponderea vânătoarei este mai mare în perioada Boian-Giulești, față de Boian-Spanțov. Această activitate are însă un rol secundar, de suplimentare a alimentației carnate, dacă avem în vedere că se vânau specii de talie mare și medie (cerb, bour, cal sălbatic, căprior, mistreț).

În final trebuie amintit faptul că programul de cooperare româno-englez de cercetare a văii Teleormanului continuă și că aceste concluzii preliminare vor putea fi confirmate sau infirmate de viitoarele loturi faunistice analizate.

Bibliografie:

- R. Andreescu, D. Bailey Andreescu R., Bailey D. *Observații preliminare privind locuirea neolitică pe Valea Teleormanului*, în *Civilizația Boian pe teritoriul României*, Muzeul Dunării de Jos, Călărași, 1999, p. 11-13.
- R. Barone 1986: Barone R. 1986, *Anatomie comparée des mammifères domestiques*, tome 1, Osteologie, Edit. Vigot Freres, 762 p.
- Angela von Den Driesch 1976: Den Driesch, Angela von *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*, Peabody Museum, Bull. 1, Harvard University, 1976.
- M.-P. Horard Herbin 1997: Horard Herbin M.-P *Levroux 4: L'élevage et les productions animales dans l'économie de la fin du second Age du Fer*, Levroux: Adel (*Revue Archéologique du Centre de la France. Supplement 12*), 1997.
- S. Lepetz 1995: Lepetz S. *L'animal dans la société gallo-romaine de la France du Nord*, vol. I, Thèse de doctorat, Université Paris I – Panthéon Sorbonne, p. 19-20.

- S. Payne 1973: Payne S., 1973, *Kill-off patterns in shepp and goats: the mandibles from Aşvan Kale*, in *Antolian studies*, Journal of the British Institut of Archaeology at Ankara, vol 23, p. 281- 303.
- W. Prummel, H.-J. Frisch 1986: Prummel W., Frisch, H.-J. *A guide for the distinction of species, sex and body side in bones sheep and goat*, in *Journal of archaeological Science*, 13, Academic Prees Inc. (London), p. 567-577.
- Elisabeth Schmid 1972: Schmid Elisabeth *Atlas of animal bones (for Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists)*, Elseiver Publishing Company, Amsterdam- London- New York, 1972.

Tab. 1. Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere (NR) și a numărului minim de indivizi (N.M.I.) ale speciilor descoperite în situl TEL. 001 (Boian- Spantov).

SPECII- TEL. 001	NR	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i>	34	42,5	3	27,3
Ovicaprine	11	13,8	3	27,3
<i>Sus domesticus</i>	2	2,5	1	9,09
<i>Canis familiaris</i>	7	8,75	1	9,09
<i>Lepus europaeus</i>	3	3,75	1	9,09
<i>Cervus elaphus</i>	4	5	1	9,09
<i>Bos primigenius</i>	3	3,75	1	9,09
<i>Bos taurus/Bos primigenius</i>	1	1,25	-	-
<i>Bos/Cervus</i>	8	10	-	-
<i>Sus domesticus/Sus scrofa</i>	6	7,5	-	-
Ovicaprine/ <i>Capreolus</i>	1	1,25	-	-
Total determinate	80	100	11	100
Total indeterminate	720	-	-	-
TOTAL	800	-	-	-

Tab. 2. Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere (NR) și a numărului minim de indivizi (N.M.I.) ale speciilor descoperite în situl TEL. 008 (nivel cultural Boian- Giulești).

SPECII- TEL. 008	NR	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i>	66	25,5	6	18,8
Ovicaprine	68	26,3	1	3,13
<i>Ovis aries</i>	11	4,25	2	6,25
<i>Capra hircus</i>	4	1,54	2	6,25
<i>Sus domesticus</i>	15	5,79	3	9,38
<i>Canis familiaris</i>	9	3,47	3	9,38
<i>Lepus europaeus</i>	28	10,8	3	9,38
<i>Castor fiber</i>	1	0,39	1	3,13
<i>Vulpes vulpes</i>	6	2,32	1	3,13
<i>Martes sp.</i>	1	0,39	1	3,13
<i>Lutra lutra</i>	1	0,39	1	3,13
<i>Felis sylvestris</i>	1	0,39	1	3,13
<i>Equus sp.</i>	1	0,39	1	3,13
<i>Sus scrofa attila</i>	3	1,16	2	6,25
<i>Cervus elaphus</i>	7	2,7	2	6,25
<i>Capreolus capreolus</i>	3	1,16	1	3,13
<i>Bos primigenius</i>	1	0,39	1	3,13
<i>Bos taurus/Bos primigenius</i>	1	0,39	-	-
<i>Bos/Cervus</i>	15	5,79	-	-
Ovicaprine/ <i>Capreolus</i>	4	1,54	-	-
<i>Sus domesticus/Sus scrofa</i>	13	5,02	-	-
Total determinate	259	100	32	100
Total indeterminate	1054	-	-	-
TOTAL	1313	-	-	-

Tab. 3. Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere (NR) și a numărului minim de indivizi (N.M.I.) ale speciilor descoperite în situl TEL. 008 (nivel cultural Boian- Spantov).

SPECII- TEL. 008	NR	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i>	19	36,5	2	22,2
Ovicaprine	10	19,2	-	-
<i>Ovis aries</i>	2	3,85	2	22,2
<i>Capra hircus</i>	1	1,92	1	11,1
<i>Sus domesticus</i>	2	3,85	1	11,1
<i>Canis familiaris</i>	2	3,85	1	11,1
<i>Felis sylvestris</i>	1	1,92	1	11,1
<i>Cervus elaphus</i>	2	3,85	1	11,1
<i>Bos/Cervus</i>	9	17,3	-	-
<i>Sus domesticus/Sus scrofa</i>	3	5,77	-	-
<i>Ovicaprine/ Capreolus</i>	1	1,92	-	-
Total determinate	52	100	9	100
Total indeterminate	223	-	-	-
TOTAL	275	-	-	-

Tab. 4. Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere (NR) și a numărului minim de indivizi (N.M.I.) ale speciilor descoperite în situl TEL. 009 (nivel cultural Boian- Spantov).

SPECII- TEL. 009	NR	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i>	29	65,9	2	40
Ovicaprine	6	13,6	1	20
<i>Sus domesticus</i>	2	4,55	1	20
<i>Lepus europaeus</i>	1	2,27	1	20
<i>Bos/Cervus</i>	6	13,6	-	-
Total determinate	44	100	5	100
Total indeterminate	254	-	-	-
TOTAL	298	-	-	-

Tab. 5. Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere (NR) și a numărului minim de indivizi (N.M.I.) ale speciilor descoperite în situl CLA. 002 (Boian- Spantov).

SPECII- CLA. 002	NR	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i>	93	73,8	5	45,5
Ovicaprine	4	3,17	-	-
<i>Ovis aries</i>	3	2,38	1	9,09
<i>Sus domesticus</i>	5	3,97	1	9,09
<i>Canis familiaris</i>	1	0,79	1	9,09
<i>Sus scrofa attila</i>	1	0,79	1	9,09
<i>Cervus elaphus</i>	1	0,79	1	9,09
<i>Bos primigenius</i>	3	2,38	1	9,09
<i>Bos taurus/Bos primigenius</i>	8	6,35	-	-
<i>Bos/Cervus</i>	7	5,56	-	-
Total determinate	126	100	11	100
Total indeterminate	452	-	-	-
TOTAL	578	-	-	-

Biometrie- valorile măsurătorilor sunt date în milimetri (Angela von den Driesch 1976)

Biometry – the values of measurements is in mm (Angela von den Driesch 1976)

Lista prescurtărilor

Abreviations

Boian- Giulești- BG	Lățime proximală- L _{tp}
<i>Boian- Giulești- BG</i>	<i>Greatest breadth of the proximal end (Bp)-L_{tp}</i>
Boian- Spanțov- BS	Lățime distală- L _{td}
<i>Boian- Spanțov- BS</i>	<i>Breadth of the distal end (Bd)- L_{td}</i>
Lungime maximă- L _{gm}	Lățime minimă diafizară- L _{tdf}
<i>Greatest length (GB)- L_{gm}</i>	<i>Smallest breadth of the diaphysis (SD)- L_{tdf}</i>
Lungime maximă laterală- L _{gml}	Lățimea suprafeței articulare proximale- L _{tsap}
<i>Greatest length of the lateral part (GLI)- L_{gml}</i>	<i>Breadth of the proximal end (Bp)- L_{tsap}</i>
Lungime maximă medială- L _{gmm}	Lățimea suprafeței articulare distale- L _{tsad}
<i>Greatest length of the medial part (GLM)- L_{gmm}</i>	<i>Breadth of the distal end (Bd)- L_{tsad}</i>
Lungime proces articular- L _{gpa}	Lățimea trohlee- L _{tr}
<i>Length of the processus articularis (LaPa)- L_{gpa}</i>	<i>Breadth of the trochlea (BT)- L_{tr}</i>
Lungimea cavității glenoide- L _{gcg}	Lățimea minimă a vertebrei- L _{tv}
<i>Length of the glenoid cavity (LG)- L_{gcg}</i>	<i>Smallest breadth of the vertebra (SBV)- L_{tv}</i>
Lungimea diagonală a solei- L _{gds}	Lățimea feței articulare craniene- L _{trc}
<i>Diagonal length of the sole (DLS)- L_{gds}</i>	<i>Breadth of the cranial articular surface (BFcr)- L_{trc}</i>
Lungimea feței dorsale- L _{gfd}	Lățimea feței articulare caudale- L _{trcd}
<i>Length of the dorsal surface (Ld)- L_{gfd}</i>	<i>Breadth of the caudal articular surface (BFcd)- L_{trcd}</i>
Lungime acetabulum- LA	Grosimea capului femural- G _{cf}
<i>Length of the acetabulum (LA)- LA</i>	<i>Depth of the Caput femosis (DC)- G_{cf}</i>
Lungimea arcului dorsal- L _{gad}	Diametrul antero-posterior- DAP
<i>Length of the dorsal arch (Lad)- L_{gad}</i>	<i>Depth of the proximal end (Dp)- DAP</i>
Lungime carnasieră- L _{gcarn}	Diametrul antero- posterior maxim lateral- DAPI
<i>Length of the carnassial- L_{gcarn}</i>	<i>Depth of the lateral half (DI)- DAPI</i>
Lățime carnasieră- L _{tcarn}	Diametrul antero- posterior maxim medial- DAPm
<i>Breadth of the carnassial- L_{tcarn}</i>	<i>Depth of the medial half (Dm)- DAPm</i>
Lățimea la mijocul solei- L _{gms}	Diametrul antero-posterior al diafizei- DAPdf
<i>Middle breadth of the sole (MBS)- L_{gms}</i>	<i>Depth of the diaphysis (DD)- DAPdf</i>
Lățime maximă- L _{gm}	Diametrul antero- posterior proximal- DAPP
<i>Gratest breadth (GB)- L_{gm}</i>	<i>Depth of the proximal end (Dp)- DAPP</i>
Lățime col- L _{tc}	Diametrul antero-posterior distal- DAPd
<i>Breadth Collum (SLC)- L_{tm}</i>	<i>Depth of the distal end (Dd)- DAPd</i>
Lățime cavității glenoide- L _{tcg}	Înălțime- H
<i>Breadth of the glenoid cavity (BG)- L_{tcg}</i>	<i>Height- H</i>

Bos taurus

Mandibula

sit	cultura	context	L _g M3	L _t M3
CLA.002	BS	-	37	14,2
TEL.008	BS	195	38,2	14

Scapula

sit	cultura	context	L _{tc}	L _{gpa}	L _{gcg}	L _{tcg}
CLA.002	BS	-	58,2	71,2	61,2	49
CLA.002	BS	301	48	62,1	54	48

Humerus

sit	cultura	context	L _{tdf}	DAPdf	L _{td}	L _{tr}
CLA.002	BS	-	35	38	81	64

Radius

sit	cultura	context	L _{tsap}	DAPP	L _{td}	L _{tsad}	DAPd
TEL.008	BG	249	74	43,6	-	-	-
CLA.002	BS	-	-	-	74	70	46

Metacarpus

sit	cultura	context	L _{tp}	DAPP	L _{td}	DAPd
CLA.002	BS	-	60,5	37,2	-	-
TEL.008	BG	249	-	36,5	-	-
TEL.008	BS	223	-	-	60,5	34
TEL.009	BS	147	-	-	54,5	31

Tibia							
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp	L _{td}	DAPd	
CLA.002	BS	312	111	98	-	-	
CLA.002	BS	-	-	-	62	42,5	
CLA.002	BS	-	-	-	56	44,5	
TEL.008	BG	271	-	-	68	48,3	
Astragalus							
sit	cultura	context	L _{gml}	L _{gmm}	DAPl	DAPm	L _{td}
CLA.002	BS	-	64	60	36,5	37	42
TEL.001	BS	101	66	-	39	-	41,2
TEL.008	BS	225	62,5	60	35	33,7	38
Centrotarsus							
sit	cultura	context	L _{tm}	DAP			
CLA.002	BS	303	68	58,8			
TEL.001	BS	6	53,2	40,5			
TEL.008	BG	253	61,8	53			
TEL.009	BS	129	50,5	45			
Metatarsus							
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp	L _{tdf}	L _{td}	DAPd
CLA.002	BS	303	-	50,3	-	-	-
CLA.002	BS	312	48	47	-	-	-
TEL.001	BS	101	60	-	31,2	-	-
TEL.008	BG	201	48,5	44,5	24	-	-
TEL.008	BG	278	-	46,5	-	-	-
CLA.002	BS	-	-	-	-	60,5	35
Phalanx I							
sit	cultura	context	L _{gm}	L _{tp}	L _{tdf}	L _{td}	
CLA.002	BS	-	63	36,5	31	32,2	
CLA.002	BS	-	58	28	23,3	24	
CLA.002	BS	-	61	29	23	25,1	
CLA.002	BS	-	-	-	25,5	28	
CLA.002	BS	-	62	-	-	-	
CLA.002	BS	-	55	-	-	-	
CLA.002	BS	-	-	36,6	-	-	
TEL.008	BS	223	56	29	24,5	26,5	
TEL.008	BS	193	53	26	22	26	
TEL.008	BG	233	67	37,5	31,5	35	
TEL.008	BG	233	68	36,5	29,5	31,2	
TEL.008	BG	233	56	27,5	22,8	25,4	
TEL.008	BG	233	56	27	22,8	25,9	
TEL.008	BG	253	64	-	-	-	
Phalanx II							
sit	cultura	context	L _{gm}	L _{tp}	L _{tdf}	L _{td}	
CLA.002	BS	-	38	31,5	24	26,8	
CLA.002	BS	-	38,5	29	23,5	29	
CLA.002	BS	-	36,5	29	24	26,5	
CLA.002	BS	-	39	28	23	25	
CLA.002	BS	-	38,5	28	21	-	
TEL.001	BS	101	40,5	29,5	22,2	24,5	
TEL.008	BS	185	39	31,5	25	26	
TEL.008	BG	253	34	27,5	21	21,4	
TEL.008	BG	252	43	29,3	23,5	25,4	
TEL.008	BG	233	45,1	32,2	27	29	
TEL.008	BG	233	39,6	28,5	24	22,5	
TEL.009	BS	129	42	35	27	29	
TEL.009	BS	160	35	-	27,5	-	
Phalanx III							
sit	cultura	context	L _{gds}	L _{gfd}	L _{tms}		
CLA.002	BS	-	79	64,2	27		
CLA.002	BS	-	-	-	25,5		
TEL.008	BG	252	-	-	25		
TEL.009	BS	149	-	51	22		

Ovis aries

Scapula										
sit	cultura	context	L _{tc}	Lgpa	Lgcg	L _{tcg}				
CLA.002	BS	311	20,2	-	-	-				
TEL.008	BG	249	16	29,2	22,3	17,5				
Humerus										
sit	cultura	context	L _{td}	L _{tr}	DAPd					
CLA.002	BS	311	28,5	26,5	23					
Radius										
sit	cultura	context	Lgm	L _{tp}	L _{tsap}	DAPp	L _{tdf}	L _{td}	L _{tsad}	Talia Teichert
CLA.002	BS	310	-	29,6	28,5	15,3	-	-	-	-
TEL.008	BS	223	-	-	-	-	-	24,5	23,3	-
TEL.008	BG	270	139	28	25,4	-	15,3	-	-	559
TEL.008	BG	254	-	28,5	26,7	15	-	-	-	-
TEL.008	BG	253	-	26,1	23,5	13,2	-	-	-	-
Metacarpus										
sit	cultura	context	L _{td}	DAPd	sex					
TEL.008	BS	248	29,2	16,5	castrat ?					
TEL.008	BG	212	21	13,9	-					
Tibia										
sit	cultura	context	L _{td}	DAPd						
TEL.008	BG	266	26	21,2						
Calcaneus										
sit	cultura	context	Lgm	L _{tm}						
TEL.008	BG	233	61	20,5						
Metatarsus										
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp						
TEL.008	BG	216	17,5	17,2						

Capra hircus

Radius										
sit	cultura	context	L _{tp}	L _{tsap}	DAPp					
TEL.008	BS	194	27,1	25,4	13,6					
TEL.008	BG	271	29,8	25,5	17					
Metatarsus										
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp	L _{tdf}					
TEL.008	BG	272	20,5	14,9	13					
Astragalus										
sit	cultura	context	Lgml	Lgmm	DAPl	DAPm	L _{td}			
TEL.008	BG	249	29,5	27	16,2	15,5	19,8			

Ovis/Capra

Phalanx I							
sit	cultura	context	Lgm	L _{tp}	L _{tdf}	L _{td}	
TEL.008	BS	269	34,5	13	10,8	12,3	
TEL.008	BG	208	32	12	9,2	10,1	
TEL.008	BG	210	33	10,5	8,2	9,4	
TEL.008	BG	270	31,8	11,2	8,3	11,2	
Phalanx II							
sit	cultura	context	Lgm	L _{tp}	L _{tdf}	L _{td}	
TEL.008	BG	233	18,6	10,7	7,1	8	
Axis							
sit	cultura	context	Lgcax	L _{tv}			
TEL.008	BG	255	54,2	22,4			

Sus domesticus

Scapula						
sit	cultura	context	L _{tc}	Lgpa	Lgcg	L _{tcg}
TEL.008	BG	211	33,8	47,2	40	25,8
Radius						
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp		
TEL.008	BG	270	28	17,2		

Canis familiaris

Mandibula								
sit	cultura	context	13 L	13 B	14			
TEL.001	BS	6	20	7,2	19			
Radius								
sit	cultura	context	L _{td}	DAPd				
TEL.008	BG	271	15,7	9,2				
Pelvis								
sit	cultura	context	LA					
TEL.008	BG	271	15,5					
Femur								
sit	cultura	context	L _{tp}	Gcf				
TEL.008	BG	256	30	14,3				
TEL.008	BG	253	-	16				
Atlas								
sit	cultura	context	L _{tm}	Lgm	L _{tc}	L _{td}	Lgad	H
TEL.008	BG	254	66	33,3	34	27,7	14	24,5
TEL.008	BG	271	-	-	37,3	-	12	19,4
Axis								
sit	cultura	context	L _{tc}	L _{ty}				
TEL.008	BG	278	26,8	19,7				

Lepus europaeus

Cranium						
sit	cultura	context	L _t jugali			
TEL.008	BG	254	16,8			
TEL.008	BG	272	19			
Mandibula						
sit	cultura	context	L _t . jugali			
TEL.008	BG	256	19,5			
Scapula						
sit	cultura	context	L _{tc}	Lgpa	Lgcg	L _{tcg}
TEL.008	BG	271	8,5	16,3	13	12,5
TEL.008	BG	255	7,8	-	-	-
TEL.008	BG	271	8	-	-	-
Humerus						
sit	cultura	context	L _{td}			
TEL.008	BG	271	13,1			
TEL.008	BG	272	13,1			

Radius						
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp		
TEL.008	BG	298	10	6,8		
TEL.008	BG	272	9,8	7,6		
TEL.008	BG	272	-	7,5		
Femur						
sit	cultura	context	L _{tp}	L _{td}	DAPd	
TEL.008	BG	254	26	-	-	
TEL.008	BG	254	-	19,6	18,3	
Pelvis						
sit	cultura	context	LA			
TEL.008	BG	210	12,1			
Tibie						
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp	L _{td}	DAPd
TEL.008	BG	271	19,5	22,5	-	-
TEL.008	BG	254	-	-	17,3	11
TEL.008	BG	249	-	-	16,7	11,1
Calcaneus						
sit	cultura	context	L _{gm}	L _{tm}		
TEL.008	BG	254	36,3	10,8		
TEL.008	BG	253	34,2	12,1		
Phalanx I						
sit	cultura	context	L _{gm}	L _{tp}	L _{tdf}	L _{td}
TEL.008	BG	255	29,2	6,2	3,5	5

Martes martes

Mandibula														
sit	cultura	context	7	8	9	10	11	12	13 L	13 B	14	19	20	
TEL.008	BG	254	30	29	27,3	13	16,2	15,3	10	3,8	9,8	9,8	8,3	

Lutra lutra

Radius						
sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp	L _{tdf}	
TEL.008	BG	271	11	7,1	4,8	

Felis sylvestris

Humerus			
sit	cultura	context	L _{tp}
TEL.008	BG	266	21,2

Equus caballus

Phalanx I			
sit	cultura	context	L _{td}
CLA.002	BS	244	41,5

Sus scrofa

Scapula				
sit	cultura	context	L _{gcg}	L _{tcg}
TEL.008	BG	212	40	34

Cervus elaphus

Humerus				
sit	cultura	context	L _{td}	L _{tr}
TEL.001	BS	109	81	71

Metatarsus

sit	cultura	context	L _{tp}	DAPp
TEL.001	BS	2	45	43,5

Phalanx II

sit	cultura	context	L _{gm}	L _{tp}	L _{tdf}	L _{td}
CLA.002	BS	303	45,6	25,4	18,5	20,6

Bos primigenius

Phalanx I

sit	cultura	context	L _{td}
CLA.002	BS	-	38

Phalanx III

sit	cultura	context	L _{ms}
CLA.002	BS	-	33

**Studiu arheozoologic preliminar al materialului prelevat
din siturile de pe Valea Teleormanului
(*Bivalvia*, *Gastropoda* și *Reptilia*)**

Valentin RADU*

Abstract: *The studied material was recovered from sondages in the site TEL 008 in the Teleorman river valley. From the archaeological point of view the sondages have touched two Neolithic levels, Boian-Giulești and Boian-Spanțov. A total of 30 remains have been recovered from the Boian-Spanțov level and 325 from the Boian-Giulești level. They are assigned to the species *Unio crassus*, *Unio pictorum* and *Unio tumidus* (bivalves), *Planorbarius corneus* and *Cepaea vindobonensis* (gastropods) and *Emys orbicularis* (freshwater tortoise). We can conclude that the most of the identified species are characteristic of aquatic environments and wetlands, which characterize the Teleorman river valley. In spite of their possible secondary origin in the majority of cases, there is evidence (especially for the bivalves) for use in the diet of the inhabitants of the river valley.*

Key words: *archaeozoology, bivalves, gastropods, freshwater tortoise, Teleorman river valley, Romania, Neolithic, Boian.*

Materialul studiat provine din situl TEL. 008. Din punct de vedere arheologic sondajele efectuate aici au evidențiat existența a două niveluri culturale neolitice. Astfel, pentru nivelul Boian-Giulești materialul provine din sondajele 36, 38, 39, 41, 42, 43, 44 și 49, iar pentru Boian-Spanțov doar din 24.

Repartiția numărului de resturi pentru speciile identificate este redată în tabelul 1. În total s-au identificat 30 de resturi aparținând nivelului Boian-Spanțov și 325 pentru Boian-Giulești aparținând la următoarele specii: *Unio crassus*, *Unio pictorum*, *Unio tumidus* dintre scoici, *Planorbarius corneus* și *Cepaea vindobonensis* dintre melci și *Emys orbicularis* țestoasa de apă.

În ceea ce privește bivalvele ele sunt cele mai numeroase. O mică parte din ele sunt arse (opt valve de *Unio crassus* și una de *Unio tumidus*) ceea ce confirmă faptul că ele au fost culese intenționat și utilizate probabil în alimentație. Asocierea celor trei specii de Unionide cu dominantă *Unio tumidus* specie de ape mai mult stătătoare, cu melcul *Planorbarius corneus* și țestoasa *Emys orbicularis* este caracteristică unei văi inundabile cu numeroase bălți de mică adâncime și năpădite de vegetație abundentă.

Alte două specii de melci *Helix pomatia* și *Cepaea vindobonensis* sunt comune în văile râurilor cu vegetație ierboasă abundentă. Proveniența lor în nivelul cultural pare a fi mai mult secundară cu toate că și aceștia pot face parte din dietă.

În concluzie putem afirma că mare parte din materialul recoltat aparține speciilor acvatice și a celor iubitoare de umezeală comune în valea inundabilă a Teleormanului.

Cu toate că mare parte din aceste resturi sunt de proveniență accidentală există și dovezi (scoicile în special) ce atestă că au făcut parte din dieta localnicilor.

---

* Muzeul Național de Istorie a României, Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Calea Victoriei, nr 12, sector 3.

Taxoni	Boian-Spanțov	Boian-Giulești
	NR	NR
Bivalvia		
<i>Unio pictorum</i>	-	5
<i>Unio tumidus</i>	8	45
<i>Unio crassus</i>	1	35
<i>Unio sp</i>	20	226
Total	29	311

Gastropoda		
<i>Planorbarius corneus</i>	-	3
<i>Cepaea vindobonensis</i>	1	8
<i>Helix pomatia</i>	-	1
Total	1	12

Reptilia		
<i>Emys orbicularis</i>	-	2
Total	-	2

Tabel 1. TEL. 008. Numărul de resturi pentru taxonii identificați.
Identified taxa and numbers of remains.

Culesul, pescuitul și vânătoarea în cultura Boian pe teritoriul României

Adrian BĂLĂȘESCU*
Valentin RADU*

Résumé: La présente étude passe en revue les analyses archéozoologiques des 17 établissements Boian (Néolithique) retrouvés sur le territoire de la Roumanie. Il essaye de surprendre les caractéristiques principales de la paléoeconomie animale surtout en ce qui concerne la cueillette, la pêche et la chasse.

Les recherches archéozoologiques menées dans les dernières années apportent des nouvelles informations en ce qui concerne plutôt l'importance de la cueillette de mollusques et de la pêche.

Ainsi, la cueillette des mollusques, une occupation sous-estimée pour la plupart des établissements Boian s'avère très développée surtout pour celles près du Danube, fait qui nous indique que les néolithiques connaissaient bien cette source de nourriture.

La pêche est aussi très importante dans les établissements près du Danube et des grandes cours d'eau. Ici, on a retrouvé des grandes quantités des poissons qui bien sûr apporte un taux élevé de protéine animale dans l'alimentation.

La grande variété spécifique dimensionnelle de taxons nous montre qu'il n'y a pas des préférences d'une telle ou telle espèce et que la pêche exploitée très efficace le potentiel du milieu environnant.

La chasse a un rôle secondaire dans la paléoeconomie par rapport à l'élevage. Elle est une source supplémentaire de nourriture d'origine animale qui parfois atteindrent un taux élevé mais sans dépasser le taux d'élevage. C'est le cas des sites Siliștea-Conac (32.6%), Isaccea-Suhat (28.15%) et Hârșova-tell (21.9%).

Ils chassaient fréquemment les mammifères de grande taille comme le cerf, l'aurochs, le chevreuil, le cheval et le sanglier qui apportaient une grande quantité de viande mais aussi d'autres produits comme les os, corne peau, etc.

Mots clés: archéozoologie, cueillette, pêche, chasse, Néo-Enéolithique, culture Boian, Sud-Est de la Roumanie.

Unul dintre obiectivele arheozoologiei ca cercetare interdisciplinară este reconstituirea relațiilor dintre comunitățile umane și speciile de animale identificate în cadrul eșantioanelor faunistice, și anume: culesul, pescuitul, vânătoarea și creșterea animalelor.

În acest articol ne propunem să trecem în revistă analizele de arheozoologie efectuate asupra materialelor faunistice ce aparțin culturii Boian și să surprindem câteva dintre caracteristicile paleoeconomiei animale, cu o privire critică în special asupra activităților de cules, pescuit și vânătoare.

Cultura Boian este din punct de vedere arheozoologic, una dintre perioadele istorice, destul de bine studiate dacă avem în vedere că 17 așezări preistorice au beneficiat de analize paleofaunistice. În general despre paleoeconomia animală a acestei culturi se știe că, predominante în spectrele faunistice sunt mamiferele. Dintre mamifere, animalele domestice au frecvența cea mai mare, ceea ce certifică importanța activității de creștere a animalelor. Vânătoarea are un rol secundar, de suplimentare a alimentației carnată. Pescuitul și culesul joacă de asemenea un rol minor în paleoeconomie, dacă avem în vedere frecvențele deținute de resturile de pești și moluște

Studiile de arheozoologie realizate în ultimii ani aduc informații ce reușesc oarecum să schimbe această imagine de ansamblu. Aici ne referim în special la culesul scoicilor și la pescuit.

Vânătoarea este o activitate prin care are loc urmărirea, capturarea și sacrificarea diferitelor specii de animale sălbatice de către om. De-a lungul istoriei, începând mai cu seamă din neolitic, vânătoarea a fost o activitate care asigură, în principal, suplimentarea cantității de carne, grăsime, sânge, piei, blănuri, coarne, oase, etc., iar uneori și combaterea acțiunii predătoare a animalelor sălbatice. Odată cu cultivarea plantelor și domesticirea animalelor (*Canis familiaris*, *Capra hircus*, *Ovis aries*, *Bos taurus*, *Sus domesticus*), omul preistoric devine mult mai independent de resursele de hrană din mediul înconjurător. În momentul în care omul începe să crească animale domestice, vânătoarea își pierde din importanță, ea devenind o sursă alternativă a alimentației carnată.

Dacă în paleolitic rolul vânătorii este dominant, odată cu neoliticul au loc transformări majore în viața comunităților preistorice, care vor face ca ponderea acestora în paleoeconomie să scadă.

Unul din scopurile acestui studiu este de a încerca conturarea caracteristicilor economiei comunităților Boian.

---

* Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Muzeul Național de Istorie a României, București, Calea Victoriei nr. 12, sector 3.

Desigur că studiile de arheozoologie realizate pentru cele 17 așezări nu acoperă întreaga arie a comunităților Boian. În plus există diferențe de metodologie, atât la nivel arheologic de prelevare a resturilor organice, cât și la nivel arheozoologic de prelucrare și interpretare între siturile săpate în anii 1950-1980 și cele din anii 1990. Ne referim aici la lipsa cererii sedimentului pentru recuperarea integrală a materialului din complexe și la lipsa biometriei. Acestea sunt impedimente majore pentru a realiza comparații referitoare la preponderența unei clase de animale față de alta din diferite așezări. De aceea principalul scop urmărit este de a prezenta tot materialul arheozoologic studiat până în prezent și de a realiza un profil al activităților de cules, pescuit și vânătoare ținând cont de limitele prezentate mai sus pentru cultura Boian pe teritoriul Munteniei și Dobrogei.

După cum se știe, cultura Boian și-a primit numele de la așezarea cercetată pe o insulă a lacului Boian din sudul Munteniei, la nord de Dunăre (E. Comșa 1994, p.191-192). Parțial contemporană cu cultura Hamangia, ea a fost divizată de către cercetători în patru faze: Bolintineanu, Giulești, Vidra și Spanțov (E. Comșa 1974). Vladimir Dumitrescu analizând această cultură, încadrează primele două faze ale culturii în neoliticul mijlociu, celelalte două fiind încadrate în eneolitic (Vl. Dumitrescu 1983, p. 66).

Întrucât până în prezent nu s-au definit exact caracteristicile diferite ale fazei Bolintineanu față de ansamblul culturii Boian, noi o vom include pe aceasta în cultura Boian.

Așezările preistorice care au furnizat resturi faunistice sunt situate în sud-estul României, în Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei. În cele ce urmează vom face o scurtă prezentare a siturilor care au beneficiat de analize arheozoologice¹ (fig. 1 și tab. 1). Față de alte culturi neo-eneolitice din România, așa cum am mai spus, cultura Boian este din punct de vedere arheozoologic bine cercetată, dacă avem în vedere că peste 38.000 de resturi au fost prelevate și studiate.

Așezări Boian - Bolintineanu

Aldeni - așezarea se află pe un bot de deal (*Gurguiul Balaurului*) mărginit din trei părți de pante abrupte, situat în lunca râului Slănic, la vest de satul Aldeni, comuna Cernătești, județul Buzău. Săpăturile arheologice întreprinse în această stațiune în anii 1940, 1942, 1943 și 1955 de către Gheorghe Ștefan și Eugen Comșa au dus la identificarea mai multor niveluri neo-eneolitice care aparțin culturii Boian, fazele Bolintineanu, Giulești și culturii Gumelnița, mai precis aspectului cultural Stoicani-Aldeni (G. Ștefan, E. Comșa 1957). Materialul faunistic care ne interesează aparține fazei Bolintineanu și el este redus numeric, doar 25 de resturi (E. Comșa 1974; p. 63; Olga Necrasov, Maria Bulai 1970, p. 554)

Coslogeni – punctul *Grădiștea Coslogeni*, se găsește situat în Balta Ialomitei, comuna Dichiseni, în județul Călărași. Aici se află o stațiune pluristratificată ce adăpostește materiale arheologice din epocile neolitice (M. Neagu 1997, p. 10), bronz și fier. Situl se află în lunca inundabilă a Dunării între brațul Borcea (circa 2.5 km) și Dunăre (5 km), pe un grind format din depuneri aluvionare. Paleofauna studiată provine dintr-un nivel neolitic atribuit culturii Boian, faza Bolintineanu (A. Bălășescu, inedit a; V. Radu, 2001).

Gălățui - așezarea preistorică este situată pe raza comunei Alexandru Odobescu (jud. Călărași), la capătul podului spre Bogata, peste lacul Gălățui, pe o terasă înaltă în imediata apropiere a "Movilei Berzei", de care o desparte o vale în partea vestică. Așezarea de suprafață, prezintă mai multe niveluri arheologice neolitice Boian (M. Neagu 1999, p. 22). Fauna recoltată în urma săpăturilor arheologice din anii '80 ai secolului XX, provine din complexe arheologice și nivelul de cultură Bolintineanu (A. Bălășescu, inedit b).

Lunca - este o așezare Bolintineanu situată la 0.8 km nord-vest de satul cu același nume și la aproximativ 2,5 km vest de localitatea Valea Argovei în punctul denumit de localnici *La Grădini*, pe terasa inferioară a fostei bălții Obilești, astăzi lacul Frăsinet (M. Neagu 1987). Așezarea de suprafață a avut o lungime de 250 metri și o lățime de 150-200 metri, fiind situată la o altitudine de 50-60 metri față de nivelul mării. Săpăturile de salvare de la Lunca-*La Grădini* (1981-1984) au scos la iveală o serie de materiale arheologice. Printre aceste vestigii se numără și resturile faunistice care ne-au fost încredințate spre a fi studiate (A. Bălășescu, 2001).

Așezări Boian - Giulești

Bogata - este situată pe malul înalt de vest al lacului Gălățui, pe teritoriul satului cu același nume, comuna Grădiștea, jud. Călărași. Așezarea prezintă mai multe perioade istorice, cea mai

---

¹ Siturile sunt prezentate după încadrarea culturală, în ordine alfabetică.

importantă fiind epoca neolitică (E. Comșa 1959). Fauna recoltată și analizată (Olga Necrasov, S. Haimovici 1959 a) provine din patru complexe arheologice închise care sunt atribuite culturii Boian, faza Giulești (complexele I și II) și faza Vidra (complexele III și IV).

Ciulnița - se găsește în județul Ialomița și adăpostește vestigiile arheologice ale unei așezări Boian, faza Giulești (Silvia Marinescu-Bîlcu et alii 1996). Stațiunea a făcut obiectul unei săpături arheologice de salvare între anii 1993-1996, datorate construcției autostrăzii București-Constanța. Paleofauna prelevată în urma acestor săpături provine atât din complexe arheologice, cât și din "nivelul cultural" Boian-Giulești (A. Bălășescu, inedit c; V. Radu 2000 a).

Greaca - este o comună din jud. Giurgiu, pe teritoriul căreia, de-a lungul terasei inferioare a Dunării, cu prilejul unor cercetări de suprafață în 1953 s-au descoperit 15 obiective arheologice din diferite perioade istorice: neolitic, epoca bronzului, epoca fierului, evul mediu timpuriu și târziu (E. Comșa 1996, p. 204-205). Cercetările arheologice de salvare din 1954 au dus la descoperirea unor niveluri Boian-Giulești, din care provin și resturile faunistice, reduse numeric, doar 29 (Olga Necrasov, Maria Bulai 1970, p. 554)

Isaccea-*Suhat* - se află situat la 500 de metri nord-vest de orașul Isaccea (jud. Tulcea), pe terasa inferioară a Dunării, la 1 km sud de actualul curs al Dunării (C. Micu et alii 2000). Săpăturile arheologice de aici au evidențiat mai multe niveluri ce aparțin unor diferite perioade istorice: neolitic, bronz, fier, roman, de aici provenind și greutatea recoltării unor vestigii arheologice (inclusiv faunistice) ce ar putea proveni din complexe închise. Materialele paleofaunistice prelevate din nivelurile neolitice Boian, faza Giulești provin din campaniile de săpături efectuate între anii 1997-1999 (A. Bălășescu 2000; idem, inedit d; V. Radu 2000 b).

Lăceni-*Măgura* - se găsește situat la 10 km nord de Alexandria (jud. Teleorman), în zona satelor Lăceni și Măgura și cuprinde pe o lungime de 3 km Valea Teleormanului și Valea Clăniței despărțite de o terasă joasă. În această zonă s-au identificat prin concentrări de fragmente ceramice, oase, silice, chirpici, mai multe situri neo-eneolitice care au fost notate de către arheologii (R. Andreescu, D. Bailey 1999) cu siglele TEL (de la Valea Teleormanului) și CLA (de la Valea Clăniței), ele primind și un număr în ordinea descoperirii lor. Noi am studiat materialul faunistic care provine din nivelurile Boian-Giulești descoperit în TEL. 008 și din nivelurile culturale Boian-Spanțov identificate în siturile TEL. 001, TEL. 008, TEL. 009, TEL. 010 (A. Bălășescu 2002; V. Radu 2002).

Siliștea-*Conac* - situl se află la 15 km nord-vest de Brăila, la 3 km de comuna Siliștea și 3 km de satul Muchea, chiar lângă zidurile unui fost conac. Așezarea Boian Giulești este situată pe un pînten de terasă care înaintea în lunca Siretului, la o înălțime de 7-9 m față de aceasta. De asemenea, ea se găsește la circa 3 km de Gura Iencii, în prezent o vale secată, care este considerată de geografi o fostă vale a Buzăului și la 5 km de confluența râurilor Buzău și Siret. Săpăturile arheologice întreprinse aici, între anii 1991-1993 de un colectiv al Muzeului Brăilei, au dus la descoperirea unor vestigii, atribuite unui nivel de locuire neolitic Boian-Giulești, dar și unui nivel de locuire din *Hallstatt*-ul timpuriu (V. Sârbu, S. Pandrea 1994). Materialul faunistic cercetat provine din nivelul neolitic, și anume din două complexe - gropi (A. Bălășescu, V. Radu 1999)

Așezări Boian - Vidra

Vărăști - reprezintă un punct situat pe mica insulă Grădiștea Ulmilor de pe lacul Boian, comuna Vărăști, județul Călărași. Materialele provin dintr-o stațiune a culturii Boian, faza Vidra, denumită de către arheologul Eugen Comșa așezarea Boian A (E. Comșa 1961), din care s-a mai păstrat 30 % din întinderea pe care o avea odinioară, în neolitic. Materialele paleofaunistice studiate provin dintr-un complex închis (Alexandra Bolomey 1966).

Vlădiceasca - punctul *Ghergălăul Mare* situat la sud-vest de satul Vlădiceasca, comuna Valea Argovei, județul Călărași, era un *tell* care în momentul în care a fost cercetat arheologic era înconjurat de o mlaștină, stațiunea găsindu-se în lunca Mostiștei (G. Trohani 1975, p. 151). În prezent datorită lucrărilor de amenajare a bazinului Mostiștei așezarea se găsește pe o insulă. În acest punct s-au identificat vestigii arheologice care aparțin culturii Boian și culturii Gumelnița, precum și perioadei La Tène. Paleofauna provine din nivelurile neolitice Boian, faza Vidra (M. Udrescu, A. Bălășescu, inedit).

La aceste două așezări mai putem adăuga și situl de la Bogata care prezintă și resturi faunistice ce provin din două complexe Boian-Vidra.

Așezări Boian - Spanțov

Căscioarele - punctul *Ostrovel*, este un *tell* cu diametrul de 57x103 m și înălțimea straturilor arheologice de 5 m, care se găsește situat pe o insulă de pe fostul lac Cătălui, în județul Călărași. Este vorba de o așezare pluristratificată neo-eneolitică (VI. Dumitrescu 1986) din Câmpia Dunării, printre

puținele săpate la aceea vreme și care a permis urmărirea evoluției faunei și sub aspectul economiei animale. Materialul osteologic recuperat în urma săpăturilor arheologice, provine din nivelul Boian, faza Spantov (Alexandra Bolomey, 1981). Din păcate în această așezare s-au identificat numeroase resturi de bovine (*Bos taurus/Bos primigenius*) și suine (*Sus domesticus/Sus scrofa*) fără o determinare certă, ceea ce face ca ponderea vânătorii să fie greu de intuit, dar probabil destul de mare, dacă avem în vedere că în nivelurile Gumelnița, vânătoarea joacă un rol important și de bază în paleoeconomie.

Hârșova-tell - se află situat pe teritoriul orașului cu același nume (jud. Constanța) ce cuprinde, de altfel, numeroase așezări datând din diverse epoci istorice, dispuse pe malul drept al Dunării, la circa 70 de km în linie dreaptă de Constanța. Comunitățile umane s-au așezat la baza versantului unei înălțimi stâncoase, ocupând se pare, o suprafață inițială de formă ovală ce poate fi estimată la circa două hectare. Zona sa de sud a fost distrusă de către apele fluviului și mai apoi de activități umane recente. Stratigrafia așezării de la Hârșova-tell este extrem de complexă, ea adăpostind vestigiile arheologice atribuite unor diferite culturi preistorice: Hamangia, Boian, Gumelnița, Cernavoda (P. Hașotti 1997, p. 79). Din secțiunea C, de pe acest șantier arheologic, s-au recoltat în urma campaniilor de săpături din 1988-1989, diferite materiale paleofaunistice atribuite culturii Boian, faza Spantov (A. Bălășescu, inedit f; V. Radu, inedit b).

Izvoarele - comună în județul Giurgiu, unde pe panta de vest a Văii Coșcova, pe locul numit *Fântânele* a fost cercetată o așezare pluristratificată atribuită culturii Boian, faza Spantov și culturii Gumelnița (E. Comșa 1970). Fauna a fost studiată de către specialiști de la Iași (Olga Necrasov, Gianina Gheorghiu 1970).

Radovanu - punctul *La Muscalu* este situat la 1.5 km de cartierul Coadele, comuna Radovanu în județul Călărași. Așezarea este situată pe o prelungire a unei terase înalte de 20 m. Este vorba de o așezare pluristratificată, cu mai multe niveluri atribuite culturii Boian, faza Spantov (E. Comșa 1990). Materialele paleofaunistice au făcut obiectul a două studii de arheozoologie (Olga Necrasov 1973; M. Știrbu 1980).

Tangâru - este o așezare pluristratificată ce adăpostește vestigiile arheologice ale culturii Boian, faza Spantov și cultura Gumelnița (D. Berciu 1959). Fauna prelevată, nu foarte bogată a fost studiată pe niveluri de cultură (Olga Necrasov 1959). Din păcate, analiza faunistică publicată, nu prezintă și frecvența fragmentelor osoase pe specii (?).

Pe lângă aceste cinci situri Boian-Spantov mai putem adăuga și așezarea de la Lăceni-*Măgura* în care s-au identificat și resturi faunistice atribuite fazei Spantov.

În cadrul eșantioanelor faunistice analizate s-au identificat resturi care provin de la mai multe clase de animale: *Mollusca* (scoici și melci), *Pisces* (pești), *Amfibia* (broaște), *Reptilia* (broște țestoase), *Aves* (păsări) și *Mammalia* (mamifere). În majoritatea stațiunilor (14), ponderea cea mai mare o au resturile de mamifere, care sunt urmate de cele de pești. Există însă și trei excepții, la Grădiștea Coslogeni, Isaccea-*Suhat* și Hârșova-tell, unde datorită unei metodologii - cernerea sub jet de apă sau la uscat a conținutului unor complexe arheologice, se observă că resturile de pești predomină.

Loturile de faună analizate variază ca număr de fragmente de la 23 (la Aldeni în nivel Boian-Bolinteanu) până la 7925 (la Radovanu în nivel Boian-Spantov). Unele dintre eșantioanele faunistice sunt insuficiente din punct de vedere statistic, este cazul loturilor osoase care provin de la Aldeni și Greaca. În strânsă legătura cu cantitatea de material studiată este și numărul taxonilor identificați. Este dificil ca în condițiile în care eșantioanele faunistice variază în limite destul de mari să putem avea o bază de discuții reală. Este greu să comparăm paleoeconomia unei comunități dintr-o așezare care a furnizat sub 100 de resturi faunistice, cu o alta care prezintă peste 7900 de resturi. Uneori aceste diferențe sunt date și de metodele de lucru care au dus la recoltarea materialelor paleofaunistice. Noi credem că în anumite așezări preistorice a avut loc o prelevare selectivă de material, în sensul recoltării numai acelor piese osoase "frumoase" și de dimensiuni mari.

Culesul este o activitate de adunare a unor resurse naturale, care, împreună cu vânătoarea, constituie ramurile economiei de subsistență. Culesul se referă mai ales la resursele alimentare destinate comunității umane (fructe, rădăcini, moluște, ouă de păsări, etc). Pentru acest tip de cules nu este nevoie de unelte speciale, ci numai de recipiente (saci, coșuri, etc). Tot de domeniul culesului ține și adunarea de materii prime pentru confecționarea de obiecte și unelte (coarne căzute de cervide) sau podoabe (roci de diferite culori sau texturi, cochilii de moluște). În aceeași categorie mai

intră și obținerea de stuf, trestie pentru acoperișul locuințelor, fibre vegetale pentru împletituri, etc. Din punct de vedere arheologic urmele acestor materiale organice (mai ales cele vegetale) se păstrează greu și numai în anumite condiții. Din aceste motive volumul real al culesului este greu de apreciat (Alexandra Bolomey 1994, p. 388-389).

Această activitate era foarte răspândită la comunitățile paleolitice și mezolitice în încercarea de a-și îmbunătăți regimul alimentar. Odată cu neoliticul, culesul își pierde din importanță în principal datorită orientării economiei către agricultură și creșterea animalelor, activități ce solicitau o mare parte din populație. În general, randamentul la cules este destul de mic indiferent dacă ne referim la plante sau animale, iar sursele sunt limitate spațial și temporal. Scoicile sunt ușor de cules în cantități mari în anumite momente ale evoluției lacurilor și râurilor în perioada de vară. Fructele și rădăcinile ajung consumabile în anumite perioade ale sezonului cald și în cantități ce depind foarte mult de condițiile climaterice, ca și de relațiile lor cu celelalte componente ale ecosistemului din care fac parte. Pomii fructiferi, spre exemplu, se întâlnesc numai în anumite asociații vegetale (luncă, pădure, etc.) condiționate de biotop (valea unui râu, terasă), perioada de culegere a fructelor fiind limitată, în general, la maximum 2-3 săptămâni pe an.

Deși culesul unui anumit tip de aliment este limitat, per ansamblu sursele obținute din cules, atât de origine vegetală, cât și animală, diversifică produsele ce fac parte din dietă și suplimentează necesarul de proteină.

În cele ce urmează ne vom referi la resturile de moluște, scoici și melci, care au făcut obiectul activității de cules.

În unele așezări preistorice, în profilele stratigrafice arheologice ale unor zone menajere se pot observa mari aglomerări de moluște (scoici în principal, dar și melci). Astfel de zone s-au evidențiat la Coslogeni, în nivelurile Boian-Bolintineanu (depuneri de 2.5-4 m lungime și 10-20 cm grosime într-o groapă de deșuri menajere) și Hârșova-tell SC, în nivelurile Boian-Spanțov (zonă menajeră cu scoici lungă de 4 m și 25 cm grosime, probabil câteva tone de material biologic). Este exclus ca aceste mari depuneri de moluște să provină din inundații, ele fiind rezultatul unor activități de culegere foarte intense, de scurtă durată și numai într-o anumită perioadă de timp a anului (în sezonul cald). Modul de viață și biotopul moluștelor de apă dulce, nu le permite acestora să se depună în mari cantități pe malul apelor, spre deosebire de cele marine care datorită valurilor și curenților de apă, pot realiza depuneri impresionante pe malul mărilor sau oceanelor. Nu suntem de acord cu acele interpretări arheologice care se dau depunerilor masive de scoici și care s-ar datora unor inundații (M. Neagu 1997, p. 11).

Cercetările de teren în lacurile de lângă *Popina-Bordușani* (jud. Ialomița) au evidențiat faptul că o persoană poate culege circa 10 kg de scoici în minimum două ore în condițiile în care apele lacului sunt scăzute și nederanjate de vânturile furtunilor. La Hârșova (jud. Constanța) pe un braț al Dunării de mică adâncime s-au făcut prelevări de scoici în același loc și perioadă a anului în doi ani diferiți. În primul an când apa era scăzută, clară și viteza de curgere mică s-au putut culege în jumătate de oră circa 10 kg de scoici de persoană. În al doilea an când apa era crescută, turbulente și viteza de curgere mare, 5 persoane n-au putut culege împreună 5 kg într-o oră. Aceste observații ne îndreptățesc să considerăm că acele depuneri masive de scoici din nivelul cultural sunt asociate anumitor condiții favorabile din mediul lor de viață. Iată cum resturile de moluște, în anumite contexte arheologice, devin un *indicator biocronologic*, dând informații despre sezonul în care au fost culese, dar și despre calitatea ecosistemului în care trăiesc (vis-a-vis de ecologia lor).

Ponderele moluștelor variază în limite largi de la 0.15% la Vlădiceasca (Boian-Vidra) la 27.87%, la Vărăști (Boian-Vidra). Per total, moluștele reprezintă circa 4.3% din resturile faunistice descoperite în așezările din cultura Boian. Din cele 17 situri analizate, 14 prezintă în cadrul spectrului faunistic diferite specii de moluște. Dominante sunt speciile de *Unio* (*U. pictorum*, *U. tumidus* și *U. crasus*), urmate de *Anodonta cygnaea*. S-au mai determinat *Dreissena polymorpha* și melcii *Helix pomatia*, *Cepaea vindobonensis* și *Viviparus acerosus*.

Aceste procente ne pot da însă o imagine falsă asupra importanței culesului și a ponderii pe care o au moluștele în dieta comunităților neolitice. *De ce?* Pentru că aceste vestigii faunistice, pe foarte multe șantiere arheologice sunt ignorate, fie sunt aruncate, fie sunt culese numai acele piese întregi (ceea ce reprezintă o cantitate foarte mică). În plus posibilitatea de a veni în contact cu aceste animale depinde foarte mult de concepția de săpătură, de metodologia arheologică și arheozoologică, de suprafața arheologică săpată, complexe arheologice descoperite și studiate (una este cantitatea de faună descoperită într-o locuință, alta este într-o groapă de resturi menajere), forța de muncă, fonduri materiale, etc.

Din datele pe care le deținem în prezent, rezultă că activitatea de culegere a moluștelor este subestimată. Acest lucru pornește și de la faptul că nu există specialiști malacologi angrenați în studiul resturilor faunistice care provin din săpături arheologice, dar și din ignoranța arheologului.

Sperăm ca pe viitor să se acorde o mai mare importanță resturilor de malacofaună. Studiarea acestora furnizează informații legate atât de dieta locuitorilor, dar și de starea ecosistemelor din vecinătatea așezărilor.

Este adevărat că activitatea de cules a moluștelor are o reală importanță în cazul așezărilor din vecinătatea Dunării, dar oriunde sunt prezente resturile de valve și cochilii, acestea ne demonstrează că locuitorii neolitici cunoșteau bine această sursă de hrană, importanța și calitățile ei.

Pescuitul este o activitate care joacă un rol important în cadrul așezărilor situate în apropierea Dunării și a marilor cursuri de apă, acestea furnizând mari cantități de pește. Referitor la materialul cercetat ne-am lovit și aici, de aceleași diferențe de metodologie în prelevare și studiere. Există situri din lunca Dunării care n-au livrat nici un os de pește (Greaca, Căscioarele) și altele în care resturile de pești reprezintă 70% (Isaccea-*Suha*), 80% (Grădiștea Coslogeni) sau chiar 87% (Hârșova-*tell*) din totalul numărului de resturi de animale. Pe aceste din urmă șantiere, pentru anumite structuri arheologice, s-a aplicat metoda cernerii sub jet de apă. În urma acestei acțiuni numărul de fragmente osoase și specii a crescut considerabil. S-au determinat specii de pești, de mici dimensiuni, care până atunci nu mai fuseseră identificate într-un sit arheologic. Problema resturilor de pești de mici dimensiuni era pusă și de Olga Necrasov, care credea, că aceste fragmente, fie nu ajungeau a fi studiate din diferite motive (probabil din cauză că arheologii ignorau aceste resturi), fie oamenii neolitici nu dispuneau de ustensile fine care să le permită prinderea exemplarelor de talie mică (Olga Necrasov, Maria Bulai 1970, p. 550). Această problemă își găsește însă rezolvarea, în metodologia arheozoologică, care demonstrează că oamenii preistorici pescuiau și peștii de talie mică.

Capturarea peștilor mici se putea realiza chiar cu mâna în bălțile în curs de secare sau pe canale la retragerea apelor. Problema tehnicilor și a uneltelor de pescuit rămâne însă după părerea noastră actuală.

Cele 16 specii identificate sunt toate de apă dulce, comune în Dunăre: păstrugă (*Acipenser stellatus*), morun (*Huso huso*), știucă (*Esox lucius*), plătică (*Abramis brama*), oblete (*Alburnus alburnus*), avat (*Aspius aspius*), crap (*Cyprinus carpio*), batcă (*Blicca bjoerkna*), sabiță (*Pelecus cultratus*), babușcă (*Rutilus rutilus*), roșioară (*Scardinius erythrophthalmus*), lin (*Tinca tinca*), somn (*Silurus glanis*), ghiborț (*Acerina cernua*), biban (*Perca fluviatilis*) și șalău (*Stizostedion lucioperca*).

Reconstituirea dimensiunilor pentru diferite specii de pește s-a realizat doar pentru puține așezări Boian.

Situația din nivelurile Boian de la Hârșova-*tell* (V. Radu, inedit a) ni se pare caracteristică pentru siturile din Lunca Dunării. În urma prelevării unui volum de 110 litri sediment din nivelurile Spanțov s-a obținut un spectru faunistic dominat de către Cyprinide, iar dintre acestea, crapul (*Cyprinus carpio*) este pe departe cel mai bine reprezentat.

În cazul crapului (*Cyprinus carpio*), dimensiunile mari de captură (între 1,1 kg și 7,6 kg) ne indică un pescuit selectiv. Cauzele, eliminând bineînțeles pe cele legate de metodologia de studiu, se pot rezuma la:

- folosirea unor plase de pescuit cu ochiuri de mari dimensiuni sau a altor unelte ce permit capturarea indivizilor de mari dimensiuni;
- capturarea cu prioritate în perioada de reproducere când crapii sunt gregari, dimensiunile reproducătorilor depășind 1 kg.

Alte specii, ce nouă ne-au părut susceptibile de a fi în aceeași situație cu cea a crapului, sunt linul (*Tinca tinca*) și plătica (*Abramis brama*).

În cazul somnului (*Silurus glanis*), deși observațiile de dinaintea acestor studii indicau capturi obișnuite de peste 35 kg, ele nu au fost confirmate. Frecvența ridicată a indivizilor de talie mare este totuși o certitudine pentru nivelurile neolitice. După părerea noastră, ținând cont de datele actuale și până la noi dovezi contradictorii, identificarea cu precădere a indivizilor de talii foarte mari s-a datorat exclusiv modului preferențial de prelevare a oaselor mari din săpăturile arheologice și nu pescuitului selectiv al somnului de mari dimensiuni.

Aruncând o privire asupra dimensiunilor reconstituite se observă că la majoritatea speciilor (care pot atinge dimensiuni mari) apar predominant indivizi de talii mari și foarte mari. Din punct de vedere biologic este ceva normal ca într-un mediu de viață ca cel oferit de lunca Dunării, favorabil creșterii și dezvoltării echilibrate, dimensiunile obișnuite de pescuit să fie mai mari sau chiar foarte

mari. În plus, factorul antropic, atât cel direct reprezentat de pescuit, cât și cel indirect, care în zilele noastre este constituit din totalitatea modificărilor asupra mediului înconjurător, era nul în acele timpuri. Prin urmare, nici suprapescuitul și nici factorii limitativi de creștere induși antropici, nu existau ca factori de stres în biologia populațiilor de pești.

Cauza acestei selectivități dimensionale, dacă ea există cu adevărat, este datorată după părerea noastră uneltelor și metodelor de pescuit. În ceea ce privește acestea există însă puține dovezi arheologice. Doar câteva greutate și harpoane pe care arheologii le asociază cu activitatea de pescuit. Niciodată dovedită unilateralitatea funcției lor, ele puteau fi folosite la fel de bine și în alte scopuri. Uneori existența lor pare să nu aibe nici-o legătură cu pescuitul, ca în cazul așezărilor neolitice lacustre de la Clairvaux-les-Lacs și Chalain (J. Desse, Natalie Desse-Berset 1992).

Având în vedere limitele acestor studii ne este dificil a avansa anumite teorii privind metodele de pescuit numai prin prisma speciilor identificate.

Marea varietate specifică și dimensională a taxonilor capturați atestă că nu existau preferințe în consumul peștelui, iar pescuitul se realiza exploatând potențialului zonei în care se găsea fiecare așezare.

Pescuitul este o activitate complexă ce necesită un anumit grad de organizare, experiență și unelte specializate. Toate acestea credem că în mare măsură sunt îndeplinite de către locuitorii neolitici, astfel încât pescuitul acolo unde el este posibil se ridică la rangul de ocupație importantă în cadrul economiei, asigurând, după părerea noastră, un procent însemnat de proteină animală pentru consum.

Vânătoarea este o activitate prin care are loc urmărirea, capturarea și sacrificarea diferitelor specii de animale sălbatice de către om. Se pare că vânătoarea este la fel de veche ca însăși omul. De aceea a studia istoria vânătorii și a vânatului înseamnă a studia istoria și evoluția societății umane.

Omul la început a fost culegător, în sensul că pentru a-și procura hrană, culegea fructe și probabil resturi de carne rămase din animalele ucise de carnivore pentru hrana lor. Mai târziu omul a devenit vânător, când datorită evoluției tehnice a început să vâneze animale pentru carne care era folosită ca hrană și piei pentru îmbrăcăminte. Vânătoarea era colectivă, deoarece succesul nu putea fi asigurat de către un singur individ.

În cultura Boian, comunitățile preistorice vâneau reptile, păsări și mamifere.

Reptilele nu sunt întâlnite în toate așezările Boian studiate. Doar în 6 situri s-au identificat astfel de resturi (157 – 0.41%), care au o pondere mică în spectrele faunistice. Speciile identificate aparțin ordinului *Chelonia*, în principal broaștelor țestoase: *Emys orbicularis* – broasca țestoasă de apă și *Testudo* sp. - broasca țestoasă de uscat. Procentajele resturilor de reptile variază între 0.07% la Izvoarele (Boian-Spanțov) și 3.96% la Isaccea-*Suhat* (Boian-Giulești).

Păsările au o pondere mică în loturile faunistice cercetate (69 – 0.18%), ele fiind chiar absente în unele așezări. Ținând cont de structura oaselor de păsări, care sunt subțiri și gracile, ca și de existența câinilor din așezările preistorice, ne putem da seama de șansele mici pe care le au aceste piese osoase, ca să parvină până în zilele noastre. Aceasta nu înseamnă că ele nu erau vâdate, dacă avem în vedere că astfel de resturi au fost descoperite în 8 situri Boian. Cantitatea de resturi osoase variază de la 0.04% la Izvoarele (Boian-Spanțov) la 1.83% la Bogata (Boian-Vidra). Probabil, vânătoarea păsărilor reprezenta o sursă suplimentară de hrană. Unele specii migratoare pot fi utilizate și ca indicatori biocronologici în anumite contexte arheologice

Având în vedere subiectul acestui articol și faptul că cele mai numeroase resturi în spectrele faunistice aparțin clasei *Mammalia*, noi ne vom opri mai mult asupra resturilor de mamifere sălbatice care au făcut obiectul vânătorii. Numărul speciilor identificate este de 19, acestea fiind: *Erinaceus erinaceus* (arici), *Talpa europaea* (cârțiță), *Lepus europaeus* (iepure de câmp), *Castor fiber* (castor), *Canis lupus* (lup), *Vulpes vulpes* (vulpe), *Ursus arctos* (urs), *Mustela putorius* (dihor), *Martes* sp. (jder), *Meles meles* (bursuc), *Lutra lutra* (vidră), *Lynx lynx* (râs), *Felis sylvestris* (pisică sălbatică), *Equus caballus* (cal sălbatic), *Equus hydruntinus* (măgar sălbatic din pleistocen), *Sus scrofa* (mistreț), *Cervus elaphus* (cerb), *Capreolus capreolus* (câprior), *Bos primigenius* (bour).

Doar unele dintre aceste animale au făcut obiectul unei vânătoari active, în scopul îmbunătățirii regimului alimentar, altele au fost vâdate în scopul eliminării acțiunii lor predatoare, iar altele sunt vâdate doar sporadic și probabil întâmplător.

Mamiferele care au fost vâdate în cultura Boian, vor fi prezentate pe grupe ecologice: specii de pădure, specii de lizieră, specii de stepă, specii acvatice, specii cavernicole și specii eurioece.

Specii de pădure

Cervus elaphus L. - cerbul este o specie de pădure întinsă care actual populează lanțul Carpaților, din Maramureș până în Oltenia, precum și Carpații Apuseni, unde s-au făcut repopulări în ultimele decenii.

În neolitic arealul cerbului era mult mai mare, decât în prezent, dovadă fiind resturile osoase identificate în majoritatea așezărilor neolitice (15 situri), unele dintre ele situate actualmente în zona de câmpie. Specia, prin numărul mare de fragmente determinate, 484 (32.14% din totalul resturilor de mamifere sălbatice), era vânată des de către comunitățile Boian. Cerbul se situează pe primul loc, ca număr de resturi, în numeroase așezări: Radovanu (176), Isaccea (87), Izvoarele (34), Căscioarele (10), Lăceni-*Măgura* (7) și Tangâru (?). Numeroase piese osoase de *Cervus elaphus* s-au mai identificat la Vlădiceasca (88) și la Hârșova (48).

Cerbul trăiește în pădurile de mare întindere, de cel puțin 5.000 ha, liniștite, cu sol fertil, deci bogat în hrană, străbătute de ape curgătoare și cu mocirle bune pentru scăldători. Sunt preferate pădurile de foioase sau amestec de foioase și rășinoase, cu poieni și cu arboret de vârste diferite. Pădurile de rășinoase nu oferă condiții bune de hrană (V. Cotta 1982, p. 59).

Având în vedere că resturile osoase sunt extrem de fragmentate, s-au efectuat un număr mic de măsurători, care ilustrează o mare variabilitate dimensională datorată dimorfismului sexual, fără însă a se neglija și variațiile individuale. Valorile biometrice ale cerbului se înscriu în limitele întâlnite pentru neoliticul românesc (Olga Necrasov, S. Haimovici 1963), valorile mediilor fiind aproape egale cu cele stabilite în urmă cu aproape 40 de ani.

Absența fragmentelor de coarne întregi nu ne permite să caracterizăm variantele acestora existente în perioada neolitică. Totuși analizele efectuate în alte așezări neolitice din țară (Olga Necrasov, S. Haimovici 1963) au permis distingerea a două variante: o variantă cu coarne în formă de cupă și o variantă simplă cu ramificații terminale aplatizate. Cele două variante se întâlnesc în România, fără însă a se putea afirma care din ele predomină.

Față de datele din Bulgaria, de la Karanovo (S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997), acestea se înscriu în valorile obținute aici, mediile fiind foarte apropiate. Față de datele biometrice ale cerbului din sudul Balcanilor (S. Bökönyi 1989), cerbul din sud-estul României este mult mai mare.

Semnalăm descoperirea la Vlădiceasca a unui metacarp de cerb întreg, pe baza căruia s-a putut determina talia la greabăn a animalului, aceasta fiind de 131 cm (indice Godiniky).

Numărul mare de resturi în raport cu celelalte mamifere sălbatice ne indică faptul că specia era foarte răspândită și că ea a făcut obiectul unei vânători active. Trebuie să ne gândim de asemenea și că pe lângă o cantitate mare de carne, odată cu capturarea animalului se obțineau și o serie de alte produse: piei, coarne, oase, etc.

Identificarea speciei în cultura Boian în așezări situate în câmpie, evidențiază că arealul cerbului nu era așa de restrâns ca astăzi, la zona de păduri premontane și montane, dar și faptul că în neolitic, zona era bogată în păduri mari de foioase. Reducerea arealului se datorează tăierii și distrugerii progresive a pădurilor, în favoarea spațiilor deschise pe care să se practice agricultura.

Sus scrofa L. - mistrețul este unul din mamiferele frecvent întâlnite în cadrul analizelor arheozoologice în perioada neolitică, inclusiv în cultura Boian. Datorită fragmentarității accentuate, resturile de mistreț sunt greu de separat de fragmentele osoase de porc domestic (*Sus domesticus*). Acest lucru se realizează numai pe baza măsurătorilor, a datelor biometrice, care permit să se separe cele două specii înrudite. La aceasta se adaugă și faptul că pentru vârstele fragede: neonat, infans și juvenil, separarea dintre specia sălbatică și cea domestică este aproape imposibilă. De aceea în eventualitatea în care nu se realizează determinarea specifică în cadrul genului *Sus*, în cadrul statisticilor arheozoologice se întâlnește grupul *Suinae* (*Sus domesticus*/*Sus scrofa*), care reunește acele fragmente osoase indeterminabile ca specie.

Specia a fost identificată în 12 așezări preistorice în care s-au determinat 185 de resturi de mistreț, ceea ce reprezintă 12.29% din fauna de mamifere sălbatice identificată în cultura Boian. Mistrețul se găsește pe primul loc ca număr de resturi în trei așezări: Hârșova-*tell* (77), Siliștea-*Conac* (21) și Vărăști (9).

Mistrețul este un animal de pădure, care preferă desigurile de nepătruns pentru om, dar care poate trăi și în stuf, pe plaur sau în insulele Deltei Dunării. Preferă pădurile de foioase de mare întindere, care-i asigură hrana (ghindă, jir și alte fructe de pădure) și liniștea. De asemenea, mistrețul are nevoie de mocirle pentru scăldători.

S-au efectuat diferite măsurători osteometrice, care sunt asemănătoare comparativ cu cele din Banat (Georgeta El Susi 1996). Față de datele din Bulgaria (S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997), valorile sunt mult mai apropiate și nu se observă diferențe foarte mari, ceea ce indică unitatea speciei

pe un areal destul de mare. Variația intrapopulațională este greu de evidențiat în condițiile unui eșantion statistic mic de oase analizate biometric.

Media taliei pentru mistrețul descoperit în cultura Boian în sud-estul României este de 96.47 cm (n=8; var. 90.39–103.8 cm). Această valoare o depășește pe cea din neoliticul timpuriu din Banat (90.5 cm la Moldova Veche-*Rât* și 91.2 cm la Pojejena-*Nucet*), dar este apropiată de cea obținută pentru neoliticul mijlociu din așezările vinciene (96.7 cm la Gornea-*Căunița de Sus* și 98.7 cm la Liubcova-*Ornița*) (Georgeta El Susi 1996).

Descoperirea speciei în așezări de câmpie în perioada neolitică, reprezintă încă un argument pentru faptul că în sud-estul României existau mari păduri de foioase.

Ursus arctos L. - ursul a fost identificat în așezarea de la Izvoarele, prin 7 resturi. De asemenea, specia a mai fost descoperită și la Spanțov, tot în mediul Boian, dar având în vedere că lotul faunistic din această așezare nu a fost publicat, noi nu l-am luat în considerare în cadrul statisticilor (S. Haimovici 1965, p. 388).

În prezent specia ocupă o suprafață ce se întinde din Maramureș, pe lanțul Carpaților până în estul Banatului, inclusiv în Munții Apuseni. În linii mari, aria sa de răspândire se suprapune cu cea a cerbului.

Ursul este un animal al pădurilor întinse și liniștite, neumbrate sau umbrate puțin de om, cu multe desigurii, unde se poate adăposti pe parcursul zilei, el fiind prin excelență un animal de noapte. În absența hranei poate migra până în apropierea așezărilor umane pentru a se hrăni (V. Cotta 1982, p. 133).

În holocen arealul acestui mamifer era mult mai mare, dovadă stau resturile sale identificate în numeroase așezări preistorice, atât din zonele de șes, cât și din zonele de deal, (S. Haimovici 1965). Specia s-a retras odată cu pădurile, de aceea în prezent ursul este întâlnit doar în zona montană.

Martes sp. L. - jderul este documentat printr-un număr redus de oase, doar 9 (0.8%). Trebuie spus încă de la început că în România există două specii: *Martes martes* (jderul de pădure) și *Martes foina* (jderul de piatră sau pietrarul), care probabil erau întâlnite și în perioada neo-eneolitică. Separarea acestora pe baza scheletului, este foarte dificilă. Date bibliografice și biometrice privind cele două specii sunt destul de rare, lucru care a îngreunat determinarea specifică a oaselor descoperite.

Cele două specii preferă medii diferite, în sensul că *Martes martes* locuiește în pădurile de mare întindere, cu arbori bătrâni și scorburoși în care și amenajează culcușul, iar *Martes foina*, este mai puțin legat de pădure, el preferând zonele stâncoase (cariere, pietrișuri, etc). Ambele specii sunt animale de amurg și noapte.

Resturi osoase de jder au fost descoperite numai în nivelurile Boian-Giulești, la Isaccea-*Suhat* (6) pe malul Dunării, la Siliștea-*Conac* (2) și Lăceni-*Măgura* (1). Mandibulele determinate la Isaccea și la Lăceni-*Măgura*, analizate morfologic și biometric aparțin speciei *Martes martes*.

Absența datelor bibliografice pentru oasele lungi analizate biometric și identificate în așezările Boian nu ne permit să spunem dacă este vorba de *Martes martes* (jderul de pădure) sau *Martes foina* (jderul de stâncă) de aceea în cadrul statisticilor de arheozoologie va apărea *Martes* sp.

Comparativ cu fragmentele osoase analizate biometric din Banat, în așezarea neolitică de la Gornea-*Căunița de Sus* (Georgeta El Susi 1996), ele sunt foarte apropiate ca valoare în cea ce privește dimensiunile mandibulei. Același lucru se observă și comparativ cu neoliticul de la Luka Vrublevețskaia (V. Bibikova 1953).

Meles meles L. - bursucul este slab reprezentat ca număr de fragmente (26 – 1.73%), specia fiind descoperită doar în patru așezări Boian: Radovanu (22), Isaccea (2), Siliștea-*Conac* (1) și Vlădiceasca (1).

Bursucul este un animal de pădure sau cel puțin de tufișuri, care-i pot camufla intrarea în vizuină. Preferă pădurile de foioase din regiunile de câmpie și deal, pentru că aici găsește ghindă și jir, dar și lăstărișurile, arboretul unde își poate construi vizuină. Este ubiquist având o mare răspândire (V. Cotta 1982, p.162).

Datorită fragmentării oaselor nu s-au putut efectua măsurători. În aceste condiții este greu de făcut aprecieri asupra speciei, dar având ca bază rezultatele obținute pentru sud-vestul României, putem estima că pentru perioada respectivă exista o populație de bursuc, cu exemplare masive (Georgeta El Susi 1996).

Lynx lynx L. - râsul a fost identificat doar în așezarea de la Tangâru, dar din păcate studiul arheozoologic respectiv nu dă și numărul de resturi determinate.

Râsul preferă pădurile mari, liniștite, accidentate în care nu s-au putut înființa așezări omenești (V. Cotta 1982, p. 158).

Faptul că acest mamifer a fost identificat în zona de câmpie, nu trebuie să ne mire, deoarece râsul este un animal tipic de pădure, el trăind în vremurile preistorice și în pădurile de foioase, care probabil existau la aceea vreme (S. Haimovici 1964). Arealul său s-a redus de-a lungul timpului, la zona montană, datorită activităților antropice. Cert este faptul că arealul râsului în neolitic era mult mai mare decât cel din prezent, care este circumscris lanțului munților Carpați, unde specia are o distribuție în pete.

Felis sylvestris Schreber - pisica sălbatică este reprezentată printr-un număr mic de oase, 22 (1.41%). Acestea au fost identificate la Radovanu (17), Lăceni-*Măgura* (2), Siliștea-*Conac* (1), Aldeni (1) și Ciulnița (1).

Pe baza ecologiei acestei specii, putem spune că prezența unor resturi de pisică sălbatică în spectrul faunistic al unei așezări preistorice, indică existența în apropierea acesteia, a unor păduri întinse și liniștite, ea fiind întâlnită de la șes până la munte. Specia evită așezările umane. De asemenea, ea este foarte fidelă locului de trai și nu se deplasează la mari distanțe de locul unde-și desfășoară viața (V. Cotta 1982, p. 161).

Specii de lizieră

Capreolus capreolus L. - căpriorul este documentat printr-un număr relativ mic de resturi osoase, doar 76 (5.05%). Specia a fost identificată în 10 așezări, cele mai numeroase resturi s-au descoperit la Vlădiceasca (29), Radovanu (20) și Isaccea (12). În restul siturilor, fragmentele de căprior sunt puține (sub cinci), ponderea speciei în cadrul spectrelor faunistice fiind relativ redusă.

Specia preferă zonele cu pălcuri relativ mici de pădure, de 100-500 ha, cu arborete de vârste variate, printre care se găsesc și zone deschise cu soluri permeabile, fertile; de asemenea mai preferă și tufișurile, stuful fără apă în care poate găsi adăpost de vedere. Căpriorul este un vânat de margine de pădure.

Biometria pieselor indică existența unor indivizi apropiați dimensional de cei din Banat (Georgeta El Susi 1996), dar și din Bulgaria (S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997). Valorile obținute se înscriu în cele stabilite pentru neoliticul românesc (Olga Necrasov, S. Haimovici 1963).

Dimorfismul sexual care este întâlnit în cadrul speciei, nu a putut fi pus în evidență, în lipsa unui eșantion statistic corespunzător.

Bos primigenius L. - bourul este una din speciile cel mai frecvent întâlnite în analizele arheozoologice, din neoliticul românesc. În cazul bourului, pentru fragmentele osoase care nu pot beneficia de măsurători sau care aparțin unor indivizi juvenili/subadulți, este dificil ca acestea să se separe de vita domestică, al cărei strămoș este. Piesele osoase care nu se pot diferenția specific, sunt întâlnite în statistici sub denumirea de *Bovinae*, aceasta reunind cele două specii înrudite *Bos taurus* și *Bos primigenius*.

În cultura Boian, specia este întâlnită în 14 așezări, numărul resturilor identificate este de 240 (15.95%). În două așezări, bourul se situează pe primul loc ca număr de resturi, la Vlădiceasca (156) și la Gălățui (6). Alte așezări în care resturile de bour se găsesc în număr mai mare sunt Hârșova (29) și Ciulnița (15). Ponderea bourului în spectrele faunistice ar putea fi mai mare dacă avem în vedere că există numeroase resturi de bovine (247), fără o determinare certă (*Bos taurus* și *Bos primigenius*).

Specie actual dispărută, bourul, este strămoșul bovinelor domestice actuale. Din descrierile fragmentare, făcute încă din antichitate, precum și din alte reprezentări (în special desenate), se poate reconstitui forma, aspectul, culoarea, chiar și unele particularități biologice. Bourul era un animal mare, cu spinarea progresiv înălțată spre greabăn, dar fără cocoasă. Nu avea coamă, însă părul capului era relativ lung și zbârlit. Bourii erau animale foarte puternice, iuți și arțăgoase, gata de atac. Bourul trăia în luncile râurilor, șesurile mlăștinoase, dumbrăvile umede. Dispariția acestei specii este probabil direct determinată de prigonirea sa tot mai intensă. Fiind un animal de câmp deschis și de lizieră, sub presiunea antropică care s-a exercitat tot mai puternic în ultimul mileniu, bourul nu a reușit să se adapteze, într-un timp relativ scurt, la un nou biotop, pădurea. În aceste condiții arealul speciei s-a fragmentat în câteva nuclee, care și ele s-au stins fulgerător (I. Nania 1991).

Din analiza datelor biometrice, se observă că indivizii de bour din Câmpia Română sunt mai mari decât cei din Banat (Georgeta El Susi 1996). Comparativ cu datele din Bulgaria de la Karanovo (S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997), acestea sunt apropiate ca valoare.

Lepus europaeus Pallas - iepurele este bine documentat prin numeroase resturi, 287 (19.07%), care au fost descoperite în 13 așezări, în diferite contexte arheologice. Specia se situează ca număr de resturi, pe primul loc în trei situri Boian: Ciulnița (49), Lăceni-*Măgura* (28 - în nivelurile Boian Giulești) și Coslogeni (13). La Radovanu *Lepus europaeus* prezintă cel mai mare eșantion de oase identificate (167); în restul siturilor ponderea speciei este mică.

Importanța economică a speciei este redusă, dacă avem în vedere cantitatea mică de carne pe care o furnizează, la care putem adăuga și blana.

Specia este un indicator al unor câmpii întinse, cu pâlcuri de pădure de 300-400 ha sau chiar mai mici, distanțate între ele. Sunt preferate pădurile de foioase, de vârste amestecate, cu subarboret, în care iepurele găsește adăpost și hrană (ramuri, muguri, coajă) în timpul iernii. Pădurile marii nu sunt prielnice acestei specii. Solul pe care îl preferă este cel argilo-nisipos, permeabil, cald, fertil; nu-i place solul sărac, compact, rece, în care apa bălțește.

Analiza biometrică a lotului de oase avut la dispoziție nu evidențiază diferențe majore între siturile neolitice și cele eneolitice din sud-estul României (A. Bălășescu, inedit f; idem, inedit g). Valorile sunt apropiate de cele din Banat (Georgeta El Susi 1996) și Bulgaria (S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997).

Specii de stepă

Equus caballus L. - calul sălbatic este documentat numai în stațiuni neolitice situate în Muntenia, în Câmpia Română. Specia nu a fost identificată până acum în Dobrogea, în cultura Boian. Resturi ale acestui mamifer s-au identificat în 10 așezări, într-una dintre ele, la Lunca, calul sălbatic are ponderea cea mai mare în cadrul faunei sălbatice (11). O altă așezare în care s-au identificat numeroase resturi de cal este cea de la Vlădiceasca (42).

Fragmentele osoase prezintă urme de tăiere și ardere care atestă folosirea speciei în alimentație. Piese din cadrul scheletului cefalic nu s-au descoperit. Acest lucru ar putea indica, că animalele erau tranșate, chiar în locul în care erau vâdate, și anumite părți erau abandonate pe loc.

Este greu de spus în acest moment al cercetării dacă calul identificat în diferitele așezări neoneolitice din sud-estul României, este un animal de stepă sau de pădure (S. Haimovici 1996, p.387), în condițiile în care resturile sale sunt puține, destul de fragmentate și nu permit analize mai pertinente cu privire la morfologia și apoi la ecologia speciei. Noi înclinăm să credem că este vorba de un animal de stepă.

Lipsa datelor biometrice din alte situri din România contemporane cu cultura Boian face imposibilă comparația între diferitele regiuni geografice ale țării, de aceea am folosit date din diferite situri eneolitice din Câmpia Română: Bucșani (A. Bălășescu, inedit f), Vitănești (A. Bălășescu, inedit g) și Însurăței (D. Moise 1999)

Calul sălbatic neolitic, comparativ cu cel eneolitic nu se diferențiază foarte mult prin valorile biometrice care chiar dacă nu sunt foarte unitare, indică existența aceleiași populații de cal în Câmpia Română.

Equus hydruntinus Reg. - măgarul sălbatic din pleistocen este o specie de ecvidu mic, socotit drept caracteristic pentru această perioadă istorică. Este un asinian sălbatic definitiv stins, probabil la sfârșitul neoliticului, fără a fi dat naștere la alte forme, fie sălbatice, fie domestice. Măgarul sălbatic este o specie termofilă, un bun indicator pentru un climat mai cald și mai arid, tipică zonelor deschise.

Acest mamifer a fost identificat în așezarea neolitică de la Isaccea (Boian-Giulești), în Dobrogea, pe malul Dunării. Este vorba de un fragment de metapodiu distal epifizat, care a aparținut unui individ adult.

Resturi ale acestei specii au mai fost descoperite în Dobrogea, în cultura Hamangia, la Cernavoda (Olga Necrasov, S. Haimovici 1959b), Ceamurlia de Jos (S. Haimovici 1997) și Techirghiol (Olga Necrasov, S. Haimovici 1962). În România s-au mai descoperit fragmente de măgar sălbatic, în Valea Dunării, în așezarea mezolitică de la Ostrovul Corbului (S. Haimovici 1987b).

Interesant este faptul că specia a fost identificată în neolitic, și în Banat, la Gornea-*Căunița de Sus* (Georgeta El Susi 1985; eadem 1987). Arealul speciei care ocupă în România numai aceste regiuni, probabil în cursul neoliticului, prezentau o clima mult mai caldă și mai aridă decât astăzi. Trebuie să subliniem faptul, că fragmente de măgar sălbatic, nu s-au identificat până în prezent în Muntenia în timpul neoliticului.

Prezența lui *Equus hydruntinus* pe teritoriul României demonstrează că specia nu s-a stins la sfârșitul Pleistocenului, ci ea a persistat și în Holocen, în perioada neolitică. Reprezentantii acestei specii par a fi fost mai gracili decât cei din Pleistocen (Olga Necrasov, S. Haimovici 1959 b).

Resturi de asin săbatic s-au identificat și în Bulgaria, la Karanovo (S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997), în neoliticul timpuriu de aici (nivelul II).

Specii acvatice

Castor fiber L. - castorul sau brebul este cel mai mare și mai puternic rozător din Europa. El este un mamifer cu predilecție legat de mediul acvatic. Specia, care nu prezintă un număr mare de

resturi determinate (25 – 1.66%), a fost identificată în șase așezări Boian: Isaccea, Siliștea-*Conac*, Lăceni-*Măgura*, Vlădiceasca, Radovanu și Izvoarele; cele mai numeroase resturi fiind găsite, pe malul Dunării, la Isaccea (10). Pe unele din fragmentele analizate s-au pus în evidență urme de tăiere și ardere care atestă consumul alimentar al speciei în perioada neolitică.

Castorul preferă să trăiască pe malul unui râu sau pârâu, al cărui maluri sunt bogate în păduri luminoase, formate din stejari, frasini, ulmi, arini, plopi, mesteceni, sălcii. În aceste locuri, aleg vechile brațe ale râurilor, porțiuni de apă cu curs slab, insule, grinduri și mlaștini, unde prin construcțiile (baraje) pe care le fac, reușesc să transforme puternic peisajul populat de ei, pâraiele mici putând să fie transformate în bălți dispuse în șirag, legate între ele numai printr-un firisoș subtire de apă. Castorul este un animal nocturn.

Penuria de date biometrice ce aparțin castorului pentru epoca studiată, în România, ne-a determinat să comparăm populația neolitică cu cea eneolitică (A. Bălășescu, inedit f; idem, inedit g) și să constatăm că diferențele nu sunt foarte mari.

Lutra lutra L. - vidra este un animal adaptat la mediul acvatic. Specia a fost descoperită în trei așezări Boian, la Isaccea (2), Lăceni-*Măgura* (1) și la Tangăru (?). Ponderea sa este mică în cadrul eșantioanelor faunistice și datorită șanselor reduse de a fi prelevată în cadrul săpăturilor arheologice.

Mediul de viață al vidrei este constituit din țărmurile împădurite ale apelor curgătoare de la șes, deal sau munte. Specia are nevoie de adăpost, care poate fi reprezentat de pădure sau stuf. Este un animal de amurg și noapte.

Specii cavernicole

Talpa europaea L. - cârțița este documentată printr-un fragment de maxilar stâng, cu o dentiție mediu uzată, recoltată din așezarea Boian-Giulești de la Ciulnița. Până în prezent, specia nu a mai fost descoperită în alte contexte arheologice în România. Existența sa într-o groapă de resturi menajere nu presupune consumul alimentar al speciei.

Viața cârțiței este strâns legată de tipul de sol, ea preferând solurile ușor de săpat, bine drenate, începând de la nivelul mării până la circa 2000 de metri altitudine.

Specii eurioece

Erinaceus erinaceus L. - ariciul a fost identificat la Ciulnița (Boian-Giulești) pe baza unui femur stânga proximal epifizat, ce a aparținut unui individ adult. Descoperirea acestui rest osos se datorează modului atent de prelevare a materialelor paleofaunistice, lucru ce a permis și recoltarea unor alte vestigii de dimensiuni mici, care uneori pe diferite șantiere arheologice sunt ignorate. Până în prezent este singurul rest descoperit în cadrul studiilor de arheozoologie din România². Prezența sa nu presupune însă consumul alimentar al speciei.

Ariciul este un animal ce trăiește atât în păduri, cât și pe pășuni, dar care preferă mai ales desigurile. El poate fi întâlnit uneori și la 1500 de metri altitudine (F. Moutou, C. Bouchardy 1992, p.54)

Canis lupus L. - lupul este documentat prin 5 resturi osoase care au fost descoperite la Vlădiceasca (2), Radovanu (1) și Izvoarele (2). Prezența speciei o punem în principal pe seama îndepărtării acțiunii sale de prădător, dar și a vânății pentru blană.

Biotopul lupului este larg, variind de la câmpie până la golul de munte; poate fii întâlnit și în Delta Dunării pe plaur (V. Cotta 1982, p. 140). Dintre toate speciile de vânat cu păr, lupul este animalul cu cea mai mare rază de acțiune (până la 40-50 km într-o noapte).

Vulpes vulpes L. - vulpea este prezentă în 11 așezări Boian. Ea are cea mai mare frecvență dintre carnivore (4.32% - 65). Numeroase resturi au fost identificate la Radovanu (23) și la Coslogeni (10). În așezările de la Isaccea și Ciulnița s-au descoperit fragmente de mandibule și metapodii care prezintă pe suprafața lor incizii fine ce dovedesc faptul că oamenii preistorici prelevau blana animalului.

Vulpea are o mare plasticitate ecologică, putând fii întâlnită de la malul mării până în pădurile de mare altitudine. Preferă arborete rare, de vârstă înaintată sau cel puțin mijlocie, evitând desigurile. Specia are nevoie de un sol bun pentru săpatul vizuinii, preferat fiind cel argilo-nisipos. Este foarte fidelă locului de trai, circa jumătate dintre vulpi nu se deplasează mai mult de 5 km de la locul unde au văzut lumina zilei (V. Cotta 1982, p. 148).

Datele biometrice demonstrează existența unei populații care în cursul neo-eneoliticului nu a suferit mari modificări. Valorile obținute sunt asemănătoare cu cele din neoliticul Banatului (Georgeta

² Ariciul a fost identificat și în eneolitic, în *tel*-ul gumelnițean de la Bucșani-*Pod*.

El Susi 1996), eneoliticul din Muntenia (A. Bălășescu, inedit f; idem, inedit g) și se înscriu în limitele obținute pentru bronzul târziu din Bulgaria de la Durankulak (G. Nobis, L. Ninov 1990). În general exemplarele din România sunt mult mai robuste decât cele din așezările Europei Centrale (Georgeta El Susi 1996).

Mustela putorius L. – dihorul a fost identificat în două așezări Boian-Spanțov, la Radovanu (1) și la Tangâru (?). Posibilitatea de a identifica această specie în cadrul analizelor arheozoologice este foarte mică dacă avem în vedere dimensiunile reduse ale speciei și modul de colectare al materialelor faunistice.

Dihorul este adaptat la diferite medii, dar preferă în general zonele umide. Acestea sunt frecventate în funcție de potențialul alimentar pe care îl furnizează. În regiunile în care iernile sunt grele, specia se instalează în apropierea locuirilor umane, devenind un comensal al omului.

Având în vedere frecvența sa scăzută, credem că specia era vânată accidental și sporadic.

Analiza faunei de mamifere din cultura Boian, indică prezența a două categorii de animale: domestice și sălbatice. Descoperirea într-o cantitate mare a resturilor ce aparțin speciilor domestice dovedește că populațiile neolitice se ocupau în principal cu creșterea animalelor, iar cele sălbatice sunt dovada vânătorii care se practica cu succes. Procentajele mamiferelor variază în limite foarte mari, de la 11.9 % la Coslogeni, până la 100 % la Căscioarele.

Fauna sălbatică din jurul siturilor Boian se reflectă în loturile de oase care au aparținut unor animale, ce au fost vânat. Mediul înconjurător al acestor așezări poate fi însă mai bogat sau mai sărac în resurse animale, datorită diferențelor microclimatice care există de la o zonă la alta. Aceste diferențe sunt intuite în numărul variabil de specii identificate și în numărul de fragmente care s-au prelevat în urma săpăturilor arheologice. La acestea mai putem adăuga și interesul pentru vânat al comunității preistorice, care poate fi mai mare sau mai mic. Astfel există așezări în care numărul speciilor vânată este redus, cum este cazul la Hârșova-*tell* (3 specii), Gălățui (4 specii), Vărăști (4 specii), Coslogeni (5 specii), Bogata (2 specii în Boian-Vidra și 5 specii în Boian-Giulești), Lăceni-*Măgura* (5 specii în Boian-Spanțov). La polul opus se găsesc așezări care prezintă o faună bogată sălbatică: Isaccea-*Suhat* (12 specii), Radovanu (12 specii), Lăceni-*Măgura* (11 specii în Boian-Giulești), Siliștea-*Conac*³ (10 specii), Ciulnița (10 specii), Vlădiceasca (10 specii), Tangâru (10 specii), Izvoarele (8 specii). Totuși numărul de specii vânată nu este un criteriu pertinent care să illustreze foarte bine paleoeconomia unei comunități preistorice, dacă avem în vedere că la Hârșova-*tell* deși sunt vânată doar 3 specii ponderea acestora reprezintă circa 22 % din fauna de mamifere. Există așezări, cum ar fi Ciulnița, în care deși sunt vânată 10 specii, acestea ca număr de resturi reprezintă doar 3.4 %, sau la Izvoarele unde s-au vânat 8 specii care reprezintă numai 5.9 % din fauna de mamifere.

Noi suntem de părere că la unele comunități Boian exista un interes pentru vânat, mai ales în unele așezări situate în Valea Dunării, care erau bogate în resurse animale și care puteau reprezenta o sursă de suplimentare a alimentației carnată. În această ipostază se găsesc siturile de la Siliștea-*Conac* (32.6%), Isaccea-*Suhat* (28.15%) și Hârșova-*tell* (21.9%). La acestea mai putem adăuga și siturile de la Lăceni-*Măgura* (23.45% în Boian-Giulești) și Vlădiceasca (13.5%). În restul stațiunilor analizate frecvența vânătoarei este mică, sub 10 % (fig. 2).

Frecvența resturilor de animale sălbatice în cultura Boian reprezintă în medie aproximativ 10% din fauna de mamifere. Vânatul după cum am arătat variază procentual în limite largi, de la 2.75% la Gălățui (Boian-Bolintineanu) la 32.6 % la Siliștea-*Conac* (Boian-Giulești). Având în vedere acestea, putem spune că vânătoarea în Boian joacă un rol secundar în paleoeconomie față de creșterea animalelor, fiind o sursă de suplimentare și completare a hranei de origine animală, care în unele stațiuni poate atinge valori ridicate, fără a depăși însă ponderea activității de creștere a animalelor.

Vânată erau în special, mamiferele de talie mare și medie, ca cerbul (32.14%), bourul (15.94%), mistrețul (12.28%), căpriorul (5.05%) și calul (4.32%), specii ce furnizau o cantitate mare de carne, dar și alte produse: coarne, oase, piei, etc. Nu trebuie neglijat faptul că vânătoarea acestor specii nu este lipsită de riscuri, care însă sunt compensate de cantitatea relativ mare de carne obținută și de diferitele produse secundare. Frecvențe mari prezintă și iepurele (19.86 %), care ca număr de resturi ocupă un surprinzător loc doi, după cerb, dar având în vedere cantitatea de carne pe care o furnizează un individ adult, ne dăm seama că importanța sa economică este extrem de redusă.

³ Numărul speciilor sălbatice identificate la Siliștea-*Conac* este de 10, și nu de 11 (A. Bălășescu, V. Radu, 1999, p. 202). Absența bibliografiei de specialitate privind cerbul lopătar (*Dama dama*), au făcut ca un fragment osos să fie atribuit acestei specii; biometric acesta nu se încadrează în limitele cunoscute pentru acest mamifer.

Carnivorele cu cele 9 specii identificate și care reprezintă aproape 10% din resturile animalelor sălbatice (140), sunt vâdate doar sporadic și probabil accidental, dacă avem în vedere numărul redus de oase descoperite. Un loc important în cadrul acestora este ocupat de vulpe (4.32%).

Pe parcursul evoluției culturii Boian se observă că dacă la început în faza Bolintineanu vânatul era slab reprezentat, pe măsură ce avansăm în timp și cultural, se pare că activitatea crește procentual ca importanță în unele așezări din Boian-Giulești (Siliștea-*Conac*, Isaccea-*Suhat*, Lăceni-*Măgura*), Boian-Vidra (Vlădiceasca) și Boian-Spanțov (Hârșova-*tel*), dar fără să o depășească pe cea a creșterii animalelor.

Elementul preponderent al complexelor faunistice din sud-estul României îl constituie speciile de mamifere ce preferă ca biotop pădurea. Prezența acestor specii în zonele de joasă altitudine, cum este cazul cerbului, mistrețului, ursului și râsului demonstrează existența unor mari masive forestiere, combinate însă cu zone de silvostepă și stepă, dacă avem în vedere și restul speciilor identificate.

Repartiția geografică, ecologia și dinamica speciilor din cultura Boian evidențiază că fauna mamiferelor de talie mare și mijlocie era mai bogată și mai variată decât în prezent. S-au descoperit pe lângă speciile care nu și-au modificat arealul și unele care au dispărut din fauna lumii: *Equus hydruntinus* (măgarul sălbatic din pleistocen) și *Bos primigenius* (bour), altele care au dispărut din fauna țării noastre: *Castor fiber* (castorul) sau specii care și-au restrâns arealul la regiunile pericarpatiche: *Cervus elaphus* (cerbul), *Ursus arctos* (ursul), *Lynx lynx* (râsul).

Concluzii

Schimbările de metodologie în prelevarea materialului faunistic au permis o îmbunătățire a cunoștințelor noastre despre culesul moluștelor și pescuit. Astfel, se pare că în unele așezări preistorice, cantitățile de scoici și pești consumate erau destul de consistente, cel puțin pe perioada de vară.

Deși creșterea animalelor este o activitate de bază a comunităților Boian avem o exploatare intensă a resurselor de hrană oferite de mediu în special în așezările riverane Dunării unde aceasta era abundentă, la îndemână și nu necesita unelte și metode speciale.

Culesul scoicilor și pescuitul se puteau face în bălțile și canalele din jurul așezării de câte ori era nevoie. La pescuit se puteau prinde cantități impresionante de pește, fără unelte speciale, în perioada de reproducere, sau la scăderea apelor după inundații, sau la secarea bălților și canalelor în perioade de secetă, sau cu unelte rudimentare cum ar fi de exemplu un simplu pripon.

Toate aceste situații nu necesită unelte foarte complicate ce trebuie mânuite de oameni specializați, ci numai cunoașterea mediului înconjurător și ecologia speciilor capturate. În acest fel, timpul alocat acestor activități (culegerii scoicilor și pescuitului) era minim, cantitatea de hrană obținută de către câțiva indivizi fiind îndestulătoare pentru toți membri comunității, iar activitățile de bază cum ar fi: creșterea animalelor, construcția și întreținerea locuințelor, olăritul, executarea uneltelor etc, dispuneau astfel de suficienți oameni.

Trebuie totuși să menționăm că în cazul pescuitului nu este exclusă existența unor pescari specializați, având în vedere că există specii ca sturionii sau somnii enormi ce nu sunt mereu facil de pescuit.

Fauna de mamifere sălbatice ilustrează că vânătoarea în unele așezări Boian joacă un rol important, de suplimentare a alimentației carnate. Acest lucru se observă mai ales în așezările din lunca Dunării, unde fauna este mult mai bogată și mai variată. Astfel vânătoarea contribuie și ea la paleoeconomia comunităților Boian.

Presiunea antropică asupra mediului înconjurător este redusă, dacă avem în vedere fauna bogată care a fost identificată în majoritatea așezărilor culturii Boian. Acest lucru este intuit datorită faptului că arealul anumitor specii de mamifere era mult mai întins decât în prezent.

În final trebuie subliniat faptul că este dificil să coordonezi niște date disparate, care provin din surse diferite și care sunt abordate în diferite maniere. În aceste condiții noi am încercat doar să prezentăm un stadiu al cercetării, fără posibilitatea de a generaliza. Această încercare va fi întotdeauna susceptibilă de a fi amendată prin cercetările arheologice și, implicit, arheozoologice viitoare.

Bibliografie:

- R. Andreescu, D. Bailey Andreescu R., Bailey D. *Observații preliminare privind locuirea neoneolitică pe Valea Teleormanului*, în vol. *Civilizația Boian pe teritoriul României*, Muzeul Dunării de Jos, Călărași, 1999, p. 11-13.

- A. Bălășescu 2000: Bălășescu A. *Studiu preliminar asupra faunei descoperite la Isaccea-Suhat (cultura Boian- Giulești)*, în *Istro- Pontica*, Tulcea, 2000, p. 10-12.
- A. Bălășescu, A., 2001: Bălășescu, A. *La faune néolithique de l'habitat type Bolintineanu de Lunca (dép. de Călărași)*. , în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, XVI- XVII, Preistoria Dunării de Jos. Călărași*, 2001, p. 190- 198.
- A. Bălășescu 2002: Bălășescu A. *Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe Valea Teleormanului*, în prezentul volum.
- A. Bălășescu, V. Radu 1999: Bălășescu A., Radu V. *Studiul faunei neolitice de la Siliștea-Conac (județul Brăila)*, în *Istros* 9, 1999, p. 197-210.
- A. Bălășescu, inedit a: Bălășescu A. *Date arheozoologice privind fauna neolitică din așezarea Bolintineanu de la Grădiștea Coslogeni (Jud. Călărași)*.
- A. Bălășescu, A., inedit b: Bălășescu, A. *Date arheozoologice privind fauna neolitică din așezarea Bolintineanu de la Gălățui (jud. Călărași)*.
- A. Bălășescu, inedit c: Bălășescu, A. *Date arheozoologice privind fauna neolitică din așezarea de la Ciulnița (jud. Ialomița)*.
- A. Bălășescu, inedit d: Bălășescu, A. *Date arheozoologice privind fauna neolitică din așezarea de la Isaccea-Suhat (jud. Tulcea)*.
- A. Bălășescu, inedit e: Bălășescu, A. *Date arheozoologice privind fauna de mamifere de la Hârșova-tell (Boian- Spantov)*.
- A. Bălășescu, inedit f: Bălășescu, A. *Date arheozoologice privind fauna eneolitică de la Bucșani Pod (jud. Giurgiu)*.
- A. Bălășescu, inedit g: Bălășescu, A. *Date arheozoologice privind fauna de mamifere de la Vitănești (jud. Teleorman)*.
- D. Berciu 1959: Berciu D. *Sur les resultats du controle stratigraphiques a Tangâru et a Petru Rareș*, în *Dacia N.S.* 3, 1959, p. 53-59.
- V. Bibikova 1953: Bibikova V. *Fauna ranetripolskogo poselenia Luka-Vrublevetskaia*, în *Materiali i isledovaniia po arheologii C.C.C.P.* 38, 1953, p. 411- 458.
- S. Bökönyi 1989: Bökönyi S., *Animal remains*, în Gimbutas Maria *Achilleion. A neolithic settlement in Thessaly, Grece 6400-5600 BC*, în *Monumenta Archaeologica* 14, 1989, p. 315-332.
- S. Bökönyi, L. Bartosiewicz 1997: Bökönyi S., Bartosiewicz L. *Tierknochenfunde*, Kapitel 20, în vol. *Karanovo – Die Ausgrabungen Im Sudsektor 1984-1992*, Band I.1 text, Verlag Ferdinand Berger & Sohne, Horn/Wien, Salzburg- Sofia, 1997.
- Alexandra Bolomey 1966: Bolomey Alexandra *Fauna neolitică din așezarea Boian A de la Vărăști*, în *Studii și Cercetări de Antropologie*, t. 3, nr. 1, 1966, p. 27-34.
- Alexandra Bolomey 1981: Bolomey Alexandra *Contribuție la cunoașterea economiei animale a culturii Boian în lumina materialelor de la Căscioarele, jud. Călărași*, în *Cercetări Arheologice* 5, 1981, p. 169-193.
- Alexandra Bolomey 1994: Bolomey Alexandra *Cules*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, A-C, Editura Enciclopedică, București, p. 388-389.
- E. Comșa 1959: Comșa E. *Săpăturile arheologice de la Bogata și Boian*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 5, 1959, p. 115-126.
- E. Comșa 1961: Comșa E. *Săpăturile arheologice de la Boian*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 7, 1961, p. 63-70.
- E. Comșa 1970: Comșa E. *Sondajele de la Izvoarele*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 9, 1970, p. 87- 90.

- E. Comșa 1974: Comșa E. *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974.
- E. Comșa 1990: Comșa E. *Complexul neolitic de la Radovanu*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 8, 1990, 210 p.
- E. Comșa 1994: Comșa E. *Boian*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, A-C, Editura Enciclopedică, București, p. 191-192.
- E. Comșa 1996: Comșa E. *Greaca*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, D-L, Editura Enciclopedică, București, p.204-205.
- E. Comșa 2000: Comșa E. *Neolitic*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, M- Q, Editura Enciclopedică, București, p. 183-188.
- V. Cotta 1982: Cotta V. *Vânatul*, Editura Ceres, București, 1982.
- J. Desse, Nathalie Desse– Berset 1992: Desse J., Desse–Berset Nathalie *Les poissons. In: Pétrequin, P. (éd.) Les sites littoraux néolithiques de Clairvaux–les–Lacs et de Chalain (Jura), III, Chalain station 3, 3200–2900 av.J.–C., 2*, Éditions de la Maison des sciences de l’homme, Paris, 1992, p. 705-709.
- VI. Dumitrescu 1986: Dumitrescu VI. *Stratigrafia așezării-tell de pe Ostrovelul de la Căscioarele*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 1, 1986, p. 73-81.
- VI. Dumitrescu 1983: Dumitrescu VI., Bolomey Alexandra, Mogoșanu Fl. *Esquisse d’une préhistoire de la Roumanie*, București, 1983.
- Georgeta El Susi 1985: El Susi Georgeta *Prezența lui Equus (Asinus) hydruntinus Reg. în așezarea vinciană de la Gornea-Căunița de Sus (jud. Caraș- Severin)*, în *Banatica*, 8, 1985, p. 79-81.
- Georgeta El Susi 1987: El Susi Georgeta *Economia animalieră a comunității vinciene timpurii de la Gornea- Căunița de Sus*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 43-56
- Georgeta El Susi 1996: El Susi Georgeta *Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI î.Ch- I d.Ch., studiu arheozoologic, Bibliotheca historica et archaeologica Banatica*, Edit. Mirton, Timișoara, 1996.
- S. Haimovici 1964: Haimovici S. *Contribuțiuni la studiul morfologiei și ariei de răspândire a râsului, Felis (Lynx) lynx L.*, în *Analele Științifice ale Universității "Al.I.Cuza" din Iași*, secț. 2, a. Biologie, t.10, fasc. 2, 1964, p. 359-368.
- S. Haimovici 1965: Haimovici S. *Răspândirea geografică a ursului brun Ursus (Ursus) arctos L.- pe teritoriul R.S.România în holocen*, *Analele Științifice ale Universității "Al.I.Cuza" din Iași*, secț. 2, a. Biologie, t.11, fasc. 2, p. 387-391
- S. Haimovici 1987: Haimovici S. *L’étude de la faune découverte dans l’établissement mézolithique de Ostrovu Corbului (culture Schela Cladovei)*, în vol. *La gènesse et l’évolution des cultures paléolithique sur le territoire de la Roumanie, Bibliotheca Archaeologica Iassensis*, 2, 1987, p. 123-138.
- S. Haimovici 1996: Haimovici S. *Studiul arheozoologic al materialului provenit din stațiunea gumelnițeană de la Carcaliu*, în *Peuce*, 12, 1996, p. 377-392.
- S. Haimovici 1997: Haimovici S. *Quelques traits de l’archéozoologie de la culture Hamangia. Implications socio-économiques et culturelles*, în *Studia Antiqua et Archeologica*, 3- 4, 1997, p. 53- 62.
- Silvia Marinescu- Bîlcu et alii 1996: Marinescu-Bîlcu Silvia, Matei Gh., Rența Elena, Vlad F. *Ciulnița*, în *Cronica cercetărilor arheologice, Campania 1995, a-XXX-a Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice*, București, 1996, p. 33- 34.
- C. Micu et alii 2000: Micu C., Micu Smaranda, Bălășescu A., Radu V., Luca G., Haită Geanina *Așezarea neolitică de la Isaccea, punctul Suhat, jud. Tulcea*, în *Istro-Pontica*, Tulcea, 2000, p. 5-52.

- D. Moise 1999: Moise D. *Studiul materialului faunistic aparținând mamiferelor, descoperit în locuințele gumelnițene de la Însurăței- Popina I (Jud. Brăila)*, în *Istros*, 9, 1999, p. 171-190.
- F. Moutou, C. Bouchardy 1992: Moutou F., Bouchardy C. *Les mammiferes dans leur milieu*, écoguides, ed. Bordas, 1992.
- I. Nania 1991: Nania I. *Vânatul pe teritoriul României*, Editura Sport-Turism, București, 1991.
- M. Neagu 1987: Neagu M. *Așezarea Bolintineanu din punctul Lunca "La Grădini", comuna Valea Argovei, Județul Călărași*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 3-4, 1987, p. 17-20.
- M. Neagu 1997: Neagu M. *Comunitățile Bolintineanu în Câmpia Dunării*, în *Istros*, 8, 1997, p. 9-20.
- M. Neagu 1999: Neagu M. *VIII.2 Gălățui - Movila Berzei*, în vol. *Civilizația Boian pe teritoriul României*, Călărași, 1999, p. 22.
- Olga Necrasov 1959: Necrasov Olga *Etude de la faune de la station neolithique de Tangâr*, în *Dacia N.S.* 3, 1959, p. 102-111.
- Olga Necrasov 1973: Necrasov Olga *Studiul resturilor de faună din așezarea neolitică de la Radovanu, Jud. Ilfov*, în *Materiale și cercetări arheologice*, 10, 1973, p. 39-46
- Olga Necrasov, Maria Bulai 1970: Necrasov Olga, Bulai Maria *L'élevage, la chasse et la peche durant le neolithique roumain*, în *Actes du VIIeme Congres International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques*, Moscova 1964, 5, 1970, p. 544-556.
- Olga Necrasov, S. Haimovici 1959a: Necrasov Olga, Haimovici S. *Fauna din complexele Boian de lângă satul Bogata*, în *Materiale*, 5, 1959, p.127-130.
- Olga Necrasov, S. Haimovici 1959b: Necrasov Olga, Haimovici S. *Sur la presence d'une espece pleistocene d'equides Equus hydruntinus Reg. dans le neolithique roumain*, în *Analele Științifice ale Univ. "Al.I.Cuza" din Iași*, s.n., sect. 3 (Științe naturale), t. 5, 1959, p. 137- 148.
- Olga Necrasov, S. Haimovici 1962: Necrasov Olga, Haimovici S. *Studiul resturilor de faună neolitică (cultura Hamangia) descoperite în cursul săpăturilor de la Techirghiol*, în *Materiale* 8, 1962, p. 175-184.
- Necrasov, O., Haimovici, S., 1963: Necrasov Olga, Haimovici S., 1963 *Contribution á l'étude des cervides subfossiles et de leur distribution géographique au neolithique, en Roumanie*, *Ann. Scientifiques de l'Universite "Al.I.Cuza"- Jassy*, t. 11, s. 2, f. 1, p. 131-146.
- Olga Necrasov, Gianina Gheorghiu 1970: Necrasov Olga, Gheorghiu Gianina *Studiul resturilor de faună din așezarea neolitică de la Izvoarele*, în *Materiale* 9, 1970, p.91- 95.
- G. Nobis, L. Ninov 1990: Nobis G., Ninov L. *Vulpes vulpes, Linnaeus, 1758 aus der kupferzeitlichen siedlung Durankulak, Kr.Tolbuchin (NO- Bulgarien)*, în vol. *Festschrift fur Hans R.Stampfli beitrage zur Arcaozoologie, Archaologie, Anthropologie, Geologie und Palaontologie*, Ed. Helbing & Lichtenhahn, 1990, p. 163-171.
- V. Radu 2000 a: Radu V. *Studiul materialului arheoihtologic de la Ciulnița (jud. Ialomița), din nivelele Boian Giulești. Campania 1994- 1995*, în *Ialomița*, 3, 2000, p. 9-11.
- V. Radu 2000 b: Radu V. *Studiul preliminar al materialului arheoihtologic din nivelele Boian- Giulești de la Isaccea (jud. Tulcea)*, în *Istro - Pontica*, Tulcea, 2000, p. 13-16

- V. Radu, 2001: Radu V. *Grădiștea-Coslogeni 1998. Studiul arheoihtologic al materialului din nivel neolitic*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, XVI- XVII, Preistoria Dunării de Jos*. Călărași, 2001, p. 184- 189.
- V. Radu 2002: Radu,V. *Studiul arheozoologic preliminar al materialului prelevat din siturile de pe Valea Teleormanului (Bivalvia, Gastropoda și Reptilia)*, în prezentul volum.
- V. Radu, inedit a: Radu V. *Studiul arheoihtologic al materialului din nivelurile Boian de la Hârșova-tell (jud. Constanța)*.
- V. Sârbu, S. Pandrea 1994: Sârbu V., Pandrea S. *Cercetările arheologice de la Siliștea, Jud. Brăila, campaniile 1991- 1993: a) așezarea Boian- Giulești; b) așezările din prima epocă a fierului*, în *Istros*, 7, 1994, p. 27-62.
- Gh. Ștefan, E. Comșa 1957: Ștefan Gh., Comșa E. *Săpăturile arheologice de la Aldeni*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*. 3, 1957, p. 93- 102.
- M. Știrbu 1980: Știrbu, M. *Paleofauna neolitică de la Radovanu și unele aspecte ale ocupațiilor locuitorilor din cultura Boian*, în *Analele Științifice ale Univ. "Al.I.Cuza" din Iași*, s.n., sect. 2, a. Biologie, t. 26, 1980, p. 107-108.
- G. Trohani 1975: Trohani G. *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca, Jud. Ilfov, în anul 1973*, în *Cercetări Arheologice*, 1, 1975.
- M. Udrescu, A. Bălășescu, inedit: Udrescu M., Bălășescu A. *Date arheozoologice privind fauna neolitică de la Vlădiceasca (jud. Călărași)*.

Perioadă culturală	Boian-Bolintineanu				Boian-Giulești				Boian-Vidra			Boian-Spanțov									
Situri	Aldeni	Coslogeni	Gălățui	Lunca	Bogata	Ciulița	Greaca	Isaccea	Siliștea	Lăceni-Măgura	Bogata	Vlădiceasca	Vărăști	Căscioarele	Hârșova- SC	Izvoarele	Radovanu	Tangâru	Lăceni-Măgura	TOTAL	%
Clase de animale																					
<i>Bivalvia</i>		320	37	1	53	243		1	18	311	20	5	62			159	186	+	29	1445	3,78
<i>Gasteropoda</i>		45		1	3	32		26	1	12	4		40			25	7	+	1	197	0,52
<i>Pisces</i>		3770	3		142	26		2605	62		50	1			5698	10	105			12472	32,60
<i>Amfibia</i>				35		2														37	0,10
<i>Reptilia</i>				1				146	6	2						2		+		157	0,41
<i>Aves</i>			1		3	2		16	1		2	30				1	13			69	0,18
<i>Mammalia</i>	23	557	426	544	170	2496	29	889	294	1313	33	3200	264	339	843	2469	7614	421	1951	23875	62,42
Total	23	4692	467	582	371	2801	29	3683	382	1638	109	3236	366	339	6541	2666	7925	421	1981	38252	100,00
Autor studiu	O. Necrasov, M. Bulai, 1970	A. Bălășescu, inedit a; V. Radu, 2001	A. Bălășescu, inedit b	A. Bălășescu, 2001	O. Necrasov, S. Haimovici, 1959 a	A. Bălășescu, inedit c; V. Radu, 2000 a	O. Necrasov, M. Bulai, 1970	A. Bălășescu, 2000; idem, inedit d; V. Radu, 2000 b	A. Bălășescu, V. Radu, 1999	A. Bălășescu, 2002; V. Radu, 2002	O. Necrasov, S. Haimovici, 1959 a	M. Udrescu, A. Bălășescu, inedit	Al. Bolomey, 1966	Al. Bolomey, 1981	A. Bălășescu, inedit e; V. Radu, inedit a	O. Necrasov, G. Gheorghiu, 1970	O. Necrasov, 1973; M. Știrbu, 1980	O. Necrasov, 1959	A. Bălășescu, 2002; V. Radu, 2002		

Tab. 1. Repartiția numerică și procentuală a resturilor faunistice pe așezări și clase de animale.
Répartition du nombre de restes fauniques par classes et par sites.

Specii	Așezări Boian																		Total	%	
	Aldeni	Coslogeni	Gălățui	Lunca	Bogata, faza Boian Giulești	Ciulnița	Greaca	Isaccea	Silișteea- Conac	Lăceni-Măgura	Bogata, faza Boian Vidra	Vlădiceasca	Vărăști	Căscioarele	Hârșova- SC	Izvoarele	Lăceni-Măgura	Radovanu			Tangăru
<i>Erinaceus europeus</i>						1														1	0,07
<i>Talpa europaea</i>						1														1	0,07
<i>Lepus europeus</i>		13		3	1	49	5	3	2	28	2	7		1		2	4	167	+	287	19,07
<i>Castor fiber</i>								10	2	1		1				4		7		25	1,66
<i>Canis lupus</i>												2				2		1		5	0,33
<i>Vulpes vulpes</i>		10	1	1	3	2		5	6	6	1	7						23	+	65	4,32
<i>Ursus arctos</i>																7				7	0,47
<i>Mustela putorius</i>																		1	+	1	0,07
<i>Martes martes</i>								1		1										2	0,13
<i>Martes sp.</i>								5	2											7	0,47
<i>Meles meles</i>								2	1			1						22	+	26	1,73
<i>Lutra lutra</i>								2		1										3	0,20
<i>Mustelidae ?</i>					1															1	0,07
<i>Lynx lynx</i>																				1	0,07
<i>Felis sylvestris</i>	1					1			1	1							1	17		22	1,46
<i>Equus caballus</i>			1	11	1	2			2	1		42	2	1				2		65	4,32
<i>Equus hydruntinus</i>								1												1	0,07
<i>Sus scrofa</i>		1		2		4		23	21	3		19	9		77	8	1	17	+	185	12,29
<i>Cervus elaphus</i>	4	2	2	4	1	6	1	87	7	7		88		10	48	34	7	176	+	484	32,16
<i>Capreolus capreolus</i>				2		3		12		3		29	1	1		5		20	+	76	5,05
<i>Bos primigenius</i>	1	1	6	7		15		3	1	1		156	8		29	5	6	1	+	240	15,95
Total sălbatice	6	27	10	30	7	84	6	154	45	53	3	352	20	13	154	67	19	454	40	1505	9,59
<i>Bos taurus/Bos primigenius</i>		2				2		3	7	1				223				9		247	1,57
<i>Bos/ Cervus</i>						2		114	5	15								30		166	1,06
Ovicaprine/ <i>Capreolus</i>						2			1	4							2			9	0,06
<i>Sus domesticus/Sus scrofa</i>		2		15		1		34	13	13		40		65	93		9			285	1,82
Total domestice	19	406	353	364	163	2405	23	393	95	173	30	2303	240	38	550	1069	233	4249	381	13487	85,91
Total mamifere det	25	437	363	409	170	2496	29	698	166	259	33	2695	260	339	797	1136	302	4703	421	15699	100,00
Biometrie		+	+	+		+		+	+	+		+	+	+	+						

Tab. 2. Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere sălbatice pe așezări.
Répartition des nombres de restes de mammifères sauvages par sites.

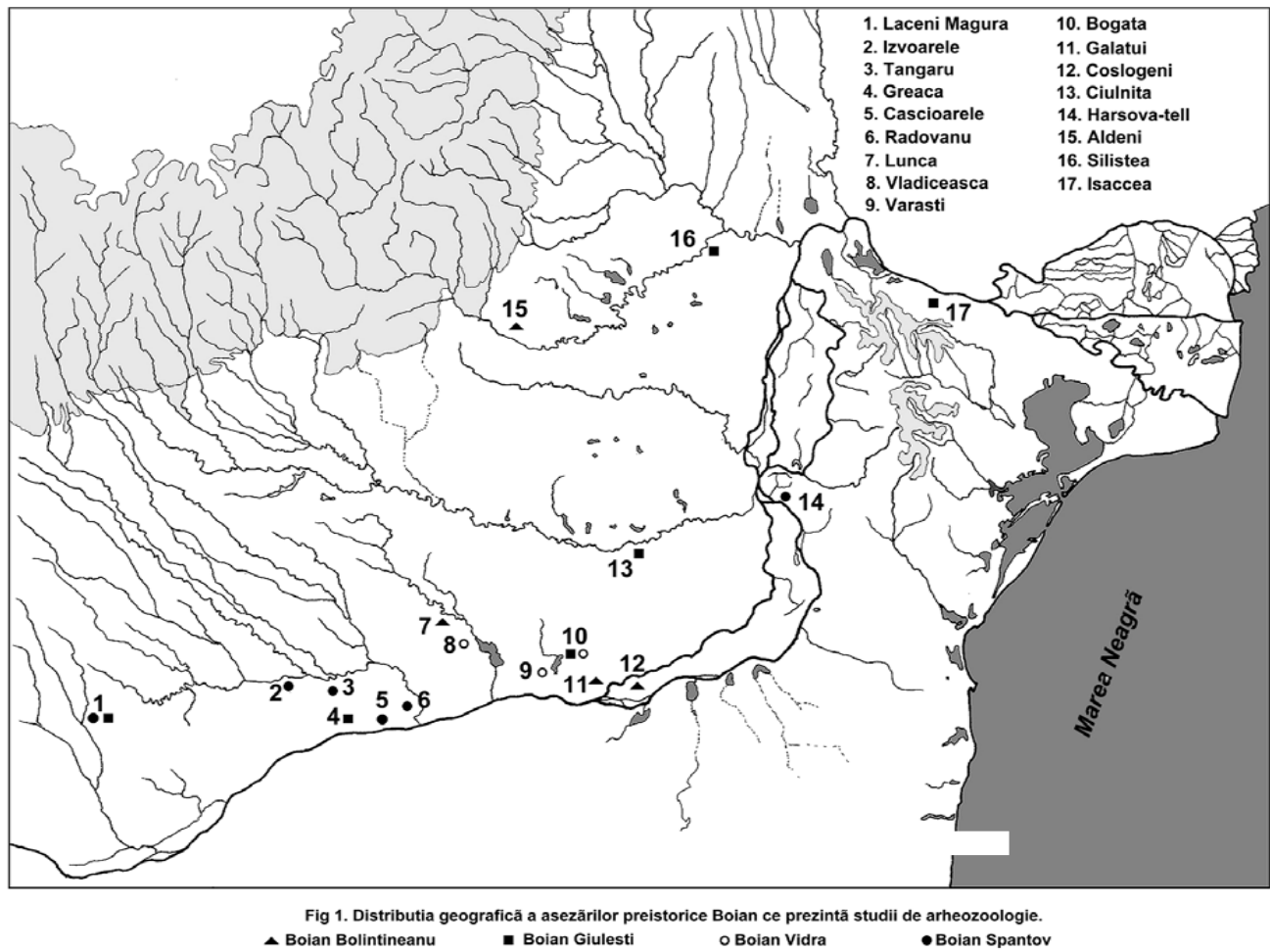

Fig. 1. Distribuția geografică a așezărilor preistorice Boian ce prezintă studii de arheozoologie.

Distribution géographique des sites préhistoriques Boian ou des études d'archéozoologie ont été faites.

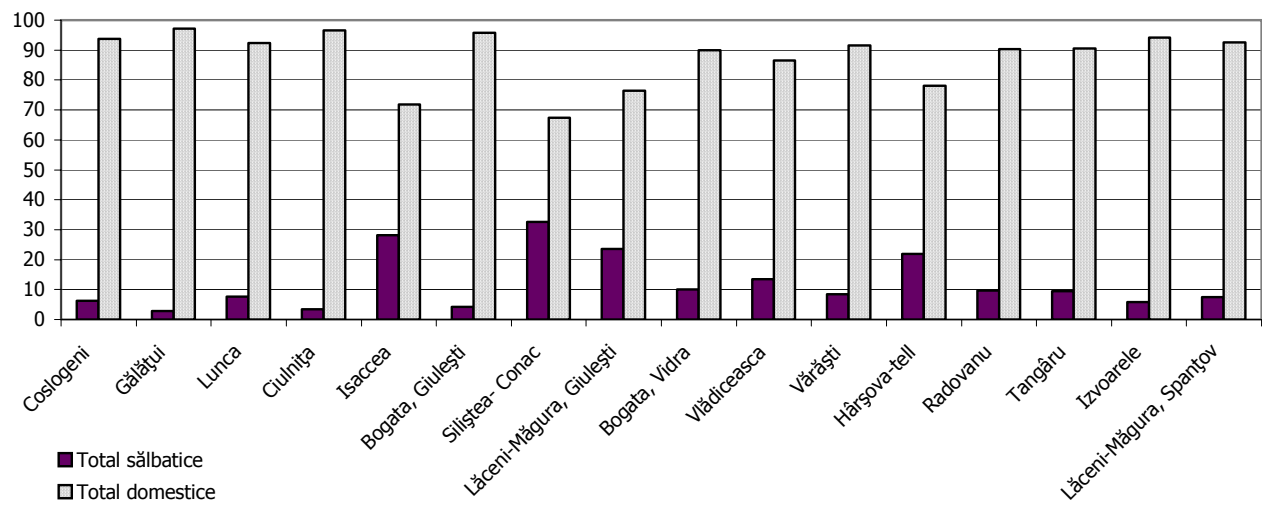

Fig. 2. Raportul procentual dintre mamiferele sălbatice și cele domestice descoperite în așezările Boian din România.
Le rapport entre les mammifères sauvages et domestiques pour les sites Boian de Roumanie.

Noi dovezi ale tradițiilor precucuteniene în mediul cultural cucutenian

Silvia MARINESCU-BÎLCU*

Abstract: *The article presents two pieces belonging to the Pre-Cucuteni culture. The objects were found at Izvoare (Neamț county), during the archaeological campaign 1988.*

The first one is represented by the lower part of a great antropomorphical statuete, empty inside and with an open basis, made in the technique of rims of the flaring vases, typical (as also the decor) to the final phase of the above mentioned culture. The second object presented is an antropomorphical protoma. On this basis, the author is discussing the issue of the antropomorphical vases of the phase A of the Cucuteni culture and the representations of the human figure in the Precucuteni and Cucuteni cultural area. So, her opinion is that the Precucuteni culture had an important role on emerging the Cucuteni culture, but also the fact that it should be taken into account the southern influences (from the Gumelnița – Karanovo VI cultural area) on trading spiritual goods towards northern zones of Europe.

Key words: *Izvoare (Neamț county), Precucuteni culture, Cucuteni culture, Gumelnița – Karanovo VI culture, antropomorphical vases, antropomorphical protoma.*

Cu prilejul săpăturilor efectuate în anul 1988, în renumita așezare de pe teritoriul fostei comune Izvoare (înglobată acum în Municipiul Piatra Neamț), au fost descoperite și o serie de piese antropomorfe precucuteniene ce ne vor reține atenția.

1. Partea inferioară a unei statuete antropomorfe de mari dimensiuni, goală la interior. Lucrată dintr-o pastă de bună calitate, arsă la cenușiu, are partea ventrală ușor bombată, fesele realist modelate, iar baza terminată sub forma unei buze evazate (modelaj tipic buzelor de vase precucuteniene). Decorul constă din linii larg incizate rezervând diverse benzi, ove și un romb central, frumos lustruite. Pe fese, tot prin incizii largi s-au trasat spirale ce rezervau aceleași benzi lustruite. La partea inferioară, alternanță de grupe de linii verticale cu spații între ele, completate de fine creștături pe margine. Pe partea ventrală a statuetei, printre benzi, meșterul a mai scobit câteva puncte (fig. 1-2). În incizii se mai păstrează urme ale culorii roșii cu care s-a completat decorul și care, combinată cu lustrul benzilor, va fi dat un frumos aspect bicrom întregului ansamblu.

De menționat că atât motivele, cât și maniera de realizare a decorului conduc la încadrarea piesei spre finalul fazei Precucuteni III. În plus, dacă piesa s-ar fi terminat cu un fund, în loc de evazarea mai sus menționată, ne-am fi aflat în fața unui tipic vas antropomorf.

2. Protomă antropomorfă lucrată dintr-o pastă modestă, zgrunțuroasă, arsă la brun în exterior și la negru-cenușiu în miezul peretelui. Provine fie de la un mare vas ce va fi putut avea mai degrabă două decât patru protome antropomorfe, fie de la o piesă mai complexă, gen altar, de formă rotundă sau ovală. Din păcate s-a păstrat numai capul, și acesta puțin deteriorat. De aspect relativ triunghiular (dar nu similar aceluia vinciene) are ochii redați prin alveole ovale mult adâncite, nasul proeminent, gura crestată, buzele reliefate, bărbia ascuțită, rotunjită și trasă spre interior, urechile (dintre care doar una s-a păstrat parțial) sub forma unor pastile ovale cu marginile rotunjite (fig. 3-4). Interiorul piesei (atât cât se păstrează) a fost neglijent tratat; puțin la interior, dar mai cu seamă la exteriorul acoperit cu slip, se păstrează urmele unor striuri fine de la finisaj.

Cele două exemplare precucuteniene aduc din nou în atenția specialiștilor, în egală măsură, atât problema originii vaselor și aplicațiilor antropomorfe, cât mai ales pe aceea a originilor pieselor de acest gen, din mediul culturii Cucuteni-Tripolie.

Întrucât însă cu acest prilej noi ne vom limita strict la cele două exemplare mai sus descrise, nu vom lua în discuție multiplele opinii exprimate în literatura de specialitate românească și străină privitoare la vasele și aplicațiile sau picturile antropomorfe prezente pe o extinsă arie cronologică și culturală. Acest gen extrem de variat de piese, pe care unii cercetători încearcă (simplificând) să le încadreze în anumite scheme (O. Höckmann 1965, p. 23-25), își fac simțită prezența din neoliticul vechi până în epoca bronzului și din Orient până în centrul Europei, îmbrăcând forme tipologice de o remarcabilă complexitate. Dacă n-ar fi să amintim în treacăt decât vasul cu pictarea feței umane de la Hassuna (A. Parrot 1953, fig. 20 – ceramică de tip Samarra) sau pe cel ce redă figura umană cu ajutorul picturii, reliefului și inciziei de la Anzabegovo (Marija Gimbutas 1976, ultima planșă – nenumărată; eadem 1991, p. 233, fig. 7/17), ori pe cele cu aplicații antropomorfe din culturile banderamice, Szakálhát, Tisa, Vinča, Karanovo II, Vădastra, Gumelnița-Karanovo VI, sau din Troia II-

* Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București, Str. Henri Coandă 11.

V, Center etc. și tot ar fi suficient pentru a demonstra dificultatea încadrării lor în scheme rigide. La toate acestea vin să se adauge capacele prosopomorfe, dar mai cu seamă vasele antropomorfe propriu-zise, care, la rândul lor variază nu numai de la o cultură la alta, dar și în cuprinsul aceleiași culturi – exemplul cel mai elocvent constituindu-l cultura Gumelnița-Karanovo VI.

Dată fiind această realitate vom încerca să deslușim doar implicațiile celor două piese descrise mai sus și vom începe cu prima dintre acestea, care, deși este mai degrabă o mare statueta antropomorfa goală la interior, ar putea fi (după părerea noastră) precursora vaselor antropomorfe cucuteniene prin simpla adăugire a unui fund de vas.

Dacă în 1974, așa cu remarca Vladimir Dumitrescu (1974, p. 220) vasele antropomorfe cucuteniene (cunoscute) nu erau prea numeroase, la ora actuală, după publicarea aceluia de la Scânteia (Cornelia-Magda Mantu 1991, p. 328-334, fig. 1-3) și Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița *et alii* 1999, p. 313, 395, 417, fig. 202/1-2, 284/1-4, 285-288) putem vorbi de un număr apreciabil de astfel de vase (întregi sau fragmentare), care de altfel au și fost adunate laolaltă într-o lucrare recentă de sinteză (D. Monah 1997, p. 145-166). Dar întrucât terminologia utilizată în această ultimă lucrare este (după cum recunoaște însuși autorul) "destul de greoaie" (D. Monah 1997, p. 146) nu o vom utiliza aici, cu atât mai mult cu cât o serie de piese fragmentare (provenind mai ales de la etichetele picioarelor) pot face parte și din alte compoziții, cum ar fi de pildă vase cu picior (picioare) antropomorf(e) și nu neapărat din vase antropomorfe propriu-zise – vezi de pildă vasul-binoclu cu picioare umane de la Nezvisko (Ekaterina Cerniș 1982, p. 282, pl. LXV/7)¹.

La acestea am putea adăuga de pildă un exemplar de la Scânteia (D. Monah 1997, fig. 228/6) și un altul de la Trușești (D. Monah 1997, fig. 228/4), atribuite de Dan Monah categoriei de vase și capace antropomorfe, care însă, după părerea noastră sunt statuete antropomorfe, destul de probabil cu rochie "cloche".

Vom încerca deci, simplificând mult lucrurile să creionăm o tipologie mai puțin complicată, vizând numai vasele antropomorfe și/sau antropomorfizate din mediul fazei Cucuteni A².

Ne referim deci în primul rând la vasele care reproduc corpul uman fără cap având de regulă două torți în apropierea buzei (drepte sau evazate) figurând probabil brațele îndoite. Corpul vasului redă amploarea și volumul corpului omenesc, deasupra șoldurilor sunt uneori plasate de asemenea mici tortițe perforate putând sugera oasele iliace. Într-un singur caz, la Ruseștii Noi, au fost redată prin mici proeminente și sâni (V.I. Markevici 1970, fig. 14/9). Picioarele sunt de regulă separate virtual prin șanțuri (în unele cazuri doar printr-o bandă pictată), aproape toate terminându-se printr-o bază ovală sau rotundă, mai rar romboidală (care le asigură stabilitatea) sau printr-un veritabil fund de vas. Există însă și exemplare cu baza conică, cum ar fi de pildă cel de al Frumușica (C. Matasă 1946, pl. LV/404), acela de la Izvoare (R. Vulpe 1957, fig. 106/2 = 107), câteva fragmente de la Scânteia (Cornelia-Magda Mantu 1991, fig. 1/2; 2/1; 3/2) și Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița *et alii* 1999, fig. 288/2; 369/2). Acestea din urmă vor fi fost așezate în suporturi de lemn (sau lut) pentru a li se menține verticalitatea³.

Decorul este la rândul lui extrem de variat – pictură bi- și tricromă, caneluri combinate sau nu cu culoare, sau chiar cu mici găurele etc. Toate aceste maniere decorative folosesc numeroase elemente spiralice cu intenția de a accentua rotunjimile șoldurilor, ale părților ventrale și dorsale, alături de care apar benzi, croșete, cercuri, unghiuri etc.

¹ Această piesă este însă ceva mai specială având la partea superioară o a treia cupă de mici dimensiuni. De altfel și la unul dintre vasele-binoclu de la Schipenitz (O. Kandiba 1937, fig. 149 = p. 138/96 = p. 148/18) locul celor două cupe întoarse, de la bază a fost luat de două piese de încălțăminte ("cizmulițe"?). Dar și exemplarul acesta, ca și cel de la Nezvisko, aparține ultimei faze (B) a culturii Cucuteni. Și în cultura Gumelnița o statueta tesaliană se termină sub forma unui picior uman.

² Am atașat vaselor antropomorfe pe acelea antropomorfizate întrucât și acestea, ce-i drept schematizând, pe de o parte sugerează cu claritate jumătatea inferioară a corpului uman, pe de altă parte ele vor fi avut cu certitudine aceeași funcționalitate. Am lăsat însă deoparte suporturile de tip "horă", ele constituind (după părerea noastră) o categorie aparte, bine individualizată.

³ De la această regulă face excepție un fragment de vas antropomorf, descoperit la Mitoc *Valea lui Stan*, căruia i s-au modelat picioarele separat (D. Monah 1997, fig. 230) și care l-a putut conduce pe D. Monah la concluzia potrivit căreia toate fragmentele de picioare umane vor fi putut aparține unor vase antropomorfe. Probabil și unul din vasele de la Scânteia (Cornelia-Magda Mantu 1991, fig. 3/1) într-o tipologie mai articulată ar putea constitui mai degrabă o variantă a categoriei vaselor antropomorfizate, dar deocamdată el este un unicat în mediul fazei Cucuteni A.

Un foarte interesant exemplar provine de la Cuconești⁴. Piesa are ambele fețe ale părții inferioare amplu modelate (identice tratate), putând fi considerată eventual "vas antropomorf dublu" (ambele fețe au aspectul feței ventrale).

Acestora li se alătură o serie de exemplare ce se deosebesc de vasele descrise mai sus, fiind mai degrabă vase antropomorfizate (vezi și nota 2), decât vase antropomorfe propriu-zise și deci detașându-se net de acelea de la Cucuteni (H. Schmidt 1932, pl. 34/5a-b), Cetățuia-Domnești (E. Coliu 1933, fig. 1-4), Hăbășești (Vl. Dumitrescu *et alii* 1954, pl. CIX/1-15), Izvoare (R. Vulpe 1957, fig. 106/2=107), Ruseștii Noi (V.I. Markevici 1970, fig. 14/9), Drăgușeni (A. Crîșmaru 1977, fig. 38/2-5), Duruitoarea Nouă (V.I. Markevici 1985, fig. 47), Scânteia (Cornelia-Magda Mantu, 1991, fig. 1-3), Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița *et alii* 1999, p. 313, 395, 417, fig. 203/15; 284/1-4; 287/1-3; 368/3) precum și o piesă de la Cuconești (alta decât cea descrisă mai sus)⁵.

Din descrierile de mai sus rezultă credem cu claritate varietatea formelor vaselor antropomorfe, subliniată pe de o parte de Vladimir Dumitrescu, care detașa net exemplarele de la Hăbășești și Cucuteni de acela de la Izvoare (Vl. Dumitrescu 1979, p. 83-84) și pe de alta de Magda Mantu care stabilea pentru piesele de la Scânteia două variante: una cu picior lung și îngust, alta cu picior scund, de tip soclu (Cornelia-Magda Mantu 1991, p. 331).

Noi am opta pentru trei variante: una terminată printr-o bază – talpă solidă ce asigură stabilitatea vasului, cu cel puțin două subdiviziuni (în funcție de tratarea zonei bazei); cea de a doua cu partea inferioară relativ conică (necesitând un suport pentru a putea sta în poziție verticală); și în sfârșit o a treia, a cărei bază este în fond un adevărat fund de vas⁶.

În prima grupă am include piesele de la Cucuteni (H. Schmidt 1932, pl. 34/5a-b), Cetățuia Domnești (E. Coliu 1933, fig. 1-4), Hăbășești (Vl. Dumitrescu *et alii* 1954, pl. CIX/1-15), una de la Izvoare (R. Vulpe 1957, fig. 157/2), două de la Ruseștii Noi (V.I. Markevici 1970, fig. 14/1⁷; 14/9), câteva de la Scânteia (Cornelia-Magda Mantu, 1991, fig. 1/1; 2/2-3; eadem 1999, fig. 181), o serie de la Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița *et alii* 1999, fig. 284/2, 286/6, 287/4-6, 288/4-5, 368/3) etc.

Cele de a doua variante i-ar aparține o piesă de la Frumușica (C. Matasă 1946, pl. LV/404), exemplarul pictat bicrom de la Izvoare (R. Vulpe 1957, fig. 106/2=107), câteva fragmente de la Scânteia (Cornelia-Magda Mantu 1991, fig. 1/2; 2/1,3; 3/2) și două de la Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița *et alii* 1999, fig. 288/2, 369/2).

În sfârșit cea de a treia variantă este prezentă la Drăgușeni (A. Crîșmaru 1977, fig. 38/2-5; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey 2000, fig. 161/1; 171/1-3; 180/2), Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița *et alii* 1999, fig. 284/3-4, 287/1-2, 288/1,3), Duruitoarea Nouă (V.I. Markevici 1985, fig. 47), Cuconești (în Muzeul Institutului de Arheologie din Chișinău) etc. Această din urmă categorie include în fond vase ce fac parte din repertoriul curent al formelor de la Drăgușeni (și al altor așezări similare, mai sus menționate atribuite cu precădere etapei Cucuteni A4 dar prezente și în etapa A3), cărora, mai ales prin modelarea părții inferioare li s-a dat un aspect antropomorf. Din această cauză și în cadrul categoriei a treia s-ar putea stabili subdiviziuni în funcție de variantele stabilite pentru formele ceramice. Și poate tocmai aspectul pregnant de vas al categoriei respective îl va fi determinat pe Vasile Chirica să susțină în mod cu totul nejustificat că la Drăgușeni corpul uman este sugerat îndeosebi prin decor și "nu prin construcția arhitectonică a vasului" (V. Chirica 1983, p. 75).

Ciudată este însă absența totală a vaselor antropomorfe din repertoriul formelor ceramice Cucuteni A-B și B întrucât atât vasul de la Cucuteni (H. Schmidt 1932, pl. 34/5a-b) cât și cel de la Domnești (E. Coliu 1933, fig. 1-4) deși atribuite de decopertori fazei Cucuteni B, ele aparțin fără nici un dubiu primei faze (A) a culturii Cucuteni. Atât forma, cât și decorul lor înscriindu-se perfect în prima variantă a vaselor antropomorfe, anume aceea terminată printr-o bază-talpă solidă.

Despre originile îndepărtate ale vaselor antropomorfe în general s-a scris mult și, așa cum am văzut mai sus, ele se găsesc pe spații geografice largi și în mai toate culturile neolitice și eneolitice⁸. Ne vom limita deci la a aminti (am făcut-o și cu alt prilej), că prezența lor în cadrul fazei Cucuteni A părea a fi și rezultatul unor influențe din afara ariei cucuteniene, dar nu excludeam nici posibilitatea

⁴ Piesa am putut-o studia la Muzeul Institutului de Arheologie din Chișinău, unde se mai află încă un exemplar similar celor de la Drăgușeni *Ostrov*, dar pictat tot tricrom.

⁵ Cu acest prilej piesele antropomorfizate nu vor fi luate în discuție.

⁶ Precizăm că nu includem aici decât piesele cărora li s-a modelat torsul și jumătatea inferioară, deci nu și pe acelea care au reprezentat și capul, acestea din urmă constituind (după părerea noastră) o categorie aparte, mai apropiată de statuete.

⁷ Acest exemplar este însă precucutenian, aparținând nivelului Ruseștii Noi I (I 1a după Ekaterina Cerniș 1982, p. 283, pl. LXV/34). În schimb Anton Nițu atribuie acest vas etapei Cucuteni A2 (A. Nițu 1971, fig. 12/1).

⁸ Cele din epoca bronzului de la Troia, Center etc. nu ne preocupă în cazul de față.

unor creații proprii datorate anumitor necesități de ordin magico-religios. Însă statueta antropomorfă de la Izvoare (care ne-a reținut atenția), și care dacă n-ar fi fost deschisă la bază s-ar fi putut încadra în cea de-a treia variantă propusă de noi, ca de altfel și una dintre piesele de la Ruseștii Noi (V.I. Markevici 1970, fig. 14/1) credem că dovedește odată în plus cât de puternică este tradiția, sau mai precis filiația precucuteniană a culturii Cucuteni.

Totodată nu putem să nu ne raliem aceluia care văd în aceste forme de manifestare și anumite influențe sudice (respectiv din mediul culturii Gumelnița), unde varietatea vaselor antropomorfe este remarcabilă, meșterii respectivi realizând adesea adevărate capodopere. Și ne gândim în primul rând la rolul jucat de această ultimă cultură întrucât, cel puțin din zona care ne preocupă nu cunoaștem nici o astfel de piesă ce ar putea fi atribuită primelor două faze ale culturii Precucuteni, ele absentând, cel puțin până în prezent și din inventarul culturii Boian. În al doilea rând, exemplare cărora li s-a modelat numai torsul și jumătatea inferioară (cu sau fără brațe) întâlnim la Vidra (D.V. Rosetti 1934, pl. I-II; III/1), Radingrad (Macht..., 1988, fig. 76), Gabarevo (J.H. Gaul 1948, pl. LVII/1-3) deci în mediul culturii Gumelnița-Kadjadermen-Karanovo VI, ca și în acela al aspectului Stoiceni-Aldeni (I.T. Dragomir 1983, fig. 41/7)⁹. Este adevărat – toate aceste piese au modelate și picioarele separate sau marcate virtual, dar meșterii cucutenieni, adevărați maeștrii în arta schematizării/sugerării au renunțat cu ușurință (de cele mai multe ori) la redarea detaliilor.

Cea de a doua piesă care ne-a reținut atenția, respectiv protoma antropomorfă, poate fi considerată, până în prezent un *unicum* în mediul precucutenian (fig. 3-4).

Dacă aplicații ale organelor figurii umane sau redarea acestora prin decor se întâlnesc mai rar în cadrul culturii Precucuteni, cum ar fi de pildă la Veremie (Ekaterina Cerniș 1982, pl. LXI/16-17, LXX/26-27), adevărate protome antropomorfe nu cunoaștem în vasta arie a acestei culturi¹⁰.

Cât privește cultura Cucuteni (ne limităm la faza A) vase cu aplicarea figurii umane sunt bine cunoscute atât de la Ruginoasa (Hortensia Dumitrescu 1932, fig. 16/2-3 = 25/1-2)¹¹, cât și de la Poienești (Cornelia-Magda Mantu 1993, fig. 3/1)¹², iar de la Frumușica provine un expresiv cap uman plasat la extremitatea distală a unui presupus polonic (C. Matasă 1946, pl. LV/407a-c)¹³. Acesta din urmă este singurul ce s-ar putea eventual constitui într-o vagă și dubitativ concludentă (și evident mai târzie) analogie cu piesa noastră, însă strict pe linia funcționalității ei cultice.

Demn de semnalat ni se mai pare și faptul că atât cele două piese de la Ruginoasa, cât și aceea de la Poienești au nasul perforat orizontal, ca mai toate aplicațiile organice de pe vasele cucuteniene. Dar toate aceste piese, ca de altfel și o serie de exemplare cu decor antropomorf¹⁴, precum și capul uman de la Mărgineni-*Cetățuia* (D. Monah 1997, fig. 5) nu pot constitui o analogie valabilă pentru protoma noastră. În schimb ea poate demonstra cu succes prin anterioritatea ei cât de profundă este filiația Precucuteni-Cucuteni A, deși așa cum menționam protome antropomorfe propriuzise nu se cunosc (încă) în vasta arie cucuteniană, de unde însă nu lipsesc figurile umane aplicate/modelate sau pictate pe vase. În egală măsură ea stă mărturie a rolului important jucat de

⁹ Nu am amintit aici vasele antropomorfe gumelnițene care au modelate și organele figurii umane (vezi Sultana, Stara-Zagora etc.).

¹⁰ Nu vom lua în discuție piesele de la Luka Vrublevețkaia (S.N. Bibikov 1953, fig. 55/a) și Voronovica (V.G. Zbenovič 1996, pl. 22/2) întrucât acestea ar putea aparține unor statuete cu vas pe cap, nefiind nici ele protome antropomorfe.

¹¹ Recent în această stațiune a mai fost descoperit un fragment de vas la baza buzei căruia se află modelată o figură umană similară uneia dintre piesele publicate de Hortensia Dumitrescu (1932, fig. 16/2 = 25/1) având în plus aplicat și un corn (sigur va fi avut încă unul de cealaltă parte a figurii) și păstrând și ornamentul pictat tricrom (informație din ziarul România liberă, vineri, 8 iunie 2001). Precizăm că prima piesă descoperită la Ruginoasa este ruptă chiar în zona unde exemplarul găsit recent are modelat cornul. Nu ar fi deci exclus ca și vechea mască să fi avut la rândul ei de o parte și de alta câte un corn. Și dacă, cu totul ipotetic, ambele vor fi făcut parte din unul și același vas (deci un vas cu dublă față umană și coarne de animal) complexitatea problemelor ridicate de astfel de piese se amplifică. Demn de subliniat pe această linie este asocierea om-animal destul de frecvent întâlnită atât în mediul culturii Gumelnița-Karanovo VI, dar și în alte culturi – ex. cultura Vinča, capacele prosopomorfe cu coarne.

¹² D. Monah (1997, fig. 236/7) dă ca loc de proveniență a acestei piese – localitatea Scânteia.

¹³ Starea fragmentară a acestei piese – lipsa părții proximale – ar permite eventual și o altă reconstituire, cu atât mai mult cu cât ea este pictată pe ambele fețe, decorul de pe fața ventrală reproducând, printre altele și un gen de podoabă plasată sub gâtul exemplarului. Ne putem gândi la un eventual altar sau chiar la un gen de "tron"(?).

¹⁴ D. Monah (1997, fig. 244/10) atribuie ceramicii cucuteniene cu decor antropomorf și un tipic capac gumelnițean descoperit la Țigănești-*Cetățuia*, capac ce ar putea fi utilizat cu succes în stabilirea unor relații de cronologie relativă – Cucuteni – Gumelnița.

sud în vehicularea bunurilor spirituale în mediul altor culturi materiale, cunoscute fiind multiplele aplicații de diverse statuete pe vase gumelnițene.

Cât privește semnificația acestui gen de piese, într-o recentă teză de doctorat Radian Andreescu (1998, p. 174) vede pe bună dreptate în ele existența unor teme cultice, teoria *Magnei Mater* și a cultelor fecundității și fertilității (pe care nu le respinge total), părându-i-se prea simplă pentru acoperirea diversității reprezentărilor antropomorfe.

Bibliografie:

- R. Andreescu 1998: Andreescu R. *Statuetele și vasele antropomorfe ale culturii Gumelnița, în lumina cercetărilor de la Căscioarele*, Teză de doctorat, București, 1998.
- S.N. Bibikov 1953: Bibikov S.N. *Ranetripolskoe poselenie Luka-Vrublevetkaia na Dnestre, în Matériali i isledovania po Arheologii SSSR*, nr. 38, 1953.
- Ekaterina Cerniș 1982: Cerniș Ekaterina *Eneolit pravoderejnoi Ucraini i Moldavii*, în vol. *Eneolit SSSR*, Moscova, 1982.
- V. Chirica 1983: Chirica V. *Un vas antropomorf descoperit la Scânteia – Iași*, în *Hierasus* 5, Botoșani, 1983, p. 71-78.
- E. Coliu 1933: Coliu E. *O nouă descoperire în domeniul ceramicii pictate din Moldova de Jos*, în *Milcova* 4, 1-2, Focșani, 1993, p. 3-16.
- A. Crîșmaru 1977: Crîșmaru A. *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, Bacău, 1977.
- I.T. Dragomir 1983: Dragomir I.T. *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983.
- Hortensia Dumitrescu 1932: Dumitrescu Hortensia *La station préhistorique de Ruginoasa*, în *Dacia* 3-4, 1927-1932, p. 56-87.
- Vi. Dumitrescu et alii 1954: Vi. Dumitrescu et alii *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954.
- Vi. Dumitrescu 1974: Dumitrescu Vi. *Arta preistorică în România*, București, 1974.
- Vi. Dumitrescu 1979: Dumitrescu Vi. *Arta culturii Cucuteni*, București, 1979.
- J.H. Gaul 1948: Gaul J.H. *The Neolithic period in Bulgaria*, în *American School of Prehistoric Research*, Bul. 16, 1948.
- Marija Gimbutas 1976: Gimbutas Marija *Neolithic Macedonia*, Los Angeles, 1976.
- Marija Gimbutas Alseikaitė 1991: Gimbutas Alseikaitė Marija *Civilisation of the Goddess*, San Francisco, 1991.
- O. Höckmann 1965: Höckmann O. *Menschliche Darstellung in der band-Keramischen Kulturen*, în *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, Mainz, 12, 1965, p. 1-26.
- O. Kandiba 1937: Kandiba O. *Schipenitz. Kunst Geräte eines Neolithischen dorfes*, Viena und Leipzig, 1937.
- Macht..., 1988: *Macht, Herrschaft und Gold*, Saarbrücken, 1988
- Cornelia-Magda Mantu 1991: Mantu Cornelia-Magda *Vases anthropomorphes du site Cucuteni A3 de Scînteia (dép. de Iași)*, în vol. *Le paléolithique et le néolithique de la Roumanie en contexte européen*, Iași, 1991, p. 328-334.
- Cornelia-Magda Mantu 1993: Mantu Cornelia-Magda *Anthropomorphic representations from the Precucuteni and Cucuteni cultures*, în *Anatolica* 19, 1993, p. 129-141.
- Cornelia-Magda Mantu et alii 1999: Mantu Cornelia-Magda et alii *Scânteia. Cercetare arheologică și restaurare*, Iași, 1999.
- C. Matasă 1946: Matasă C. *Frumușica. Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du nord. Roumanie*, București, 1946.
- V.I. Markevici 1970: Markevici V.I. *Mnogosloinoe poselenie Novie Rusești I*, în *Kratkie Soobșcenia*, 123, Moscova, 1970, p. 56-67.
- V.I. Markevici 1985: Markevici V.I. *Mărturii ale trecutului*, Chișinău, 1985.
- D. Monah 1997: Monah D. *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamț, 1997.
- A. Nițu 1971: Nițu A. *Vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni din sudul*

- A. Parrot 1953: *Moldovei*, în *Cercetări istorice*, Iași, 2, 1971, p. 77-90.
Parrot A. *Archéologie mésopotamienne*, Paris, 1953.
- M. Petrescu-Dîmbovița M. et alii 1999: *Petrescu-Dîmbovița M. et alii Trușești. Monografie arheologică*, București-Iași, 1999.
- D.V. Rosetti 1934: Rosetti D.V. *I. Descoperiri paleolitice în preajma Bucureștilor. II. Săpăturile de la Vidra*, în *Publicațiile Muzeului Municipiului București*, nr. 1, București, 1934, p. 1-59.
- H. Schmidt 1932: Schmidt H. Cucuteni. *In der oberen Moldau, Rumänien*, Berlin-Leipzig, 1932.
- R. Vulpe 1957: Vulpe R. *Izvoare. Săpăturile din 1938-1948*, București, 1957.
- V.G. Zbenovič 1996: Zenovič V.G. *Siedlungen der frühen Tripol'e – Kultur zwischen Dneestr und Südlichen Bug*, vol. 1, Espelkamp, 1996.

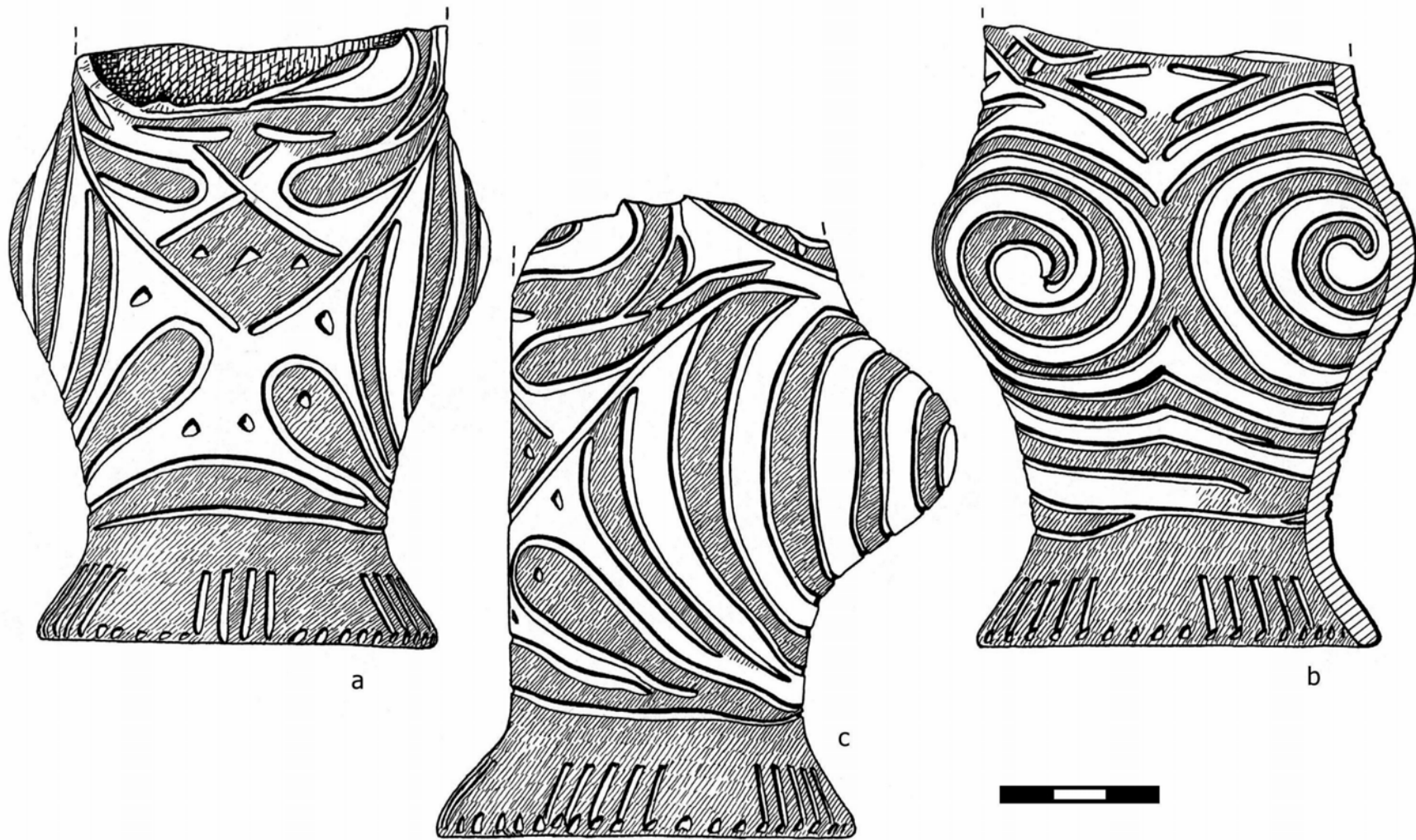

Fig. 1. Statuetă antropomorfă / *Antropomorphical statuete*

Fig. 2. Statuetă antropomorfă. / *Antropomorphical statuete.*

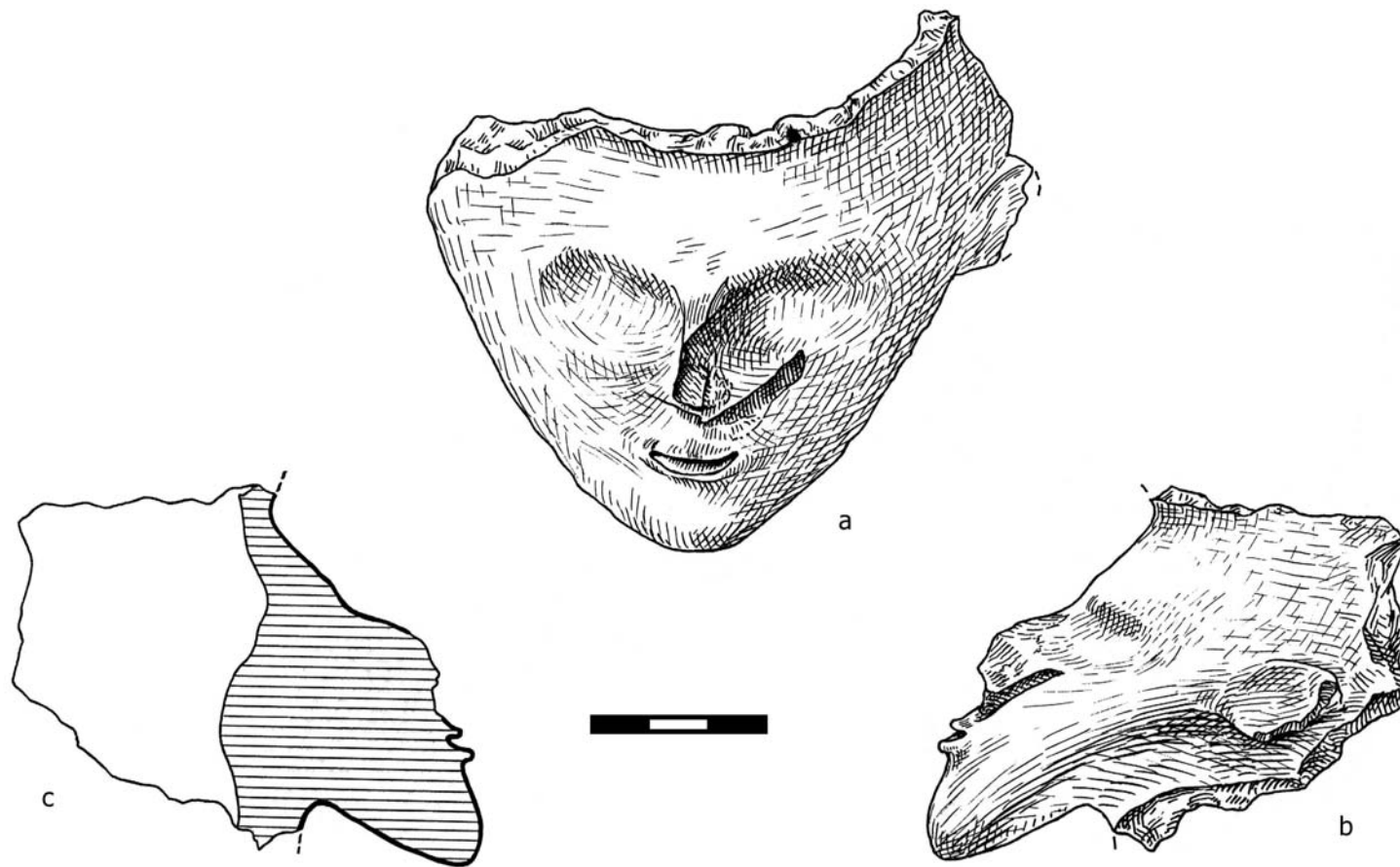

Fig. 3. Protomă antropomorfă. / *Antropomorphical protoma.*

Fig. 4. Protomă antropomorfă. / *Anthropomorphical protoma.*

Observații referitoare la plăcuțele rombice din lut descoperite în așezări Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei

Stănică PANDREA*

Résumé: *Plusieurs établissements Gumelnița du Sud de la Moldavie et du Nord-Est de la Muntenie ont livré des plaques rhombiques en argile. Ces pièces présentent une pâte de bonne qualité, leurs surfaces sont polies ou couvertes par engobe et décorées avec des motifs géométriques (cercles, arcs de cercles, rhombes, lignes zigzag) et parfois avec motifs cunéiformes. Les motifs décoratifs ne sont pas uniformes mais toutes présentent en communs un symbolisme unitaire.*

Le décor des plaques se déroule au tours d'un orifice central ou motif central et il est constitué d'une combinaison des plusieurs symboles dont on distingue celles solaires (cercles, motifs cunéiformes).

Sur les figurines anthropomorphes et zoomorphes ils ont incisé symboles rhombiques ou peut-être l'image des pendentifs rhombiques, mais ce fait doit être entendu comme une association entre la figurine et la signification du rhombe comme symbole. Ont est d'accord avec l'existence de pendentifs-amulettes en forme de rhombe, mais, a notre avis, les plaques rhombiques, n'ont joué que le rôle d'amulettes (ou pendentifs).

On soutien aussi l'idée que les plaques rhombiques en argile ont été exposées dans le cadre des rituels qui se déroulé en dehors du lieu de culte consacré.

L'apparition des plaques rhombiques en argile n'a été pas lie à une certaine phase culturelle ou étape chronologique mais ils sont caractéristiques pour la grande partie des établissements Gumelnița du nord-est de la Muntenie et du sud de la Moldavie.

La découverte des plaques rhombique en argile, à peu près identiques avec celles découvertes dans les établissements Gumelnița du nord du Danube, dans tell Drama - "Medžumekja", peut résoudre le problème d'encadrement chronologique de ce type de pièce. Ainsi, l'établissement Marica – Karanovo V du tell de Drama - "Medžumekja" appartient à la phase classique de la culture Marica, et le niveau Karanovo VI est plus ancien que les manifestation culturelles de Kodžadermen - Gumelnița du Nord-Est de la Bulgarie et de la Românie.

La présence de ces objets dans le Sud-est de la Bulgarie tant que dans la Nord-Est de la Muntenie et le Sud de la Moldavie est dû probablement a un courant culturel qui a l'origine dans l'aire culturelle Marica – Karanovo V du Sud-Est de la Bulgarie.

Mots clés: *Plaques rhombiques en argile, décor à valeur symbolique, objets employés dans le rite religieux ; pendentifs - amulettes ; figurines anthropomorphes et zoomorphes ; établissements Marica – Karanovo V du Sud-Est de la Bulgarie ; établissements du Nord-Est de la Muntenie et du Sud de la Moldavie appartenant à un horizon culturel Marica – Karanovo V du Sud-Est de la Bulgarie.*

Plăcuțele rombice din lut ars constituie o categorie de piese speciale, a căror valoare rezidă în calitatea de piese de cult, dar și în faptul că oferă câteva informații despre încadrarea cultural-cronologică a așezărilor în care au fost descoperite.

Până acum asemenea plăcuțe au fost descoperite în așezările Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, dar și în *tell*-ul de la Drama–*Medžumekja* (atât în nivelurile culturale Karanovo V, cât și în cele Karakovo VI).

I. Descrierea pieselor

1. Plăcuțele sunt din lut și au formă rombică. Diagonala mică este de 6–15 cm, iar diagonala mare variază între 11.5–19 cm. Cele mai multe dintre exemplarele descoperite la nordul Dunării sunt perforate, având fie un orificiu central cu $d = 1.4\text{--}1.6$ cm (*fig. 1/1-2, 4-6; 2/2, 6*), fie trei orificii dispuse pe diagonala mare, ale căror diametre sunt de 1 cm (*fig. 1/3; 2/1, 5*). Exemplarele descoperite în *tell*-ul de la Drama–*Medžumekja* (*fig. 3*) și două dintre cele descoperite în sudul Moldovei (*fig. 2/3-4*) nu sunt perforate. Grosimea variază între 1-1.6 cm. Toate plăcuțele sunt perforate în cele 4 colțuri.

2. Pasta este de bună calitate, arderea este completă, iar suprafețele sunt acoperite cu angobă roșie ori sunt lustruite (J. Lichardus, I. Iliev 1993, p.142, N. Harțușche, Fl. Anastasiu 1976, p.117, nr. cat. 215; I.T. Dragomir 1983, p.104; Natalia Skakun 1996, p.153).

3. Decorul reprezintă trăsătura cea mai importantă (și reprezentativă) a acestor piese.

a) Ca tehnici decorative întâlnim pictarea și incizia încrustată. La Drama și Lișcoteanca, decorul este pictat pe un fond angobat de culoare roșie (N. Harțușche, Fl. Anastasiu 1976, p.117, nr. cat. 215; J. Lichardus, I. Iliev 1993, p.142), iar la Nagornoe, pe o plăcuță decorul este pictat cu roșu pe fond negru lustruit (Natalia Skakun 1996, p.153). La Drama, Suceveni, Igești și Nagornoe piesele au decorul incizat și încrustat pe un fond lustruit (J. Lichardus, I. Iliev 1993, p.142; E. Comșa 1963, p. 19; I.T. Dragomir 1983, p. 104; Natalia Skakun 1996, p.153).

* Muzeul Brăilei, Belvedere 1, Brăila.

b) Motivele decorative nu sunt identice, dar au în comun reprezentarea unei simbolistici unitare:

- decorul se construiește în jurul orificiului central/ orificiilor centrale (*fig. 1; 2/2,6*) ori în jurul unui motiv principal, dispus la intersecția celor două diagonale și care reprezintă un cerc (*fig. 3/1, 3-4*), un romb (*fig. 2/3-4; 3/2*) ori o spirală (*fig. 3/3-4*);

- în jurul motivului central sunt incizate (ori pictate) linii sau benzi de linii care descriu romburi (*fig. 1/2; 2/3-5; 3/1,2*), arce de cerc (*fig. 1/1,4; 2/6*) ori linii dispuse în unghi ascuțit (*fig. 1/5; 2/1-2*); în cazul pieselor decorate cu arce de cerc ori linii dispuse în unghi, aceste motive sunt dispuse spre colțuri, lăsând în zona centrală a plăcuțelor o zonă liberă în formă de cruce (*fig. 1/1,4-5; 2/6*);

- în centrul pieselor se întâlnesc linii incizate, dispuse pe traseul diagonalelor și care formează motive cruciforme (*fig. 1/6; 3/3*).

II. Încadrare cultural – cronologică

Până în prezent, plăcuțe rombice s-au descoperit în așezările Gumelnița de la Lișcoteanca *Movila Olarului* (N. Harțușche, Fl. Anastasiu 1976, p.117, nr. cat. 215), Aldeni *Gurguiul Balaurului*, Drăgănești – Tecuci, Bolgrad (E. Comșa 1963, p.19), Stoicani, Suceveni (I.T. Dragomir 1983, p.104; *fig. 56/14; 57*), Igești, Dodești, Lățești, Bârlălești (G. Coman 1980 p.306; *fig. 7; 8/4*), toate situate la nord de Dunăre. Piese aproape identice cu cele descoperite în așezările gumelnițene sus-amintite au fost găsite și în nivelurile culturale Marica–Karanovo V și Karanovo VI din *tell*-ul de la Drama *Medžumekja* (J. Lichardus, I. Iliev 1993, p.142; *fig. 2-3*; J. Lichardus *et alli* 2000, p.72, 93, *fig. 16/1; 21/7-8*).

În ceea ce privește datarea și încadrarea culturală a plăcuțelor rombice din lut, se înregistrează următoarele opinii.

E. Comșa (1963, p.19) considera că plăcuțele rombice din lut "aparțin cu certitudine" fazei Drăgănești – Tecuci, dar și fazei Stoicani ale «aspectului cultural Aldeni II».

I. T. Dragomir (1983, p.104; 1996, p.13, 192) afirma la rândul său că "plăcuțele romboidale decorative" sunt "creații proprii specifice exclusiv aspectului Stoicani–Aldeni".

N. Harțușche a găsit plăcuța rombică în nivelul inferior de locuire de la Lișcoteanca *Movila Olarului*, datând-o în faza Gumelnița A₁, ca și nivelul de locuire unde a fost descoperită (N. Harțușche, Fl. Anastasiu 1976, p.117, nr. cat. 215; N. Harțușche 1987, p.10, 32; *fig.41/2*).

Plăcuțele rombice de lut descoperite în așezarea de la Nagornoe II au fost datate de către descoperitor în faza Gumelnița A₂ (Natalia Skakun 1996).

Datele de care dispunem sunt, oarecum, contradictorii și nu îngăduie o clarificare rapidă a problemei încadrării cultural – cronologice a plăcuțelor rombice de lut. Așa cum reiese din opiniile prezentate mai sus, piesele puse în discuție au fost descoperite fie în toate fazele «aspectului cultural Aldeni II/Stoicani - Aldeni» (E. Comșa 1963, p.19; I.T. Dragomir 1996, p.13, 192), fie în fazele Gumelnița A₁ și Gumelnița A₂ (N. Harțușche, Fl. Anastasiu 1976, p.117, nr. cat 215; Natalia Skakun 1996).

La rândul nostru, considerăm că plăcuțele rombice de lut nu apar numai într-o anumită fază culturală ori etapă cronologică, ci sunt caracteristice pentru majoritatea așezărilor gumelnițene din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, pe tot parcursul existenței acestora.

Este evident faptul că plăcuțele rombice de lut apar mai ales în așezările gumelnițene din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, astfel de piese nefiind descoperite, până acum, în așezări Gumelnița din sudul și vestul Munteniei.

Apariția acestor piese la extremitatea nordică a ariei culturale Gumelnița a determinat pe unii arheologi să le caute originea în medii culturale străine de cultura Gumelnița. Descoperirea unor plăcuțe rombice de lut, aproape identice cu cele găsite în așezările Gumelnița de la nordul Dunării, în *tell*-ul de la Drama *Medžumekja* este în măsură să lămurească problema încadrării cultural–cronologice a acestui tip de piese (*fig. 3*).

Așezarea Marica–Karanovo V din *tell*-ul de la Drama *Medžumekja* aparține fazei clasice a culturii Marica, fiind contemporană cu manifestările culturale Boian-Spanțov, Poljanica și Sava (J. Lichardus *et alli* 2000, p. 174). Nivelul cultural Karanovo VI din același *tell* este, la rândul său, mai timpuriu decât manifestările culturale Kodžadermen-Gumelnița din nord-estul Bulgariei și România (J. Lichardus *et alli* 2000, p. 177).

Descoperirile din *tell*-ul de la Drama *Medžumekja* arată că plăcuțele rombice găsite în așezările de la sudul Dunării, în ariile culturale Marica–Karanovo V și Karanovo VI, sunt mai vechi decât cele descoperite în așezările Gumelnița de la nordul Dunării. Prezența acestor piese în nord-estul Munteniei

și sudul Moldovei se datorează, foarte probabil, manifestării unui puternic curent cultural care își are originea în aria culturală Marica–Karanovo V din sud-estul Bulgariei (J. Lichardus, I. Iliev 1993, p.143).

III. Destinația și modul de utilizare a plăcuțelor rombice de lut

Forma plăcuțelor și faptul că ele sunt perforate la colțuri sunt indicii că aceste piese ar fi putut fi prinse cu un șnur.

Descoperirea în așezările de la Suceveni și Stoicani, a unor figurine antropomorfe și zoomorfe care au reprezentate în zona gâtului romburi încadrate de linii verticale (susceptibile de a fi imaginea unor astfel de plăcuțe), l-au determinat pe I. T. Dragomir să afirme că plăcuțele rombice de lut puteau să îndeplinească rolul unor pandantive (I.T. Dragomir 1983, p.104; idem 1996, p.192). Analizând forma și decorul plăcuțelor, același autor considera că motivele decorative sunt de fapt "simboluri solare", iar piesele sunt *pandantive* sau *plăci ornamentale* cu "un vădit caracter magico-religios strâns legat de cultul recoltelor bogate și al soarelui" (I.T. Dragomir 1983, p.104; idem 1996, p.13, 192).

N. Harțușche considera că piesa descoperită la Lișcoteanca *Movila Olarului* a fost utilizată la "practicarea unui ritual religios, legat de cultul soarelui" sau la "determinarea unor anumite perioade ale zilei sau ale anului și atunci a avut rolul de calendar-ceas" (N. Harțușche, Fl. Anastasiu 1976, p.117, nr. cat. 215).

J. Lichardus și I. Iliev au observat că imagini asemănătoare celor de pe plăcuțele rombice sunt incizate pe un vas zoomorf descoperit în *tell*-ul de la Kodžadermen și pe o figurină antropomorfă descoperită în *tell*-ul de la Russe, dar și faptul că decorul plăcuțelor are o valoare simbolică, ceea ce i-a determinat să afirme că plăcuțele rombice de lut sunt amulete cu un evident caracter cultic (J. Lichardus, I. Iliev 1993, p.141-142).

La rândul nostru, credem că este puțin probabil ca plăcuțele rombice de lut să fi avut doar un rol decorativ. Deși, până în prezent, asemenea piese nu au fost descoperite în sanctuare, caracterul de obiecte de cult le este conferit de decorul lor, care, în opinia noastră are o semnificație simbolică.

Considerăm că nu este întâmplător faptul că decorul celor mai multe plăcuțe rombice este construit în jurul unui cerc ori al unui motiv cruciform, care sunt considerate a fi simboluri solare (M. Eliade 1992, p. 64 – 66, 115, 273 – 275; idem 1994, p. 48 – 50). Ipoteza noastră se bazează și pe faptul că în cazul plăcuței descoperite la Lișcoteanca *Movila Olarului* (*fig. 1/1*), orificiu central este înconjurat de mici incizii, sugerând imaginea unui cerc solar înconjurat de raze.

În acest moment, nu putem descifra mesajul întregului ansamblu de imagini simbolice de pe plăcuțele rombice din lut, pentru că nu putem spune care era rolul simbolic îndeplinit de reprezentările spiralei și rombului. Foarte probabil, romburi și spirale aveau menirea de a întări și potența rolul motivului solar central (M. Eliade 1992, p. 155 – 156, 163 – 167, 308 – 309).

Nu negăm posibilitatea ca în preistorie să fi fost utilizate pandantive și amulete de formă rombică. Credem însă că plăcuțele rombice din lut erau prea mari și destul de fragile ca să fie utilizate mai ales ca pandantive – amulete. Existența unor figurine antropomorfe feminine care au incizate pe ele romburi (ori chiar imaginea unor pandantive rombice) nu înseamnă că, automat, plăcuțele rombice erau pandantive – amulete. În opinia noastră, reprezentarea unor pandantive ori simboluri rombice pe unele figurine antropomorfe feminine trebuie înțeleasă ca o asociere între figurina respectivă și semnificația rombului ca simbol (M. Eliade 1992, p. 157). Iar în sprijinul afirmației noastre prezentăm alte două figurine antropomorfe, care au reprezentate imagini rombice, aproape identice cu cele de pe plăcuțe, în zona abdomenului (*fig. 4/1-2*). Foarte probabil, astfel de figurine care au reprezentate pe ele simboluri rombice, erau folosite în cadrul unor ritualuri religioase ori mitologice legate de cultul fertilității (M. Eliade 1992, p. 157)

Nu excludem ipoteza conform căreia plăcuțele erau folosite în cadrul unor ritualuri care nu se produceau în locuri sacre consacrate (sanctuare, temple, altare).

IV. Concluzii.

Din datele prezentate mai sus reiese că plăcuțele rombice de lut erau obiecte folosite în cadrul unor ritualuri religioase ori mitologice.

Cele mai vechi plăcuțe de lut au fost descoperite în *tell*-ul de la Drama *Medžumekja* și aparțin nivelului cultural Marica-Karonovo V, care precede nivelul cultural Karanovo VI (Gumelnița–Kodžadermen). Prezența lor și în așezări Gumelnița din sudul Moldovei și nord-estul Munteniei poate fi explicată prin manifestarea unui curent cultural, al cărui punct de pornire este aria culturală Marica–Karanovo V din sud-estul Bulgariei.

Oricât de sceptici am fi, trebuie să acceptăm ideea că apariția unor obiecte de cult în zone geografice diferite, nu se datorează numai exercitării unor influențe culturale. Plăcuțele rombice de lut

au ajuns în sudul Moldovei și nord-estul Munteniei datorită unor oameni care le utilizau în cadrul unor ritualuri. Faptul că aceste piese nu au fost descoperite în aria culturală Boian–Poljanica (contemporană și învecinată cu aria culturală Marica-Karanovo V) și nici în așezări Gumelnița din sudul și vestul Munteniei este un alt argument în favoarea ideii că plăcuțele rombice de lut sunt aduse la nordul Dunării de către o populație care vine din sudul fluviului.

Dacă prezența unor vase ceramice de tip Marica–Karanovo V în așezări Gumelnița A₁ din sudul Moldovei și nord-estul Munteniei, pe care am evidențiat-o cu alte ocazii, a fost explicată de către arheologii sceptici prin exercitarea unei influențe culturale, existența acestor piese de cult vine să confirme, o dată în plus, opinia mai veche a lui Vl. Dumitrescu, conform căreia la nașterea marelui complex cultural Gumelnița–Kodžadermen–Karanovo VI au participat, în egală măsură, populația din ariile culturale ale Boian–Poljanica și Marica-Karanovo V (Vl. Dumitrescu 1963, p.61-63).

Bibliografie:

- V.S. Bejlekči 1978: Bejlekči V. S. *Ranij eneolit niziv'ev Prutai i Dunai*, Kișinev, 1978.
- G. Coman 1980: Coman G. *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980.
- E. Comșa 1963: Comșa E. *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II*, în *SCIV* 14, 1, 1963, p. 7–32.
- I.T. Dragomir 1983: Dragomir I. T. *Eneoliticul din sud – estul României. Aspectul cultural Stoicani – Aldeni*, București, 1983.
- I.T. Dragomir 1996: Dragomir I. T. *Monografia arheologică a Moldovei de sud*, I, (*Danubius* 16), Galați, 1996.
- Vl. Dumitrescu 1963: Dumitrescu Vl. *Originea și evoluția culturii Cucuteni – Tripolie (I)*, în *SCIV* 14, 1, 1963, p. 51–78.
- M. Eliade 1992: Eliade M. *Tratat de istorie a religiilor*, București, 1992.
- M. Eliade 1994: Eliade M. *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul religios*, București, 1994.
- N. Harțuche, Fl. Anastasiu 1976: Harțuche N., Anastasiu Fl. *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila, 1976.
- J. Lichardus, I. Iliev 1993: Lichardus J., Iliev I. *Tonamulette aus Drama und das Problem der nördlichen Einflüsse in der Kupferzeit an der unteren Tundža*, in *Praistoričeski nahodki i izsledadvanija. Sbornik v pamet na prof. Georgi I. Georgiev*, Sofia, 1993.
- Lichardus et alli 2000: Lichardus J., Fol A., Getov L., Bertemes Fr., Echt R., Katinčarov R., Iliev I., 2000 *Forschungen in der Mikroregion von Drama (Südostbulgarien)*, Bonn, 2000.
- Natalia Skakun 1996: Skakun Natalia *New excavation of a neolithic settlement in the Lower Danube region*, în vol. *Cucuteni aujourd'hui*, Piatra Neamț, *BMA* 6, p. 141-158.

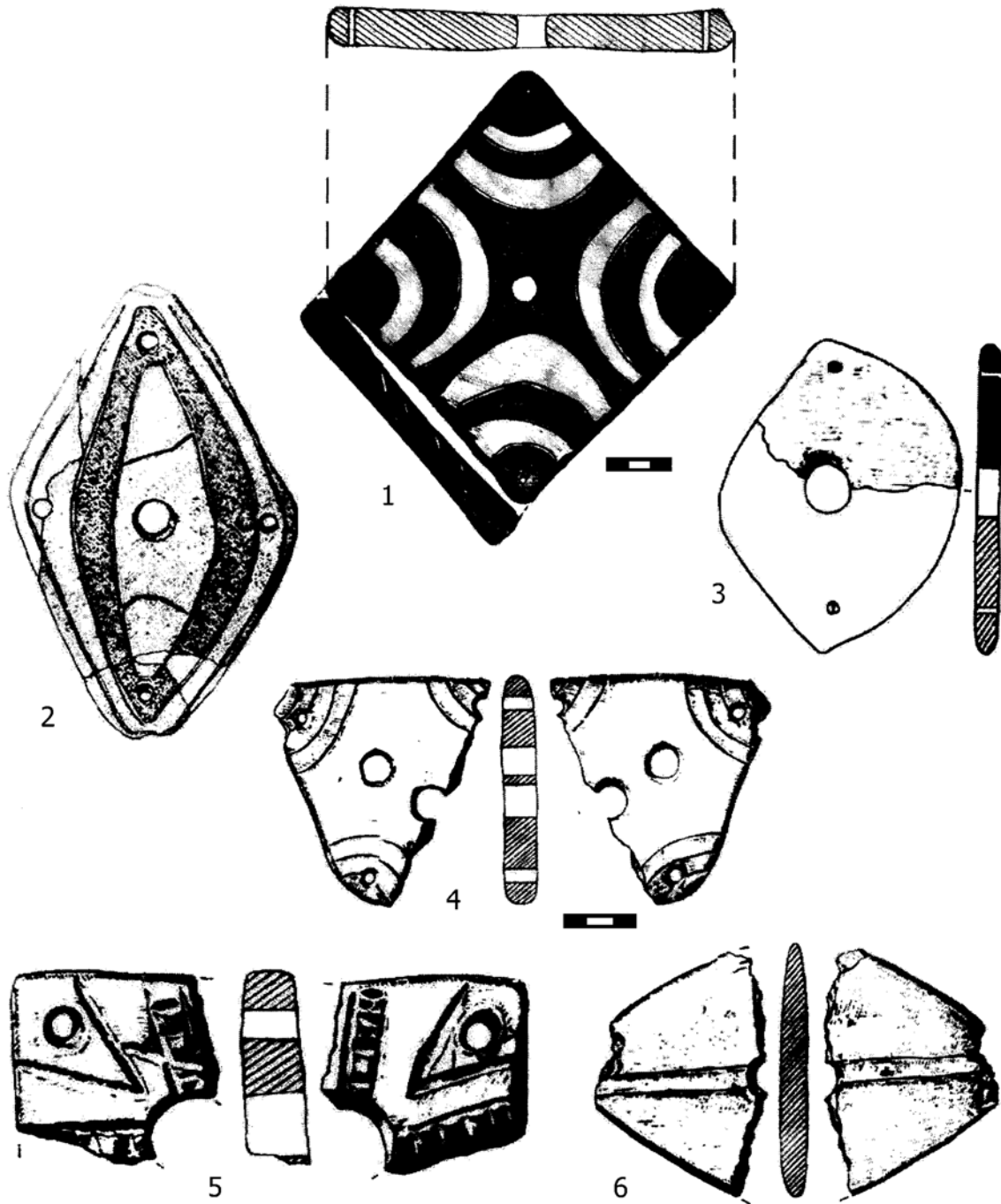

Fig. 1. Plăcuțe rombice din lut. / *Plaques rhombiques en argile.*

1. Lișcoteanca *Movila Olarului*; 2. Stoicani; 3. Vulcănești; 4-6. Nagornoe.

(1. *apud* N. Harțuche, Fl. Anastasiu 1976; 2. *apud* I.T. Dragomir 1983; 3. *apud* V.S. Bejlekči 1978; 4-6. *apud* Natalia Skakun 1996).

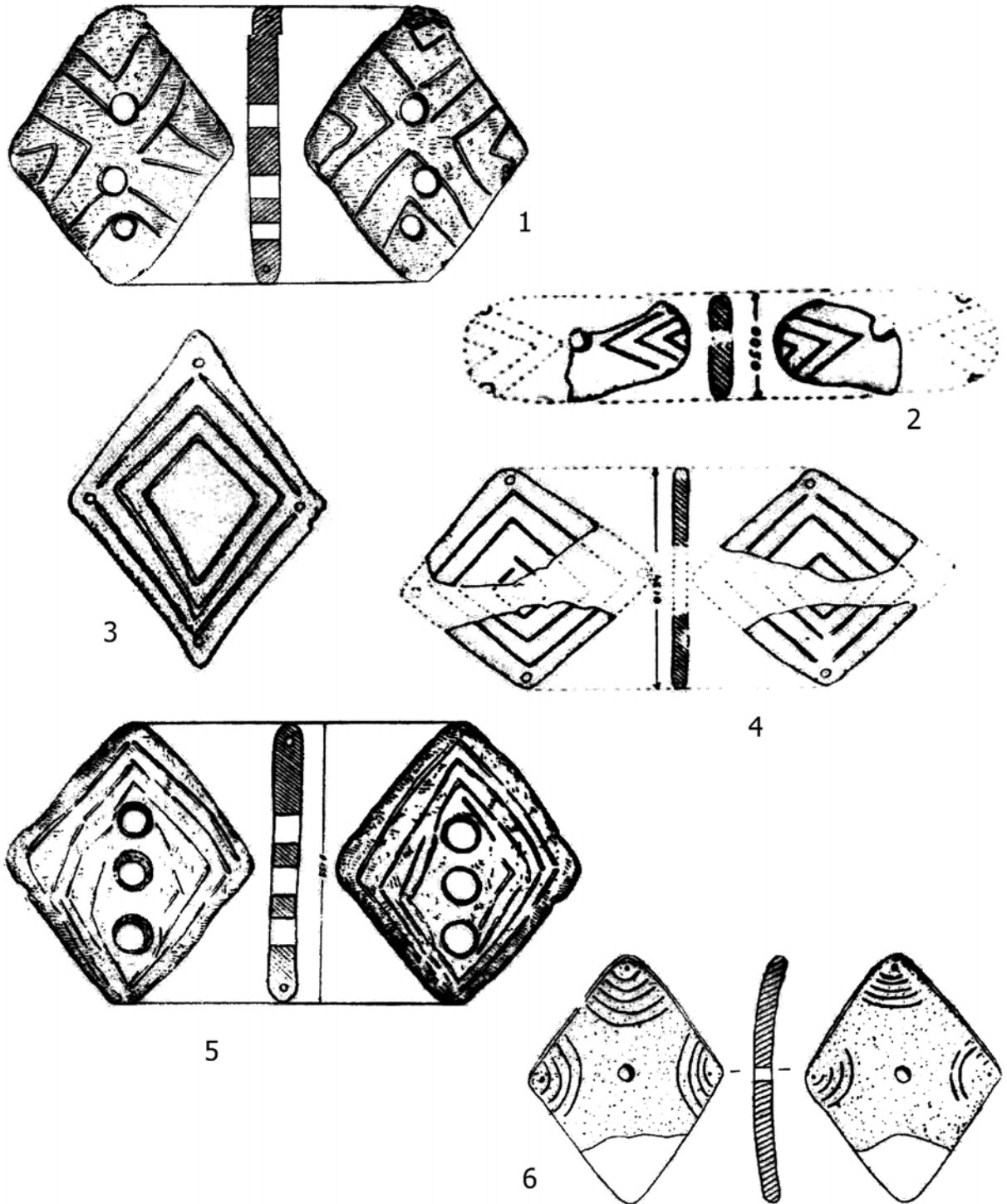

Fig. 2. Plăcuțe rombice din lut. / *Plaques rhombiques en argile.*
1-2. Bârlălești; 3-4. Dodești; 5. Igești *Scândureni*; 6. Lățești.
(1-2, 4-5 *apud* I.T. Dragomir 1983; 3, 6 *apud* G. Coman 1980).

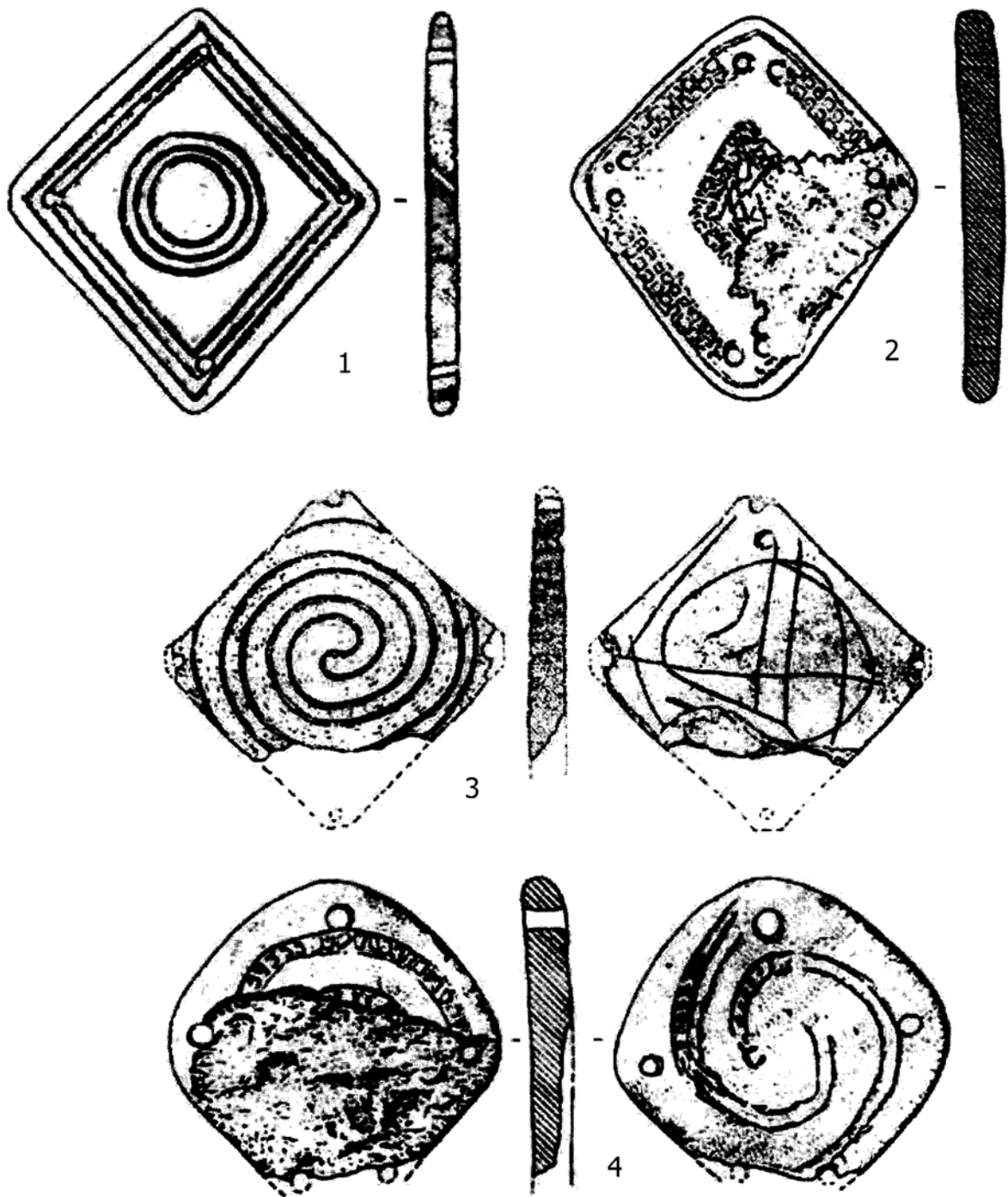

Fig. 3. Plăcuțe rombice de lut. / *Plaques rhombiques en argile.*
1-4. Drama Medžumekja (nivelul cultural Marica - Karanovo V).
(1-4 *apud* J. Lichardus, I. Iliev 1993).

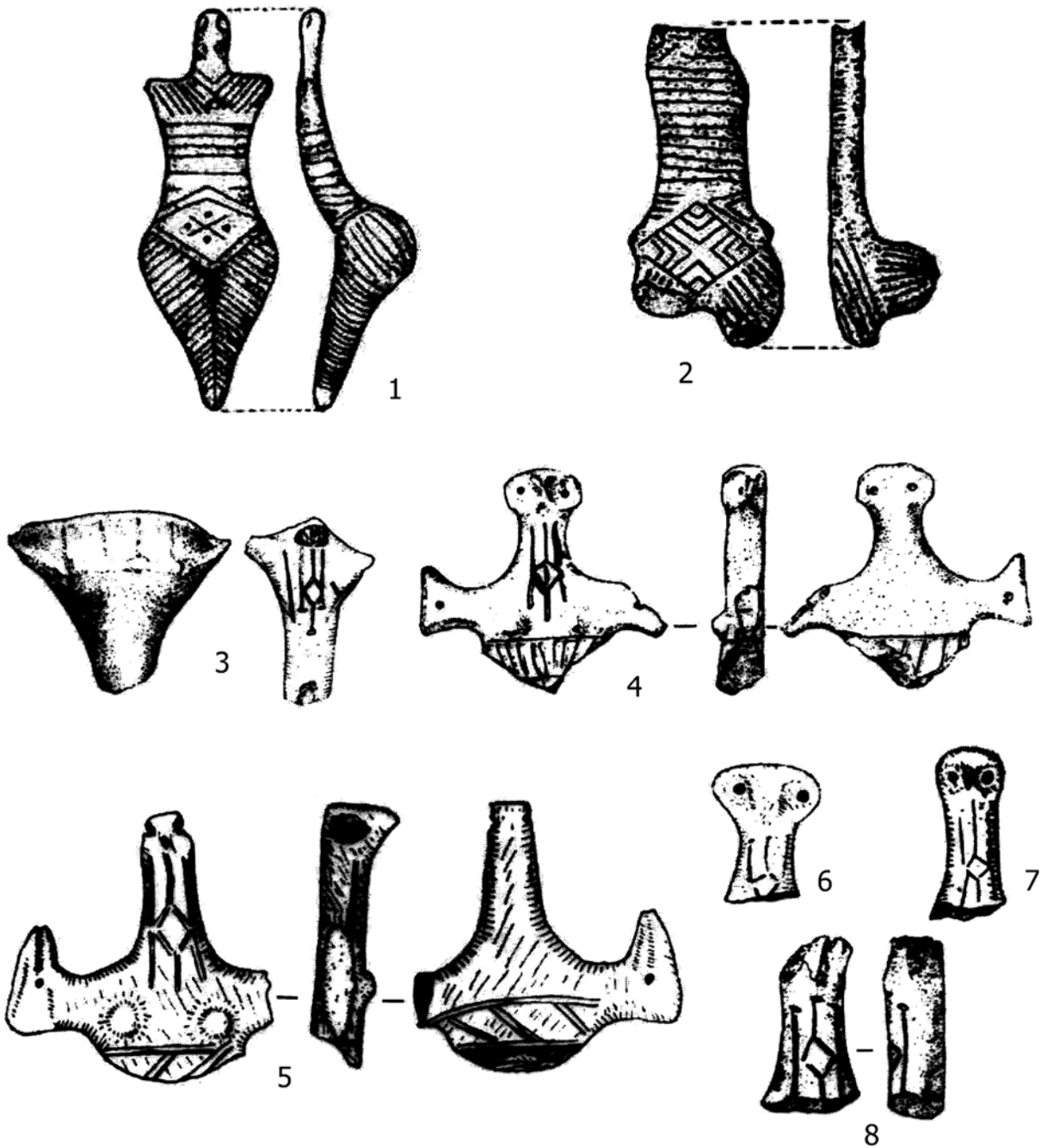

Fig. 4. Figurine care au incizate pe ele simboluri rombice. / *Figurines qui ont été incisées avec des symboles rhombiques.*

1. Igești Scândureni; 2. Tăcuta; 3-8. Suceveni.
(1-2 *apud* G. Coman 1980; 3- 8 *apud* I.T. Dragomir 1983).

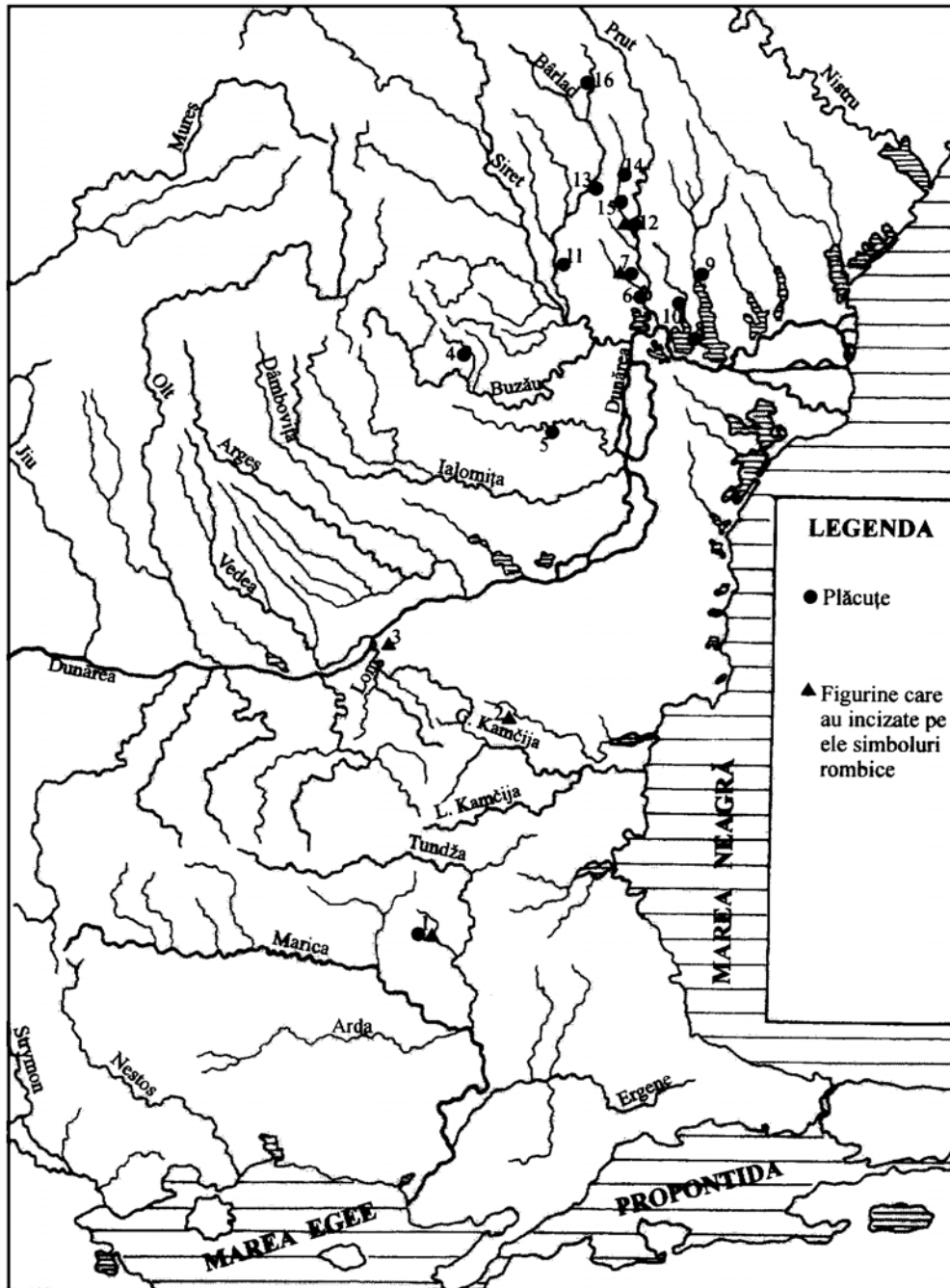

Fig. 5. Repartiția geografică a plăcuțelor rombice din lut și a figurinelor care au incizate pe ele simboluri rombice.
La repartition géographique des plaques rhombiques en argile et des figurines qui ont été incisées avec des symboles rhombiques.

1. Drama *Medžumekja*; 2. Kodžadermen; 3. Russe; 4. Aldeni *Gurguiul Balaurului*; 5. Lișcoteanca *Movila Olarului*;
6. Stoicani; 7. Suceveni; 8. Nagornoe; 9. Bolgrad; 10. Vulcănești; 11. Drăgănești Tecuci; 12. Igești *Scândureni*;
13. Dodești; 14. Bârlălești; 15. Lățești; 16. Tăcuta.

Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-*tell* de Luncavița (dép. de Tulcea).

Cristian MICU*
Michel MAILLE**

Rezumat: După patru decenii de când pe *tell*-ul de la Luncavița-Cetățuia au fost întreprinse primele săpături arheologice, în 1998 cercetările au fost reluate.

Autorii realizează o descriere a celor mai importante rezultate obținute după trei ani de săpături (1998-2000). Sunt prezentate, de asemenea, detalii în ceea ce privește metodele de săpătură și de înregistrare, locuințele, zonele de deșeuri menajere, ceramica, uneltele etc.

Cuvinte cheie: eneolitic, Gumelnița A2, locuințe.

Le cadre général

L'établissement-*tell* de Luncavița (le point *Cetățuia*, à 4 km sud de l'actuelle localité Luncavița, département de Tulcea) est placé au bord d'une terrasse à proximité de la vallée du ruisseau Luncavița, située pratiquement à la limite estique des Monts Măcin, sous-division morphostructurale très distincte dans le cadre de la Plateforme du Dobroudja du Nord (pl. I). La différence de niveau entre le point „0” établi à la surface du *tell* et la base de celui-ci dans la zone de sud est de 5.14 m, tandis que la différence entre le point ci-dessus mentionné et la zone marécageuse vers le nord est 16.12 m (pl. II).

Cadre naturel actuel

Du point de vue phisico-géographique les Monts Măcin (dans la superficie desquels nous avons intégré la zone Luncavița) se situent entre 28°07' et 28°27' longitude estique, respectif 45°01' et 45°21' latitude nordique.

Le massif hercinique de Măcin est formé de surins cristallins épi- et mésométamorphiques de roches sédimentaires paléozoïques transpercée de massifs granitoïde, engendrant un relief de type alpin. Celui-ci domine la basse prairie du Danube constitué d'un sommet principal - Greci (à la cime Tutuiatul, 467 m) de laquelle se détache vers le nord et l'ouest une série de cimes secondaires et collines isolées qui clôturent les golfes dépressionnaires, largement ouverts vers la prairie du Danube (N. Popescu 1982, p. 753-754). Les altitudes extrêmes varient entre 7 et 467 m, représentant la plus haute zone du Plateau Dobrougeen.

Situés dans un climat continental-modéré (I. Popescu-Zeletin 1971, *passim*) les Monts Măcin sont caractérisés par des moyennes annuelles de températures entre 9°C et 10.8°C respectifs des précipitations entre 480 mm et 600 mm, étant les plus arides de la Roumanie.

Du point de vue biogéographique la zone représente la limite nordique de la partie subméditerranéenne de la Péninsule Balkanique, constituant une unité distincte de la province floristique macedo-tracique (Gh. Dihoru, N. Doniță 1970). Aux environs du *tell* énéolithique il a été identifié le type de bois hêtre-chaume dobrogéen. Sa couche arborescente est formée de hêtres (*Fagus sylvatica*, *Fagus taurica*) en proportion de 50%, *Carpinus betulus* - 40%, *Tilia Tomentosa* - 10 % (C. Dămăceanu 1964; Gh. Mohan *et alii* 1993). La couche herbeuse est dominée de *Carex pilosa* et à petite mesure de *Asperula odorata*.

L'historique des recherches

La plus ancienne mention sur le *tell* de Luncavița appartient à Pamfil Polonic qui, entre les années 1892-1898, a entrepris des recherches de surface le long du Danube, ayant pour objectif la détermination des caractéristiques des fortifications du vieux limes romain. Au printemps de l'année 1898 on a effectué des recherches aussi sur l'établissement-*tell*, et à cette occasion a été réalisé une esquisse et une description détaillée du lieu (E. Comșa 1971, p. 11, noté 1).

Une information sommaire sur des découvertes fortuites de la zone Garvăn-Luncavița a été faite en 1910 par C. Moisil (C. Moisil 1910, p. 174) qui signalait à proximité de la dernière localité la présence de certains objets préhistoriques. Cette dernière précision, très vague, ne peut pas être mise avec certitude en liaison avec l'établissement-*tell* du lieu *Cetățuia*, les recherches ultérieures signalant dans la zone Luncavița des objectifs archéologiques appartenant au Paléolithique, au Mésolithique (Al.

* I.C.E.M. Tulcea, str. 14 Noiembrie 3, Tulcea.

** Association pour la Sauvegarde du Patrimoine Archéologique Aveyronnais. France.

Păunescu 1999, p. 69-70), à l'Énéolithique (E. Comșa 1953; P. Hașotti, Elena Lăzurcă 1989 p. 45), à l'Âge du Bronze (I. Vasiliu 1995a; idem 1995b) et à la première âge du fer (E. Comșa 1953).

Les informations cessent d'apparaître dans les ouvrages de spécialité jusqu'au début des années '50 du XX-ième siècle, quand, dans le cadre du programme de recherches de la cité médiévale de Garvăn-Dinoțeția, il a été inscrit aussi la réalisation de sondages dans l'établissement-*tell* de Luncavița (E. Comșa 1952; idem 1962). Quoique sommaires (à Luncavița, au côté sud de l'établissement deux sections-sondages de 10x2 m, respectif 8x3 m, ont été tracées et fouillées). Les recherches réalisées par E. Comșa ont mis en évidence quelques observations intéressantes qui ont conduit finalement à la rédaction d'une certaine hypothèse de travail:

- l'espace destinée au futur habitat énéolithique était séparé du reste de la terrasse par deux fossés considérés comme étant le résultat d'une intervention anthropique. En partant de cette affirmation il se posait le problème de leur situation dans le temps, tout en soulignant qu'il n'est pas impossible qu'au moins l'un des deux ait été contemporain au *tell* (sur la surface du *tell* auraient été aussi identifiés des fragments appartenant à l'Âge du Bronze, à la première âge du fer et un cimetière médiévale);

- la couche culturelle énéolithique, d'une épaisseur approximative de 3.50 m a été divisée en six niveaux d'habitation, marqués par les restes des habitations de surface, incendiés ou non incendiés, et par les foyers qui sont en dehors d'eux;

- du point de vue culturel, le matériel archéologique découvert s'encadrait dans un segment du complexe culturel Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI.

Un nouveau programme de recherches a démarré depuis 1998. Les motifs qui ont déterminé cette décision sont le résultat d'une évaluation détaillée du potentiel archéologique, encore non exploité, de la zone. On peut dire que jusqu'à ce moment il aurait été accumulé très peu d'éléments qui auraient pu contribuer à l'esquisse d'une image cohérente concernant l'évolution du néo-énéolithique dans le nord du Dobroudja. Il est vrai qu'après plusieurs campagnes de fouilles quelques établissements ont pu être partiellement l'objet de recherches (Elena Lăzurcă 1995), et dans un cas même tout un établissement - Carcaliu (Elena Lăzurcă, 1984), appartenant au complexe culturel Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, mais la systématisation des données enregistrées s'est concrétisée, par des motifs plus ou moins objectifs, dans la majeure des cas par de simples rapports de fouilles.

L'analyse des observations exposées ci dessus a conduit à l'initiation d'un programme de recherches complexes sur le *tell* de Luncavița (au fait le seul établissement de ce type identifié jusqu'à présent au nord-ouest du Dobroudja), qui va permettre l'étude et la connaissance de l'évolution des communautés humaines qui se sont succédées sur ce lieu, les relations établies par celles-ci avec le milieu environnant et les modalités d'utilisation et d'administration des ressources naturelles disponibles. À tout cela s'ajoute les progrès réalisés les dernières années dans les méthodes de recherches, enrichies en spécial par l'apport des études interdisciplinaires.

Les méthodes de fouilles et d'enregistrement

En tout début il a été établi que ceux-ci doivent être en concordance avec l'un de nos objectifs majeurs, notamment la réalisation d'une recherche archéologique qui pourrait être élargi à n'importe quel moment à la surface, précise de point de vue de méthodes d'enregistrement et d'analyse dans le cadre d'un programme à long terme.

Toute l'étendue du *tell* a été partagée en quatre grandes surfaces. À présent, notre attention est concentrée sur la surface notée conventionnellement SI, qui se situe dans la moitié est. Ce choix a été fait tout au moins pour deux motifs:

- elle est la plus proche des sources d'eau;
- elle a été peu affectée par les interventions postérieures à l'Énéolithique.

Il faudrait préciser qu'initialement, on a avancé l'idée de recherches intégrales de premier niveau d'habitation (supérieur) de l'établissement, noté conventionnellement NI. La première campagne de recherches a prouvé que celui-ci n'a pas été si bien conservé dans le temps (spécialement à cause des interventions anthropiques) de sorte qu'il puisse offrir une image complète, existant le danger d'obtenir de fausses évaluations dans l'analyse des données archéologiques. En conséquence, il a été convenu de continuer les recherches à la surface SI jusqu'au sol stérile du point de vue archéologique, tout en observant qu'en profondeur la couche culturelle se présente de plus en plus mieux conservée. Dans les autres surfaces se réalisent des sondages sédimentologiques ayant comme objectifs principaux la compréhension du mode de formation du *tell* et la relation établie avec le milieu environnant.

Pour un meilleur enregistrement planimétrique et stratigraphique, la surface SI a été divisé en secteurs de 6x6 m, avec de profils stratigraphiques de 0.50 m entre eux (qui seront fouillés à leur tour à mesuré que recherche avance en profondeur), au dessus de tout ceux-ci étant superposé un carroyage de 2x2 m.

La nécessité d'établir une évidence plus précise de toutes traces détectables des activités humaines (et pas celles-ci seulement) de l'établissement, a déterminé l'adoption d'un système d'enregistrement par unités stratigraphiques (numérotées et descriptionnées avec attention, intégrées dans un système basé sur les rapports antériorité et postériorité) complété avec le classique, basé sur l'existence des complexes archéologiques.

L'analyse de toutes les données enregistrées permettra la reconstitution de la chronologie interne de chaque activité évidenciée dans la succession générale de l'établissement-*tell*.

La méthode d'enregistrement appliquée ne constitue pas une nouveauté pour les recherches en Roumanie. Celle-ci a été pour la première fois appliquée sur un site préhistorique de ce pays à Hârsova-*tell*, étant adaptée ensuite sur chaque objectif archéologique en fonction des réalités locales (Silvia Marinescu-Bîlciu 1997 p. 36; Silvia Marinescu-Bîlciu *et alii* 1989, *passim*).

Principaux résultats des recherches

Dans le cadre de cet article nous ne nous sommes pas proposés de faire la présentation détaillée des résultats des recherches dans le cadre de l'établissement de Luncavița, essayant de nous limiter à formuler certains considérations générales, à caractère préliminaire. Cette direction est imposée par l'état actuel des recherches qui se situe au moment d'évaluation des principales directions vers lesquelles la recherche peut être orientée et des possibilités réelles qu'offre l'établissement.

Dans le cadre de l'établissement notre attention a été orientée vers deux zones d'intérêt:

1. les complexes d'habitation de la surface SI;
2. le sondage stratigraphique de la zone sud-ouest de l'établissement

1. Dans le cadre de cette zone ils ont été effectuées des recherches, partiellement, sur trois habitations et une zone de concentration des déchets ménagers.

Habitation n° 1 (noté conventionnellement L1). Elle a été mise en évidence dans les secteurs 1, 2, 7, 8 (pl. III-IV) sur une superficie de 46.75 m² approximativement. Son orientation est de nord-est - sud-ouest (une faible inclinaison sud-nord, qui est au fait aussi la direction de l'inclinaison du niveau d'habitation supérieur - NI), forme approximativement rectangulaire.

La microstratigraphie de cette habitation s'est avérée être suffisamment intéressante (dans les conditions où les interventions anthropiques ont affecté d'une certaine mesure la partie supérieure du niveau d'habitation). Initialement un premier niveau de destruction a été mis en évidence (résultat d'un violent incendie), formé de fragments de glaise brûlée ayant plutôt la forme de plaques, parmi lesquelles ont apparu de nombreux fragments de céramiques. L'orientation de ce niveau des secteurs 1, 7, 8, partiellement le secteur 2, nous détermine d'avancer l'hypothèse de l'effondrement des murs, dans cet espace, dans la direction est-ouest. Dans le secteur 2, on a observé en outre l'effondrement d'une partie du mur sudique vers le sud-est.

La structure du deuxième niveau de destruction s'est avérée être plus complexe. Sa partie supérieure contient des fragments de glaises de dimensions plus grandes, pour qu'au fur à mesuré que nous nous rapprochions du niveau du plancher elles sont remplacées par un sédiment à couleur châtain, mélangé de petits granules de glaises brûlées. L'inventaire de l'habitation, situé en grande partie en position secondaire, a été retrouvé pratiquement sur toute la surface fouillée, d'évidentes concentrations s'observant dans les zones nord et ouest du secteur 2 et la moitié nord du secteur 8. L'existence de quelques fragments de céramiques au dessus des restes de murs dans la zone est de l'habitation peut être mis au compte des interventions postérieures à l'habitat néolithique ou peut être expliquée par la présence de quelques vases qui se trouvent en dehors L1.

Quelques précisions liées à la structure des murs de l'habitation sont à notre avis nécessaires. Il paraît de plus en plus évident que la structure de résistance de l'habitation était réalisé en pilotis (en général de petites dimensions, dans le cas des empreintes relevées sur des fragments de murs étant enregistrés de diamètres qui varient entre 5 et 12 cm), et des planchers (les plus souvent utilisés, ayant des largeurs qui varient entre 5 et 12 cm) qui avaient dans la majorité des cas la même orientation (il paraîtrait verticale). À ceux-ci s'est accumulée une couche consistante d'argile, mélangée à une considérable quantité de matière végétale quelque fois superficiellement broyée (peu

de traces de verges ont été observées). Sur la surface des fragments conservés d'éventuelles reconstructions des murs n'ont pas été constatées.

Le dégagement du niveau de destruction a permis la fouille, partielle, du niveau d'occupation de l'habitation. Le seul aménagement intérieur identifié jusqu'à présent est la foyer, situé dans la moitié sud de L1. L'état de conservation de ce complexe est assez mauvaise, à tel point qu'on ne peut offrir que des données incomplètes en ce qui concerne la forme (peut être rectangulaire) et ses dimensions (la surface fouillée mesuré approximativement 1x0.75 m). Les modalités de réalisation paraît-il ont été assez simple, la plaque foyère, représenté par une mince couche d'argile (1-2 cm d'épaisseur) appliqué directement sur le sol, étant entouré d'un parois (réalisé par un mélange d'argile et de matière végétale menue broyée), en grande partie détruit au temps des fouilles. L'état avancé de détérioration, corroborée avec la présence de vases brûlés secondaire, à des températures extrêmement élevées, pourraient indiquer un points possible d'initiation de l'incendie qui a contribué à la destruction L1.

Les observations faites au niveau occupationnel, concernant l'inventaire (assez riche) de l'habitation, ont confirmé la concentration de celui-ci autour du foyer (fragments de céramique, d'ossement) et à la moitié nord du secteur 8 (vases céramiques, poids en argile, outils en pierres, plastiques) déjà signalé au niveau de la destruction (dans ces deux points avaient été enregistrés le plus grand nombre d'outils de silex et de déchets d'usinage).

Au coin sud-est de l'habitation ont été observées quelques plaques de pierres situées paraît-il en position secondaire, dont la liaison directe avec ce complexe demeure incertaine.

Reste à établir aussi le rapport entre L1 et le complexe C7 situé vers le sud, qui contient, paraît-il, les restes d'une activité domestique extérieure (vases céramiques, os, cornes, outils en pierre, rarement des déchets d'usinage du silex, pierres).

Habitation n° 2 (noté conventionnellement L2). Elle a été identifiée dans les secteurs 7, 13 (pl. VI-VII), approximativement à 1 m ouest de L1. Habitation, d'orientation inclinée semblable à celles de L1, elle avait paraît-il une forme rectangulaire, sa destruction étant approximativement 5.25x3.50 m. Sa destruction est intervenue à la suite d'un incendie, pas si violent que celui de L1, qui a affecté beaucoup plus sa moitié sudique. Pour cette raison la structure du niveau de destruction est plus ou moins différente. Si dans le secteur 7 et à la périphérie sud du secteur 13 de petits fragments de glaise incendiée et des fragments céramiques (et cette fois-ci on a observé des cas où quelques fragments céramiques se superposent aux restes des murs) ont été découverts, dans la plus grande partie du secteur 13 est apparu un sédiment fin associé à de fragments céramiques, pierres, os, outils de silex.

L'analyse des fragments de glaises, dont l'état de conservation est précaire, ne nous permet pas une reconstitution fidèle des modalités de réalisation de la partie supérieure de l'habitation. Cependant quelques détails nous indiquent un système semblable à celui décrit dans le cas L1.

Le dégagement du niveau de destruction a conduit à l'appréhension, dans le cadre du niveau occupationnel, de certains détails concernant l'organisation interne de l'espace intérieur. On a fouillé jusqu'à présent un seul aménagement intérieur - un foyer placé au coin nordique de l'habitation, semblable comme mode de réalisation au complexe similaire de L1 (pourtant d'éventuels restes de parois n'ont pas été observés) se trouvant dans un état de détérioration avancée.

Un complexe bien individualisé a été identifié et fouillé sur le côté est de L2. Elle représente une zone relativement bien conservée, ayant en composition nombreux vases céramiques, os (quelques-uns en connexion anatomique), outils de silex, pierre (l'analyse des données du niveau de destruction a mis en évidence la concentration des outils de silex et pierre exactement dans cette zone), Ces détails peuvent contribuer, dans la mesuré d'une correcte interprétation des situations surprises en contexte archéologique bien défini, à la délimitation des espaces à destinations précises, tant à l'intérieur de l'habitation qu'en dehors de celui-ci (si ces espaces existaient réellement).

Et dans le cas L2, cette fois-ci au côté nord -est, quatre pierres à coup sur en position originale ont été découvertes, situées en état brut ou usiné (l'une de celles-ci représente au fait un fragment de meule), qui délimitaient l'espace intérieur de l'habitation. Dans l'état actuel des recherches nous ne pouvons émettre que l'hypothèse de l'utilisation de celles-ci dans la structure des murs de l'habitation.

Il est difficile en ce moment d'établir la destination exacte de L2 dans le cadre de l'établissement de Luncavița, plus précisément si elle représentait une simple annexe de L1 ou une construction indépendante.

Dans l'approche immédiate des deux habitations, située dans un rapport stratigraphique de contemporanéité partielle avec ceux-ci et occupant approximativement toute la superficie du secteur 1, se trouve une partie d'une vaste zone de concentration des déchets ménagers, notée conventionnellement C2 (pl. V). Jusqu'à l'état actuel des recherches, à la base de l'analyse de ses structures internes, on a pu délimiter quatre étapes de sédimentation des restes ménagères. Ceux-ci sont arrangés dans l'espace suivant une pente inclinée du sud au nord et de l'ouest à l'est. Leur dégagement partiel a conduit à la découverte des restes d'une habitation (noté conventionnellement L4) à la périphérie nord du secteur qui aurait servi parait-il après sa désaffectation, juste une zone de concentration des déchets ménagers. Si dans le cadre des recherches futures on pourrait prouver cette hypothèse, nous aurons du fait la confirmation de certaines découvertes des tells appartenant à l'aire du complexe culturel Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, qui ont indiqué tout juste comme dernière phase dans l'évolution d'une habitation, l'utilisation de son espace à des buts différents de la voie initiale (D. Popovici, Y. Rialland 1996, p. 30-31).

2. Le sondage stratigraphique de la zone sud-ouest de l'établissement (noté conventionnellement Son. 1) a été réalisé dans l'idée de comprendre le mode de formation du *tell* et d'établir la relation existante entre celui-ci et le milieu immédiatement environnant. Le sondage a été remplacé à 22 m sud-ouest du point „0” de l'établissement, ayant des dimensions de 8x2 m. Les résultats obtenus après ses fouilles sont très intéressants et peuvent être résumés de la manière suivante:

- à sa surface on a identifié un seul niveau d'habitation. L'une des hypothèses qui peuvent être avancées en ce moment, tenant compte aussi des informations offertes des recherches plus anciennes de Luncavița qui indiquaient la présence de six niveaux d'habitation à la périphérie sud de la terrasse sur laquelle s'est formé le *tell*, est que durant une phase finale d'habitation, la communauté a élargi son espace destiné à bâtir diverses constructions aussi vers la zone sud-ouest. Reste à établir la destination initiale de celle-ci (si celle-ci existait réellement);

- sur une superficie d'approximativement 11m² on a identifié et fouillé l'habitation n° 3 (noté conventionnellement L3). Son orientation parait être approximativement nord-sud, étant observée une faible inclinaison vers le sud-ouest (pl. VIII; IX/1). Au niveau microstratigraphique (pl. IX/2) ont pu être surpris: a) une possible couche d'abandon (très affecté par les interventions anthropiques); b) le niveau de destruction de L3 (qui n'est pas le résultat de l'action d'un incendie); c) trois phases de construction du sol. À la première d'entre elles (inférieure) ont pu être observé, malgré l'état avancé de dégradation du complexe, les différentes étapes de reconstruction; d) une zone d'accumulation (des restes ménagères) extérieure L3.

Les recherches réalisées au point *Cetățuia* ont été élargies en dehors du *tell*. À approximativement 400 m nord de l'établissement a été réalisé un petit sondage, sur une colline, où les recherches plus anciennes (E. Comșa 1953), au fait de simples observations de terrain, avaient signalé la présence de quelques fragments de céramique gumelnițeniennes. Sur une petite portion de terrain (6 m), affectée récemment par les interventions anthropiques, ont été mis en évidence assez clair quelques complexes d'habitation (fosses ménagères) appartenant à l'époque romaine. Il faut mentionner qu'il qu'aucun objet qui pourrait avoir liaison avec la période néo-énéolithique n'a pas été identifié.

Bibliographie:

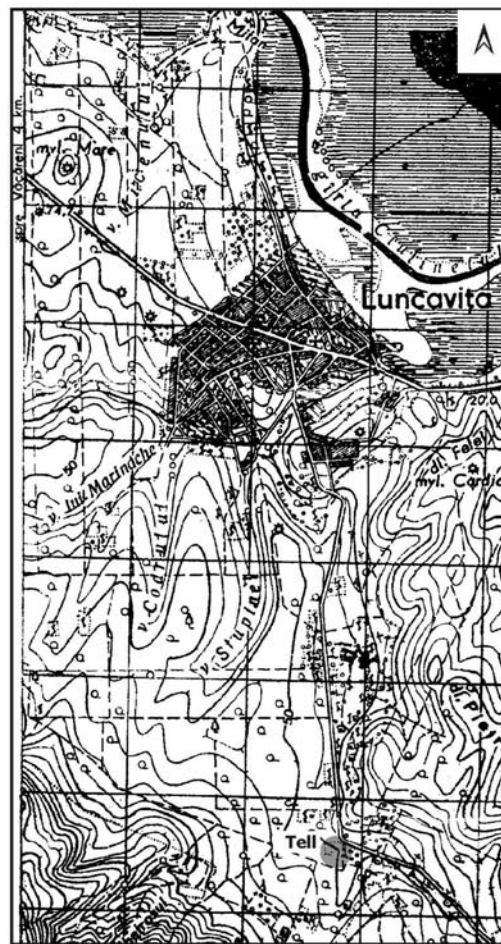
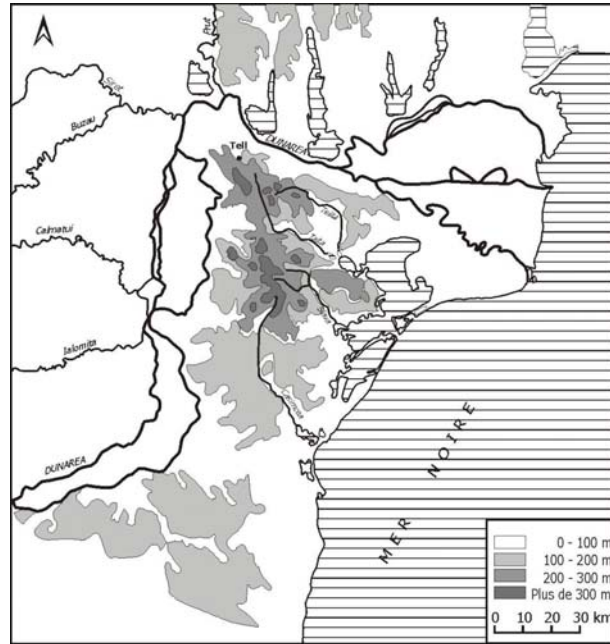
- E. Comșa 1952: Comșa E. *Raport preliminar asupra sondajului de lângă Luncavița, raionul Măcin, în Șantierul Garvăn (Dinogetia), în SCIN 3, 1952, p. 413-416.*
- E. Comșa 1953: Comșa E. *Contribuție la harta arheologică a Dobrogei de Nord-Vest, în SCIV 4, 1953, 3-4, p. 747-757.*
- E. Comșa 1962: Comșa E. *Săpăturile arheologice de la Luncavița, MCA 8, 1962, p. 221-225.*
- C. Dămăceanu 1964: Dămăceanu C. *Cercetări privind pădurile degradate din nordul Dobrogei, Ed. Agro-Silvica, București, 1964.*
- Gh. Dihoru, N. Doniță 1970: Dihoru Gh., Doniță N. *Flora și vegetața Podișului Babadag, Ed. Academiei R.S.R, București, 1970.*

- P. Hașotti, Elena Lăzurcă 1989: Hașotti P., Lăzurcă Elena *Civilizații pretracice în Dacia Pontica*, în *Symposia Thracologica* 7, 1989, p. 39-49.
- Elena Lăzurcă 1995: Lăzurcă Elena *Trestenic - o nouă așezare neolitică pe teritoriul județului Tulcea*, în *Peuce* 11, 1995, p. 7-48.
- Silvia Marinescu-Bîlcu 1997: Marinescu-Bîlcu Silvia, *Historical background*, în *Archaeological researches at Bordusani-Popină (Ialomița county) preliminary report 1993-1994*, în *CA* 10, 1997, p. 35-38.
- Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998: Marinescu-Bîlcu Silvia, Andreescu R., Bem C., Popa T., Tănase Mădălina *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, în *BMTA* 2-4, 1998, p. 93-98.
- Gh. Mohan *et alii* 1993: Mohan Gh., Ardelean A., Georgescu M. *Rezervații și monumente ale naturii din România*, Casa de Editură și Comerț „Scaiul”, Arad, 1993.
- C. Moisil 1910: Moisil C. *Privire asupra antichităților preistorice ale României*, *BCMI* 3, 1910, p. 171-174.
- Al. Păunescu 1999: Păunescu Al. *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Dobrogei II*, Ed. Satya-Say, București, 1999.
- N. Popescu 1982: Popescu N. *Județul Tulcea. Geologia. Relieful*, în *Enciclopedia geografică a României*, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 753-754.
- I. Popescu-Zeletin 1971: Popescu-Zeletin I. *Cercetări ecologice în Podișul Babadag*, Ed. Academiei R.S.R, București, 1971.
- D. Popovici, Y. Rialland 1996: Popovici D., Rialland, Y. (coord.) *Viața pe malul Dunării acum 6500 ani*, București, 1996.
- I. Vasiliu 1995a: Vasiliu I. *Mormintele cu ocră de la Luncașița, Movila Mocuța*, în *Peuce* 11, 1995, p. 89-115.
- I. Vasiliu 1995b: Vasiliu I. *Noi informații privind epoca bronzului în nordul Dobrogei. Movelele funerare de la Luncașița „Drumul Vacilor”*, în *Peuce* 11, 1995, p. 117-140.

Abréviations:

<i>BCMI</i>	Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice. București.
<i>BMTA</i>	Buletinul Muzeului "Teohari Antonescu". Giurgiu.
<i>MCA</i>	Materiale și Cercetări Arheologice. București.
<i>SCIV(A)</i>	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie). București.

Pl. I. 1. Carte du Dobroudja, indiquant la position du site de Luncavița-Cetățuia; 2. Situation topographique du site de Luncavița-Cetățuia.

1. Harta Dobrogei cu localizarea așezării Luncavița-Cetățuia; 2. Amplasamentul topografic al așezării Luncavița-Cetățuia.

Pl. II. Luncavița-Cetățuia. L'établissement-*tell*. 1. Vue du côté sud; 2. Zone marécageuse au nord de l'établissement; 3. Périphérie sudique de l'établissement.
Luncavița-Cetățuia. Tell-ul. 1. Vederea dinspre sud; 2. Zona mlăștinoasă din nordul așezării; 3. Periferia sudică a așezării.

1

2

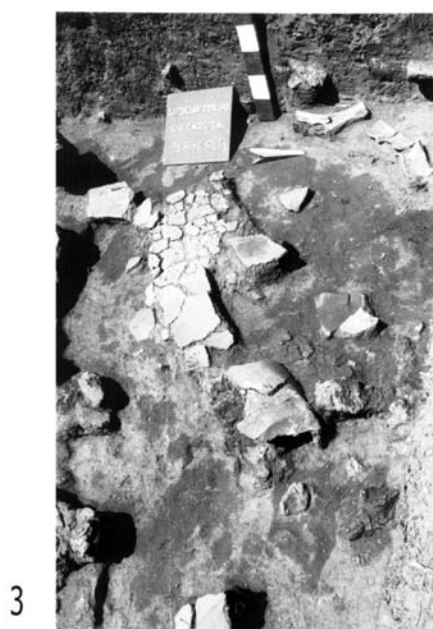

3

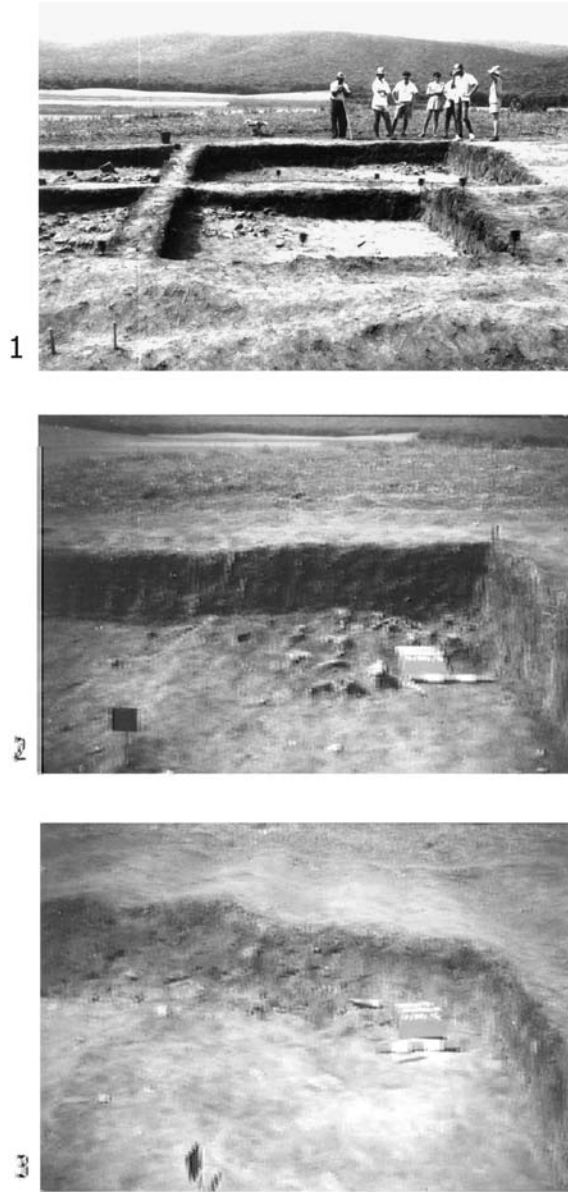

4

Pl. III. Luncașița-Ceșușu. Habitation n°1. Culture Gumelnița, phase A2. 1. Image d'ensemble; 2. Détail zone sud; 3. Détail zone nord; 4. Détail côté est.
Luncașița-Ceșușu. Locuința nr. 1. Cultura umelnița, faza A2. 1. Imagine de ansamblu; 2. Detaliu al zonei de sud; 3. Detaliu al zonei de nord; 4. Detaliul laturii de est.

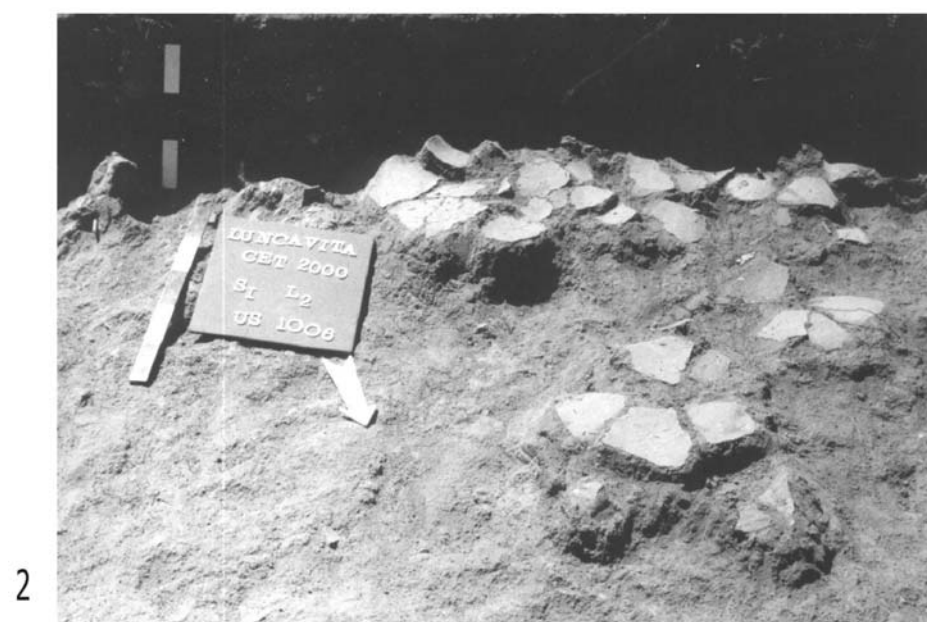
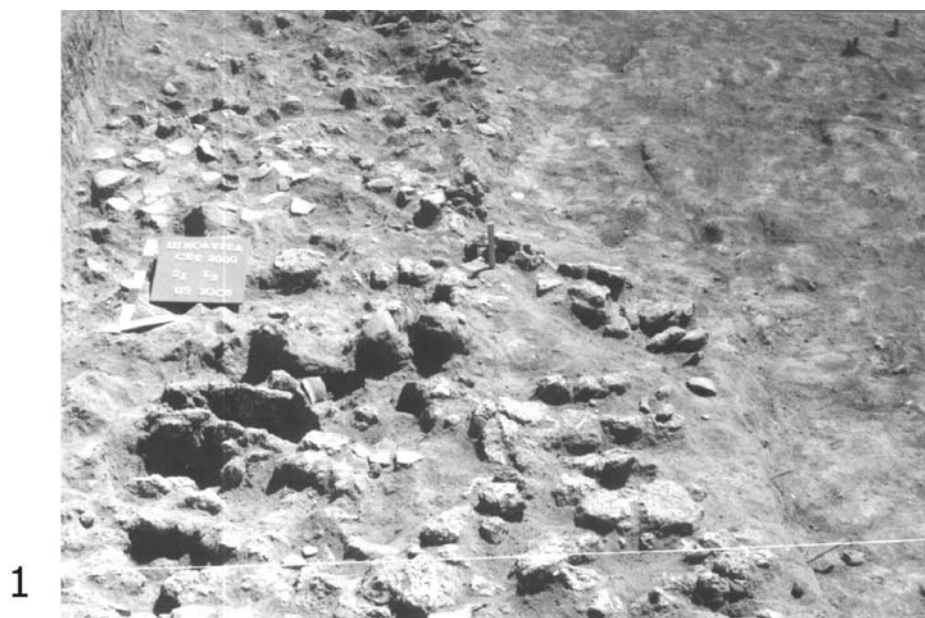

Pl. IV. Luncavița-Cețățuia. Habitation n°1. 1. Détail sol; 2. Détail zone sud; 3. Détail foyer.
Luncavița-Cețățuia. Locuința nr. 1. 1. Detaliu de sol; 2. Detaliu al zonei de sud; 3. Detaliu al vetrei.

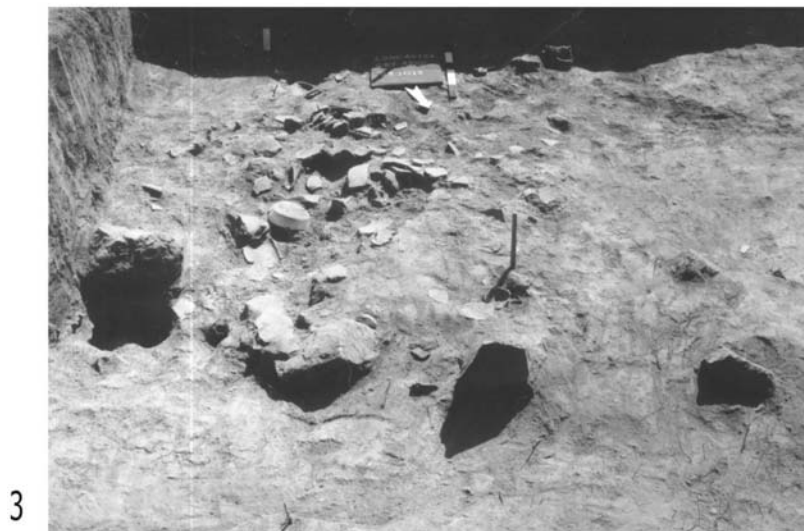
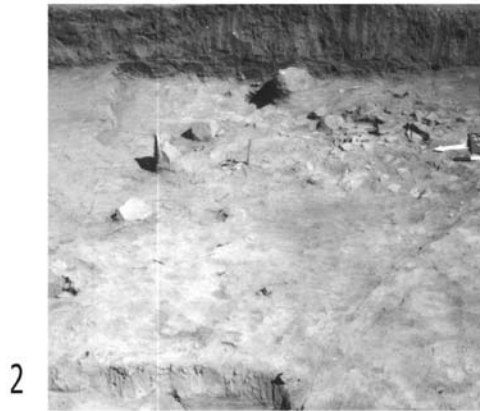
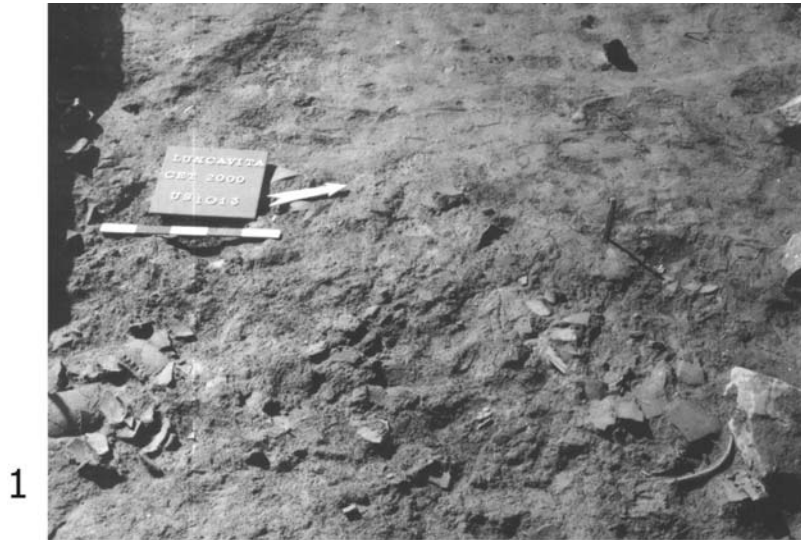

Pl. V. Luncavița-Cetățuia. 1. Surface SI – image d'ensemble; 2, 3. Détails zone ménagere. Culture Gumelnița, phase A2.

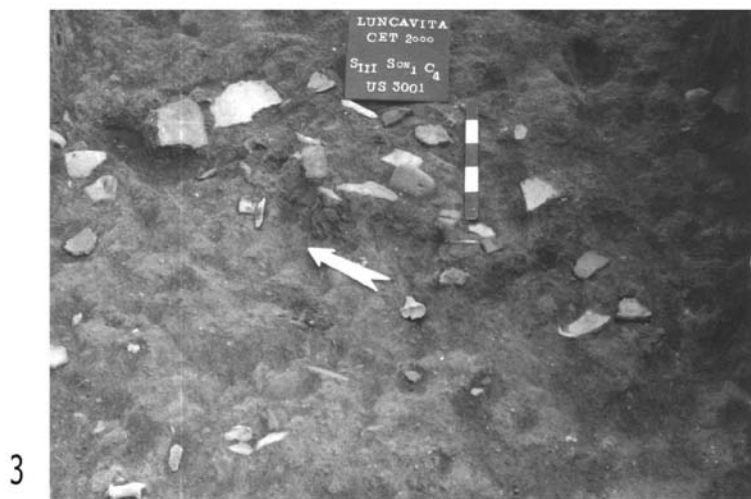
Luncavița-Cetățuia. 1. Suprafața SI – imagine de ansamblu; 2, 3. Detalii ale unei zone menajere. Cultura Gumelnița, faza A2.

Pl. VI. Luncavița-Cețățuia. Habitation n°2. Culture Gumelnița, phase A2. 1. Détail zone sud; 2. Détail habitation. Luncavița-Cețățuia. Locuința nr. 2. Cultura Gumelnița, faza A2. 1. Detaliu al zonei de sud; 2. Detaliu al locuinței.

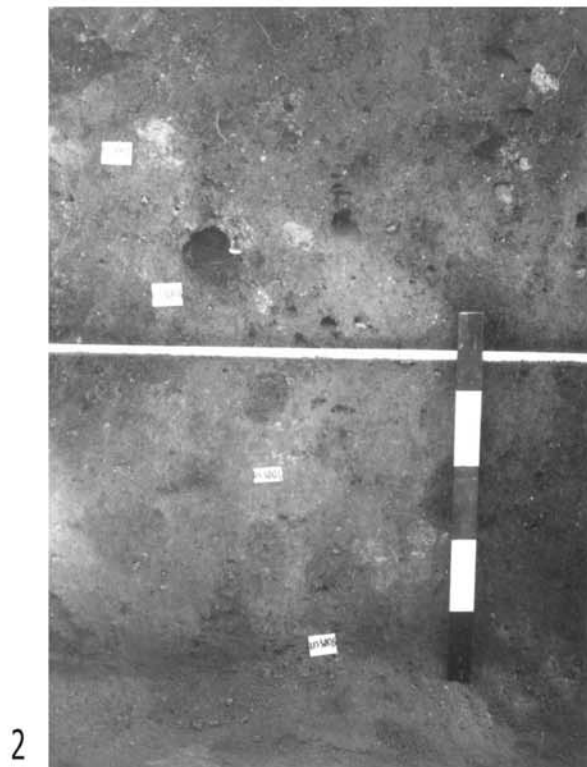

Pl. VII. Luncavița-Cetățuia. Habitation n°2. 1. Détail côté est; 2, 3. Détails moitié nord.
Luncavița-Cetățuia. Locuința nr. 2. 1. Detaliu al laturii de est; 2, 3. Detalii ale jumătății de nord.

Pl. VIII. Luncavița-Cețățuia. Habitation n°3 - destruction. Culture Gumelnița, phase A2.
Luncavița-Cețățuia. Locuința nr. 3 - distrugere. Cultura Gumelnița, faza A2.

Pl. IX. Luncavița-Cețățuia. Habitation n°3. 1. Détail sol construit; 2. Coupe stratigraphique.
Luncavița-Cețățuia. Locuința nr. 3. 1. Detaliu de sol construit; 2. Profil stratigrafic.

Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani

Cătălin BEM*
Traian POPA**
Valentin PARNIC***
Carmen BEM****
Daniel GARVĂN*****
Dan BĂRBULESCU*****
Irina GĂLUȘCĂ*****

Résumé: Il est sur que sur la carte archéologique de la Roumanie il y a beaucoup des taches blanches. On pense que se pas la peine de parler ici des toutes les causes qui sont responsable de ce fait. On souhaite qu'à mettre en discussions une série d'éléments evidenciés pendant les recherches archéologiques menées à Bucșani et Crevedia Mare (dép. de Giurgiu).

Pratiquement, notre aire d'intérêt est limitée au sud par la confluence de Neajlov avec Dâmbovnic et au Nord, dans la manière subjective, par la courbe générale de niveau de 100 m. De point de vue géomorphologique cette aire est très bien individualisée. Le limites naturels comme la vallée est les terrasses de Neajlov est aussi l'interfluve Neajlov-Dâmbovnic et la vallée de Dâmbovnic sur ces dernier 4 km dessinent une aire unitaire.

Sur 8.5 km de vallée au vole d'oiseau, entre la confluence avec le Dâmbovnic au sud de Vadu Lat et au nord du village Dealu la vallée a une largeur compris entre 0.6 et 1.6 km. Les terrasses sont hautes et abruptes et le taux des marais est supérieur dans ce tronçon de Neajlov. Toutes cettas particularités sont uniques pour le cours moyen de Neajlov. D'ailleurs, ils ont imposé une certaine densité des tells Gumelnița et plutôt leurs évolution stratigraphique et donc historique.

Ici dans ce tronçon de la vallée on a identifié le tell La Pod et quatre établissements préhistoriques: deux Gumelnița (dont un qui a un seul niveau B1) La Pădure et La Zgârci et deux appartenant à l'Age de Bronze (dont un encadré Coslogeni - ?) La Pepinieră et La Izvor. Autres deux monticules sont mentionnes dans les anciens chartes topographiques, dont un dans la vallée de Dâmbovnic à 3.5 km d'embouchure et un dans la vallée de Neajlov au nord de l'aire décrite.

Ainsi, nous avons une concentration des établissements Gumelnița, dans laquelle l'écart entre deux point habité est d'environ 2 km. Pour instant on ne sait pas s'ils sont contemporaines ou il s'agit d'une migration plus au moins périodique dans le même endroit. Au sud le plus proche tell Gumelnița est a environ 6 km, à Clejani et au nord à Vânătorii Mici à 15 km de notre aire d'intérêt. On pense que les tells situés au nord sont en liaison avec ce qui se passe sur la vallée de Teleorman est pas de tout avec les réalités de Neajlov.

La situation du tell I La Pod nous a obligé de prendre compte des toutes les différences fondamentales entre les établissements gumelnițiennes avec une continuité d'habitation et celles pluristratigraphie de la même civilisation sans continuité et avec des hiatus stratigraphiques. Dans la première categorie s'encadre bien connues stations avec une amplitude stratigraphique impressionnante d'Hârșova, Bordușani, Tangâră ou Ovčarovo et Goljamo Delčevo, et dans la second les tells de Căscioarele-Ostrovel, Atmageaua Tătărască et Bucșani.

Les données stratigraphiques obtenues pendant les années de fouilles et aussi d'après le sondage sédimentologique nous donnent des informations précieuses en ce qui concerne l'évolution sur le plan verticale du tell. On sait maintenant, que le premier niveau d'habitation, installe sur un îlot de la vallée de Neajlov, appartenne au habitation Gumelnița. Il est suivi par un niveau d'abandon, représenté par 70 cm de dépôt alluvionnaire. Parmi les trois couches constituantes, deux ont subis modifications pedogenetiques, se qui montre une longue période passé entre l'abandon et la réoccupation du tell.

Ensuite, il y a un niveau d'habitation Gumelnița B1, le hiatus d'occupation représentant donc, quelques siècles. Entre ceci et le dernier niveau (qui est toujours Gumelnița B1) il y a aussi un niveau d'abandon d'origine alluvionnaire, mais qui ne présente pas des modification pedogenetiques. On peut conclure que la réoccupation du site a été rapide, mais on ne sait pas s'il s'agit de la même population. Se qui nous voulons montré ici c'est plutôt l'évolution du tell sur la verticale (dans nos cas les niveaux d'habitations sont interrompus violemment par inondations).

L'emploi du term "niveaux" dans les references, quand il s'agit du tell doit coreponder, au moins, aux elements de logiques. Dans le cas du tell La Pod, par exemple, ou l'occupation n'est pas continue et ou il y a, en plus, des elements stratigraphiques de separation par verticale (la consequence d'inondation) la possibilité d'individualiser precisement chaque etape d'habitation (les clasiques niveaux) est vraisemblablement réelle.

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei 12, sector 3, București.

** Muzeul "Teohari Antonescu" Giurgiu, str. C. Dobrogeanu-Gherea 3, Giurgiu.

*** Muzeul Dunării de Jos Călărași, str. Progresului 4, Călărași.

**** CIMEC, București, Piața Presei Libere 1.

***** Universitatea Valahia Târgoviște, Facultatea de Istorie-Geografie.

***** Universitatea București, Facultatea de Istorie.

C'est pas le cas dans les tells gumelniennes dans lesquelles il y a une continuité d'habitation, donc, ici il ne s'agit pas des "niveaux". Les references semble t'ils que ne rendre pas compte de la réalité.

Comment on peut identifier les "niveaux" d'habitation quand nous avons une évolution en spirale dans le cas des établissements sans hiatus? Il est normal que sur une surface fouillée d'environ 100 m² on ne peut pas faire des observations qui puis peuvent être généralisées. Dans le moment quand l'échantillon n'est pas représentatif, fait qui s'arrive, dans notre cas, très frequemment, ca valeur à l'échelle d'établissement et plutôt à l'échelle historique est sans valeur. Un événement ponctuel qui n'a pas aucun valeur réelle même à l'échelle d'établissement ne peut pas définir un "niveau" de habitation. Malheureusement, souvent, contraire la réalité, par exemple un âtre en plain air ou appartenant à une maison nonincendié prend une tel importance qu'il deviene capable à définir un "niveau".

On peut pas diviser l'évolution d'une établissement par critères qui ne prend pas compte de la réalité. Le materiel archéologique doit être un element secondaire de la recherche archéologique et pas de tout fondamental et dans le même temps complementaire avec l'évolution stratigraphique.

Mots clés: *eneolithic, Gumelnița, l'Age du Bronze, microzone, "niveau" d'occupation, relevé en courbes de niveau.*

Fără îndoială, există încă numeroase pete albe pe harta arheologică a României. Nu credem că este aici locul să discutăm motivele prezenței acestora¹. Dorim să aducem în discuție doar o serie de elemente care s-au putut evidenția în urma cercetărilor arheologice din zona comunelor Bucșani și Crevedia Mare (jud. Giurgiu) - fig. 1.

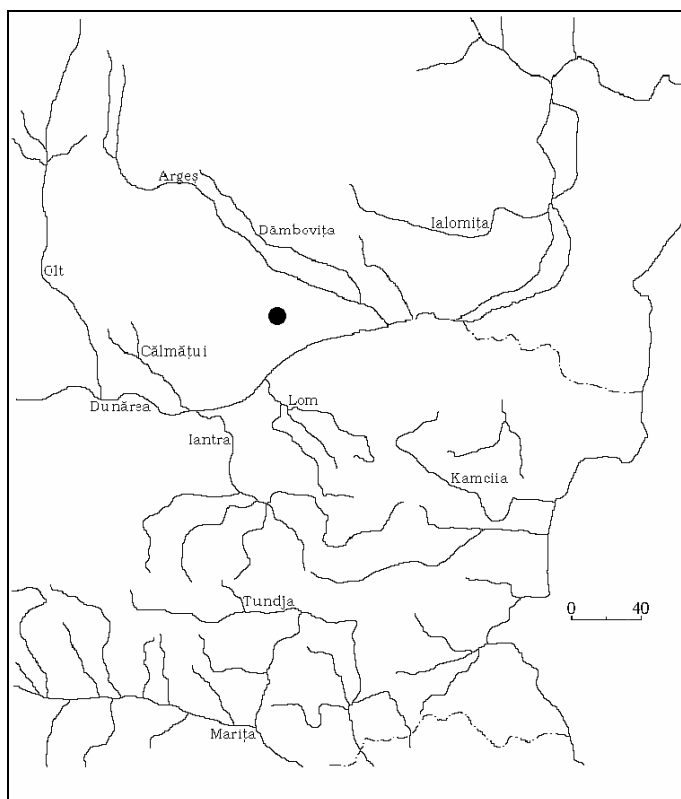

Fig. 1. Amplasamentul microzonei Bucșani (punctul negru) în cadrul zonei nord-est balcanice.
L'emplacement de la micro-zone Bucșani (le point noir) dans le cadre de la zone nord-est balkanique.

Practic, zona noastră de interes (pl. I-II) este limitată spre sud de confluența Neajlovului cu Dâmbovcicul iar spre nord, deși relativ subiectiv, de curba generală de nivel de 100 m. Regiunea apare geomorfologic excepțional de bine individualizată, alături de lunca și terasele Neajlovului dintre

¹ Cu un alt prilej (Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii*, 1998, p.93 și urm.), se discutau o serie de probleme legate de arheologia preventivă și necesitatea dezvoltării sale în România.

cele două limite naturale participând la conturarea unei zone unitare și interfluviul dintre Neajlov și Dâmbovnic și lunca acestuia din urmă (fig. 2)², aproximativ pe 4 km în amonte de confluență.

În primul rând, deși, evident, se încadrează unui întreg, caracterizat de argiluisoluri, microzona Bucșani se individualizează din punct de vedere pedogenetic. În fragmentul de luncă avut în vedere există, firesc, numai soluri și paleosoluri aluviale iar toate celelalte tipuri de soluri de pe terasele din această zonă sunt luvice brun-roșcate, cu enclave de planosoluri, soluri brune argiloiluviale, vertisoluri și luvisoluri albice (Șt. Popescu 1986). Spre sud, după confluență, dispar aceste insule iar solurile luvice, alături de cele aluviale exclusiv din luncă, își sporesc suprafața de evoluție. De asemenea, în nordul zonei noastre de interes situația este procentual diferită - enclavele sunt constituite de solurile luvice brun-roșcate, predominanța deținând-o solurile brune. Cu alte cuvinte, microzona Bucșani corespunde tranziției dintre solurile brune/planosoluri și solurile brun-roșcate luvice.

Este firesc ca după sporirea debitului cursului de apă principal al regiunii, după confluență, energia hidrodinamică și, implicit, lățimea văii să crească. Paradoxal, în amonte de microzona Bucșani acest principiu nu se aplică, valea având dimensiuni similare, de peste 2.5 km, cu ceea ce există în aval de confluență.

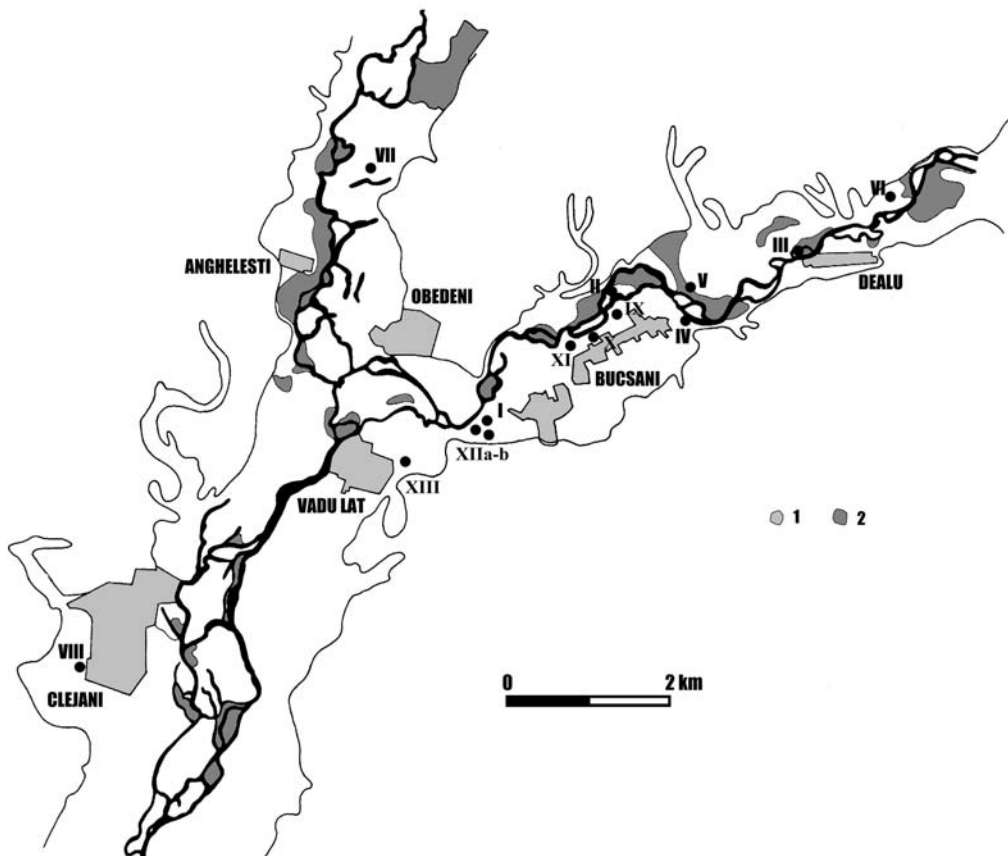

Fig. 2. Harta microzonei Bucșani. Cifrele romane indică așezările preistorice identificate.

1. suprafața locuită în anul 1950; 2. zonele mlăștinoase.

La carte de la micro-zone Bucșani. Les chiffres romaine indiquent les établissements préhistoriques identifiées.

1. la surface habitée en 1950; 2. les zones marécageuses.

Pe aproximativ 8.5 km liniari de vale (în linie dreaptă), între îngustarea din nordul satului Dealu și confluență (în dreptul satului Vadu Lat) lunca nu are mai mult de 1,6 km lărgime, pe alocuri aceasta nedepășind chiar 600 m. Este singurul tronson de pe cursul mijlociu al Neajlovului care se

² Am preferat să utilizăm o hartă mai veche (1950) pentru că după anul 1965 transformările antropice ale văii Neajlovului au alterat ireversibil configurația inițială a luncii.

prezintă sub această formă, fiind diferit de întregul văii din aceste perspective. Mai mult, terasele sunt relativ înalte și abrupte, evident, procentul (chiar și astăzi) al zonelor mlăștinoase este superior în această porțiune din vale, inundațiile altfel își cuantificau consecințele în astfel de condiții. Caracteristicile topografice și implicațiile acestora au impus o anumită densitate a *tell*-urilor gumelnițene și, mai ales, a evoluției stratigrafice și, implicit, istorice a acestora. De asemenea, nu trebuie excluse și anumite diferențe de mentalitate a comunităților din această zonă. Faptul că atât în nordul cât mai ales în sudul zonei noastre de interes *tell*-urile sunt mult mai mari în suprafață, mai înalte și mult mai rare nu poate fi explicat decât prin suma caracteristicilor acesteia.

Începând din 1998, anul debutului cercetărilor pluridisciplinare în zona Bucșani, colectivul³, lărgit și consolidat în timp, și-a propus să investigheze, în măsura posibilităților, întreaga zonă. Nu ne vom opri în scurtele noastre rânduri decât la o serie de considerații determinate de un anumit stadiu al cercetărilor.

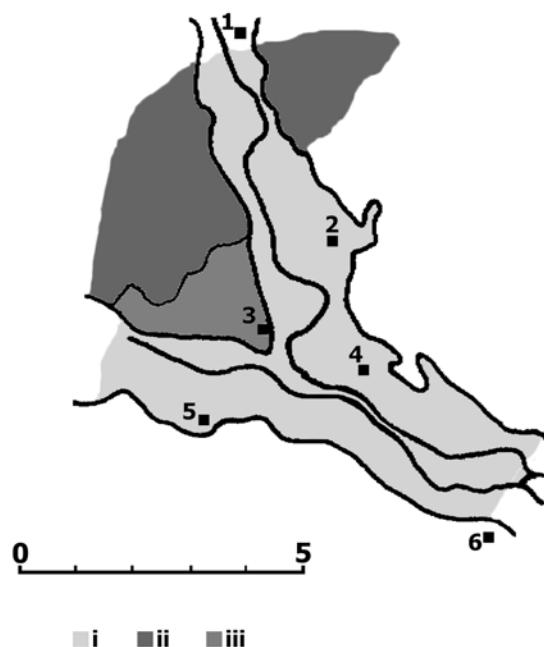

Fig. 3. Harta geologică a zonei Bucșani - i. depozite fluviatile - argile nisipoase și nisipuri, Holocen superior; ii, iii. depozite deluvial-proluviale - argile nisipoase, nisipuri; albul indică depozitele loessoide deluvial-proluviale; *La carte géologique de la zone Bucșani - i. sédiment fluviatile - argiles sablonneuse et sables, Holocène supérieur; ii, iii. sédiments deluviale-proluviales - argiles sablonneuse et sables; le blanche indique des sédiments loessoides deluvial-proluviales;*

1. Dealu (com. Crevedia Mare), 2. Bucșani (com. Bucșani), 3. Obedeni (com. Bucșani), 4. Vadu Lat (com. Bucșani), 5. Anghelești (com. Bucșani), 6. Clejani (com. Clejani).

În segmentul de vale individualizat (dar în care am inclus, după cum aminteam, și interfluviul Neajlov-Dâmbovnic și o parte a luncii acestuia din urmă) au fost descoperite, alături de *tell*-ul *La Pod*, 12 așezări preistorice - opt gumelnițene⁴ (unele având sigur un nivel superior încadrabil în ceea ce se

³ Componența actuală a colectivului științific permanent este următoarea - **Cătălin Bem** (responsabil) - Muzeul Național de Istorie a României București, **Silvia Marinescu-Bîlcu** (responsabil 1998-1999) - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București, **Traian Popa** - Muzeul Județean "Teohari Antonescu" Giurgiu, **Valentin Parnic** - Muzeul Dunării de Jos Călărași, **Carmen Bem** - Institutul de Studii Sud-Est Europene București (arheologi), **Constantin Haită** - Muzeul Național de Istorie a României București, Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare (micromorfolog, sedimentolog), **Adrian Bălășescu** - Muzeul Național de Istorie a României București, Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare (arheozoolog), **Valentin Radu** - Muzeul Național de Istorie a României București, Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare (arheoihtolog).

⁴ Am repertoriat 12 puncte cu material gumelnițean, dar două sunt dispărute (Bucșani VI și VII) iar alte două indică mai degrabă prezența unui material remaniat care nu poate defini o așezare (Bucșani XII a-b).

cunoaște despre faza B1 a culturii) și patru probabil din epoca bronzului (una dintre acestea părând a aparține culturii Coslogeni) - fig. 2.

Alte două "mobile" apar menționate de hărți topografice militare (fig. 2), una în lunca Dâmbovicului, la cca. 3.5 km de confluență (**Bucșani VII**) iar cealaltă în valea Neajlovului, spre limita nordică a zonei de interes (**Bucșani VI**). Indicațiile cartografice au fost verificate și de informațiile oferite de localnici. Din păcate, construirea unui dig în zona confluenței, în cazul primei "mobile", și o carieră extinsă de nisip și pietriș, pentru cea de-a doua, au condus, fără îndoială la distrugerea completă a amândurora. Cu alte cuvinte, cele două presupuse *tell*-uri nu mai există. Faptul că hărți militare și memoria locală atestă două puncte ridicate în lunca nu poate indica decât existența unor puncte suficient de ridicate și de natură deosebită, capabile să rețină atenția, pe de o parte, a topografilor prin caracterul lor de punct dominant în lunca și, pe de alta, localnicilor, prin materialul arheologic descoperit.

Avem astfel situația unor așezări gumelnițene plasate la cca. 2 km una de alta. Dacă ele au fost contemporane sau dacă poate fi vorba de roiri succesive cu reveniri mai mult sau mai puțin periodice pe același loc este mai greu de spus în momentul actual. Spre sud cel mai apropiat *tell* gumelnițean este amplasat la cca. 6 km, la Clejani (fig. 2), iar spre nord, se pare, la Vânătorii Mici, pe Neajlovul superior, la mai bine de 15 km de limita zonei avute în vedere. Probabil, *tell*-urile din această zonă nordică sunt în legătură cu fenomenul care se petrece pe valea Teleormanului, nu cu realitățile de pe Neajlovul mijlociu.

Vom prezenta pe scurt câteva caracteristici ale *tell*-urilor gumelnițene din zonă, amintind și unele detalii despre celelalte așezări preistorice din raza comunei Bucșani⁵. Nu am dorit să realizăm o descriere exhaustivă a zonei și nici o prezentare detaliată a întregii problematice a locuirii eneolitice. Simplele elemente generale ni se par, deocamdată, suficiente.

Începută în condițiile unei săpături de salvare⁶, în 1998, cercetarea arheologică pluridisciplinară de la Bucșani, la scurt timp după debutul său⁷, a impus reconsiderarea obiectivelor și a întregii concepții de cercetare. Amploarea săpăturilor arheologice care se întrevădea considerabilă și mai cu seamă potențialul deosebit al așezării eneolitice și al întregii zone au determinat o nouă evaluare științifică. Astfel, s-a născut necesitatea demarării unui proiect științific care să cuprindă toate aspectele ce privesc o cercetare complexă și completă, neînchistată de termene contractuale și nerezumându-se strict la săpătura arheologică.

Pentru o atare abordare științifică, colectivul și-a propus într-o primă fază să acopere pata albă ce o reprezenta pe harta arheologică zona noastră de interes și să urmărească realizarea unei cel puțin parțiale reconstituiri a mediului preistoric, în măsura în care acest lucru putea fi permis de rezultatele săpăturilor arheologice din *tell*-ul **Bucșani I - La Pod**⁸ (fig. 4; pl. II/b) și a celorlalte investigații asupra microzonei Bucșani. Rezultatele au fost pe măsura așteptărilor. De asemenea, reconstituirea, chiar dacă deocamdată parțială, a șeptelului așezării *La Pod*, a fondului cinegetic, a florei lemnoase, a condițiilor sedimentologice de formare a luncii actuale a Neajlovului și a *tell*-ului cercetat sunt elemente care ne-au confirmat că potențialul științific întrevăzut încă de la început este dintre cele mai promițătoare.

Situația *tell*-ului I ne-a obligat să avem în vedere deosebirile esențiale între ceea ce se numesc așezări gumelnițene cu continuitate de locuire și așezările pluristratificate ale aceleiași culturi, dar fără continuitate de locuire, cu hiatusuri stratigrafice. Din prima categorie fac parte binecunoscutele stațiuni cu amplitudini stratigrafice impresionante de la Hârșova, Bordușani, Tangâru sau Ovčarovo și Goljamo Delčevo, pentru ca în cea de-a doua să se înscrie alături, de exemplu, de Căscioarele-*Ostrovel* și *Atmageaua Tătărască*, și *tell*-ul în curs de cercetare de la Bucșani. Datele stratigrafice obținute în decursul cercetării propriu-zise și a practicării sondajului sedimentologic (Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p.94, n. 1; C. Haită 2001) au fost în măsură să ofere informații prețioase privind evoluția pe verticală a *tell*-ului.

⁵ Trebuie să menționăm faptul că în marea majoritate a punctelor identificate am descoperit materiale medievale din secolele XVII-XIX.

⁶ Amplasamentul așezării coincide în proporție de cca. 40% cu traseul drumului de legătură dintre podul peste Neajlov în dreptul satului Bucșani cu DJ 412C. *Tell*-ul va fi însă afectat integral constituindu-se într-o veritabilă "groapă de împrumut" pentru construirea rampei noului drum.

⁷ Rezultate preliminare ale cercetărilor încă în curs de desfășurare au fost prezentate în Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, *passim*; C. Bem 1999; C. Bem 2000, *passim*.

⁸ Cifrele romane corespund ordinii în care au fost descoperite siturile preistorice.

Știm acum că primului *nivel de locuire*⁹, format pe un grind al Neajlovului și aparținând începuturilor fazei Gumelnița A2 (?), i-a urmat o perioadă de abandon, de părăsire generală a așezării, demonstrată de cei 70 cm de depunere aluvială. Faptul că din trei lentile de sediment aluvial două au avut condițiile și mai cu seamă timpul necesar de a suferi transformări pedogenetice (C. Haită 2001), ne indică o perioadă destul de lungă între părăsirea primului sat de pe *tell* și reocuparea acestuia din urmă.

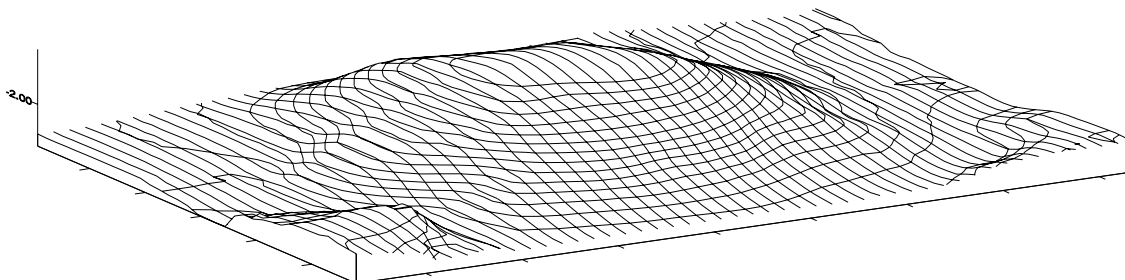

Fig. 4. Ridicarea topo a *tell*-ului Bucșani I (*La Pod*). Nordul este reprezentat de axa Y (realizarea măsurătorilor topografice - Cătălin Bem, Dragoș Neamu, Iulian Agapie).

Relevé en courbes de niveau du tell Bucșani I (La Pod). Le Nord est représenté par l'axe Y (les mesures topographiques ont été réalisées par Cătălin Bem, Dragoș Neamu, Iulian Agapie).

Nivelul intermediar de locuire este de această dată Gumelnița B1, hiatusul din stratigrafia "așezării" fiind, așadar, reprezentat de câteva veacuri. Între acest *nivel* și cel superior, de asemenea, Gumelnița B1, o nouă depunere aluvială¹⁰ întrerupe o evoluție continuă. Faptul că aceasta din urmă nu a suferit transformări pedogenetice presupune că nu a existat timpul suficient ca acest lucru să se petreacă. Nu putem ști deocamdată dacă este vorba de același grup de populație care a fondat cel de-al treilea sat. Ceea ce dorim să reținem în acest context este modul de evoluție pe verticală a *tell*-ului - trei așezări independente, cel puțin stratigrafic, care au trebuit să suporte consecințele unor inundații care le-au afectat într-o măsură mai mică sau mai mare.

***

Folosirea bibliografică a *nivelurilor* în *tell*-uri¹¹ trebuie să corespundă cel puțin unor elemente de logică. În cazul stațiunilor de genul aceleia de la Bucșani, în care locuirea nu este continuă și, mai mult, există elemente stratigrafice de separare pe verticală (consecințe ale inundațiilor), posibilitatea de individualizare netă a fiecărei faze de locuire (pe clasicele niveluri) este absolut reală. Alta este, evident, situația în așezările cu continuitate de locuire - neexistând elemente de separare stratigrafică, antropice sau naturale, nu există niveluri. Creațiile bibliografice par să nu țină seama de realitate. Cum pot fi identificate *niveluri de locuire* atunci când avem de-a face cu o evoluție spiralică în cazul așezărilor fără hiatusuri? Este firesc ca pe o suprafață cercetată de numai, de exemplu, de 100 m² să nu se poată face observații cu valoare generalizatoare. Atunci când eșantionul este nereprezentativ, așa cum se întâmplă deseori, în cazul nostru, valoarea sa la scara întregii așezări și mai cu seamă la scara istorică este nulă. Un eveniment punctual, care, trebuie să repetăm, nu are o valoare efectivă nici măcar la scara așezării, nu poate sub nici o formă defini un *nivel de locuire*. Din păcate, de cele mai multe ori, contrar realității, de exemplu, unei vetre, exterioare sau aparținând unei construcții nearse, i se acordă o așa de mare importanță încât ea devine capabilă să definească un *nivel*.

Chiar dacă suma unor depuneri stratigrafice continuu atinge, de exemplu, 4 m grosime nu ne aflăm decât în fața unui singur *nivel de locuire*.

***

⁹ Prin *nivel de locuire* înțelegem strict totalitatea depunerilor stratigrafice dintr-un *tell* gumelnițean care nu conțin elemente de separare pe verticală. Cu alte cuvinte, suma unităților stratigrafice antropice aflate în conexiune, pe verticală și/sau orizontală reprezintă un *nivel de locuire*.

¹⁰ Localnicii își amintesc și astăzi că înainte de transformările produse în lunca Neajlovului (îndiguiri, desființarea de meandre, stăvilare etc.) cel puțin trei luni pe an aceasta era inundată.

¹¹ Încă o dată menționăm că ne referim exclusiv la perioada gumelnițeană.

Noțiunile introduse în arheologia românească în ultimul deceniu (B. Randoin *et alii*, 2000) nu au legătură cu mai vechile concepte. "Nivelul de abandon" al unei locuințe nu desemnează decât o unitate stratigrafică care este rezultatul acțiunii factorilor atmosferici asupra părții superioare a masei de chirpici arși ai unei locuințe incendiate. De asemenea, "nivelul de distrugere" al unei locuințe nu reprezintă decât totalitatea resturilor pereților prăbușiți și ale acoperișului unei locuințe, fie incendiate, fie neincendiate. Conținutul noțional al acestui tip de "niveluri" este disjunct față de cel al *nivelurilor de locuire* de mai sus.

Un simplu exemplu este suficient pentru a completa cele arătate mai sus. O locuință descoperită în urma unor săpături suprapune o alta și este suprapusă de o a treia. Acest lucru nu înseamnă însă că există trei *niveluri de locuire*. Aceasta pentru singurul motiv că la numai câțiva metri de suprafața cercetată poate exista o altă locuință a cărei construire a început într-un moment în care prima dintre cele trei locuințe descoperite era în funcțiune, a supraviețuit existenței și distrugerii celei de-a doua și, mai mult, a fost abandonată sau a sfârșit în urma unui incendiu în momentul în care cea de-a treia locuință descoperită era în picioare. Situația este posibilă mai ales dacă cele trei locuințe suprapuse erau realizate într-o tehnică care nu le permitea o evoluție temporală importantă, de exemplu cea a paantei realizată pe țăruiși nu pe stâlpi, iar cea nedescoperită, parțial contemporană cu toate cele trei cercetate, era construită într-o tehnică care îi asigura o mai mare durabilitate, cu șanturi de fundație pentru pereți cu o structură lemnoasă foarte solidă sau utilizând tehnica ceamurului. Mai mult, dacă între fiecare dintre cele două locuințe cercetate există, să presupunem, depuneri menajere, aceasta înseamnă că alte cel puțin două locuințe, utilizatoare prin cei care trăiau în ele, se pot insera stratigrafic - există atunci cinci "niveluri" de locuire? Nicidecum! Totul este unitar și evoluează fără a se supune unor legi dictate de arheologi. Un sat contemporan care are o evoluție neîntreruptă de patru veacuri nu are "mai multe niveluri de locuire", unul, de exemplu, pentru fiecare secol. Există numai material arheologic care aparține unor perioade istorice diferite. Nu se poate face o împărțire a evoluției unei așezări pe criterii care nu țin seama de realitate. Materialul arheologic trebuie să fie nu elementul fundamental al unei cercetări arheologice ci unul secundar, dar complementar, al evoluției stratigrafice.

***

După epuizarea aproape completă a nivelului superior al *tel*-ului Bucșani I în suprafața deschisă cercetării în 1998, am considerat că este absolut necesar să regândim strategia imediată de cercetare. Aceasta din două motive esențiale - pe de o parte, întregirea imaginii asupra ultimului nivel de locuire al *tel*-ului, mai ales asupra celui dintâi pol de interes al acestuia, adică zona afectată strict locuințelor și anexelor. Așa cum se evidențiază cu un alt prilej (Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 96 și urm.), nivelul convențional denumit N1 are trei zone de dezvoltare stratigrafică (evident nedisjuncte) - cea efectiv destinată construcțiilor și spațiilor aferente exterioare, din zona centrală a *tel*-ului, cea reprezentată de deșeurile menajere din sudul și vestul primei și, în cele din urmă, o zonă cvasi-sterilă arheologic din sud-estul, estul și nordul movilei, practic, neutilizată în timpul ultimei locuiri. Pe de altă parte, dar în legătură directă cu cea de mai sus, un alt motiv este viitoarea reluare a lucrărilor la podul peste Neajlov care, chiar dacă nu ar trebui, vor afecta cu siguranță și cele două cincimi de *tel* aparent aflate în exteriorul zonei ce va fi folosită ca groapă de împrumut.

În acest sens, alături de cei 688 m², am hotărât să deschidem două noi suprafețe (fig. 5) - una de 16x8 m, având latura lungă paralelă la 2 m de profilul magistral existent (Sβ-B), iar cea de-a doua de 4x10 m, în continuare, la alți 2 m, spre luncă (Sγ-C) - pentru a surprinde momentul inițial de locuire a grindului și legătura cu lunca antică.

Format, așadar, pe depunerea aluvială care îl separă de nivelul intermediar, nivelul superior al *tel*-ului cuprinde numai șapte locuințe, cu anexele și zonele menajere aferente (fig. 5). Particularitățile topografice ale movilei exclud existența altor locuințe. Singurele elemente care mai pot fi descoperite sunt cele de împrejmuire, dacă există, și resturile zonelor menajere parțial cercetate.

Situat la numai 200 m sud de intrarea în sat, *tel*-ul Bucșani I se înscrie în categoria așezărilor de mici dimensiuni. Amplitudinea stratigrafică maximă este de 2.86 m, măsurată de la "punctul 0" (reprezentat de o bornă IGFCOT care indică o altitudine absolută, de la nivelul mării, de 83.56 m) până la cea mai de jos depunere antropică din sondaj. Suprafața *tel*-ului, de cca. 3000 m² (calculată pentru un oval cu diametrele de cca. 64 m est-vest și cca. 55 m nord-sud), a avut în vedere baza actuală a movilei. Evident, inundațiile milenare au schimbat configurația inițială a grindului și luncii din timpul locuirii preistorice. Fără îndoială, nu numai că suprafața movilei era mai mare decât se prezintă astăzi, dar și înălțimea era alta, de asemenea, mai mare. Înălțarea continuă a luncii și depunerile aluviale de la baza movilei induc o viziune greșită chiar asupra formei movilei. Grindul pe care a fost fondat primul sat, așa cum am surprins în sondajul sedimentologic, are la momentul actual mai puțin

de 0.50 m înălțime față de nivelul luncii actuale. În două din sondajele practicate în luncă (Bucșani XIIa-b), la -0.90 și, respectiv -1.10 m, am descoperit fragmente ceramice însoțite de arsură care nu sunt mai vechi¹² de sfârșitul secolului al XVIII-lea. Chiar dacă acest lucru nu înseamnă că cca. 1 m de acumulare aluvială corespunde la două veacuri, putem presupune că, cel puțin în preajma *tell*-ului I de la Bucșani, evoluția pe verticală a luncii a fost de o amploare importantă, capabilă, așa cum aminteam mai sus, să modifice configurația topografică a zonei. În sondajul nr. 4 (**Bucșani XIIb**), situat la aproximativ 75 m sud-vest de *tell*, la adâncimea de -1.43 m am descoperit câteva fragmente ceramice și oase care, chiar dacă nu pot defini o locuire propriu-zisă, asigură o legătură stratigrafică a luncii din acea zonă cu nivelul intermediar al *tell*-ului. În schimb, însă, în sondajul nr. 3 (**Bucșani XIIa**) aflat la numai cca. 25 m de baza actuală a movilei, la -2.30 m au fost descoperite materiale ceramice care nu pot fi puse în legătură decât cu nivelul superior (N1) al *tell*-ului. Este, astfel, evident faptul că, cel puțin în zona imediat înconjurătoare a așezării, lunca avea un cu totul aspect decât astăzi – nu este exclus ca sondajul nr. 3 să fi interceptat un fost braț al Neajlovului care curgea în proximitatea sudică a *tell*-ului. Aceasta însă nu ne ajută deocamdată la stabilirea dimensiunilor inițiale ale grindului. Prin definiție, un grind se formează numai în imediata apropiere a unui curs de apă, la un cot al acestuia (apa erodând în exterior și depunând spre interiorul cotului).

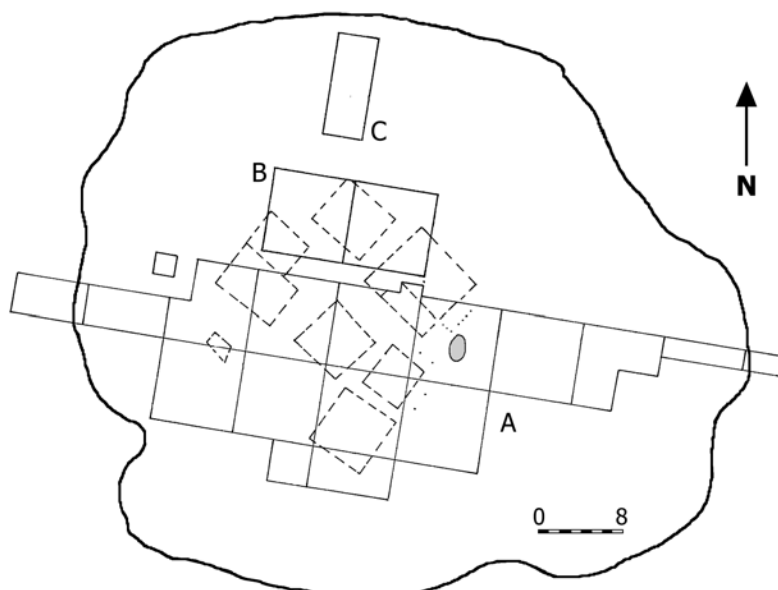

Fig. 5. Planul general al săpăturii arheologice în *tell*-ul Bucșani I (literele indică suprafețele cercetate, liniile punctate reprezintă contururile celor șase locuințe ale nivelului superior, suprafața hașurată corespunde gropii unui bour depus la baza așezării).

Le plan général de la fouille archéologique du tell Bucșani I (les lettres indiquent les surfaces recherchées, les lignes pointées représentent les six maisons du niveau supérieur, la surface hachurée correspond à la fosse d'un aurochs déposée à la base d'établissement.

În extremitatea nordică a movilei și pe treimea sudică a sa, la baza *tell*-ului se pot observa două șanțuri puțin adânci (în medie cca. 0.50 m) dar foarte late (6-8 m). Deși ar putea reprezenta urme ale unui eventual șanț de împrejmuire, de separare, nefiind cercetat arheologic, nu ne putem deocamdată propunța. Mai probabil, însă, ar putea fi vorba de un meandru al Neajlovului, obturat în timp și abandonat. De altfel, localnicii își amintesc de un braț al râului în imediata apropiere a *tell*-ului, ceea ce ar corespunde situației din sondajul nr. 3.

Tell-ul Bucșani II - La Pădure (Izlazul din Osebiți) este situat la nu mai mult de 2.2 km nord de Bucșani I (fig. 2; pl. III). Materialele arheologice descoperite în urma unor periegeze repetate și a

¹² Mulțumim și pe această cale dnei Dana Mihai (MNIR) care a încadrat fragmentele ceramice între sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor.

unui sondaj de salvare sunt gumelnițene, aparținând fazei B1. Deși nu este arat, conservându-se în condiții superioare față de alte numeroase așezări preistorice, *tell*-ul este astăzi totuși în pericol de a fi distrus - acțiunea apelor Neajlovului, a cărei albie actuală este în proximitatea sa estică, și intervențiile deși nu de amploare ale localnicilor căutători de comori, sunt de natură să ne îngrijoreze.

Ca și Bucșani I, se încadrează în categoria *tell*-urilor de mici dimensiuni, având nu mai mult de 2.20 m de la nivelul lunzii actuale. Dacă evoluția acesteia este similară sau cel puțin apropiată de cea din preajma movilei de La Pod, atunci amplitudinea stratigrafică maximă a așezării nu depășește 2 m, având șanse să coboare chiar sub 1.50 m. Mai mică în comparație cu *tell*-ul I este și suprafața sa - nu mai mare de 2500 m² (fig. 6).

Ultimul nivel al *tell*-ului este, așadar, Gumelnița B1, aparținând, fără îndoială, fie unui orizont contemporan cu ultimul sat de pe *tell*-ul Bucșani I *La Pod*, fie aceleiași comunități, care migrează în zonă. Singura locuință descoperită deocamdată, parțial cercetată, este întrutotul similară celor din *tell*-ul *La Pod*.

Diferența de nivel dintre "punctele 0" ale *tell*-urilor *La Pod* și *La Pădure* este de +3.37 m, însăși lunca actuală în preajma celei de-a doua așezări fiind mai sus decât punctul de maximă altitudine a *tell*-ului *La Pod* cu nu mai puțin de 1.19 m.

Ca și în cazul mai sus prezentat, aproximativ pe întreaga treime nordică a bazei se poate observa un șanț, puțin adânc (maximum 0.80 m) și foarte lat (4-9 m). Și în această situație înclinăm să credem că poate fi vorba de un fost meandru al Neajlovului.

Necesitatea inițierii cercetărilor directe și asupra acestui *tell* nu credem că mai trebuie explicată. Posibilitatea corelării informațiilor ce se vor obține cu cele deja deținute pentru movila de *La Pod* este maximă. Fără îndoială, putându-se identifica eventualele situații similare, cel puțin în cazul depunerilor aluviale, va fi pentru prima dată când va exista oportunitatea de a oferi o soluție problemei "roirilor", a părăsirii și revenirii în același loc a unei comunități. Se va putea demonstra dacă *tell*-urile din microzona Bucșani sunt "opera" uneia sau a mai multor comunități.

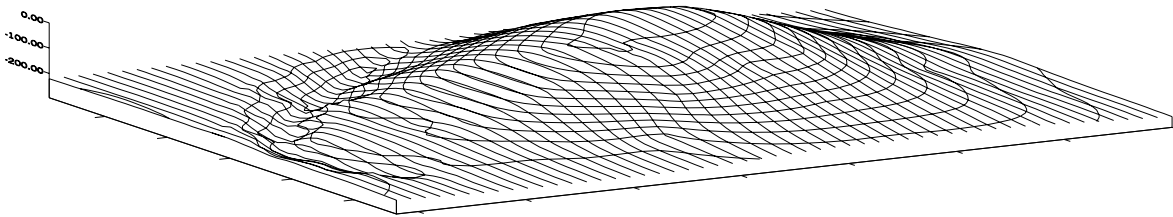

Fig. 6. Ridicarea topo a *tell*-ului Bucșani II (*La Pădure*). Nordul este reprezentat de axa Y (realizarea măsurătorilor topografice - Cătălin Bem, Adrian Bălășescu).

Relevé en courbes de niveau du tell Bucșani II (La Pădure). Le Nord est représenté par l'axe Y (les mesures topographiques ont été réalisées par Cătălin Bem, Adrian Bălășescu).

Tell-ul **Bucșani III - La Zgârci** (*La Cărmidărie*) este situat la cca. 2.3 km nord, în linie dreaptă, de Bucșani II, la intrarea în satul Dealu (fig. 2). Este cea mai mare dintre așezările preistorice din zonă (fig. 7) - înălțimea sa atinge 4.10 m față de lunca actuală. De asemenea, suprafața sa, deși redusă cu aproximativ o treime datorită eroziunii apelor Neajlovului, poate fi estimată la cel puțin 4200 m².

Materialul recoltat aparține, într-o anumită proporție, în mod sigur fazei Gumelnița B1 - faptul presupune că cel puțin nivelul superior aparține acesteia.

Toate observațiile cu privire la necesitatea inițierii unor cercetări arheologice sunt identice cu cele din cazul *tell*-ului Bucșani II. Faptul că cea mai mare parte din suprafața păstrată este arată și continua avansare a albiei Neajlovului spre așezare este tot mai distructivă, amplifică urgentarea realizării unor săpături arheologice cel puțin de salvare și mai ales în zonele susceptibile de a fi cel mai bine conservate.

Așezarea **Bucșani IV - La Pepinieră** se află, în linie dreaptă, la cca. 1 km nord de Bucșani II și la cca. 1.4 km sud de Bucșani III (fig. 2). Este de foarte mici dimensiuni, înălțimea de la nivelul luncii actuale nedepășind 0.70 m, iar suprafața fiind mai mică de 1500 m² (fig. 8).

Spre deosebire de așezările anterior prezentate, aceasta aparține bronzului târziu. Dacă există sau nu și o locuire Gumelnița nu putem deocamdată ști. Singurele materiale arheologice scoase la suprafață de plug sunt exclusiv postgumelnițene.

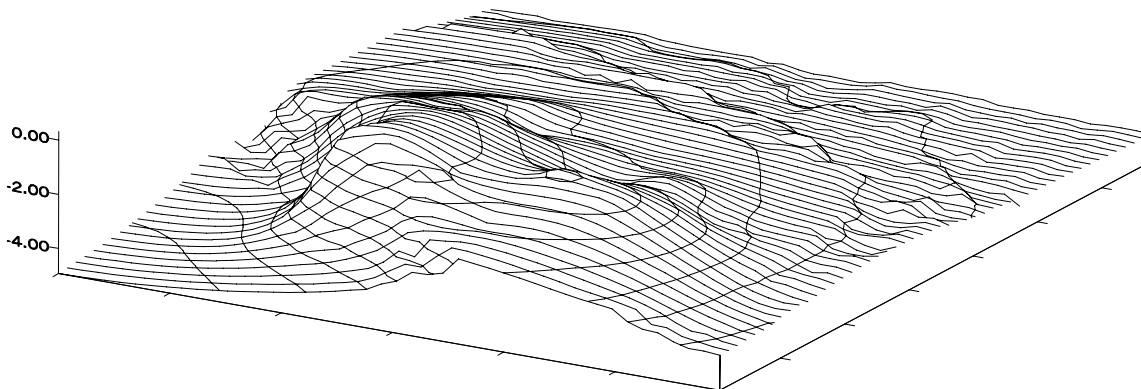

Fig. 7. Ridicarea topo a tell-ului Bucșani III (*La Zgârci*). Nordul este reprezentat de axa Y (realizarea măsurătorilor topografice - Cătălin Bem, Adrian Bălășescu).

Relevé en courbes de niveau du tell Bucșani III (La Zgârci). Le Nord est représenté par l'axe Y (les mesurages topographiques ont été réalisés par Cătălin Bem, Adrian Bălășescu).

Probabil, în legătură directă cu aceasta este așezarea **Bucșani V – Pepinieră 2**, fiind situată la numai 300 m est de Bucșani IV, pe actualul mal stâng al Neajlovului (fig. 2), pe terasa inferioară stânga a acestuia, la cca. 100 m sud-vest de albia actuală, la 1100 m sud-est de tell-ul *La Pădure*. Aplatizarea însoțită firesc de antrenarea materialului arheologic nu ne-au permis să facem observații asupra mărimii acestei așezări. Caracteristicile sale topografice par totuși să indice existența unui singur nivel de locuire, probabil din epoca bronzului, dar alături de numeroase materiale atipice, aparținând acesteia, am descoperit și câteva fragmente ceramice gumelnițene pe baza cărora, însă, nu se poate specifica cu precizie faza culturală.

Din păcate, deși ambele așezări sunt arate profund și astfel supuse unei degradări accentuate continuu, statutul privat al proprietății terenului agricol îngreunează foarte mult orice intervenție menită să salveze cel puțin o parte a informației. Sperăm ca în viitor să se reglementeze situația acestei categorii de situri arheologice, permanent supuse factorilor antropici distructivi. Nu numai legislația, care conține o serie de prevederi protecționiste, o avem aici în vedere, ci mai cu seamă foarte necesară este implicarea autorităților și a notabilităților locale. Schimbarea mentalității este însă o condiție *sine qua non* pentru ca această implicare să devină o realitate efectivă.

Bucșani IX – La Izvor. Așezarea, fără a fi tell, se află în lunca Neajlovului, la cca. 30 m sud-vest de albia sa actuală, la cca. 850 m est-sud-est de tell-ul *La Pădure*, în imediata apropiere a singurului izvor actual cu apă din zonă. Materialele ceramice gumelnițene sunt imposibil de atribuit unei anume faze de evoluție. Nu este exclus ca și această așezare să fie una temporară, pe o suprafață de numai cca. 400 m² materialele arheologice (dintre care chirpicul ars lipsește) fiind extrem de puține.

Bucșani X – La Pădure 2/Grădina lui Buric. Pe terasa inferioară stânga a Neajlovului, la cca. 50 m sud-est de albia sa actuală, la 400 m nord-vest de școala din sat și la numai 300 m sud de tell-ul *La Pădure*, am identificat o altă așezare, aparent cel puțin fiind vorba tot de un tell. Punctul nu are un toponim local¹³, de aceea l-am numit *La Pădure 2*, dată fiind apropierea maximă de acesta.

Suprafața sa nu este mai mare de 1000 m² iar înălțimea sa nu depășește 1.00 m de la nivelul solului. Materialele descoperite la suprafața solului par să indice faza Gumelnița B1. Și în acest caz

¹³ Pentru o identificare suplimentară am legat noul tell și de proprietarul locului – *Grădina lui Buric*.

poate fi vorba fie de o comunitate contemporană cu cele trăitoare pe celelalte tell-uri, fie de aceeași populație care se mută (cel mai probabil datorită inundațiilor devastatoare) într-un spațiu bine delimitat.

Câteva fragmente ceramice indică și o prezență umană în sec. XVII-XX.

Tell-ul este arat, dar nu cu plug de adâncime, ceea ce ar spori șansele ca nivelul superior să nu fie afectat decât într-o mică proporție.

Bucșani XI – La Școală. O așezare gumelnițeană a fost identificată pe terasa inferioară stânga a Neajlovului, la cca. 100 m sud-est de albia sa actuală, la 100 m nord-vest de școala din sat. Faptul că suprafața sa este foarte mică – probabil sub 500 m², materialele arheologice rare iar fragmentele de chirpic ars inexistente ne determină să credem că ar putea fi vorba de o așezare temporară, de scurtă durată. Materialele descoperite la suprafața solului par să indice, ca și în cazurile precedente, faza Gumelnița B1.

Starea de conservare este relativ bună, deși plugul (nu de adâncime) pare să fi afectat singurul nivel de locuire presupus.

Siglele **Bucșani XII a-b** reprezintă amintitele sondaje (3 și 4), practicate în vecinătatea tell-ului *La Pod*. Cele câteva fragmente ceramice și oase descoperite nu pot defini, așa cum specificam mai sus, o așezare, ci, fără îndoială, sunt mai degrabă remaniate sau țin în mod direct de locuirea de pe tell-ul din apropiere.

La cca. 400 m sud-vest de așezarea Bucșani I, pe de o parte, pe terasa superioară a Neajlovului¹⁴, iar pe de alta, în lunca acestuia, la numai 30 m de albia actuală, au fost descoperite fragmente ceramice aparținând epocii bronzului (**Bucșani XIII**). Dacă este vorba de o singură așezare, cea de pe terasă (materialele din luncă fiind alunecate pe pantă), ori de două locuiri mai mult sau mai puțin independente este dificil concluzionat deocamdată – singurele, săpăturile arheologice pot răspunde și acestei probleme.

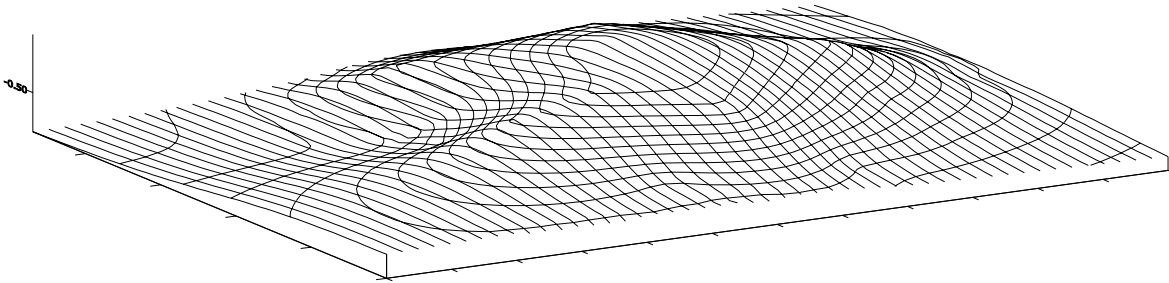

Fig. 8. Ridicarea topo a așezării Bucșani IV (*La Pepinieră*). Nordul este reprezentat de axa Y (realizarea măsurătorilor topografice - Cătălin Bem, Constantin Haită, Adrian Doboș).

Relève en courbes de niveau du tell Bucșani IV (La Pepinieră). Le Nord est représenté par l'axe Y (les mesures topographiques ont été réalisées par Cătălin Bem, Constantin Haită, Adrian Doboș).

Prezentarea unor așezări dintr-o microzonă individualizabilă cel puțin geomorfologic și geografic (contemporane sau nu într-o primă fază contează mai puțin) este importantă din prisma legăturilor, fără îndoială directe, care pot fi decelabile în urma unor cercetări exhaustive. Chiar dacă a suferit importante modificări de-a lungul celor șase milenii care au trecut de la ultima locuire gumelnițeană, microzona Bucșani se diferențiază astăzi și din punct de vedere al vegetației și al faunei sălbatice - acest lucru în primul rând datorită gradelor diferite de transformare a văii Neajlovului, cu un plus de conservare pentru microzona Bucșani. Deși nu putem compara vegetația din perioada eneolitică cu cea contemporană, tocmai datorită acestor transformări, paradoxal, toate speciile identificate în nivelul superior al tell-ului Bucșani I, de la corcoduș la stejar (*I. Tomescu, 1998, passim*), se regăsesc și astăzi. De asemenea, toate biotopurile decelabile prin analiza resturilor osteologice de mamifere din așezarea eneolitică se regăsesc în prezent în microzonă, de la pădure la

¹⁴ Așezarea de pe terasa superioară ne-a fost semnalată de dl dr. Mircea Babeș, căruia îi mulțumim și pe această cale.

stepă, fauna actuală cuprinzând mistrețul (specie de pădure), căpriorul și iepurele (specii de lizieră), vulpea, dihorul, bursucul, cârțița și ariciul (specii eurioece) - A. Bălășescu, 1999, p. 59 și urm.

Importantă, alături de locuirea eneolitică, este cea din epoca bronzului. De aceea, proiectul de cercetare pluridisciplinară vizează din anul 2000 și această perioadă. Faptul că deja au fost descoperite patru așezări, una aparținând probabil bronzului târziu (cultura Coslogeni), și disponibilitățile oferite de microzona Bucșani ne obligă la un demers și în acest sens.

Bibliografie:

- A. Bălășescu 1998: Bălășescu A. *Considerații preliminare asupra faunei eneolitice*, în Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 99-102.
- A. Bălășescu 1999: Bălășescu A. *Cercetări de anatomie comparată asupra animalelor sălbatice din siturile neolitice din sud-estul României*, referat de doctorat, Iași, 1999, manuscris.
- C. Bem 1999: Bem C. *Ultimele descoperiri gumelnițene de la Bucșani (jud. Giurgiu)*, Comunicare susținută la Sesiunea Științifică Anuală Pontica, Constanța, 5-6 noiembrie 1999.
- C. Bem 2000: Bem C. *Raport arheologic preliminar - Bucșani, campania 1999*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999*, București 2000, p. 19-20.
- Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998: Marinescu-Bîlcu Silvia, Andreescu Radian, Bem Cătălin, Popa Traian, Tănase Mădălina *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, în *AMJTA Giurgiu* 3-4, 1997-1998, p. 93-98.
- Șt. Popescu 1986: Popescu Șt. *Republica Socialistă România. Harta solurilor*, București, 1986.
- Iulia Tomescu 1998: Tomescu Iulia *Rezultate preliminare privitoare la flora arborescentă obținută prin analiza materialului lemnos provenit din așezarea eneolitică*, în Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 107-111.

Abrevieri:

AMJTA Giurgiu

Anuarul Muzeului Județean "Teohari Antonescu". Giurgiu.

Pl. I.
a. Răsăritul soarelui văzut de pe *tell*-ul Bucșani I.
Lever de soleil sur la terrasse gauche de Neajlov.
b. Neajlovul în dreptul *tell*-ului Bucșani I.
Le Neajlov à cote de tell Bucșani I.

Pl. II.

a. Confluența Neajlovului cu Dâmbovnicul.

La point de jonction de Neajlov et Dâmbovnic.

b. Vedere dinspre nord a tell-ului Bucșani I.

Vue du tell Bucșani I du côté Nord.

Pl. III.
a. Vedere a *tell*-ului Bucșani II dinspre sud-est.
Vue du tell Bucșani I du côté Sud-Est.
b. Vedere a *tell*-ului Bucșani II dinspre sud.
Vue du tell Bucșani I du côté Sud.

Preliminary considerations on a sedimentary sondage performed on the Eneolithic *tell* from Bucșani

Constantin HAITĂ*

Rezumat: În campania de cercetări arheologice din anul 1998 a fost realizat un sondaj sedimentologic în baza așezării de tip *tell* de la Bucșani, în scopul elaborării unui studiu asupra relațiilor stratigrafice dintre nivelurile de locuire gumelnițene și depozitele naturale ce alcătuiesc lunca râului Neajlov.

Acest sondaj sedimentologic, situat la extremitatea primului nivel cercetat arheologic în suprafața de săpătură, și având o lățime de doi metri, a permis identificarea unei acumulări naturale, ce corespunde unui moment de abandon al așezării și separă niveluri culturale aparținând la două faze de locuire distincte.

Înregistrarea și studiul sedimentologic și arheologic al întregii succesiuni sedimentare a profilului acestui sondaj permit reconstituirea evoluției acestui *tell* din punct de vedere al relațiilor cu mediul natural.

Key words: *eneolithic, Gumelnița, tells, sedimentologz, alluvial deposits.*

1. Preliminary considerations

During the 1998 campaign of archeological researches, a sedimentological sondage was performed, in order to study the stratigraphical relations between the cultural levels Gumelnița and the natural deposits.

The sedimentological sondage was performed in the western extremity of the site (coming from the Neajlov river), at a depth between 1.01 and 3.75 meters from the reference point established at the upper part of the *tell*.

The succession of the sedimentary units studied on the eastern profile of this sondage consists, fundamentally, in two occupational levels separated by an alluvial accumulation, pedogenetically transformed (enriched with carbonate components).

2. The forming and development of the Bucșani-*tell*

The first occupational level, which forms the base of the succession, overlies an alluvial soil level developed on the deposits forming the base of the *tell*. This occupational level is marked by a fine succession of sediments corresponding to a dwelling made of burnt daub. A child grave and fragments of pots were found under a floor level of this dwelling (Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii*, 1998, p. 94, n. 1). The limit between this cultural level and the alluvial sediments lies at 2.86 m deep from the reference point and at 0.40-0.65 m respectively from the present floodplain zone on the western bank of Neajlov River.

We must specify that for acquiring an objective image of the natural environment throughout the Neolithic phase of habitation at Bucșani we must also take into account the natural deposits accumulated on the alluvial plain after the abandon of the inhabited zone until present. Nevertheless, according to the up-to-present dates, the alluvial bar, which forms the base of the settlement, was at least 0.65 m high.

The dwelling discovered through this sondage, noted as L10, is represented by a fine succession of constructed floors and plasterings; these are interlaid with two levels consisting in materials resulting from the firing destruction of some antropogenic structures and interpreted as arrangements of the dwelling inner space, probably aiming to lift the beating level against the water reshuffling. The succession of sediments from the dwelling L10 ends with a destruction level by firing.

After the abandon and destruction phase of the dwelling, an external occupational level accumulates, including rare fragments of burnt daub, charcoal and ash grains, which probably come from the debris of some firing structure. The succession of sediments continues with a level of domestic waste formed, predominately, by the same type of constituents as the previous occupational level. At its upper part, this level contains a trace of fired daub, possibly resulting from the breakdown of a hearth or an oven. This sedimentary unit completes the stratigraphic succession ascribed to the first cultural level.

After the dwelling have been abandoned in the first phase of occupation, the settlement is flooded, the accumulated alluvial sediments reaching approximately 0.70 m thick. These sediments are stratified, three levels of equal thickness being distinguished.

---

* National History Museum of Romania, National Center of Pluridisciplinary Researches, Calea Victoriei, 12, sector 3, București.

The last two levels are pedogenetically transformed, indicating the time span between the last phases of flooding and, respectively, between the last flooding and the beginning of the habitation phase Gumelnița B1.

These two occupational levels are represented through an organic matrix, which includes rare fragments of burnt daub. The absence of the archeological material coherently classified indicates the fact that the Neolithic dwellings were concentrated at the upper part of the settlement. On the other side, we must take into account the fact that the inferior limit of this cultural level reaches 0.70 m deep from the present zone, being included in the profile of the present soil, explaining thus the low state of conservation of the archeological vestiges.

3. Preliminary conclusions

The preliminary sedimentological study, analyzed at a macroscopic level, on the stratigraphic succession resulting from the sondage performed at the Neolithic Bucșani-*tell*, allows the following preliminary remarks:

i. The site presents two distinctive cultural levels, separated through a relatively important alluvial accumulation. The dwelling L10, belonging to the first cultural level, presents constructed floors and plasterings of fired daub, in a good state of conservation.

ii. After the destruction by firing, the dwelling is cut by a trench of 1.10 m deep, the upper limit bent and has an asymmetrical profile, in the northern part being packed an infilling with clay and pebbles and overlying the floor levels of the dwelling.

Judging both the general form of this profile and the fact that this trench divides the destruction level and is overlaid by the subsequent level, most probably, it stands for an alluvial channel dividing the dwelling L 10 and thus reshuffling the archeological material.

This fact means that the first phase of habitation in the site consists in two stages, established only on the natural conditions of the immediate vicinity of the tell. Another evidence standing for the things previously mentioned is also the bend of the upper limit of this trench towards the southern part with almost 20⁰, which bend is verified for both the overlaid occupational level and for the first flood level (fig. 2).

iii. After this habitation phase, the dwelling has been abandoned for a period, elongated enough for the developing of the soil profile on the alluvial sediments. The further archeological information will unquestionably allow the establishing of the period, as this problem presents important archeological and sedimentological implications.

iiii. At the level of the Gumelnița B1 phase, the settlement is reinhabited. On the first stage of this phase, a trench of approximately 1.50 m deep and between 0.20 m and 0.80 m wide is dug (fig. 2). This trench divides not only the occupational level, but also the levels pedogenetically transformed; it consists in brown, high heterogeneous silt sediments, including rare fragments of burnt daub and charcoal and fragments of silt sediments of light gray and greenish-greenish colour.

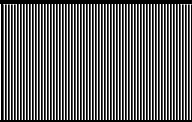
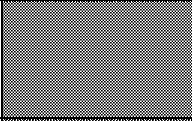
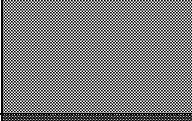
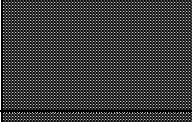
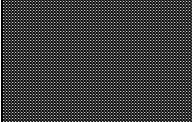
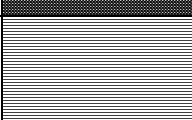
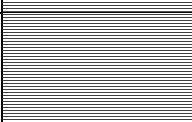

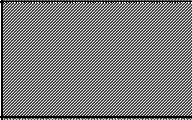
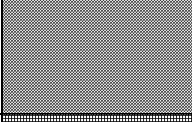
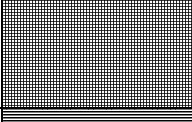
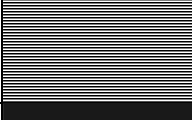

Unlike the first trench, this is most likely of anthropogenic origin, its possible utility remaining to be established through further archeological researches.

***

We finally want to specify that, although up to the present moment this study had no opportunity for thorough micromorphological analysis, nevertheless, we may see the importance of these preliminary notes both for understanding the development of the studied Neolithic community, and for emphasizing the problems the further archeological researches should solve.

Bibliography:

- Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* Marinescu-Bîlcu Silvia, Andreescu R., Bem C., Popa T., Tănase Mădălina 1998: *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, în *Buletinul Muzeului "Teohari Antonescu" Giurgiu*, 2-4, 1998, p. 93-98.

UNIT and DEPTH (m)	PROFILE	DESCRIPTION	INTERPRETATION
1 1.01 - 1.51		Clayey silt, light brown, homogenous, crumby, weakly developed prismatic structure, contains fine grains of calcium carbonate.	Actual soil.
2 1.51 - 1.65		Sandy silt, brown, homogenous, weakly developed prismatic structure, including rare fragments of burnt daub.	Cultural level Gumelnița B1 pedogenetically transformed.
3 1.65 - 1.70		Sandy silt, brown, prismatic structure, crumby, frequent burnt daub.	Occupation Gumelnița B1.
4 1.70 - 1.91		Clayey silt, brown grey, homogenous, crumby, millimetrical aggregated structure, rare carbonate granules and fine fragments of burnt daub.	Soil unit.
5 1,91 - 2,17		Dense silt and sand (at the bottom), brown-grey, aggregated structure, heterogenous, compact, including frequent carbonate granules and spots and rare fragments of burnt daub.	Alluvial accumulation (?) pedogenetically transformed.
			
6 2.17 - 2.20		Silt with clay, dark grey, homogenous, without anthropic constituents.	Alluvial accumulation.
7 2.20 - 2.35		Silt, greenish grey, granular, high heterogenous, including carbonates.	Alluvial accumulation pedogenetically transformed.
8 2.35 - 2.44		Silt, brown-grey, granular, high heterogenous, with frequent fragments of burnt daub, ash and coal.	Domestic wastes.
9 2.44 - 2.57		Silt, brown grey, granular, relatively homogenous, with very rare fragments of burnt daub, ash and coal.	External occupation layer.
10 2.57 - 2.67		Silt, reddish grey, granular structure, homogenous, with frequent fragments of burnt daub.	Destruction layer.
11 2.67 - 2.72		Two silty layers, brown-reddish, homogenous, compact	Floors of a dwelling.
12 2.72 - 2.77		Layer of fired daub, brown blackish, granular, homogenous.	Fitting out layer.

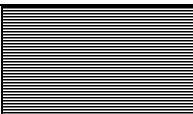
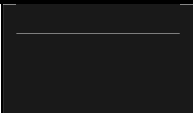
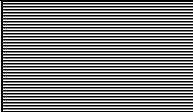
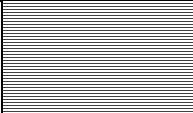
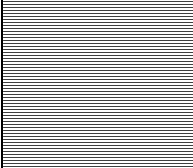
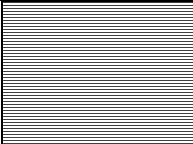
13 2.77 - 2.79		Two silty layers, brown reddish, homogenous, compact.	Floors of a dwelling.
14 2.79 - 2.82		Silty, brown blackish, granular, homogenous fired daub.	Fitting out layer.
15 2.82 - 2.86		Fine silty unit, brown grey, in three strata, homogenous, compact.	Floors of a dwelling.
16 2.86 - 2.89		Clayey silt, brown yellowish, homogenous, with rare fragments of charcoal.	Alluvial accumulation.
17 2.89 - 3.56		Silty clay and fine sand, light grey, homogenous, compact, weakly developed aggregated structure, including frequent carbonate spots and ferruginous impregnations and rare fragments of burnt daub.	Alluvial accumulation. Soil unit previous to the habitation phase Gumelnița
18 3.56 - 3.75		Silty clay and fine sand, grey, heterogenous, compact, aggregated structure low developed, including carbonate granules and spots, without anthropic constituents.	Alluvial accumulation. Soil unit previous to the habitation phase Gumelnița.

Fig. 1: The stratigraphical succession studied on the eastern profile of the sedimentological sondage.
Succesiunea stratigrafică studiată pe profilul estic al sondajului sedimentologic.

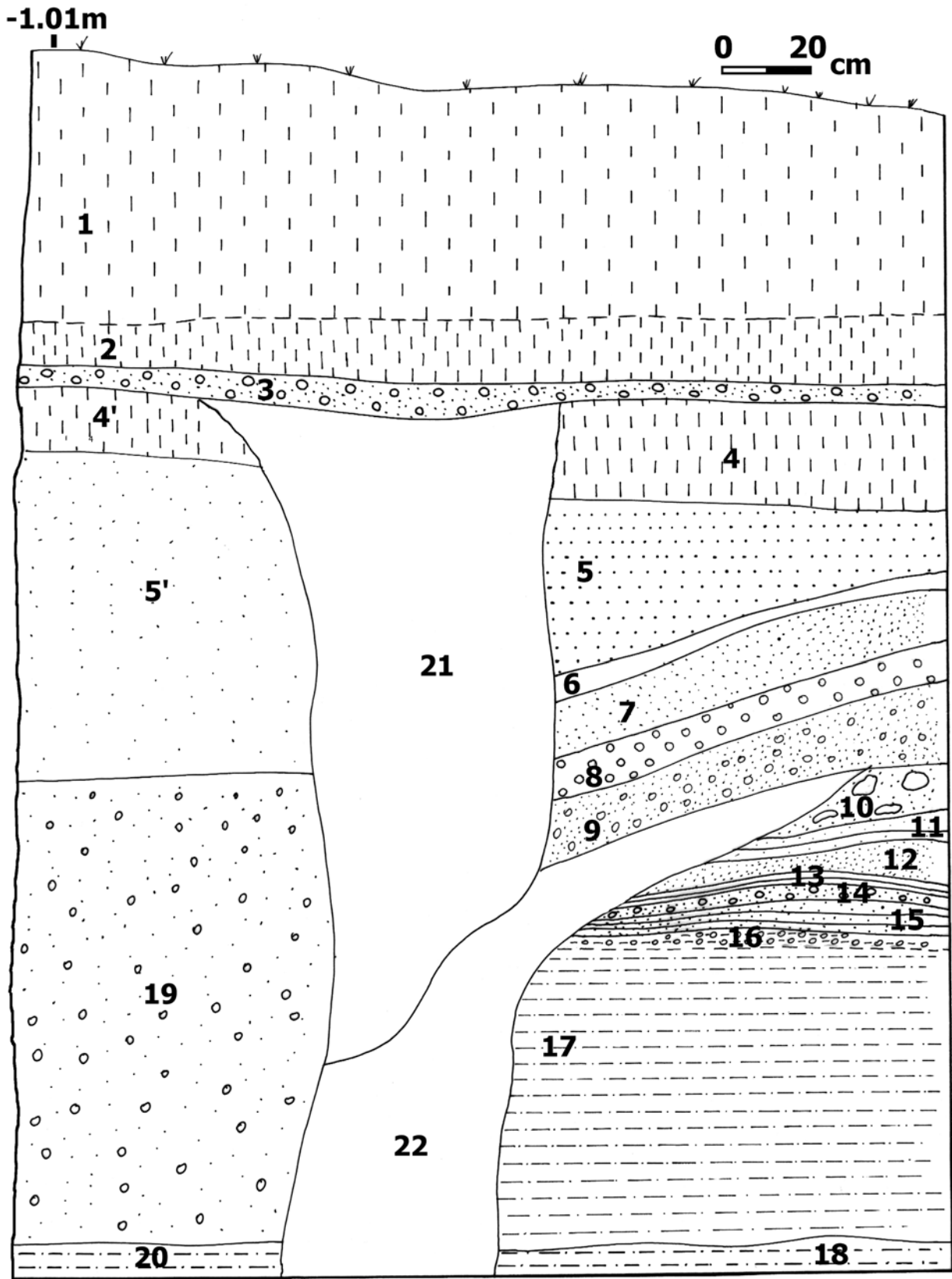

Fig. 2. The stratigraphical profile studied on the eastern side of the sedimentological sondage.
Profilul stratigrafic studiat pe latura estică a sondajului sedimentologic.

A Special Type of Aeneolithic Dwelling. *Unicum* or Deficiency of Conservation?

Cătălin BEM*

Rezumat: *Deși de dimensiuni mici, așa cum, de altfel, sunt cele mai multe dintre locuințele Gumelnița B1 de la Bucșani, având nu mai mult de 22 m², locuința care a prilejuit aceste observații se înscrie într-o categorie aparte, puțin sau chiar deloc cunoscută nu numai în aria gumelnițeană dar și în întreg neo-eneoliticul balcanic și central-european. Fiind prima construită din cele șase locuințe ale nivelului superior din tell-ul de la Bucșani, locuinței i s-a amenajat în prealabil solul de la care a pornit construcția. După săparea unui gol, pe o rețea de butuci relativ scunzi și neîngropați a fost ridicată platforma, realizată din blăni de lemn (scânduri). Pe marginea acesteia și în exteriorul golului săpat au fost ridicați pereții, fără îndoială, cu o structură de stâlpi înfipti, la partea inferioară, într-o talpă (în esență o scândură mai groasă decât cele folosite la platformă). În zona exterioară de nord și vest locuința era completată de o anexă, demonstrată de existența a patru gropi de stâlp și de sedimentul specific din interiorul său. Atât cuptorul, de mici dimensiuni, situat în această anexă, cât și vatra din interiorul locuinței au fost refăcute - refacerea cea mai importantă a fost însoțită de consecrarea celor două instalații de combustie. În primul caz a fost depus un saltaleone din aur, în cel de-al doilea două frecătoare. Ceramica din locuință, fragmentară și puțin întregibilă, nu atrage în mod deosebit atenția. Singurul element de real interes este jumătatea inferioară a unei străchini realizată din nisip aurifer - de asemenea, un unicum, nu numai în aria Gumelnița. Întreaga locuință - soluțiile tehnice alese pentru ridicarea sa, tratarea spațiului interior, reconsecrațiile instalațiilor de combustie, piesa de aur, vasul din nisip aurifer - se înscrie în cadrul elementelor deosebite, cu analogii foarte puține sau chiar deloc în aria gumelnițeană.*

Cuvinte cheie: *eneolitic, Gumelnița B1, diagramă stratigrafică, locuință suspendată, consecrare, nisip aurifer, aur.*

The independent treatment of an Aeneolithic dwelling is possible only considering the fact that the settlement, although part of a whole, represents itself a whole though its qualities, which any new construction owns. Each constructive initiative has the value of a new beginning. The chosen area, the building, the integration in the ensemble are elements which depend both on those erecting from the dwelling and on the whole community. The dwelling is assimilating with a unique *axis mundi*, in the same way that any settlement represents a center.

The last settlement¹ from Bucșani-tell La Pod, to which the dwelling that draw our attention belongs, was established after an abandon phase of the mound (C. Bem 1999). The flood that altered the intermediary level (C. Bem 2000, p. 20) had some stratigraphic consequences: the disappearance of a possible further habitation, and the process of homogenisation at least of its upper part and consequently the modification of dwelling micro topography as a result of the alluvial deposition. For the moment we do not know at what extent the location of the zone of maximal altitude from the river meadow changed. The new habitants, those who founded the last "village" from Bucșani, did their new activities, which had stratigraphic implications. It is certain that these are concentrated in the southern topographic centre of the mound, in the area of maximal altitude (fig. 1) – whether it coincides or not to the area before the flood is less important here.

We must bring some explanations regarding the beginning of the stratigraphic development of the upper level. The stratigraphic diagram of this level is not one of the most complicated – on the contrary, even this represents a surface of significant size (856 m²), it doesn't comprise more than 450 stratigraphic units (the majority being concentrated in the dwelling and its internal arrangements). The unsatisfactory preservation of the last level sediments (Silvia Marinescu-Bîlciu *et alii* 1998, p. 95 and next; A. Bălășescu 1998, p. 99; Iulia Tomescu 1998, p. 107) is also expressed by this relatively small number of stratigraphic units. Presenting interest for our study, only 68 of such stratigraphic units were detected between the beginning phase of habitation on the last alluvial level and the construction of the others dwellings and the beginning of forming its exterior occupational levels. We consider that one stratigraphic unit represent not only any deposition independent individualised (B. Randoiu *et alii* 2000, *passim*), but also any human activity, which is detected during the archaeological research (even during digging it has an abstract nature). We also include in the diagram a series of consequences of some well defined actions

* National Museum of History of Romania, Calea Victoriei 12, sector 3, București.

¹ Both the last level and the intermediary one are attributed to Gumelnița B1 culture (C. Bem *et alii* 2001).

– deposition of consecration pieces (which, in fact, are not related to an accumulation of sediments) or the surplus of sediments removed from the pits or resulting from the levelling of the soil. Although they are a direct outcome of some past activities, they must be assimilated (even if indirectly) to a new succession of human activities.

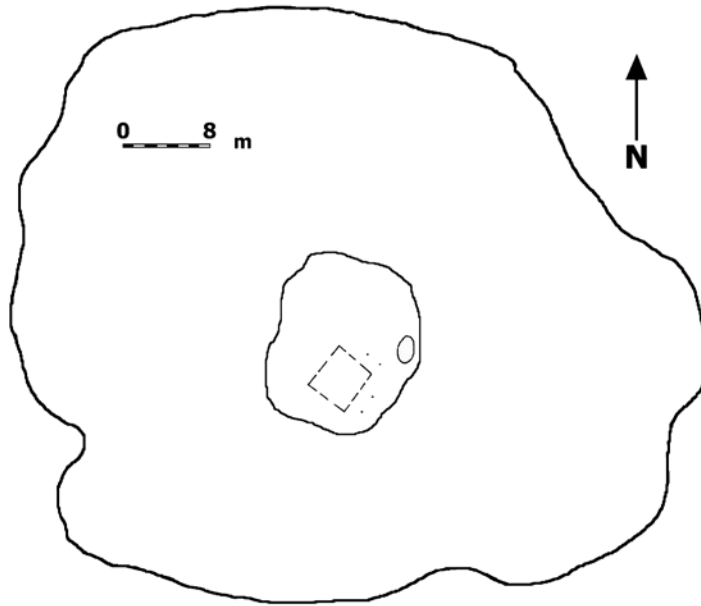

Fig. 1. The location of dwelling no 9 (dotted outline) of the annex (the four black points indicate the posts) and of the pit for the aurochs (the hatching) as first chrono-stratigraphic elements of the upper level. Depending on their seize, those two uninterrupted outlines stand for the area of the maximal altitude and, respectively, the limits of the settlement as they were during the period between the end of the formation of the alluvial accumulation and the first stratigraphic consequence belonging to the upper level.

Amplasamentul locuinței nr. 9 (conturul punctat), al anexei (cele patru puncte negre indică stâlpii) și a gropii de bour (hașura), ca prime elemente crono-stratigrafice ale nivelului superior. În ordinea mărimii, cele două contururi continui reprezintă zona de maximă altitudine și, respectiv, marginile așezării așa cum se prezentau în perioada dintre sfârșitul formării depunerii aluviale și primele consecințe stratigrafice aparținând nivelului superior.

The first two stratigraphic phases² (pl. I) of the upper level may not be directly connected. We consider the time flowing between the actions, of whose outcomes they are, short enough not to allow a millenary conservation of sediments which to chronologically separate them. The first one, we may observe the action of digging the pit where the aurochs was laid, its treatment and the animal's burying, a subject dealt on other occasions (C. Bem 1999; idem 2000, p. 20). This stratigraphic phase comprises five units direct or indirect individualised. These are: the digging of the pit, the burn of its bottom (its consequence of this actions is an ash mark of maximal 8 mm thick), the laying down of the animal, its covering and the abandon of the excess of sediment initially removed from the pit. We don't analyse here other details regarding this discovery. We limit to the observation that those five stratigraphic units (pl. I) depending on their nature may be groped in two sequences (B. Randoiu *et alii* 2000, p. 218).

Secondary, we consider another initial stratigraphic phase regarding the levelling of the soil, in order to build the dwelling no. 9. We can not establish the existence of the vegetation that needed to be removed through fire or not – there is no stratigraphic mark in this regard. Nevertheless, we may suppose that, whether, between the end of the flood phase and the arriving of the new population, past at least a warm season, and than the vegetation from the river meadow would have certainly developed. We may at least consider the fact that the grains flowing with the alluvial sediment had favourable conditions and enough time to germinate and grow. The first known for sure stratigraphic units of the first sequence

² About the definition, the components and the role of the stratigraphic sequences and phases, in detail, see B. Randoiu *et alii* 2000, *passim*

included in this phase is the action of digging an alveolus, on the interior perimeter of the future dwelling (pl. II).

Paradoxically, towards the upper part of the slope, to the North, the depth of the hole underneath the dwelling is very small (pl. V). It rather looks like a mere cleaning of the soil, dragging the upper part of the alluvial sediment, between 3 and 10 cm. The bottom of the initial slope of the dig often reaches 25 cm. That is why it becomes obviously that there was not the intention of levelling the surface of the construction. On the contrary, to the initial angle of the *tell*, it was added that resulting from the excavation, the level difference between the maximal limits (at the northern side of the dwelling) and the minimal one (towards the southern part) doesn't reach less than 51 cm. The chosen solution seems abnormal in this situation. The only explanation is that of the necessity of a hole under the platform of the future dwelling. It becomes relevantly the fact that four out of those seven dwellings at Bucșani have a free space between the soil and the platform. The reason for choosing this technical solution is, unquestionably, the protection of the interior and of the walls against humidity. The wind circulation would have been more efficiently in this case.

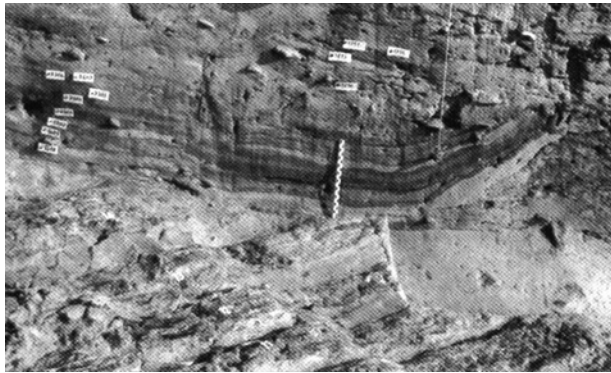

Fig. 2. The platform from wooden boards (in surface) and successive plasters with clay (remade) of the floor (in profile) of a Gumelnița A2 dwelling from Hârșova (after D. Popovici, Y. Rialland 1996).

Platforma din scânduri de lemn (în suprafață) și lutuielile succesive ale podelei (profil) ale unei locuințe Gumelnița A2 de la Hârșova (după D. Popovici, Y Rialland 1996).

On the largest part of the alveolus perimeter (which has a quasi-rectangular form with rounded off angles at the northern side), its walls are almost straight. Usually, the areas around the corners of the future dwelling, where they are oblique, in gentle slope, make an exception. It is difficult to admit whether the alveolus margins were somehow strengthened. If boards existed along its walls, they did not leave any traces, although at least the marks should have preserved, if this is the right situation. The surface (and implicitly the perimeter) of the hole on the pit underneath the platform is smaller than that of the interior of the future dwelling. That indicates not only the fact that its walls were built far in the exterior of the hole, but also the fact that the margins of the clay-made platform (and obviously of the wooden one) surpass the alveolus's margins, over a strip of 12-20 cm soil³. Until present only case of such type is known – under the platform made out of wooden boards and clay of a dwelling from Hârșova-*tell* was dug a pit which seems to have the same features as that in our case (D. Popovici, Y. Rialland 1996, p. 26, fig. 21-23). Yet, there is an important difference – the platform of the dwelling at Hârșova was "suspended" over only what is interpreted as a "sanitary void" (fig. 2) and not over the rest of the surface, unlike the construction at Bucșani with at least three sides completely suspended. It was considered that "the sanitary void" was made starting from the same reasons as the whole action of suspending the dwelling from Bucșani – in order to isolate the interior against humidity (D. Popovici, Y. Rialland 1996, p. 26). It is difficult to explain how could, practically, a hole closed with a lid, represented by the platform, guarantee a satisfactory air circulation. Its utility may have been another.

³ We shall return to these margins of the alveolus - although we haven't identified any proof in this regard, it is not excluded that the northern margin would have been protected by a board the heads of the others boards forming the platform were supporting on.

After the alveolus was made, in the case of dwelling no. 9 from Bucșani, followed the arrangement of the perimeter of the future wooden platform. The logs were raised in order to sustain the whole platform and the dwelling itself. It must be mentioned that the logs were erected not only on the dwelling's perimeter, but also inside the surface. As in other cases (Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 96 and next; C. Bem 2000, p. 20), they were relatively short, unburied, of progressive variable length, obviously depending on the slope differences. What we have ascertained at only 3-5 cm deep are not pits, but the outcome of the action of sinking the logs as a result of the weight they beard. The *log* term, although a reality, is not one of the most proper. The *post* would be more proper to a biographical utility, but it would not correspond to reality because in this case it represents a wooden buried structure.

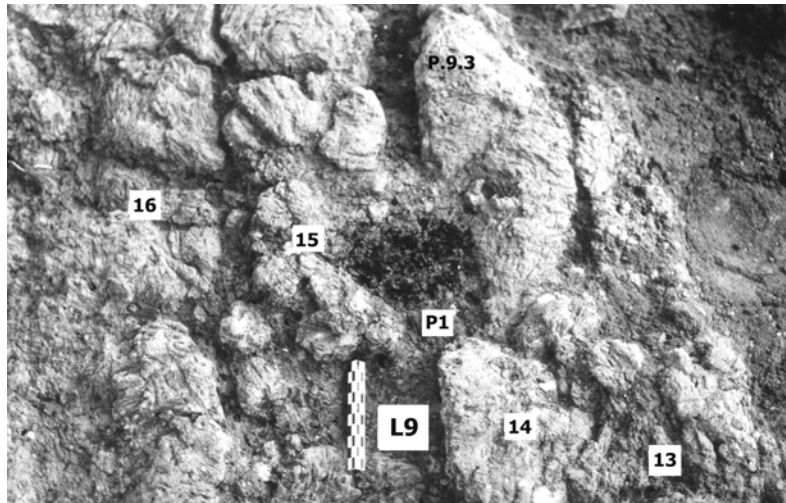

Fig. 3. Detail of the platform of dwelling no. 9 (P.9.3) and the upper part of a log (P1=L1).
Detaliu al platformei locuinței nr. 9 (P.9.3) și partea superioară a unui butuc (P1=L1).

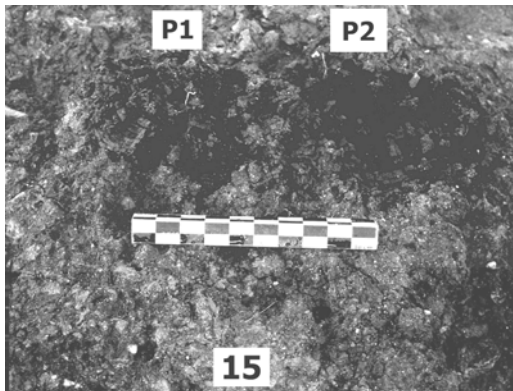

Fig. 4. The 1-st (P1=L1) and 2-nd (P2=L2) logs from the cell.
Butucii 1 și 2 din alveolare.

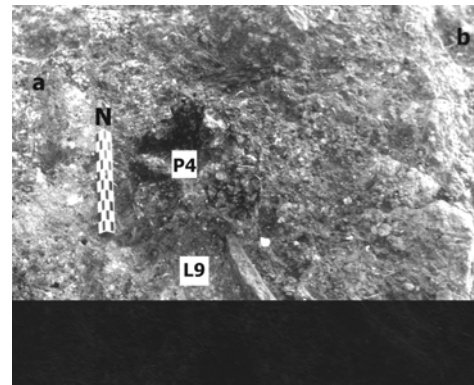

Fig. 5. The position of the 4-th (P4=L4) log in relation with the wall of the dwelling (a) and the cell (b).
Amplasamentul butucului 4 față de peretele locuinței (a) și alveolare (b).

Unfortunately, the process of degradation of the organic material from the upper occupational level includes also the majority of the posts. Only four samples, whose charcoal was preserved, were found. Most probably, the dimensions they had at the discovery were smaller than the initial ones. If we may assume that, after they burnt, they could loose approximately 20% from their thickness (including here the bark first destroyed without leaving marks), we estimate the diameter of those four found logs at 13 (L1 - fig. 3-4), 14.5 (L2 - fig. 4), 16 (L3) and respectively 17 cm (L4 - fig. 5). The first two were placed one next to another, almost in the middle of the surface and had a high of 8 and respectively 10 cm, both

supporting the same wooden board of the platform (no. 15 - pl. II; fig. 3). Evidently this wasn't the initial height, as both stakes were synced (thrust) in the sediment underneath the dwelling with 3 cm. If we take into account the level difference between the point of highest altitude, situated in the northern side of the dwelling, and the area where these logs were located, then their height must have reached approximately 35-40 cm, in order to realise the horizontal line of the platform. The absence of more than half of the whole material is only a millennial consequence of the action of pedological degradation. The third found log was also placed in the alveolus, at almost 70 cm distance of the anterior log, supporting up the board no. 18. The line between the three posts is quasi-parallel with the short sides of the dwelling. This means most likely that they were firstly supporting a transversal board on which all the other longitudinal boards were propped up. This is not the first case at Bucşani, when the majority of the preserved posts concentrate along a line (C. Bem 1999). It is extremely difficult to explain the conditions of burning in a certain area of the fired dwellings – it is not excluded that even the experimental archaeology may not bring a surplus of information in this regard.

The fourth log was identified, this time, outside the alveolus, between its upper limit and the space destined to the previous Western wall (fig. 5). Although it is the thickest, it doesn't reach more than 5 cm high, including those 2 cm of sinking. Undoubtedly, it is included in the category of the posts meant to support the edges of the platform and, not less, the walls and the basis. At the lower part of the slope, the alveolus extremities are more removed from the limits of the future walls, thus ensuring a better stability of the construction, hindering the dislocation of the sediment, the leaning of the logs and, implicitly, of the platform and of the walls.

Fig. 6. Two of the un-buried logs of a construction from Ialomiţa County.

Doi dintre butucii neîngropaţi ai unei construcţii din judeţul Ialomiţa.

Fig. 7. A construction raised on logs from Ialomiţa County.

O construcţie ridicată pe butuci din judeţul Ialomiţa.

Summing up the relatively small number of dates that we own regarding the logs⁴, we may have some conclusions. The first is that, after digging the alveolus underneath the dwelling (smaller than its internal parameters) the logs were placed on one side on the dug area, reaching bigger height (almost 50 cm) and, on the other side, outside the alveolus, reaching heights, which compensated its depth. The first

⁴ We refer here also to the other cases of suspended dwellings from Bucşani – some details are unpublished, others have been presented on different occasions (see the Bibliography regarding Bucşani).

logs were meant to support the wooden platform and the whole interior of the dwelling, the second group supporting, mainly, the walls. This doesn't mean, however, that those two units were not forming a whole and were not together completing a unique quasi-horizontal surface through the upper basis of the cone trunks that were the posts. The wooden platform of the dwelling was constructed on it. We do not know why this solution was chosen and why the burring or at least the thrusting of the structure in the ground was not applied (as it seems to happen in some cases on the settlements of Petrești culture - I. Paul 1967, *passim*; idem 1992, p. 31 and next). We may only suppose that the posts were beaten in order to assure their steadiness – they had for sure, a quasi-cylindrical form (slightly tron-conically) and there are no pits; thus, however their beating was attempted, the chance of sufficiently deep burying them is non-existent. Their steadiness was practically be assured by the further construction, by the platform and the walls' weight, by the junction between the boards of the platform and those of the basis and the posts of the walls; briefly, through what formed, beneath the posts, a perfectly united cube. The logs network was only meant to support the cube, protecting it against humidity. It is very likely that this prevented the thrust of some real pillars in the soil, which were submitted to rot. An unburied log resists much better to humidity than the part buried under the soil and that part immediately over it of a post. In addition, the appearance of the danger of rotting in this area could determine shreds of the complete ensemble causing serious problems of maintaining its horizontal plan, which could only lead to the collapse of the dwelling. If one or more of the posts have given up, they would have raised more serious problems than those produced if the logs had collapsed. The zone of contact between the wood and the moist soil is incomparably larger in the posts' case and the destruction of a wooden portion, significant for the steadiness of the dwelling, was unexpected and required long time to be reconditioned, as the "sliding" of the dwelling to be irreversible. Not the same thing happened with the unburied stakes. Even if they were implying a more difficult action of stability, once it was done, the collapse of 1-2 cm from one or more logs was insignificant as regards the whole dwelling.

We remind here the case of a construction placed inside the courtyard of the forest range at Bordușani. It is raised on unburied stakes without a hole dug underneath it. It is provided with a platform made of boards and the walls on bases. Here it presents no importance the fact that the reasons of its construction are linked to the protection against the rottenest. It worth to be retained the fact that its posts, although fixed on the soil at the end of the 80's of the XX century, are in perfect state, except 1-2 cm from the thickness of the base (fig. 6). Such constructions (fig. 7) are ethnographically noticed in numerous occasions (P.H. Stahl f.a., *passim*) – we do not insist on this aspect⁵, we only remind the case of a construction at Periș-Prahova, built in the same manner during the XIX century and which was still lasting in the 50's of the 20 century (P.H. Stahl 1969, p. 129 and next, fig. 46). The evidence of the existence of such a construction seems sufficient.

Whether, mainly, all the posts were similar in dimensions with those four discovered by us, we may estimate that two young oaks⁶ with the base diameter no larger than 30 cm were needed only for this element of construction (0.015 m³).

The following constructive phase is, as we have previously reminded, the assembly of the wooden platform. Directly over the posts, unquestionably, built in quasi-parallel rows, transversal boards were laid (we use these notions depending on the form and the dimensions of the dwelling). We may suppose that on a length of approximately 5 cm, at the most five rows of logs at a distance of approximately 1m was sufficient enough. This happens only when on the northern side, including the points of maximal altitude, the boards of the platform could prop directly on the soil or even on a wide board placed on the exterior of the alveolus. Thus, those five suspended transversal boards were to support the whole construction. A sixth one could be added, placed along the northern limit of the dwelling, fixed directly on the soil. The action of attachment of those five boards on the log network could be superior made through the simplest joints (fig. 8). As the logs were not sharp, they allowed a good stability of those five transversal boards. Undoubtedly, these boards were of the thickest and perfect moulded. The need of a straighten surface, at least in the zones where they were to be joint, compelling the builders to made an additional effort. Over

---

⁵ There are cases when blocks of stone, obviously unburied, replace logs of wood, – this is a piece of information offered by Mr. Adrian Bălășescu, whom we thank on this occasion.

⁶ The wood coming from three others logs, two of them from D4 and one from D1=D7, was specifically determined – all three emphasised the oak tree presence (Iulia Tomescu 1998, p.109 and next).

the transversal boards are afterwards added all the others, which form the genuine platform of the dwelling. In this case, also it is supposed that, junction, cutting up from the transversal boards, spaces with more or less parallelepiped forms, needed to fix the longitudinal ones with them. If their surface must have been flat, horizontal at least in the areas of connection from their bottom, their upper part would have been sometimes curve; the way it is established also through the marks preserved on the daub of the platform.

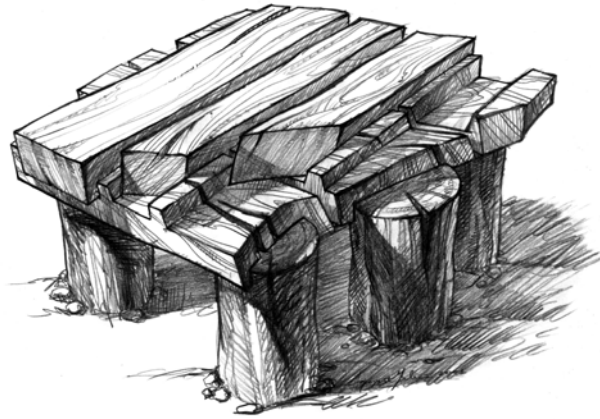

Fig. 8. Artistic schedule of some possible joins.
Schiță artistică a unor posibile îmbinări.

It is hard to say whether the first and the last of these longitudinal boards became basis for the posts of the western and the eastern walls of the dwelling or other two boards were previously added. Nevertheless, it is logically that the longitudinal marginal boards firstly fixed were preferred, eventually wider and thicker boards being used. A straight platform was thus built (even if veiled by some boards of curve surface), having the longitudinal margins higher than the rest. The attachment of the northern and southern basis, joined at their heads with the western and eastern ones, increased the stability of the platform. Those at least 27 longitudinal boards (out of which two were similar to the basis) were fixed in this way, on one side, in the crossed boards in six places, and, on the other, in those two crossed basis.

Fig. 9. Partial view of the platform of the dwelling no. 9.
Vedere parțială asupra platformei locuinței nr. 9.

The possibility that the technique of fastening with plagues, genuine wooden nails, was included into the baggage of construction techniques of the inhabitants from Gumelnița culture, is not excluded. Their usage was naturally increasing the steadiness of the ensemble.

Over this wooden platform, the walls would be subsequently raised. The pillars were fixed in special made pits, in those four basis joined at their edges. Through the methods still used nowadays, the bottom basis were doubled, the upper part of the pillars being fixed in the so-called knit. The action of fixing the pillars, both at their upper and lower part and the action of joining the boards of the knit at their edges assured a surplus of stability to the construction. Those seven pillars, identified during the archaeological research, are concentrated in the northern third of the Western wall, the best-preserved zone of elevation of the walls. They are all circular in cross-section. To the pillars was not added a wattle, as, at least, the destruction remains and the walls elevation prove. However, the distance between the pillars, not bigger than 25 cm between centres, hardly would have allowed the accomplishment of a wreathing. Whether we also take into account the thickness of the pillars (that is between 7 and 10 cm) than the real distance between two successive pillars is only of maximal 17 cm, at least for the part of the wall better preserved.

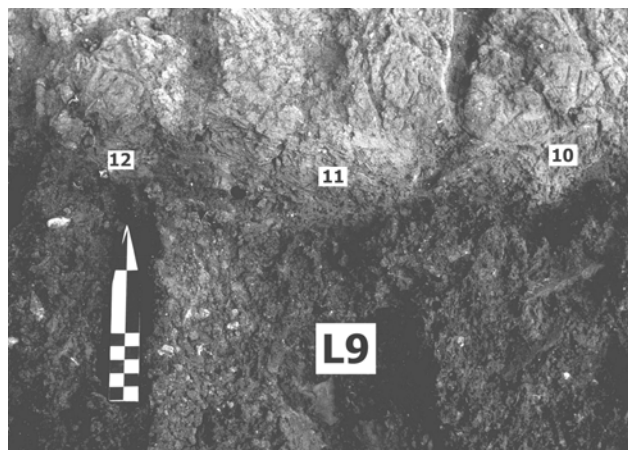

Fig. 10. Detail of the section through the platform of the dwelling no. 9 (P.9.3) – the numbers mark the evidences of the daub on the wooden platform.

Detaliu al secțiunii prin platforma locuinței nr. 9 - cifrele marchează individualizările chirpicului platformei pe scândurile de lemn.

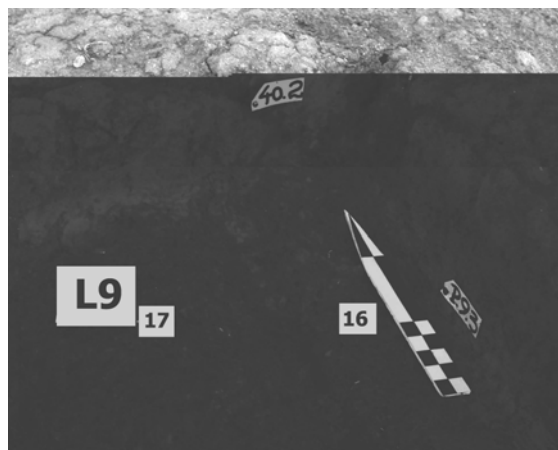

Fig. 11. Detail of the section made in the platform of the dwelling no. 9 (P.9.3) and the first phase of the hearth (40.2).

Detaliu al secțiunii practicate în platforma locuinței nr. 9 (P.9.3) și prima fază de utilizare a vetrei (40.2).

The boards of the platform were, mainly, of medium seize. On the base of the dwelling's plan and of the marks preserved on the daub of the clay-made platform, we may establish the main dimensions of the horizontal wooden elements of construction. Thus, the length of the boards was of almost 5.30-5.40 m, as long as the north-southern sides of the dwelling. The thickness of the marks, in other words the width of the boards, varies between 9 and 29 cm (fig. 10-12). This may prove the employment at the platform's construction whether of a whole tree, not only of its thicker base, or of some young trees, of small thickness (of only 10-12 cm in diameter). In addition, it may be noticed a certain alternative of the boards which is in fact quite normal, meant to cover integrally the surface proposed for the construction. Some of them were placed the other way round, in other words the large base of some boards alternated with the little base of others, in order to compensate the dimensions of the small bases of the trapeziums formed by the longitudinal sections of the boards. For instance, the board no 18 was wider towards South and less wider towards North, while the adjoining board, no 19, was the other way round.

We consider it is unnecessary to describe either every board in part, or the way of their accomplishment. The experimental archaeology successfully explain the way of preparation of the timber needed for erecting a construction, the necessary time for it and the aroused inherent difficulties⁷. We may establish the total volume of the wood used for the boards at 2m³. The identification of a construction of moulded timber leads to another view regarding the people having lived 6000 years ago. Not only that they were able to highly process the timber, but they

⁷ Among the numerous works published during the last decade we mention only one – J.-L. Monnier *et alli* 1991.

also possessed knowledge of how to acquire the stability of the future construction. We believe that some comparisons to the up-to-date principles of the material's resistance are not exaggerated. The knowledge of making correctly junctions where they were needed made possible the firmness of the dwelling at Gumelnița culture.

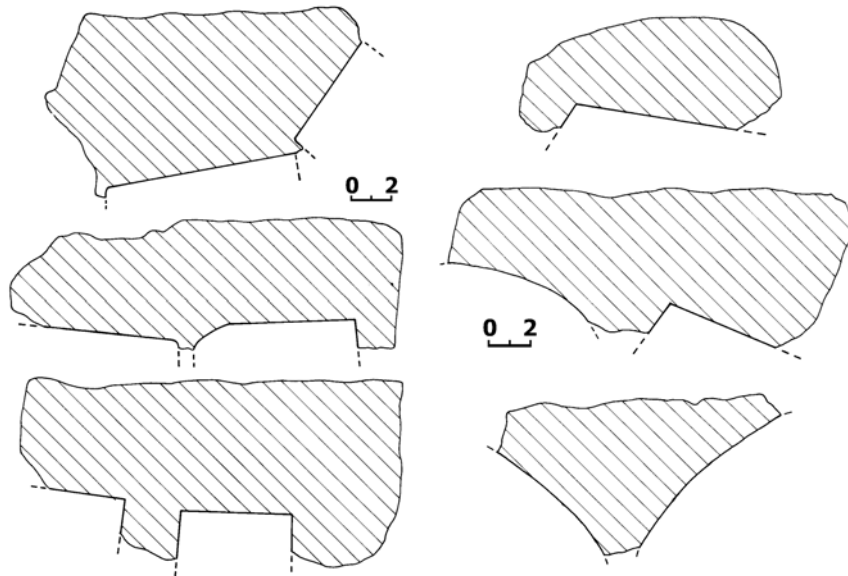

Fig. 12. Profiles of fragments of the platform in clay. / *Profile de fragmente ale platformei din chirpici.*

The fact that there are no marks of rods let us presume that the moist clay, including important vegetal elements, as cereals, was rammed between the pillars⁸, surrounding them. This first sedimentary element of construction of wall (S.U. 43.1), with a thickness varying between 12.5 and 19 cm at its bottom, was thus placed between the pillars and was covering them on the inside and on the outside. Unquestionably, the two plasterings with clay (S.U. 43.2 and 43.3 - pl. II-III) were made, after it had dried and, implicitly, cracked. This technique is still used nowadays on provincial houses⁹ – the first plastering, however it was, on the outside or on inside, were only meant to airtight the wall, to cover its fissures. The number of the consecutive plasterings varied depending on the degree of homogenisation of the used clay and on its might of drying without cracking. As in the case of some ethnographic samples (P.H. Stahl f.a.), the clay used at the plastering was pure, with no cereals, unlike the proper wall. Most of the interior or exterior reconditioning of the walls, as the archaeologist believes them, often considered equivalent to progressive stages or phases, stand for this type of secondary consecutive actions.

Some of the pillar we have identified, especially those of small dimensions, might be in fact mere sticks thrust only at the inferior basis. Of dimensions smaller than those of the walls, of 1-1.50 m, they were installed only for the steadiness of the clay. The same situation might be found at the upper part, too, with sticks fixed only in the wreath (the upper basis) – similar examples at the constructions from the 19th and the 20th century (P.H. Stahl f.a.). After the clay from the wall had been rammed, follows its dryness, which implies its crack. The wall would cease cracking after several successive plasterings with clay. It is impossible to calculate the quantity of wood necessary for erecting the wall because it is impossible to separate the proper posts of the short ones and it is not known the exact number for every category in part. However, it is estimated to almost 0.40-0.50 m³ (if the posts were placed at every meter and the intermediary elements at half a meter distance of them) and to almost 0.55 m³ (if there were only proper posts with a distance of 0.25 m between the central points).

⁸ We don't know whether the beating of the clay was made in a boarded shuttering, the way it is still practised nowadays – there is no proof in this regard, but it is supposed that such a technical solution was known by the inhabitants of Gumelnița culture.

⁹ It is not necessary to remind the whole series of ethnographic works that describe or contain references to the diverse traditional techniques of construction – a *sumum* of these techniques, made on the basis of the information gathered during 20 years of ethnographic investigations, is sufficient enough for what interests us (P.H. Stahl f.a.)

We suppose that once the walls were raised, the next constructive stage was not the roof, but the completion of the platform (fig. 10-11). Its sediment (P.9.3) is subsequently laid in comparison to those two plasterings of the wall. It is prepared similarly to the clay of the proper wall, with an addition of cereals; its thickness reaches here and there 11-12 cm, although in the northern third of the dwelling reaches only 2.5-5 cm thick (pl. V). Towards the middle of the dwelling, approximately between the eastern first and second third and the southern first and second third, an oval space was spared in the platform (fig. 14). It reaches maximal 29x43 cm in dimensions and its margins are smoothed – the interruption of the platform may only be explained through the whole space underneath the dwelling. It was probably used for easily evacuate the domestic scraps from the interior, and was unquestionably provided with a lid most probably made of wood. It is not excluded that this perforation of the platform corresponded to a central post of the dwelling, meant to support the top of the roof. Its form and especially since there is no hole to have supported the post, make us deny this hypothesis.

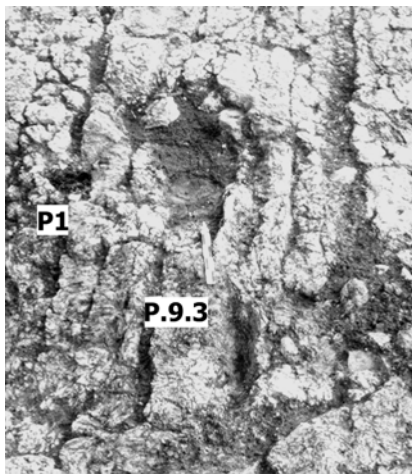

Fig. 13. The oval space spared in the platform of the dwelling no. 9.
Spațiul oval cruțat în platforma locuinței nr. 9.

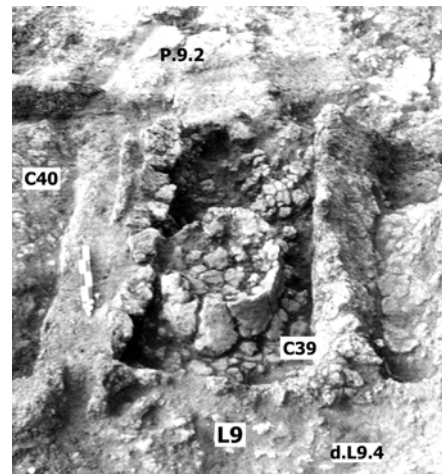

Fig. 14. The pedestal and the "box" (C39) of clay attached to the hearth (C40).
Socul și "cutia" din lut (C39) adosată vetrei (C40).

The total volume of the sediment reaches at 1.2 m³ - cca. 1220 litres (obviously, estimated during the period of its destruction). Undoubtedly, the volume of the unburned material was larger. We add to this volume the sediment needed for the walls (supposing they reached a medium thickness of 20 cm) and for the construction of the hearth and for the "box" from the north-western corner of the dwelling (C39 - fig. 14; pl. II-III). Then we may estimate the total volume of clay prepared for the initial stage of construction to 7.5 m³.

Therefore, this first stage would have been completed after the roof was made¹⁰ (most likely this was a saddle roof) and after the hearth and the remind "box" were made. Most probably, both could belong to the first constructive-progressive stage of the dwelling, although there is no stratigraphic contact between those two complexes and, implicitly, no possibilities of chronological disjunction. The hearth was built on its own platform (40.2 - fig. 11) in very sandy sediment including an insignificant addition of cereals laid on the platform of the dwelling. The bed of the hearth became, after the "chime" (40.3) was built, a surface of utility, where the fire was made. On some portions of the hearth perimeter, its platform overlaid the "chime", but this action did not become a plan of construction. It was much reduced, close to disappearance. In the northern zone it preserved its height, not surpassing 26 cm from the construction level. Its moulding at the upper part provided its convex surface. It doesn't had a wooden structure of resistance – anyway it would have been useless for its small height.

¹⁰ Since we don't have any piece of archaeological information about the roof, we can make only assumptions. The appeal to ethnography is, in this case, unconvincing (fig. 21), since any technique could have been applied. Therefore, for this time we don't try to find solutions.

Unquestionably, at a short period followed the construction of the "box" from the north-western corner of the dwelling – built directly on the platform of the dwelling (P.9.3); between its walls, had a surface no larger than 0.175 m². Just like the chime of the hearth, it had no wooden structure and its total elevation reached only 18 cm. It was closed to the Western wall of the dwelling, with a general form reminding of a pawn of chess. Unfortunately, we can not explain the reasons of the construction of this interior arrangement – there could not be found carbonised grains or any other kind of organic material, in spite of our efforts. At the moment of discovery, it contained only crumbled burnt daub resulting from the degradation of its walls and the western one of the dwelling.

Therefore, in its first stage of evolution, the way we may perceive it nowadays, the dwelling had in its motionless inventory, the interior hearth and the clay-made "box". Besides, we ascribe this first stage, both the accomplishments of the annex and of the exterior oven. In order to avoid an excessive fragmentation of an evolution which must have been absolutely unitary, in its second stage we have integrated both the reconditioning of the platform, of the chime and of the surface of utilisation of the hearth, and the construction of the others interior arrangements. Chronologically, the first action of reconditioning was meant for the chime of the hearth – three successive plasterings were made and simultaneous constructed, closed to the exterior of the chime. Just like the initial element, they were made of sandy sediment with a small addition of straw. They belong to the same constructive sequence and implicitly, stratigraphic. This is established not so much through the fact that all three were made directly on the platform, but especially by the fact that all of them were overlaying two exactly in the north-western corner of the hearth (one made of lime stone, the other of silex) - pl. XIV/4-5. The action of laying them must be understood in connection to the action of remaking the hearth. The consecration of the combustion outfits from the settlement of Bucșani is quasi-present – either on the outside, or on the inside of the dwelling, all the hearths and ovens analysed, in proportion of at least 50 percent¹¹ are followed of such kind of depositions (C. Bem 2001b).

To a reconditioning of small extent of the platform (P.9.4), probably meant to straighten the surface of the floor, followed an important one (P.9.2), that must have integrally covered the interior space of habitation. The "scrape" of the dwelling altered in great extent this new floor, integrally destroying it in the eastern third of the dwelling and partially in the rest. It is made of very sandy sediment with no vegetal addition (except some leaves - fig. 18), just like the last partial remake of the floor (P.9.1).

A new "box" made out of clay (C 38), belonging to the second stage, attached to the chime of the hearth and built over the integral remake of the platform, sheltered a base in the shape of a truncated cone. The walls of this new interior arrangement present the same constructive features as those of the margins of the hearth and those of the "pawn". They have no wooden structure, consist in sandy sediment with very few vegetal remains; the maximal preserved elevation does not surpass 19 cm. It wasn't probably much higher. Nevertheless, if we consider the presence of the base, an annex of the hearth, it compels the height of the walls, not to excel the height of the hearth's chime. Unlike the "pawn", inside this box were found those seven fragments of weights (pl. XIII, XIV/1-3) and pieces of three pots (pl. VII/1, VIII/3, XI/6). A eaves was made of the same kind of sediments as their walls, between those two complexes, only of 53 cm long. Being made on the reconditioning of the platform (P.9.2), its upper margins were moulded on the walls. We could not find for the moment its role.

Although we do not possess very clear details, we may suppose that "the door", the space of connecting the dwelling with its outside, was placed in the north-eastern corner. This may be the significance of the interruption of the platform and of the northern wall in this zone.

***

Most probably, the annex is part of the first constructive phase of the dwelling, as we have previously remind. It was built towards north and east those four pits for a post that were discovered (only two of them containing wood charcoal) defining the space. It was organised along the walls of the dwelling no. 9 and had no more than 1.80 m wide (pl. III-IV). Because there are notable differences between the sediment from its outer side and that accumulated in its inner side during its utility phase, there must have been an obstacle. This obstacle was needed to be a genuine wall in order to allow the

---

¹¹ The hearths of dwellings no 1, 4 and 11 were not integrally investigated, either because parts of them were included in the profile, or because they are the subject of a subsequent for a previous research.

storage of different sediment on one side and on the other of the line made by the pits for posts. Even if it did not consist of a stratigraphic component in other words, of an addition of clay, the wall must have had at least a wattle fixed by the numerous posts. The distance between the posts are quasi-equal - 1.42 m, for the northern couple and 1.56 m, for the eastern one. Identically, their diameters have almost the same size, varying between 9 and 13 cm. If we consider the distance of 1.50 m being a standard and the annex completely surrounds the northern and eastern sides, then at least other fired posts must have supported the wreath and its roof. We found no mark regarding it. We consider that it was quasi-horizontal, at least on its eastern side, in the continuation of the roof of the dwelling.

Inside the annex, a small oven¹² (C12) was built (pl. III-IV). Although we did not find pits for posts in its western zone, it certain belonged to the same structure of habitation, with the condition that the occupational level of the annex covered the constructive elements of the oven. The oven was built in a hole dug in the same alluvial deposit as the alveolus underneath the dwelling no. 9; this was a simple, but uncommon solution, at least if we analyse it from the point of view of our nowadays knowledge. After the pit had been dug, sediment having a sandy texture and including a series of fragments was prepared. We should notice the fact that these fragments are not somehow ordered, but they are components of the sediment, and, moreover, it was impossible to distinguish two for belonging to the same pot. Most likely the inhabitants used what they had discovered at the surface of the soil and belonged to the anterior level of habitation. The sediment, thus prepared (S.U. 12.5) was used to the arrangement of the bottom and of the walls of the pit; it was also made with no wooden structure, an elevation beneath the soil for the construction of the vault (fig. 15). If its thickness in the central zone of the hole was of 26 cm, it had no more than 4.5-5.0 cm on the walls and on the vault's zone.

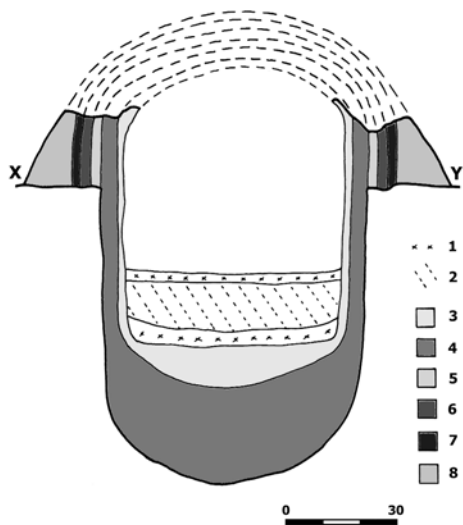

Fig.15. The profile of the hearth from the annex of the dwelling no 9 - 1. rests of burning (12.2-12.3); 2. sterile sediment which contained the golden piece (12.4); 3-8. constructive elements (12.1, 12.5-12.9).

Profilul cuptorului din anexa locuinței nr. 9 - 1. resturi de cremație (12.2-12.3); 2. sediment steril care conținea piesa din aur (12.4); 3-8. elemente constructive (12.1, 12.5-12.9).

Another constructive unit followed (12.1), owning the same characteristics (moreover, it included pebbles and a series of pieces - two polished *astragalus* of sheep, a fragmentary blade of silex and a clay-made piece, probably an anthropomorphous figurine - fig. 16). These four objects, stored in the north-western corner of the oven, seem to have been intentionally laid, as they are comparable to the consecration of the oven. Just like the first constructive unit, it is thicker in the central zone of the burning area (12 cm), on walls and towards the vault having only 1.2-2.5 cm. The lay out of the upper part of the vault was completed through the addition of four other plasterings with clay levels (12.6-12.9). The three first ones (12.6-12.8) are at the surface of the soil, quasi-circumscribed to the pit, thin (2-3 cm), vertical, made of fine sandy sediment and the fourth (12.9) presents the same features, but being more thicker towards its exterior (14.5 cm).

¹² At the moment this oven was found (1998) the vault was preserved in 70% proportion; the indifference and indolence of the actuals inhabitants lead to its destruction, only a little part of it preserving to the moment of the effective investigations.

We must suppose that all these plasterings, not only those coming from the pit, but also those starting at the surface of the soil, appertain to the same constructive stage. Similar to the case of building of the walls of the dwelling, after the plastering was carried out, its drying was waited for and the carving out of a new one followed until the clay ceased cracking. From this reason, we may not assert that this oven suffered any reconditioning. It seems to have been unaffected after a first phase of utilisation (12.2), whose marks are only an important quantity of ash and very little charcoal. A stratigraphic unit, archaeologically quasi-useless (12.4), covered the entire zone of burning and was excessively thick (10-13 cm) so as the sandy sediment, accumulated may come from more or less natural causes. Moreover, this stratigraphic unit contained a fragment of burned wood of large size (15x12x21 cm) - the only discovered type of coal - which could not burn instantly, and a golden *saltaleone* (fig. 17). We believe it is the same phenomenon - act of consecration of the structure of fire. Another functional stage (12.3) followed afterwards. The anthracologic analysis pointed out the presence of the alder tree, willow and wax cherry tree, totally different species of those used in the construction and for the interior arrangements (Iulia Tomescu 1998, p. 109 and next). This only proves that all the features of the wooden species around the settlement were not unknown for the inhabitants.

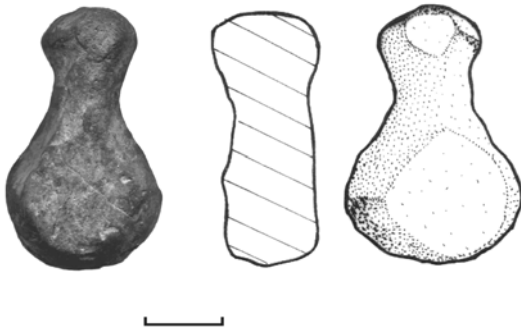

Fig. 16. Anthropomorphic piece put in the sediment used in rising the hearth from the annex of the dwelling no. 9. *Piesă antropomorfă descoperită depusă în sedimentul utilizat la ridicarea cuptorului din anexa locuinței nr. 9.*

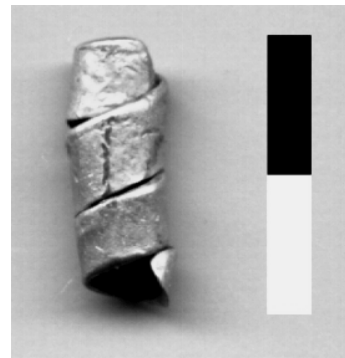

Fig. 17. Golden *Saltaleone* put in the sediment which separate the two important moments of the using of the hearth.

Saltaleonele din aur depus în sedimentul care separă cele două momente importante de utilizare a cuptorului.

The discovery of an ample destruction of the oven conducted to the belief that its final alteration must have been in connection with the fire and the destruction of the dwelling. As we have mentioned, the vault of the oven was admirably well preserved - whether its abandon had been caused by the irreversible degradation, firstly of the oven, it wouldn't have been so well preserved after approximately 6000 years. Moreover, the well state of conservation makes us suppose the existence of a roof having been protecting the oven; the annex was the only construction meant to protect it, although the line of the pits for posts seems to end around the oven.

***

The destruction of the dwelling happened after a fire. We won't analyse here the causes of its outbreak. We only want to mention that an important temperature was needed so that the sedimentary material of the platform would become red - brick coloured and extremely hard, a temperature which implies a considerable quantity of wood. Both these features seem to be carried out by the fact that the dwelling was built on logs and had a boards-made platform. It is important to remark, however, that the timber of the platform was not directly submitted to the fire, if the latter broke out from the interior. Similarly must have happened to the wooden structure of the walls, indirectly touched by the fire, thanks to the protection offered by the clay. At least in the southern zone of the dwelling, where the succession of the reconditioning of the platform was preserved, we were able to establish a certain fact. If the fire advanced beneath the platform, their colour degradation is the other way round than we would have supposed. The last reconditioning (P.9.4) is superficially touched by the fire and is of black-grey colour, those two intermediary reconditionings (P.9.2 and P.9.4) are more burnt, being of beige-yellowish colour, while the so-called platform (P.9.3) is extremely well burnt, as we have mentioned. On the other hand,

however, both the walls (as they were preserved) and those three interior complexes and the intermediary reconditioning (P.9.2) in the northern zone of the dwelling are burnt to red brick-coloured with yellowish hue. Therefore, we are constrained to accept the existence of two centre of the fire - an interior one, localised somewhere in the northern third, and the other under the platform of the dwelling, deriving advantage from the wood already existent, localised somewhere in the southern third of the dwelling. The first centre may have been caused by an unhappy accident, broken out around the zone of the hearth, close to which combustible may have been enough for a quick propagation of the fire (and even elements of inventory of timber and eventually forage). The second one could not break out without a dose of intention. The present case is only meant to draw the attention upon a theory of work opposed to the usual one, a theory of continual undesirable accidents - in other words, opposed to the taken-roots-theory admitting the aberrant attitude of man's passivity faced with the fire. We shall discuss on other occasion about the phenomenon of fire and of intentional destruction of some dwellings.

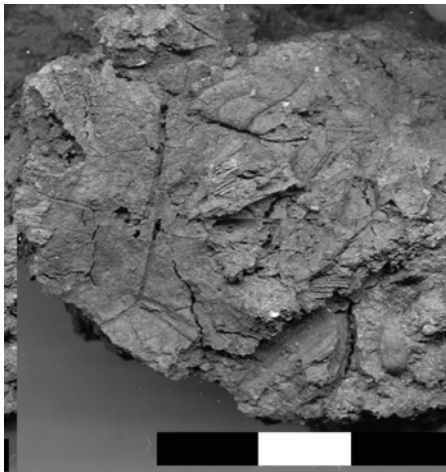

Fig. 18. Stamps of leaves preserved in the clay of the platform of the dwelling no. 9 (P.9.3).

Amprente de frunze păstrate în chirpicul platformei locuinței nr. 9 (P.9.3).

An extremely odd fact is the absence of the so-called "destruction level". What we have noted in our stratigraphic diagram (pl. I) with the sigle d.L9.1-d.L9.4 represents only some elements. They were initially components of the walls of the dwelling and its arrangement, which are however the result of the degradation in time of the basis of the walls preserved and the result of the interior complexes of the dwelling. The total volume of the sediment discovered only in their surroundings and along the walls doesn't exceed 0.5 m³.

The absence of the burnt daub, a result of the pulling down of the walls, may have, generally, two meanings. The most at hand of them, which the specialists obviously take it *a priori*¹³ in their calculations, is that of reusing of the material. It is well to know that a "ready-made" material, such as the burnt adobe, may successfully be part of two types of elements of construction. These depend on those two qualities it acquires as a result of the burning - it becomes more fireproof than any other prepared raw material (we don't include here the rock) and increases its degree of impermeability. Therefore, firstly it may be part of the core of some hearths and of other complexes of the same nature. A single structure of combustion from the upper level (out of those five investigated, excluding those two of dwelling no. 9) - the hearth of the dwelling no. 2 took advantage from a supply of such a material used at its reconditioning (C. Bem, 1999). But the walls of the dwelling no. 9 comprise however straws.

However, crumbed the reused adobe would be, it would preserve the prints of cereals, whether they were included in its initial composition. Moreover, it must be mentioned that starting from the first constructive phase of the hearth of the dwelling no. 2 the chime did not preserve - it is not excluded that its material was reused for reconditioning. Nevertheless, the volume of the sediment from the second

¹³ We shall discuss on other occasion the risk the axioms represent for the historical investigation, thus for the archaeological one too (C. Bem 2001).

phase of the hearth of the dwelling no. 2 is not by far equivalent to that of the walls, only if they were of 15-20 cm high.

Another reutilization of the daub material is determined by the increasing of the degree of impermeability, as we have previously reminded. Theoretically, any new construction or inner arrangement may use for certain constructive units this type of material. Generally, the burnt daub may form the so-called "bed of the arrangement"¹⁴ in the case of a certain category of dwellings. We shall not insist upon some details that are not the aim of these lines. The only dwelling of the upper level which was built directly on the soil, without a platform of wooden boards and, from this reason, the only for which a "bed of arrangement" could be built, is of the dwelling no. 3 (Silvia Marinescu-Bîlciu *et alii* 1998, p. 96). This, however, has, under the clay-made platform, only the soil it has been built on. Therefore, there are no situations which may permit us to consider the reutilization of the burnt daub of the walls in the construction of other walls or at the reconditioning of the varied arrangements.

We have found agglomeration of burnt daub in the exterior of the surface occupied by the platform (pl. IV), towards east, probably immediately in its continuation (unfortunately, the pits do not allow a more exact specification), covering at least 1.5×3 m, and having an approximately rectangular form. Since it overlies directly the occupational level of the annex of the dwelling no. 9, and since the exterior level of the dwelling no. 2, as the entire dwelling, covers it, there is no question regarding its belonging. Those two pits, rather alveoli, little deep perforate through the occupational level of the annex and are covered by the same exterior level of the dwelling no. 2. They are even filled with the same sediment.

Whether this burnt daub stands for the remains of the walls of the dwelling no. 9 and there is no question about it, however, the problem still stands. The total volume of the sediment used at the elevation of the walls would reach at least 6.7 m³. That means a perimeter of approximately 18.80 m, a medium thickness of the walls of 0.20 m, and their height of 1.80 m¹⁵. We eliminate the quantity of burnt daub from outside the dwelling (cca. 0.9 m³), that caused by the degradation (cca. 0.5 m³) and the very one preserved in the remains from the elevation (cca. 0.3 m³). Thus, it remains a difference of about 5 m³ or so. It is very difficult, regarding the present state of investigation, to explain this absence of almost three-quarters from the material used at the construction of the walls. As it was the first dwelling built by the new arrivers that founded the last village of the tell, it might suffered a certain treatment between its consequences being its removal from the platform and, undoubtedly, the removal of the burnt daub. What have remained seems to be indeed the result of a scrape of vast proportions of the dwelling after the fire had destroyed it. The more we advance towards the eastern part of the dwelling, the more we notice the rise of the absent material. Along the preserved walls and the interior complexes more or less well maintained remains of degraded daub still exist and the platform and its reconditioning are intact. Starting with the eastern third, not only that the remains of destruction does not exist, but also the platform and especially its reconditioning, suffered modifications from an action similar to this scrape. Although we consider we are not far from reality, we can not tell for the moment the aims for which such a solution was preferred.

A description of the ceramic inventory of the dwelling no. 9 should be integrated in the ensemble of the ceramic complex, at least of the upper level. We shall make only concise references, since what has preserved from the pottery of the dwelling is not characteristic for the whole.

***

---

¹⁴ We discuss only this possibility because at Bucșani there is no other type of arrangements which to be suited to the reutilization of the burnt daub at their construction. A "box" made out of clay, belonging to the "porch" of the dwelling no 2 was built of vertical stripes of sediment (C. Bem 1999). Their maximal thickness reached only 8 cm at the bottom and 5 cm at the upper limit of the preserved elevation. Technically, it is impossible to build of reutilised material such an arrangement that had at least 37 cm high (that was only what remained until its discovery). The fact that the vessel sheltered by this "box" has more than 1 m high may be in concordance with its real dimensions, emphasising the impossibility of its raise. Even if a wooden shuttering was needed to secure its lasting, its subsequently removal would have determined the breakdown of the walls of the "box", whether they had been made out of burnt daub.

¹⁵ Even if they seem to be low dimensioned, these values may be very close to reality. However, the more they increase, the more the used quantity of clay increases – and the problem becomes more critical.

Considering that what remained from the vessels of the house is not typical from the whole, we shall make only brief considerations about them. The scraping ("the cleaning") of the space of former dwelling affected even the inventory of this. Not only it is poorer than that of the other dwellings (Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 98) but, because is not completed, it cannot offer a complete image for requiring a very detailed debate. We shall briefly describe the general features of the pottery from the whole upper level, at the same time making references to their correspondents inside the dwelling no. 9.

The ceramic complex of the first level from Bucșani is extremely unitary.

The mixture used at the fabrication of the pots is extremely sandy. This leads us to the idea of the using of the alluvial deposits directly, in its moist state or not, without any special treatment of the natural deposits. These were numerous on the bank, waterside meadow liable to inundation and the terraces of the Neajlov river (otherwise, the areas along the present flow and on its left terrace which could have been formed clay and sand quarries for the Aeneolithic community were identified). The differences regarding the quality of the paste, the different kinds of pots are made of, consists in the type of natural deposits used as sources of raw material. Unlike other dwellings, there is not what usually is called fine ceramic. We are dealing with a paste containing a lot of medium and coarse sand obviously naturally homogenised, which may be integrated in the so-called category of "intermediate" paste, from other dwellings. It represents almost 40-45% from the entire quantity of pottery from the first level at Bucșani and in the same proportion it is rediscovered between the fragments preserved in dwelling no. 9 (pl. VI/1, 3, 5-8; VII/3-6; VIII/3-4; IX/5-6; XI/6). In very few cases (less than 2%) a scanty quantity of chaff and/or chopped straws were added to this kind of paste made before its moulding. It is hard to believe, however, that an accident played any role in the fabrication of this mixture that was discovered in the case of some anthropomorphic and zoomorphic statuettes - therefore we may consider a rather special destination of the vessels made of this type of mixture. The intermediate paste, including remains of cereals in its composition, was used only at the fabrication of the vessels with broad mouth, as the bowls and the tureens.

The vessels made of intermediate paste with chaff are especially of small and medium dimensions, even there is also a series of vessels of greater proportion - the entire range of the pottery from the first level is typological made of such a paste. The more the seize of the vessels rises, the more the percentage of those made of intermediate paste decreases.

The intermediate pastes contain, consequently, besides clay, medium (0.25-1 mm) and coarse (1-2 mm) sand in important quantities. The presence of fine and very fine sand (up to 0.25 mm) is not excluded, but the seize of the grain does not allow a macroscopically individualisation - however, the presence or the absence of these categories does not alter the characteristics of this type of paste. The fine and medium sands appear in the natural deposits either in association with coarse and very coarse sands with pebbles, or forming independent deposits. Both situations can be found in the Bucșani area on the deposits from the terraces or from the bank, while one of the sources were the mixed deposits, a certain treatment of sorting the sands having dimensions of less than 2 mm was accomplished by the handcrafts men. The existence only of the "clean" deposits, including only sand, seems to exclude this practice.

The number of vessels made of this category discovered in dwelling no. 9 raises to 59, most of which (48) being represented by a single ceramic fragment. Since the dwelling was "scraped" we can not accurately ascribe every element of inventory to one or another of its evaluative-constructive stages. It is certain that the potsherds belonged to the vessels used in the dwelling along its existence, in the analysis being investigated only what was covered by the remains of the destruction level and certainly they did not result from the previous deposits. Otherwise, naturally, all the ceramic fragments were stored in the western third of the dwelling, the one less affected by the action of removal the daub caused by the burning of the walls.

A single vessel was made out of this category of paste, including a vegetal addition (pl. VI/1).

The majority of the paste used at the fabrication of approximately 55-60% out of the entire number of the vessels from the first level, and from dwelling no. 9 too, is the so-called "coarse". It also comprises natural sources, made of sandy-clay and deposits with variable components of very coarse sand and pebbles. Unlike other cases, the coarse paste does not comprise other addition - potsherds, chaff or something else. We consider this as another argument for the existence of some natural sources directly explored, whose raw material needed no other degreasing substances to be suited to moulding

and burning. As far as we know, this is the only settlement that used in such a manner the possibilities offered by the environment.

Usually, the coarse paste was used at the fabrication of the vessels of large size, globular or simple biconical, but, there are also, for instance, miniature vessels made out of the same material. A situation extremely important, we believe, that needs to be remarked - the miniature vessels made out of coarse paste, are only those fabricated in customary size. For instance, on the one side, the bowls and the tureen exclusively made out of intermediate paste were miniature reproduced only of intermediate paste. On the other side, the quasi-cylindrical or slightly biconical vessels, which had been made out only of coarse paste, are reproduced in miniature exclusively of the same material.

The coarse paste (pl. VI/2, 4; VII/1-2, 7-9; VIII/1-2, 5-6; IX/1-4, 7; X/1-4; XI/1-5; XII/1-5) in dwelling no. 9, as in the entire upper level, contains besides clay, very coarse sand (the size of 2-mm) and pebbles with the grain's diameter of 5-5.5 mm. Their association on the natural deposits from the area indicates sources of raw material. Even the same deposits contains some sands with smaller grain, a fact that reflects in pottery as well, that doesn't impose the need of variation in the paste's categories. The needs of the community imposed the use of some raw materials that composed not of very coarse sands and pebbles, besides clay and sands with smaller grains.

The number of vessels estimated for dwelling no. 9 for this category is of 94, but similar to the case of the preceding dwelling, most of the vessels (69) are represented by a pottery fragment. One of the vessels (of which only the upper part was preserved - pl. VIII/1) was made out of a paste of the same structure but likely including a kaolin addition. The white-yellowish colour acquired after the burning is very rare at Bucşani - only other six potsherds from the upper level own this feature. Chemical and/or microscopical analyses would give more details.

The decorative work includes in what is already known about Gumelniţa B1, as typological *sumum*, being represented by incisions and fluting plastically elements and paintings. We shall not detail in the background case, because, as we have previously mentioned, the pottery preserved in dwelling no. 9 does not carry out the features of a representative pattern.

The incised decoration is most of the times unorganised, generally consisting in incoherent ensembles of fine cut lines (similar to mere scratches) that form stripes or spaces slightly triangular and trapezoidal (sometimes integrally or partially covered by a red colour) always in association with the plastic background. This category is absent however from the inventory of the dwelling no. 9. When the incision participates indirectly at the accomplishment of the decoration, generally, geometrically the lines forming the motives are deep (pl. VII/1; VIII/4; IX/7-8) and not only shallow as in other situations.

The printings are very numerous - we notice only the arrangement of some - more or less quadrilateral on grooves (pl. IX/6) and a series of little holes covering the whole surface of a vessel (pl. IX/5).

The plastic decoration is always associated the one incised, printed or in relief (pl. VIII/1, 3, 6). We shall not insist here on some details, we limit to remark only the fact, very rare on these settlements that the plastic decoration made out of slip is not to be found. The quality of the paste, naturally homogenised or not, and the unoxidating burning, permit the accomplishment of the tightness of the vessels only through a smoothing out of their surface. Consequently, the slip lost its role. What was accomplished in other sites by the slip (especially the protuberances and the so-called *vârci*) is here directly made of the paste from the wall of the vessel (pl. VIII/1, 3, 6; X/1-2; XI/5; XII/1).

The groove rarely associated to another decorative element is characteristic for what is known as belonging to the B1 phase of the Gumelniţa culture - wide (sometimes-reaching even 1.5 cm) and deep, horizontally disposed and very rarely slanting (pl. IX/1-2, 4), especially at the upper part of the vessels of large dimensions. Their surface is always very well smoothed out, sometimes even polished.

Since in the dwelling no. 9 painted ceramics were not discovered, we shall not discuss about this category.

An element of a special interest is the half inferior part of the bowl (fig. 19), at least from the point of view of the relations the little and apparently isolated community had with other settlements. Its decorative motives are frequent in the area: spiral in deep incised strip and filled with unorganised incisions, starting from the circle of the bottom of the vessel. In spite of this, it is rarely in the upper level of Bucşani I. The action of polishing the surface, filling the spaces between the spirals of this vessel, is an

extremely rare method in Bucșani settlement. The sand mixed in the clay paste is auriferous¹⁶, as far as we know, a unique discovery in the whole area indicates, if not a foreign origin of the vessel, however an "import" effective of raw materials. This sample must be in connection with the golden piece discovered in the oven of the annex.

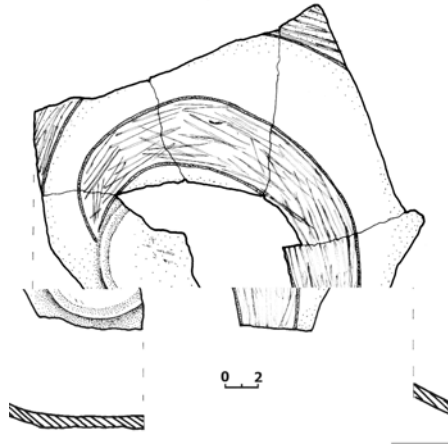

Fig. 19. Fragment of dish whose paste contains golden sand.

Fragment de strachină a cărei pastă conține nisip aurifer.

***

We believe it is unnecessary to insist upon the existence or absence of the suspended dwelling. Although the discovery of such constructions in the Petrești cultural area (I. Paul 1967, *passim*; idem 1992, p. 31 and next) was put to doubt, the criticism was based exclusively on the discovery of cucutenian dwellings (Traian, Hăbășești, Glăvăneștii Vechi, Berești, Cucuteni, Ruginoasa - VI. Dumitrescu 1968, p.389 and next) and pattern of the upper level from Căscioarele (VI. Dumitrescu 1968, p.389). Indeed, the fact that there were not suspended dwellings in the settlement does not imply that this type of construction was unknown (fig. 7, 22). Moreover, the idea according to which the models in miniature of the dwelling provided with four little legs are actually "representations of sanctuaries in the open air" (for ex., Șt. Cucuș 1989, p.56) is not supported by any reasonable argument. Therefore, the possibility of the existence of some suspended dwellings¹⁷ in the marsh and hill areas is in principle accepted (VI. Dumitrescu 1968, p.394). The painted representation of such a pattern on a pottery fragment from Turdaș (I. Paul 1967, p. 19 and next) is interpreted as a miniature copy of a "dwelling on the bank of the river" (VI. Dumitrescu 1968, p.395), while the model of a dwelling found at Aldeni (Gh. Ștefan 1941, *passim*; I.T. Dragomir 1962, p. 393 and next) corresponds to a model in full size (VI. Dumitrescu 1968, p.394).

It is far from any doubt the existence of representation of suspended dwellings painted or moulded in clay on an extremely large space, at least at the Aeneolithic level from Balkans and Central Europe (Gumelnița, Cucuteni, Petrești - pl. XIII-XIV). The presence must imply the existence of a model in full size. All the miniature representations discovered in this space, of any size, have models in reality - we find it possible that this evidence can be applied to the suspended dwellings was well.

Four out of the six dwellings forming the upper level of Bucșani settlement were suspended, built on trunks. Those two simple erected directly on the soil - dwelling no 2. and 3, are located in the area of maximal altitude (at north and west, respectively from dwelling no. 9) where the slope of the tell started to increase more prominent and where the rain water or/and the alluvial water could easily flow down. It also must be noticed, whether the solution of suspending the dwellings and the action of digging some traces on the slopes of the tell needed for smoothing out the surface (this was a difficult operation implying much more effort and time than if cutting and moulding some logs). The necessity of protecting against humidity must have been the main reason for this technical choice.

Until similar discoveries, the case of the settlement from Bucșani remains unique in the area - the possibility that certain dwellings already investigated had been part of the same category is not excluded,

¹⁶ The analyse was made by Doina Șeclăman.

¹⁷ A special interpretation given to some of the miniature models of suspended dwellings is that of the representations of the two-storied dwellings, excluding the possibility of the post existence (Silvia Marinescu-Bîlcu 1974, p. 35, n. 68).

but the unsatisfactory preservation of their remains could not have allowed the identification of the essential elements.

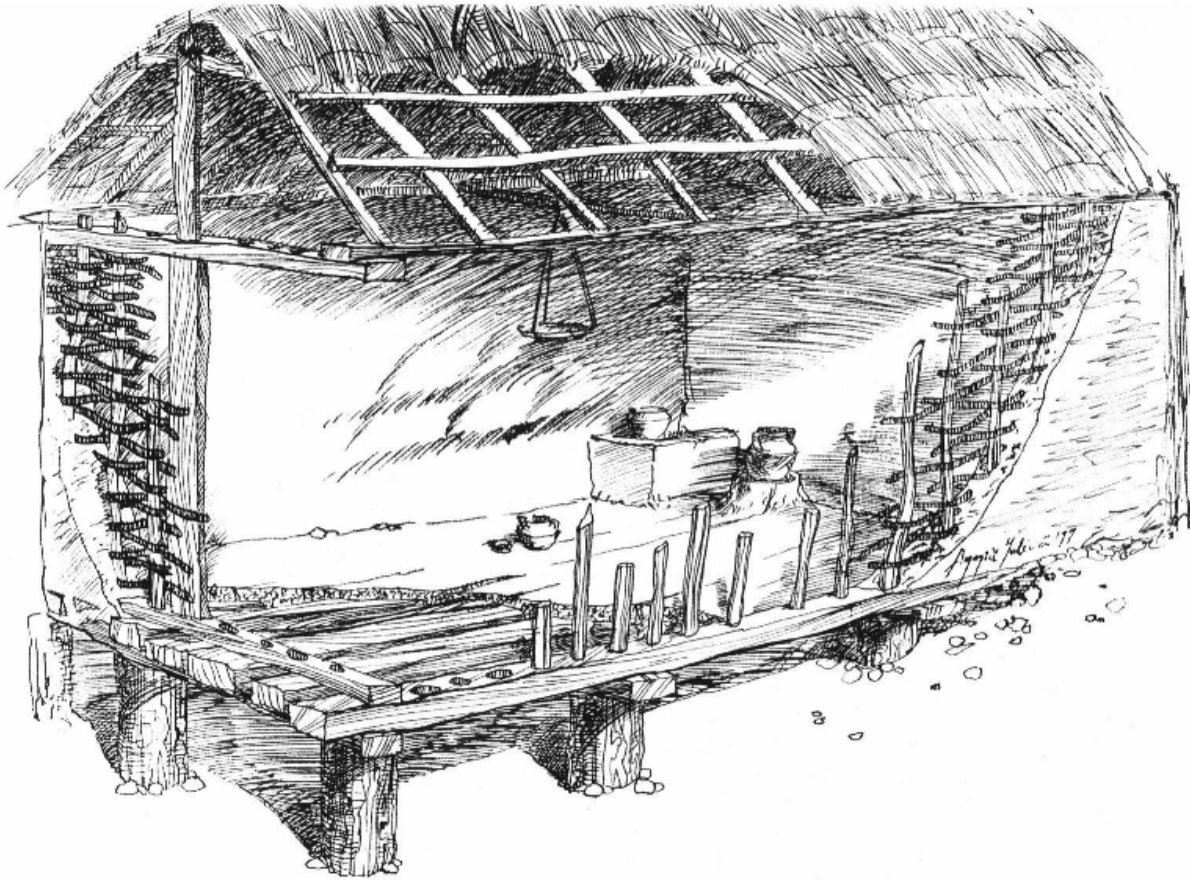

Fig. 20. The artistic reconstruction of a house on logs. / Reconstituirea artistică a unei locuințe pe butuci.

Annex

The **lithic** inventory of the dwelling is extremely poor – to these few waste materials of processing and fragments of silex are added only a series of fragments from grinding tools and sharpeners. Further, we present a list of them, including petrographic¹⁸ details:

- four fragments of a grinding stone, used on both sides, belonging to a crystalline mica-schist with fine rolled plates and quartz intercalations.
- two fragments belong to another grinding tool (sharpeners), made out of a red, fine, crumbly quartzite grit stone with ferruginous cement;
- two fragments of grey, coarse, friable, grit stone, with mica, belonged to another grinding stone;
- other fragments of a grinding stone made out of a quartzite schist (or feldspat-quartz) with fine schistosity and fine crystalline.

The friability of some of these fragments did not permit the exact determination of the type of tool. Moreover, it must be mentioned that except three fragments of silex that had belonged to an initial phase of habitation (having been discovered under P.9.2), all other lithical pieces belonged to the last phase of habitation.

---

¹⁸ The petrographic determinations and the description of the fragments belong to Mr. Constantin Haită (The National History Museum of Romania – The National Centre of Plural disciplinary Researches), whom we thank on this occasion.

The source of raw material, at least for the unsiliceous stones, must not be searched far from the bed of Neajlov River, or the terraces from the immediate vicinity of the settlement.

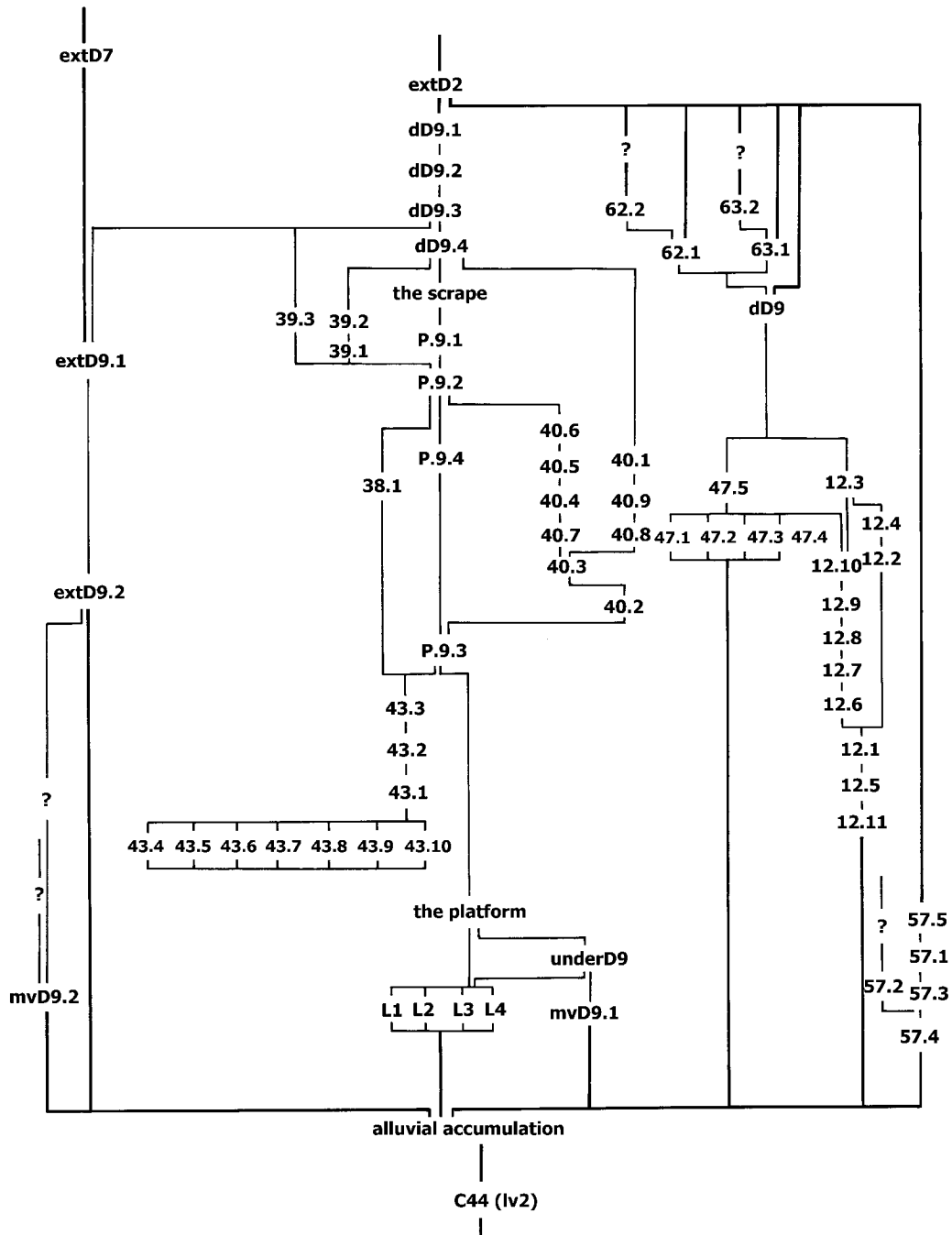
Bibliography:

- A. Bălăşescu 1998: Bălăşescu A. *Considerații preliminare asupra faunei eneolitice*, in Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii*, 1998, p. 99-102.
- C. Bem 1999: Bem C. *Ultimele descoperiri gumelnițene de la Bucșani (jud. Giurgiu)*, Comunicare susținută la Sesiunea Științifică Anuală Pontica, Constanța, 5-6 noiembrie 1999.
- C. Bem 2000: Bem C. *Raport arheologic preliminar - Bucșani, campania 1999*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999*, București 2000, p. 19-20.
- C. Bem 2001: Bem C. *Les fortifications de l'aire Precucuteni et Cucuteni. Entre les axiomes et archétypes*, in press in *Pontica*.
- C. Bem 2001b: Bem C. *Considerații asupra unui tip de depuneri rituale gumelnițene*, in press in *CCDJ* 14.
- Șt. Cucos 1989: Cucos, Șt. *Locuințele eneolitice din zona subcarpatică a Moldovei*, in *Carpica* 20, 1989, p. 53-59.
- I.T. Dragomir 1962: Dragomir I.T. *Unele considerații cu privire la modul de construcție al locuințelor din așezările Cucuteni-Tripolie*, in *SCIV* 13, 2, 1962, p. 393-398.
- Vi. Dumitrescu 1968: Dumitrescu Vi. *Cu privire la platformele de lut ars ale locuințelor unor culturi eneolitice*, în *AMN* 5, 1968, p. 389-396.
- S.A. Gusev 1995: Gusev S.A. *Hausmodelle der Tripolje-Kultur*, in *PZ* 70, 2, 1995, p. 175-189.
- I. Mareș 1993: Mareș I. *Modele din lut ars reprezentând locuințe și sanctuare eneolitice descoperite pe teritoriul României*, in *Suceava* 20, 1993, p. 23-44.
- Silvia Marinescu-Bîlcu 1974: Marinescu-Bîlcu Silvia *Cultura Precucuteni*, București, 1974.
- Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1997: Marinescu-Bîlcu Silvia, Popovici D., Bem C., Vlad Fl., Voinea Valentina *Eneolithic occupation. Gumelnița levels*, in *Archaeological researches at Borduşani - popină (Ialomița County). Preliminary report 1993-1994*, in *CA* 10, 1997, p.64-69.
- Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998: Marinescu-Bîlcu Silvia, Andreescu R., Bem, C., Popa Tr., Tănase Mădălina *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, în *AMJTA* 3-4, 1997-1998, p. 93-98.
- J.-L. Monnier *et alii* 1991: Monnier J.-L., Petrequin P., Richard A., Petrequin Anne-Marie, Gentizon, Anne-Lise *Construire une maison. 3000 avant J.C. Le lac de Chalain au Néolithique*, Paris, 1991.
- V. Nikolov 1989: Nikolov V. *Das frühneolithische Haus von Sofia-Slatina. Eine Untersuchung zur vorgeschichtlichen Bautechnik*, in *Germania* 67, 1, 1989, p. 1-49.
- I. Paul 1967: Paul I. *În legătură cu problema locuințelor de suprafață cu platformă din așezările culturilor Petrești și Cucuteni-Tripolie*, in *SCIV* 18, 1, 1967, p. 3-24.
- I. Paul 1992: Paul I. *Cultura Petrești*, Ed. Museion, București, 1992.
- D. Popovici, Y. Rialland 1996: Popovici, D. Rialland, Y. *Viața pe malul Dunării acum 6500 ani/Vivre au bord du Danube il y a 6500 ans*, Placheta expoziției româno-franceze 1996-1997, Paris, 1996.
- B. Randoin *et alii* 2000: Randoin B., Popovici D., Rialland Y. *Metoda de săpătură și înregistrarea datelor stratigrafice într-un sit pluristratificat: tell-ul neo-eneolitic de la Hîrșova*, in *CA* 11, 1, 2000, p. 199-233.
- P.H. Stahl 1969: Stahl P.H. *Constructions rustiques du XIX-e siècle dans la plaine de la Valachie*, in *Ethnographica*, Brno, 7-8, 1969, p. 117-131.
- P.H. Stahl f.a.: Stahl P.H. *Anchete etnografice. 1948-1968*, manuscris.
- Gh. Ștefan 1941: Ștefan Gh. *Un nouveau modèle d'habitation de l'énéolithique valaque*, in

- Iulia Tomescu 1998: *Dacia* 7-8, 1937-1940 (1941), p. 93-96.
Tomescu Iulia *Rezultate preliminare privitoare la flora arborescentă obținută prin analiza materialului lemnos provenit din așezarea eneolitică*, in Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 107-111.
- M. Tomescu, C. Haită 1998: Tomescu M., Haită C. *Rezultate preliminare asupra petrografiei materialului litic din așezarea Gumelnița*, in Silvia Marinescu-Bîlcu *et alii* 1998, p. 103-106.

Abrevieri:

<i>AMJTA Giurgiu</i>	Anuarul Muzeului Județean "Teohari Antonescu". Giurgiu.
<i>AMN</i>	Acta Musei Napocensis. Cluj.
<i>CA</i>	Cercetări Arheologice. MNIR București.
<i>CCDJ</i>	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos. Călărași.
<i>PZ</i>	Praehistorische Zeitschrift. Berlin.
<i>Suceava</i>	Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei. Suceava.

Pl. I. The key of the stratigraphic diagram. / *Cheia diamei stratigrafice.*

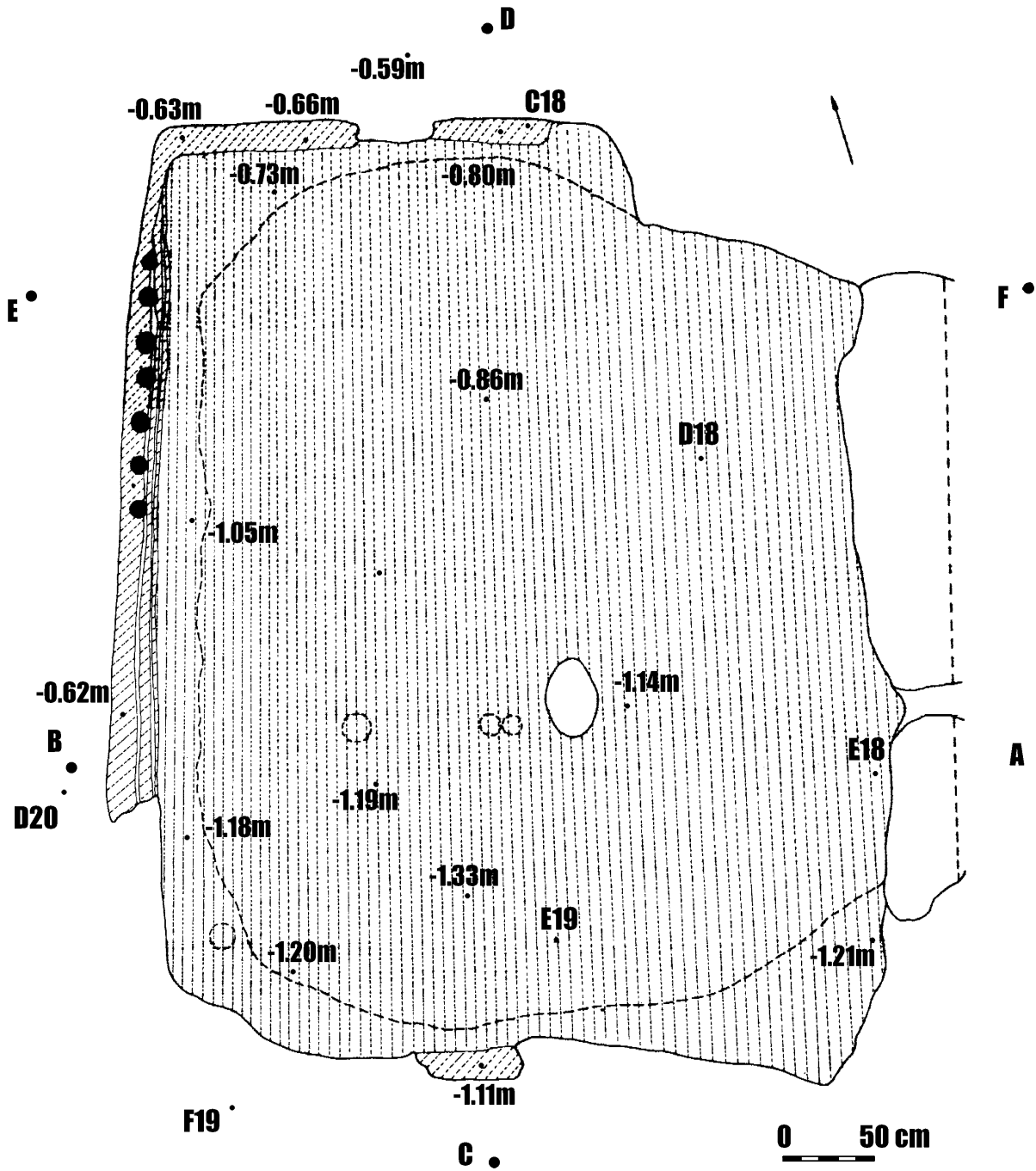
ext.L2, ext.L7 (as a stratigraphic stage) – represents the totality of the exterior occupation levels of the dwellings no. 2 and no. 7, respectively.

the scrape – without being physically present, it stands for the action of removing the remains of the destruction and burnt walls.

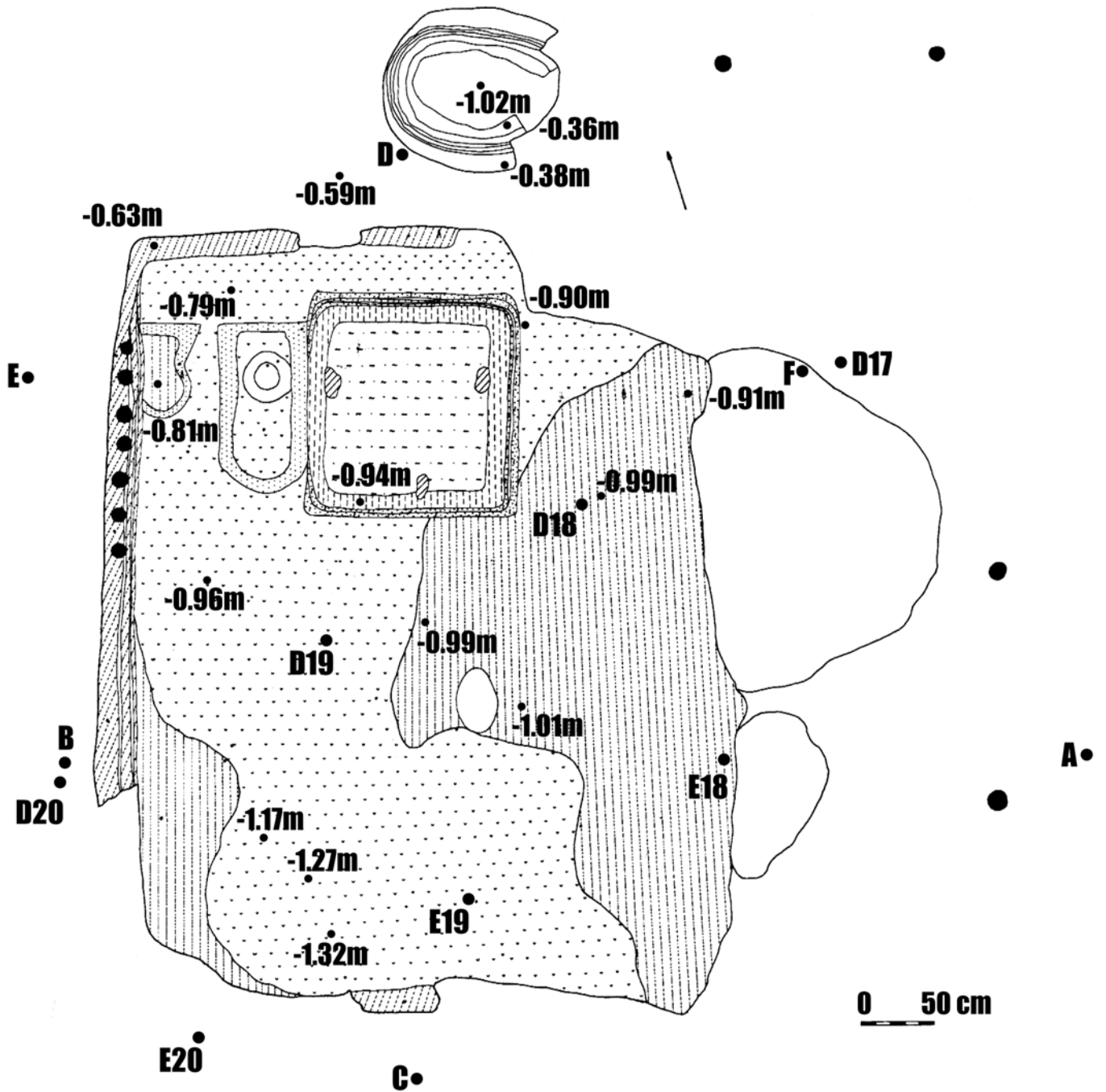
d.D9.1, d.D9.2, d.D9.3, d.D9.4 – forming a single stratigraphic stage, they represent, each in part, moments of the degradation of the walls and of the interior arrangements of dwelling no. 9 – they are subsequent to the fire, to the destruction of the walls and to the scrape of the platform.

ext.L9.1, ext.L9.2 – stand for the exterior occupation levels of dwelling no. 9, identified only in the Western and Southern sides of the dwelling, which could be integrated, together with 47.5 and under D9, to a single sequence.

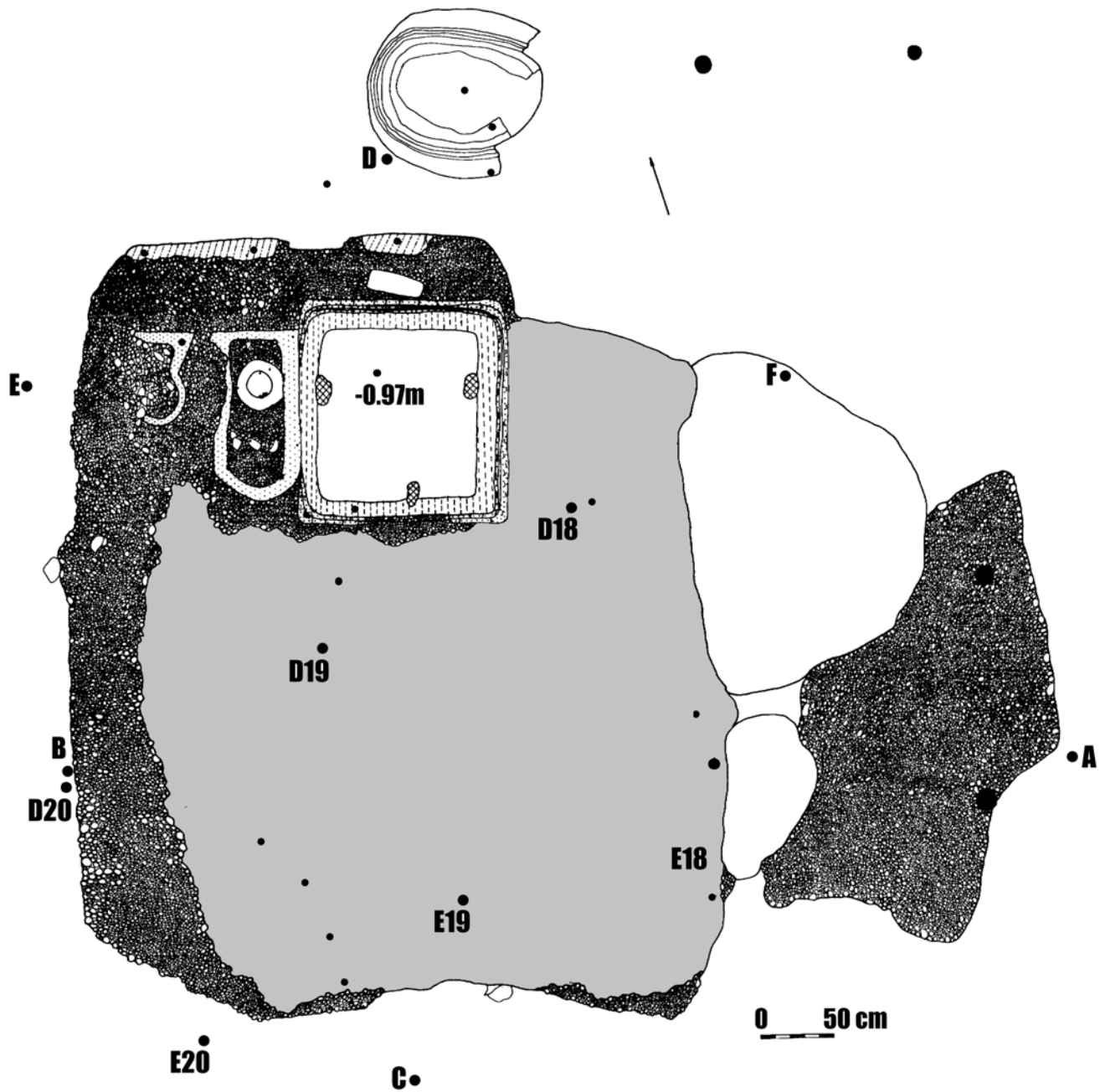
- 43.1, 43.2, 43.3** – designate the constructive components of the wall from dwelling no. 9 (C43).
- 43.4-43.10** – stand for those seven stakes identified in the Western part of the wall of dwelling no. 9 (together with 43.1, 43.2 and 43.3 may be grouped into a single stratigraphic sequence).
- P.9.1** – the platform's first discovered restoration, cronologically the last.
- P.9.2** – the platform's second discovered reconditioning.
- P.9.3** – indicates the platform of dwelling no. 9.
- P.9.4** – chronologically, the first reconditioning of a platform of dwelling no. 9 (together with P.9.1 and P.9.2 form a single stratigraphic sequence).
- 40.1** – the burning zone of the second phase of utilisation and reconditioning of the hearth dwelling no. 9 (C40).
- 40.2** – the first burning zone of the hearth of dwelling no. 9 (which, at the same time, can be assimilated to a platform for its first phase of utilisation and reconditioning).
- 40.3** – the border of the hearth's dwelling no. 9, first stage.
- 40.4, 40.5, 40.6** – stand for those three constructive elements of the border (which can be integrated to a single stage), together with 40.3 form the hearth's dwelling no. 9, second stage.
- 40.7** – without having a composition of sediments, stands for the act of reconsecration of the hearth of dwelling no. 9; it consists only in those two pebbles, subsequently used as rubbers. (together with 40.1, 40.4, 40.5 and 40.6, correspond to a single stage).
- 40.8, 40.9** – stand for two little reconditioning of the mozaical surface of the hearth of dwelling no. 9 (dating from the first phase of functioning); (together with 40.2 and 40.3 form a single stratigraphic stage).
- 39.1** - "the wall" of the complex 39, stuck to the hearth of dwelling no. 9 and lodging the socle made of daub.
- 39.2** – the socle made of daub from C39 (together with 39.1 form a stratigraphic sequence).
- 39.3** – the channel between C38 and C39.
- 38.1** – stands for the wall of the „box" made of clay, layed in the prolongation of C39 and stuck to the wall (C43) of dwelling no. 9 (itself a single stratigraphic sequence).
- P.1, P.2, P.3, P.4** – are those four unburied logs, which were supporting the platform of dwelling no. 9.
- the platform** – gathers the marks of those 25 boards which formed the wooden platform of the dwelling (together with P1, P2, P3 and P.9.3 form a single sequence).
- 47.1-47.4** – indicate those four stakes/posts of the annex (C47) – gathered into a single sequence.
- 47.5** – stands for the occupation level of the annex of dwelling no. 9.
- d.L9** – stands for the burnt daub from the eastern part of the platform, accumulated in the forward space consecrated to the annex (it constitutes a single sequence).
- 12.1** – stands for the initial vault and for the walls coating the hole of the oven from the annex of dwelling no. 9 (C12).
- 12.2, 12.3** – correspond to those two stages of utilisation of the oven.
- 12.4** – stands for the stratigraphic unit, this time sedimentary, where the piece for the reconsacration of the oven was laid.
- 12.5** - "the bed of adjustment" of the oven's hole.
- 12.6-12.9** – those four exterior plastering with clay of the hollow where the oven was built, together with 12.1, 12.5, 12.10 and 12.11 form the same stratigraphic stage, showing the structure of the oven.
- 12.10** – indicates the action of digging the hole where the oven would be built.
- 12.11** – stands for the sediment removed from the hole and afterwards abandoned (the sediment, was, obviously, formed before the action of digging the hole of the oven).
- 12.12** – correspond to the oven's deterioration and to its elements of destruction.
- subL9** – the indicative which stands for the sediment discovered between the flood deposit and the wooden platform of dwelling no. 9 (unquestionably, it represents the result of what have stored in the space underneath the suspended dwelling – obviously, it doesn't surpass the limits of the alveolus above which the platform was fixed).
- V.S.L9.1** – stands for the action of levelling the space underneath dwelling no. 9 (in principle, the action of digging the alveolus).
- V.S.L9.2** – stands for the sediment removed from the alveolus (together with V.S.L9.1 form a single sequence).
- 57.1** – correspond to the action of digging the hole, where the ox squeleton would be laid (C57).
- 57.2** – the indicative for the sediment removed from the hole and subsequently abandoned.
- 57.3** – stands for the ashes discovered on the bottom of the ritual hole (together with 57.1 and 57.2 form a single stratigraphic stage).
- 57.4** – without a sedimentary component, stands for the animal's skeleton deposited in the hole.
- 57.5** – correspond to the action of filling the hole of the ox skeleton (together with 57.4 form a stratigraphic stage).
- 62.1 and 62.2** – stands for the action of digging and for the sediment removed from the hole found in the north-eastern corner of the dwelling no. 9.
- 63.1 and 63.2** - stands for the action of digging and for the sediment removed from the hole found in the south-eastern corner of the dwelling no. 9, (together with 62.1 and 62.2 form the same stratigraphic sequence).

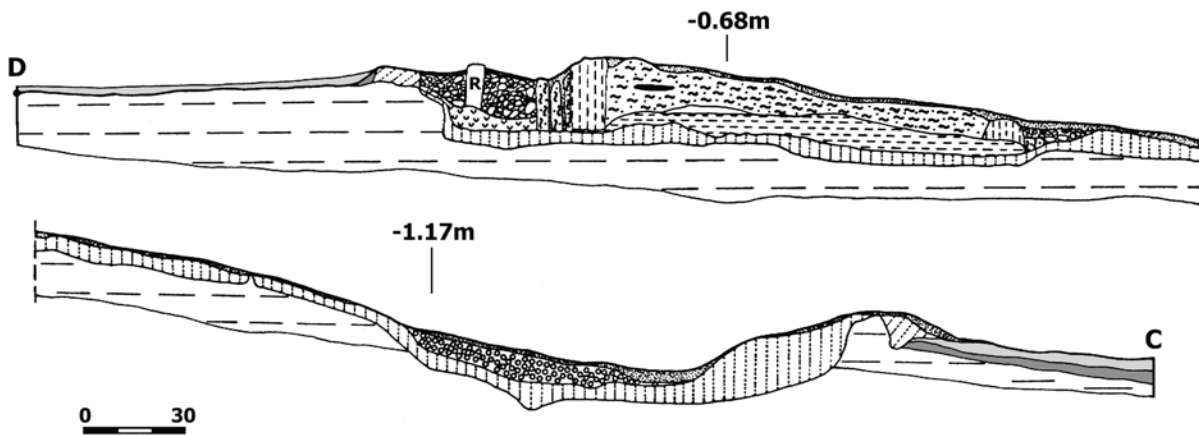
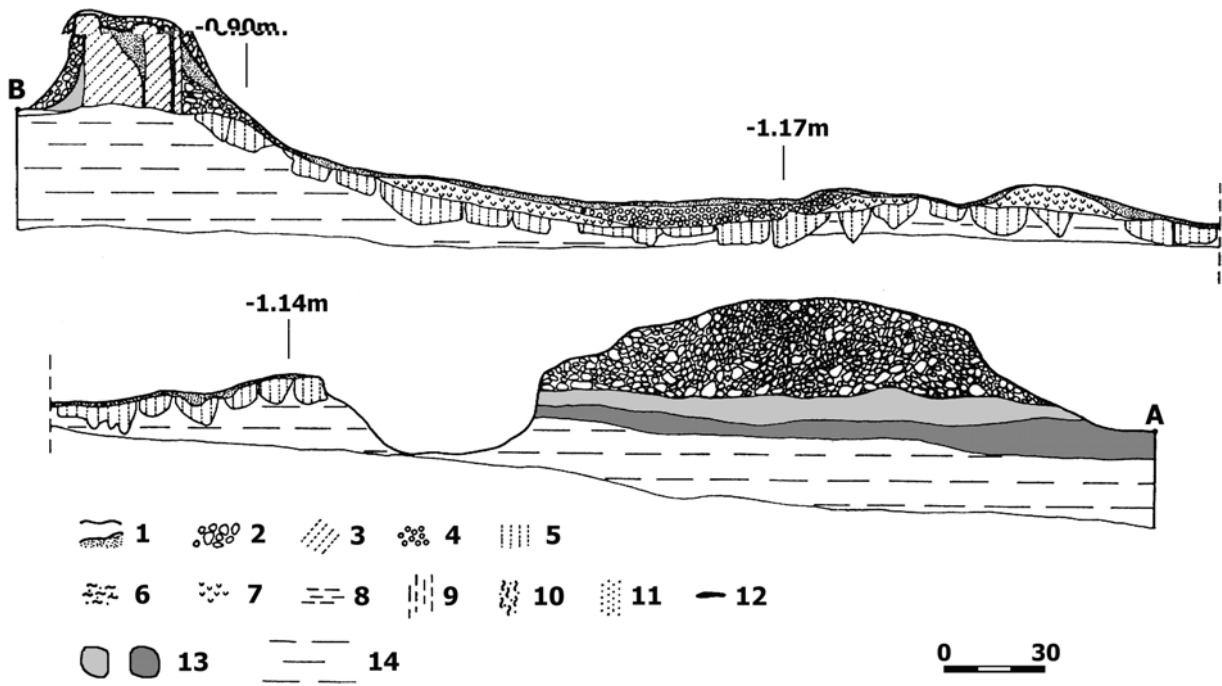
Pl. II. The initial constructive phase of dwelling no. 9 (the legend is common with the other ones).
Faza constructivă inițială a locuinței nr. 9 (legenda este comună cu a celorlalte planșe și se regăsește la pl. V).

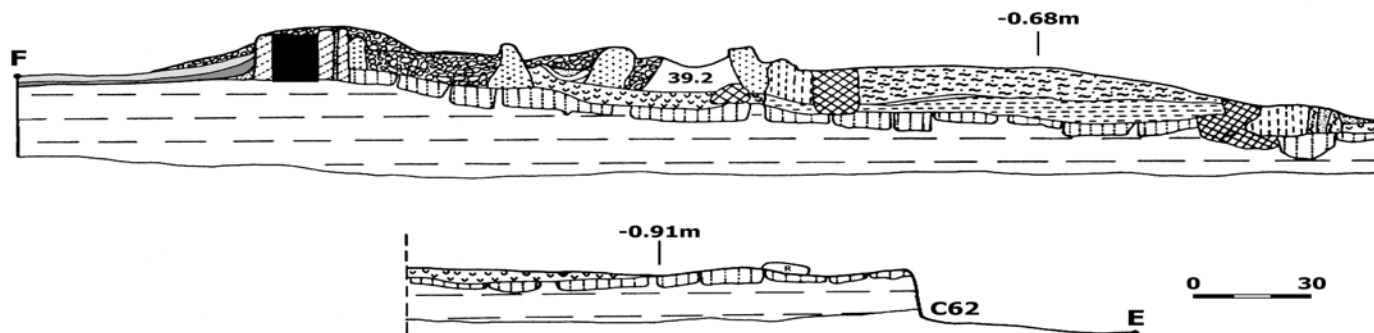
Pl. III. The plan of the last phase of utilisation of the dwelling no. 9. / *Planul ultimei faze de utilizare a locuinței nr. 9.*

Pl. IV. The plan of the dwelling no. 9 after the firing and the scraping of the inhabited surface.
Planul locuinței nr. 9 după incendiu și răzuirea suprafeței locuite.

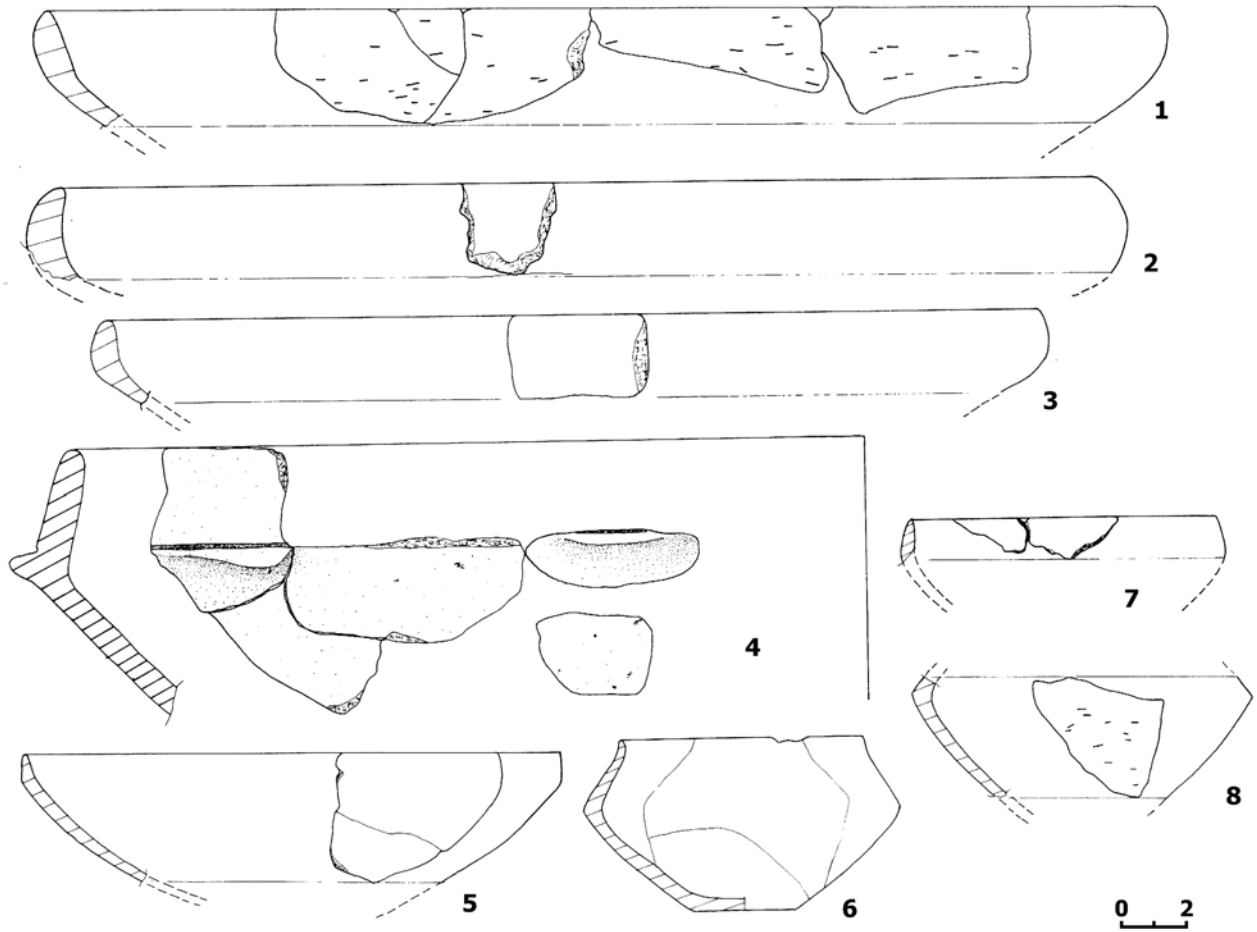

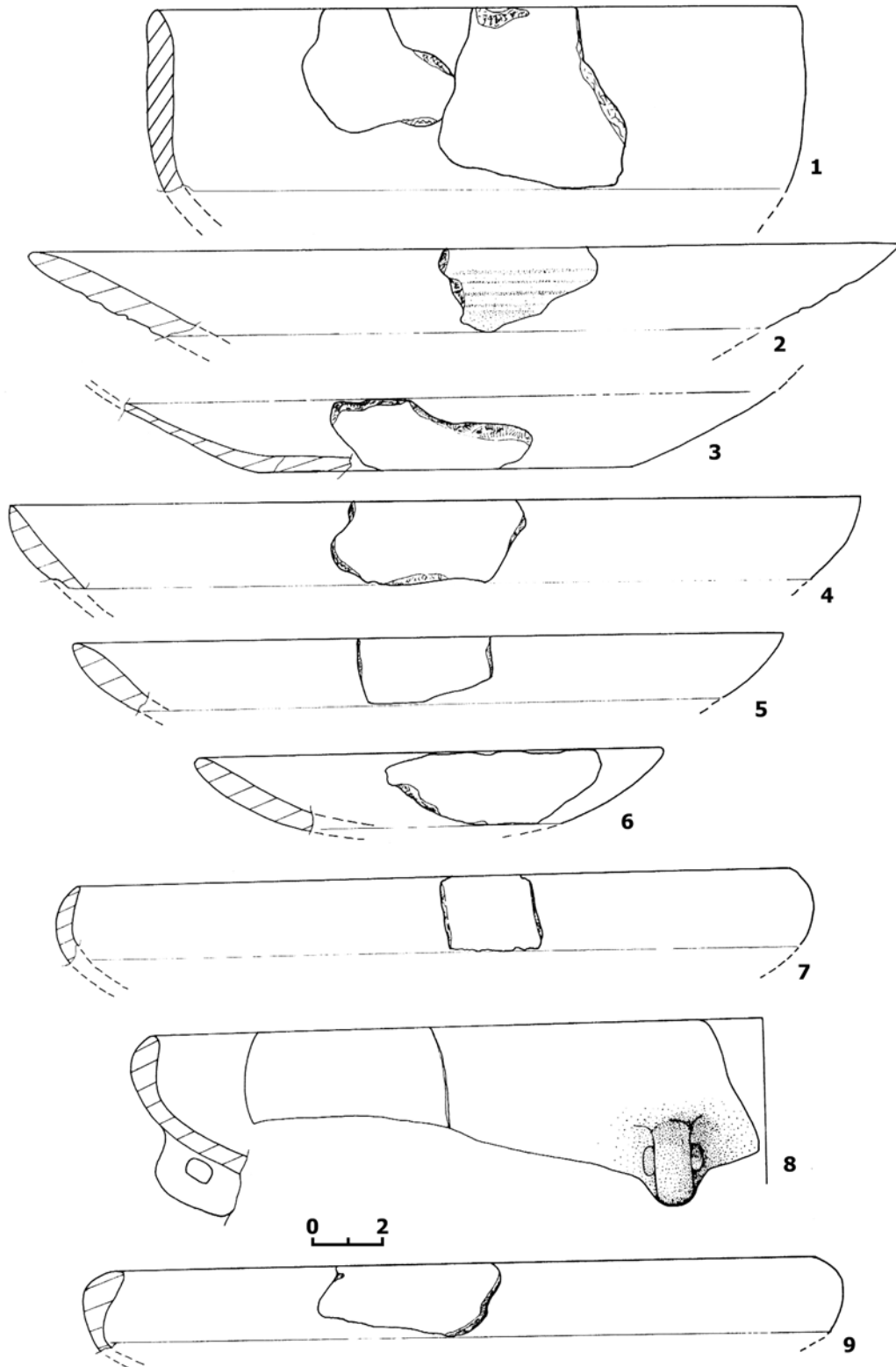
Pl. V. The profile of the AB, CD, EF sections made in dwelling no. 9 (the route of the sections is recovered in pl. II-IV) 1. The deterioration of the walls and of the interior arrangements of dwelling no. 9; 2. The destruction of the walls of dwelling no. 9; 3. The wall of dwelling no. 9; 4. The last reconditioning of the platform; 5. P.9.3 (the platform of dwelling no. 9); 6. The burning zone of the second phase of utilisation and reconditioning of the hearth dwelling no. 9 (40.1); 7. P.9.2 (the first refection of the platform of dwelling no. 9); 8. The first burning zone of the hearth of dwelling no. 9 (40.2); 9. The border of the hearth's dwelling no. 9 first stage (40.3); 10. Stand for those three constructive elements of the border (40.4-40.6); 11. The borders of C38 and C39; 12. Burnt wood; 13. The totality of the exterior occupation levels of the dwelling; 14. C44 (Level2).

Profilele secțiunilor AB, CD și EF practicate în locuința nr. 9 (traseul secțiunilor se regăsește în pl. II-IV)

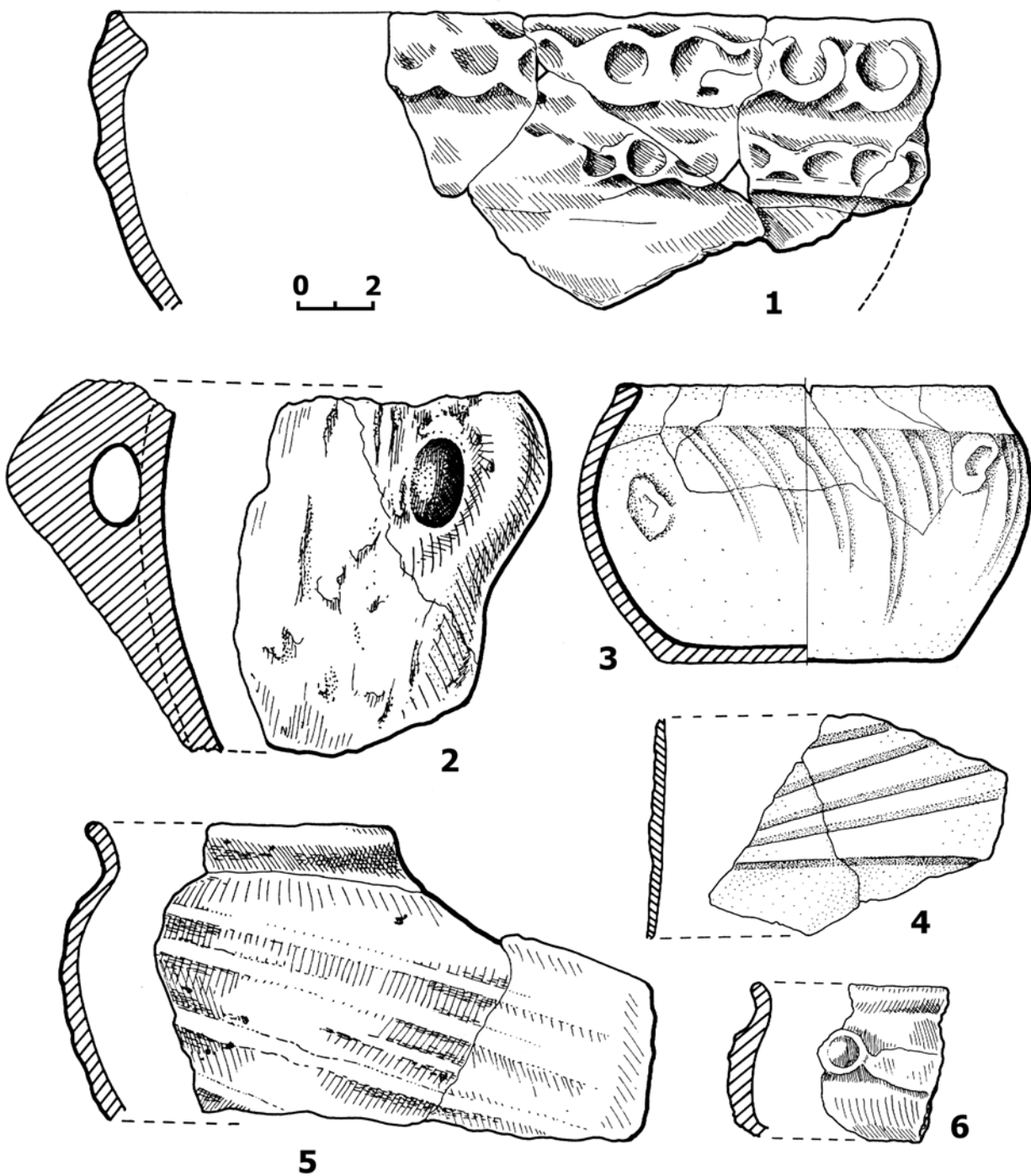
1. Degradări ale nivelului de distrugere și ale complexelor interioare ale locuinței nr. 9; 2. Resturile nivelului de distrugere; 3. Peretele locuinței nr.9; 4. P.9.1 (ultima refacere a platformei); 5. P.9.3 (platforma locuinței nr. 9); 6. Prima fază de utilizare a vetrei locuinței nr. 9 (40.1); 7. P.9.2 (prima refacere a platformei); 8. A doua fază de utilizare a vetrei (40.2); 9. Gardina vetrei (40.3); 10. Refaceri ale gardinii vetrei (40.4-40.6); 11. Pereții C38 și C39; 12. Lemn ars; 13. Depuneri exterioare locuinței; 14. C44 (Nivelul 2).

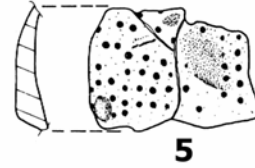
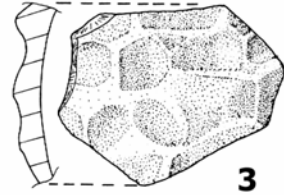
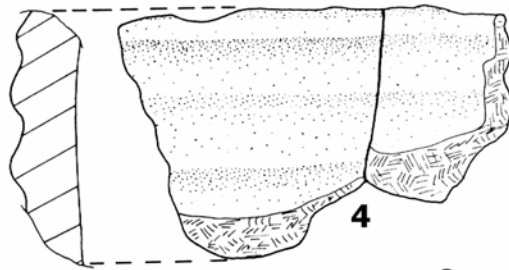
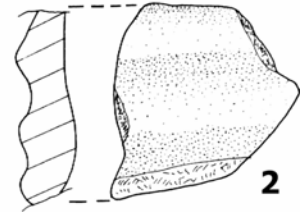
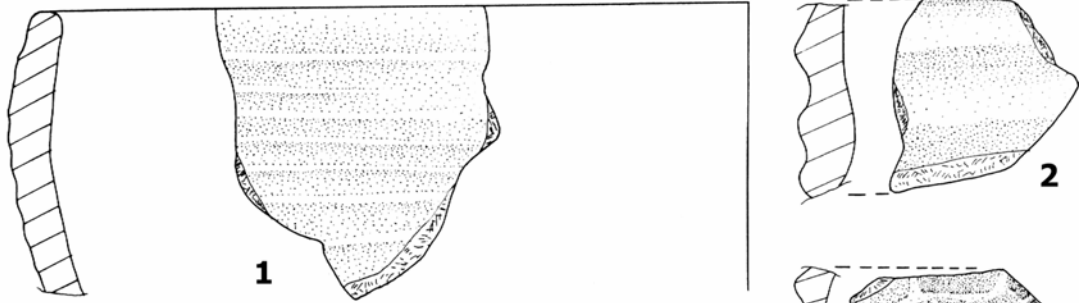
Pl. VI. Pottery from dwelling no. 9. / *Ceramică din locuința nr. 9.*

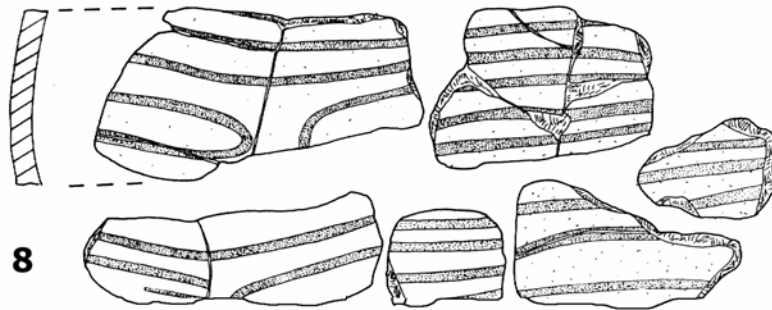
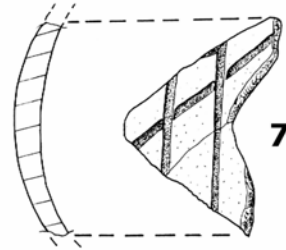
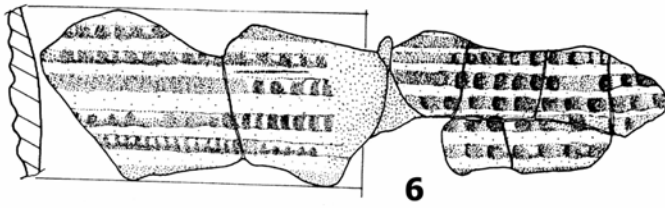
Pl. VII. Pottery from dwelling no. 9. / *Ceramică din locuința nr. 9.*

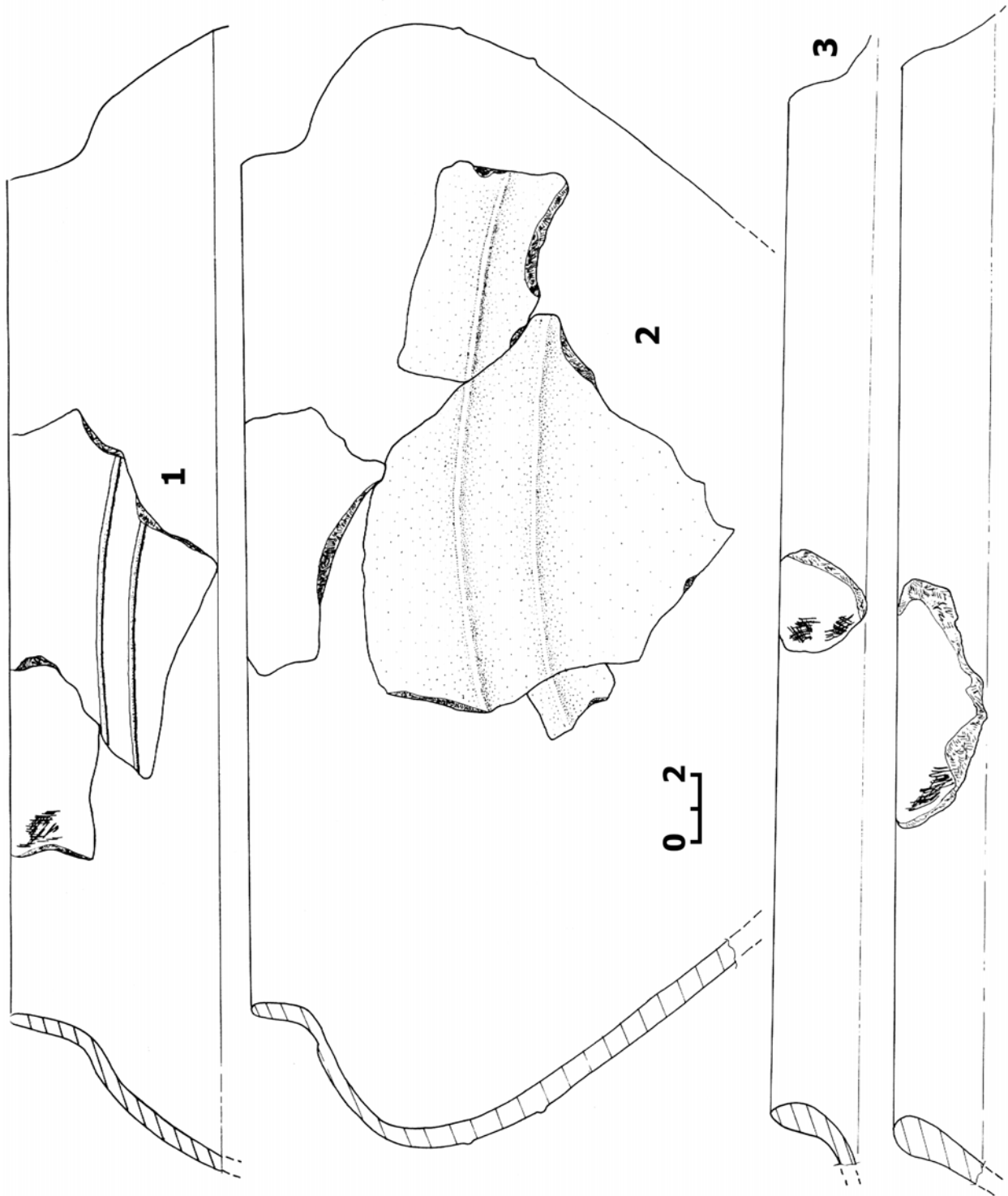

Pl. VIII. Pottery from dwelling no. 9. / *Ceramică din locuința nr. 9.*

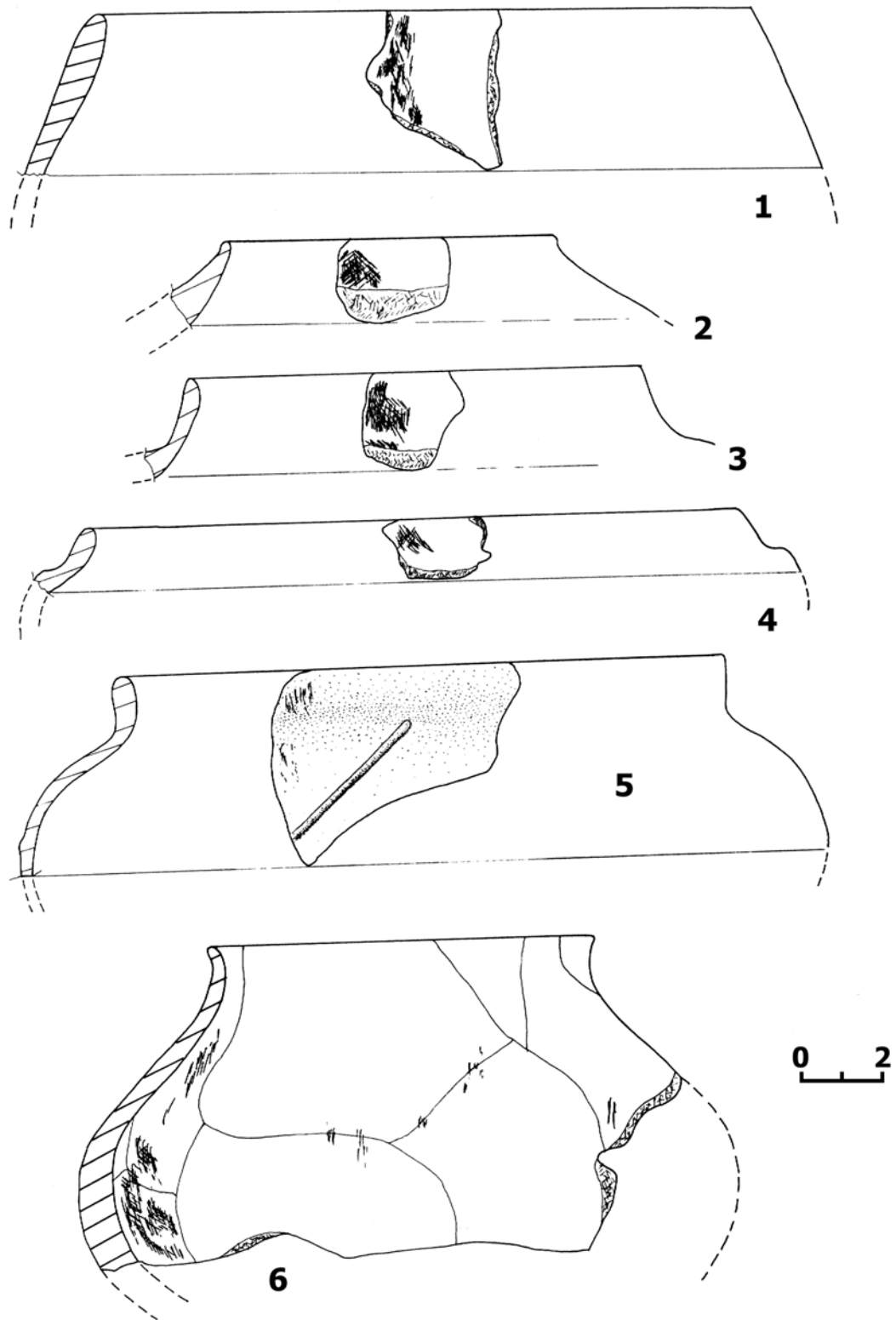

0 2

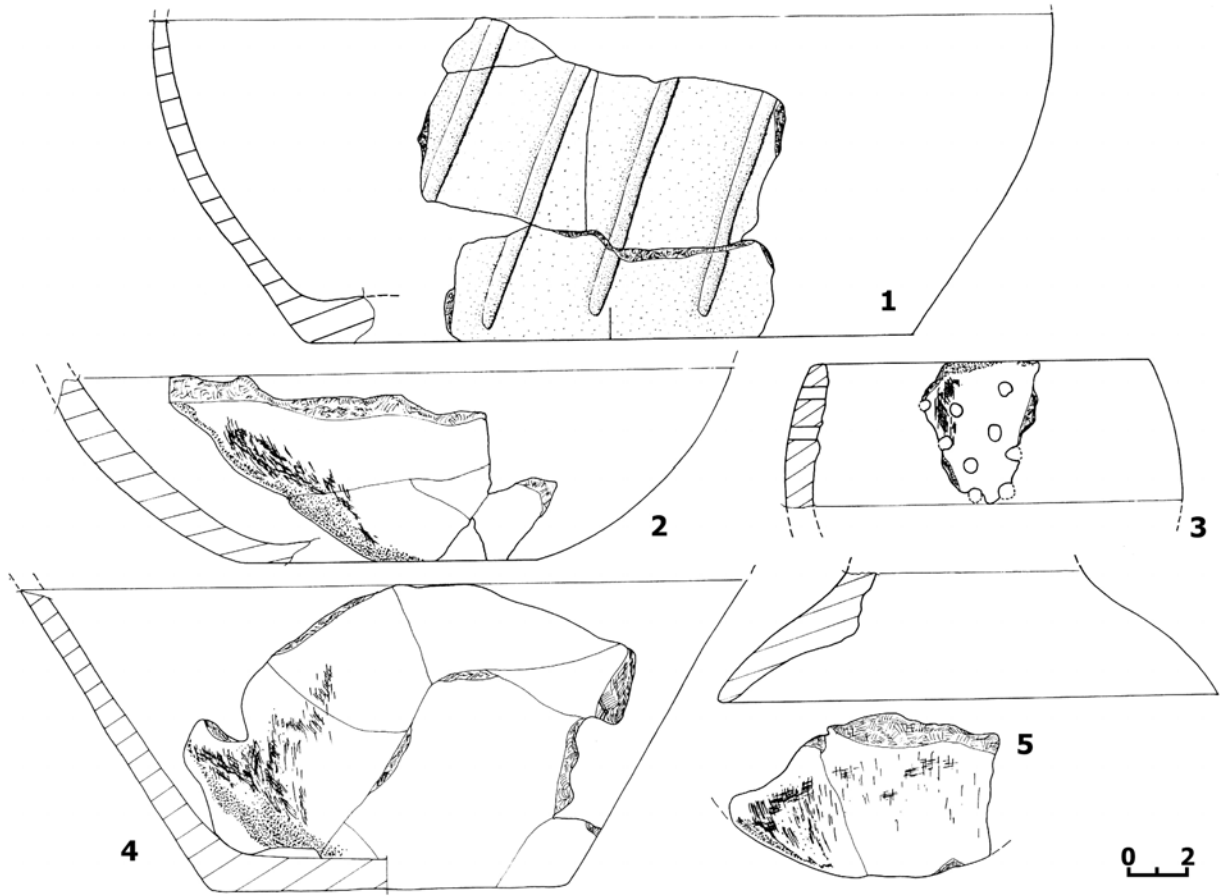

Pl. X. Pottery from dwelling no. 9. / *Ceramică din locuința nr. 9.*

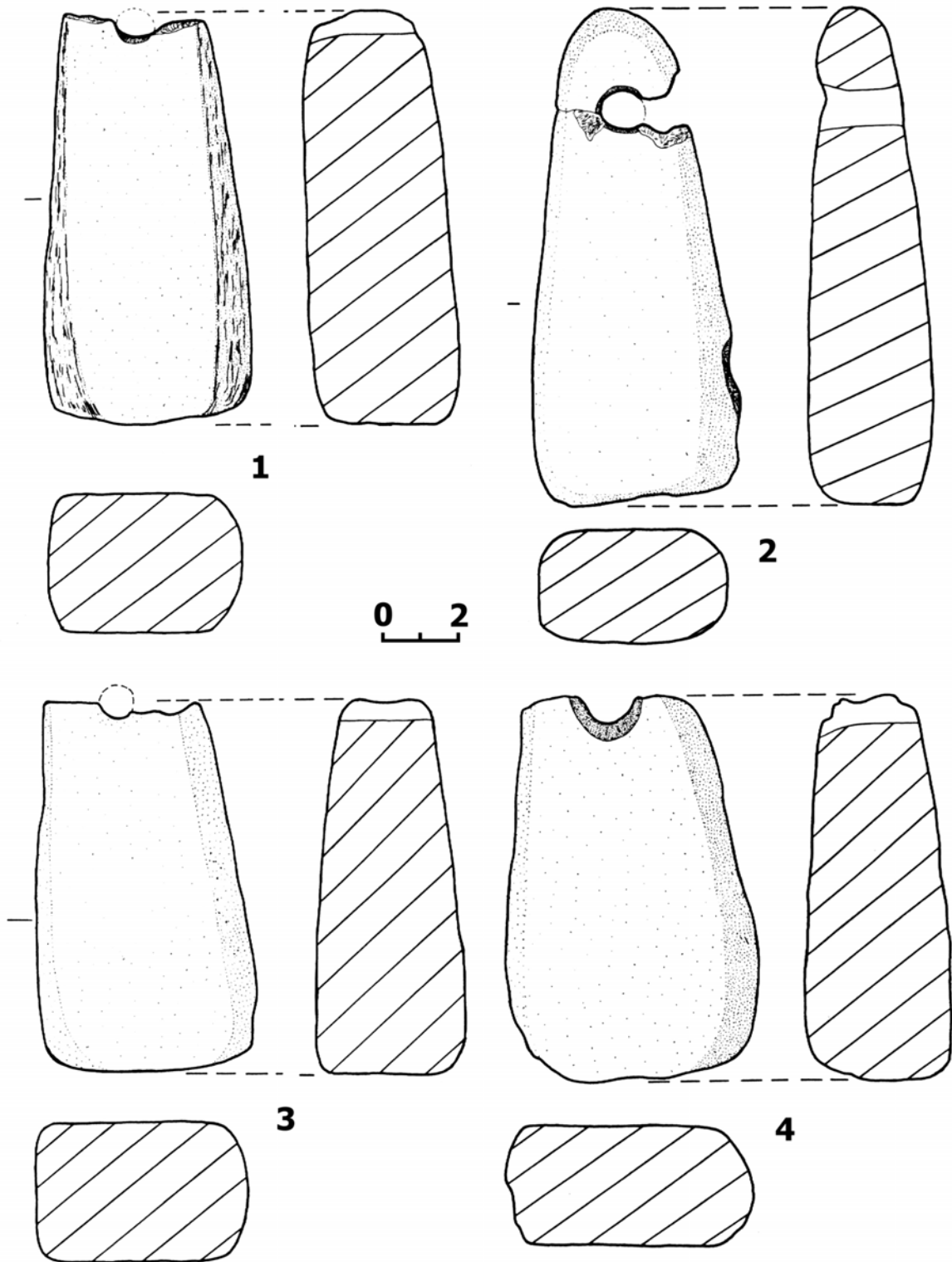

Pl. XI. Pottery from dwelling no. 9. / *Ceramică din locuința nr. 9.*

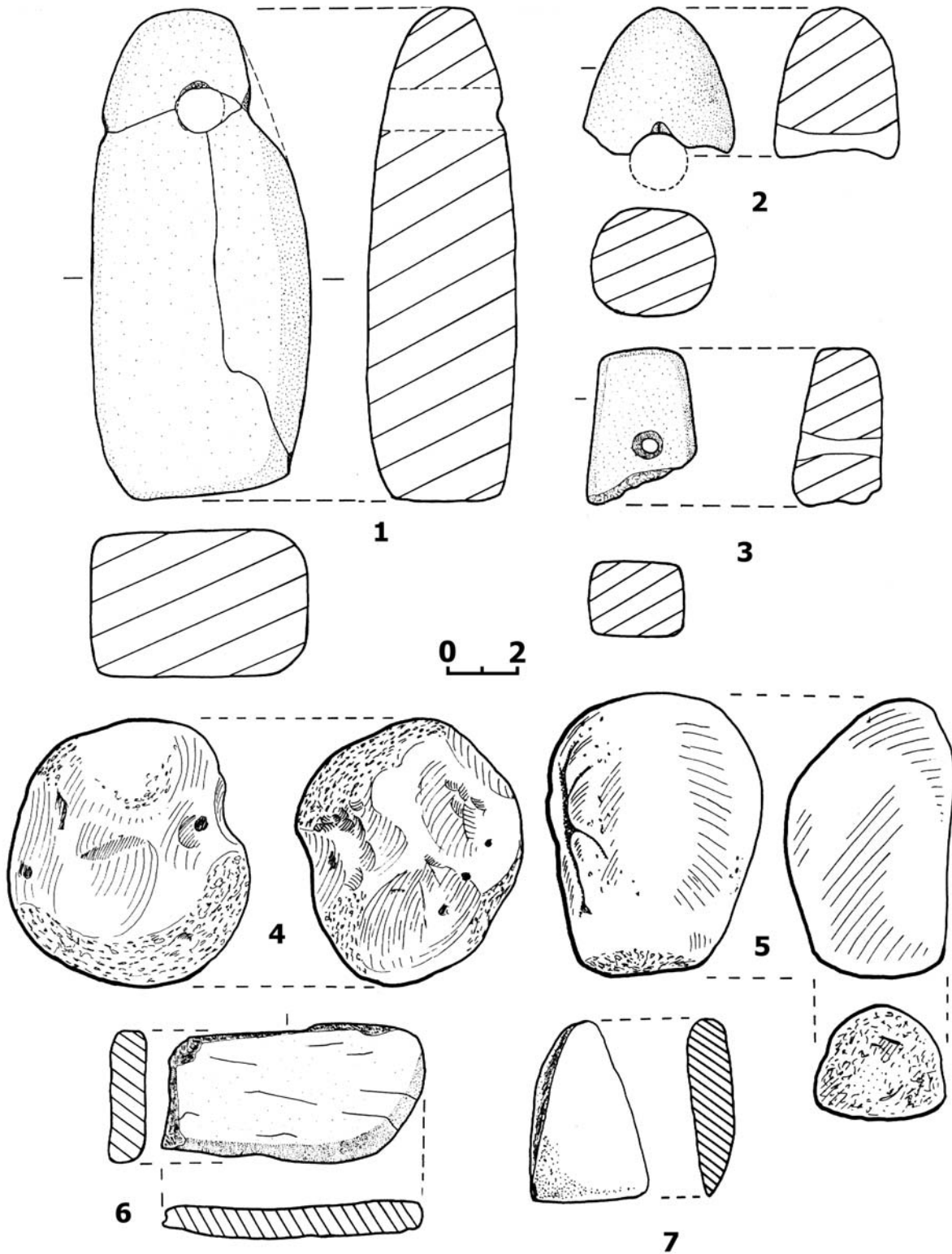

Pl. XII. Pottery from dwelling no. 9. / *Ceramică din locuința nr. 9.*

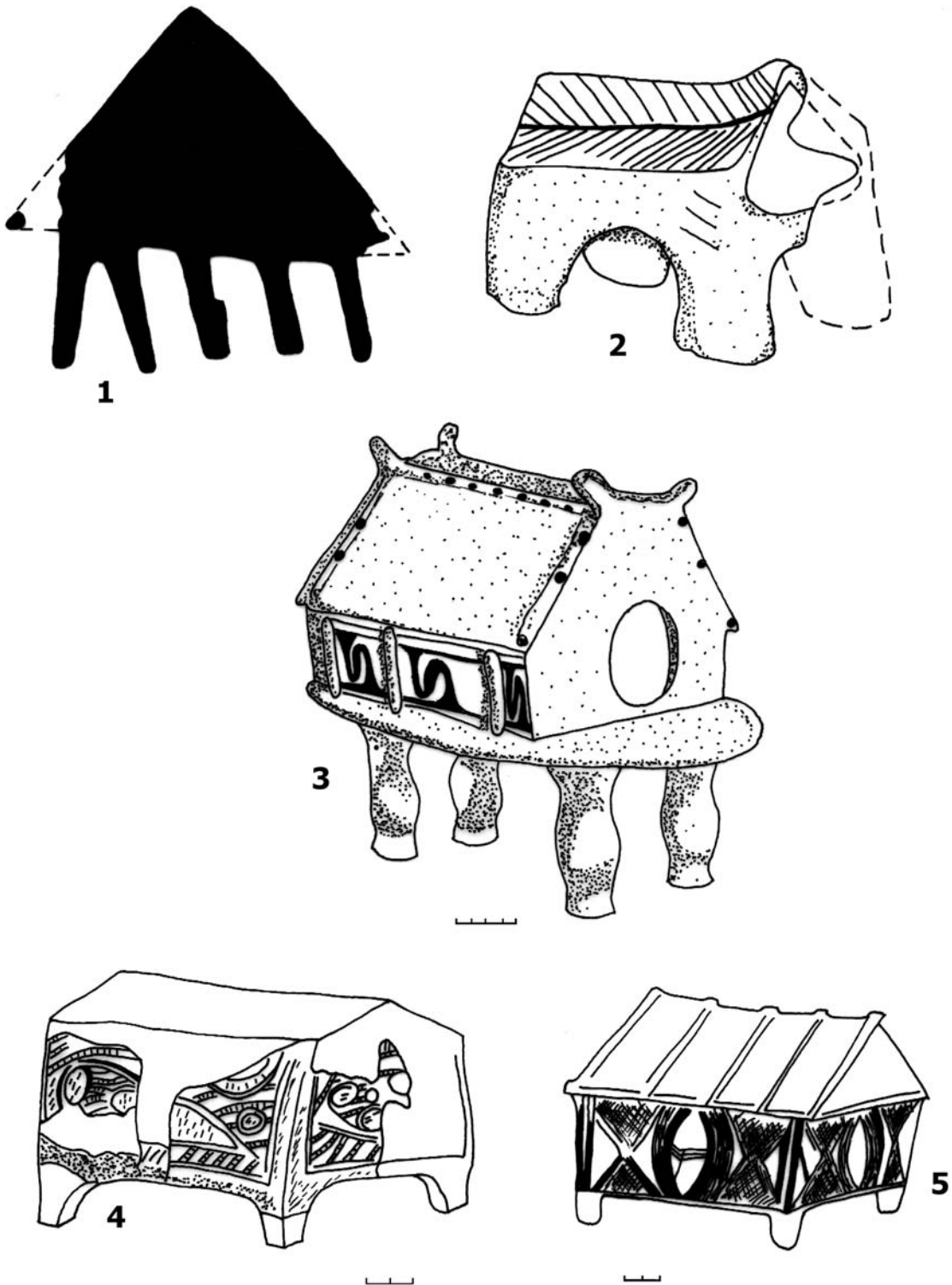

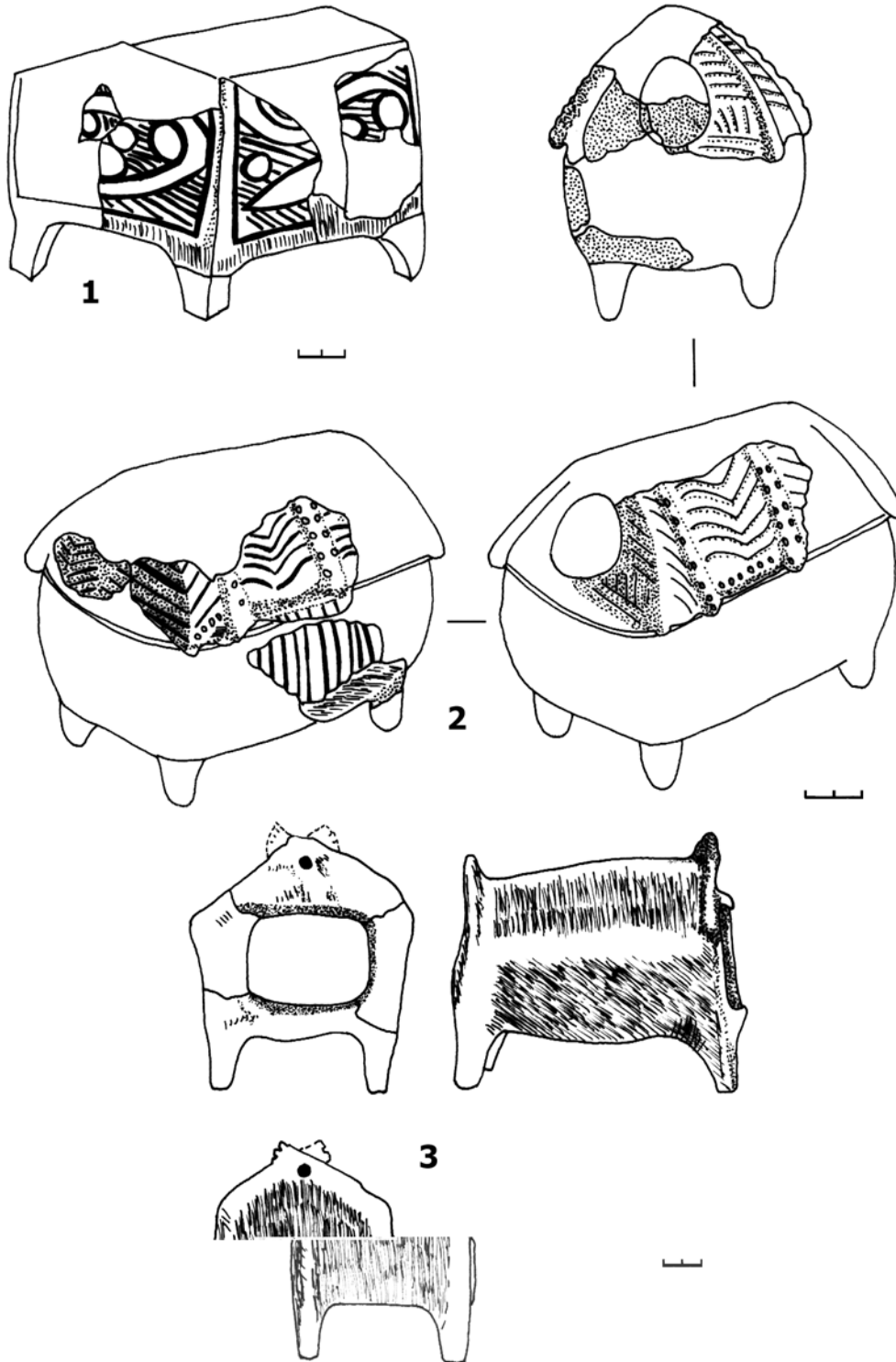
Pl. XIII. Weights in clay discovered in the clay-"box" attached to the hearth.
Greutăți din lut descoperite în "cutia" de lut adosată vetrei.

Pl. XIV. Weights in clay discovered in the clay-"box" attached to the hearth and pieces from dwelling no. 9.
Greutăți din lut descoperite în "cutia" de lut adosată vetrei și piese aparținând inventarului locuinței nr. 9.

Pl. XV. Models of dwellings on logs (?) or pillars (?) from different cultural areas – 1-2. Vinča; 3-5. Cucuteni. 1-2. Turdaş (after I. Paul 1967); 3. Vorosiľovka; 4. Okopi; 5. Costeşti IV (after S.A. Gusev 1995).
Modele de locuinţe pe butuci (?) sau piloni (?) din arii culturale diferite - 1-2. Vinča; 3-5. Cucuteni. 1-2. Turdaş (după I. Paul 1967); 3. Vorosiľovka; 4. Okopi; 5. Costeşti IV (după S.A. Gusev 1995).

Pl. XVI. Models of dwellings on logs (?) or pillars (?) from different cultural areas – 1-2. Cucuteni; 3. Stoicani-Aldeni.
1. Okopi; 2. Kolomișcina (after S.A. Gusev 1995); 3. Aldeni (after Gh. Ștefan 1941).
Modele de locuințe pe butuci (?) sau piloni (?) din arii culturale diferite – 1-2. Cucuteni; 3. Stoicani-Aldeni.
1. Okopi; 2. Kolomișcina (după S.A. Gusev 1995); 3. Aldeni (după Gh. Ștefan 1941).

0 10

0 10

Pl. XVII. Models of dwellings on logs (?) or pillars (?) from Poduri (1) – Precucuteni culture and Aldeni (2) – Stoicani-Aldeni culture.

Modele de locuințe suspendate de la Poduri (1) – Precucuteni și Aldeni (2) – Stoicani-Aldeni.

Contribuții la repertoriul arheologic al județului Călărași. Descoperiri gumelnițene pe valea Mostiștei

Valentin PARNIC*
Vasile OPREA*
Gabi DOBRE*

Résumé: *La Vallée de Mostiștea n'est pas aussi bien connue parmi les archéologues malgré les plus nombreuses campagnes de fouille faites ici. Les fouilles de type sondage, la publication sommaire des résultats, parfois la manques des informations conduisent à une insuffisance de la recherche.*

Les quatorze établissements de Gumelnița présentés sont les seules bien connus aujourd'hui.

Mots clés: *énéolithique, Gumelnița A2, répertoire.*

Descoperirile arheologice care aparțin culturii Gumelnița, din Muntenia, deși numeroase și nu lipsite de interes, nu au beneficiat întotdeauna de atenția cuvenită din partea specialiștilor. Multe dintre ele încă nu au intrat în circuitul științific, altele nu au fost publicate în întregime sau fără o încadrare culturală exactă.

Mai mult decât atât, de multe ori, bazându-se pe informații verbale sunt menționate numai toponimele, fără ca acestea să fie însoțite de o hartă cu localizarea în spațiu a punctelor respective sau, măcar, de o minimă descriere a materialului arheologic.

Pentru completarea repertoriului arheologic al județului Călărași și pentru cunoașterea descoperirilor care aparțin culturii Gumelnița, de pe Valea Mostiștei (pl. V-VI), credem că nu este lipsită de interes publicarea unui repertoriu al acestora.

Considerăm că nu întotdeauna materialul arheologic (ceramică) descoperit într-un anumit punct implică și existența unei așezări. Prin urmare, atunci când am avut dubii în privința atestării unei așezări numai pe baza materialului arheologic (ceramică), ne-am exprimat îndoiala în ceea ce privește această clasificare.

Am încercat să alcătuim acest repertoriu, aflat într-o formă preliminară, în așa fel încât să nu lezăm contribuția autorilor descoperirilor mai vechi (Vlădiceasca, Măriuța, Șeinoiu). Numai atunci când am constatat informații inexacte sau insuficient de clare, noi ne-am permis să aducem modificările de rigoare.

Valea Mostiștei face parte din subregiunea geomorfologică Argeș – Valea Sărății – Mostiștea, o câmpie de tranziție între partea înaltă din vest și cea joasă din est. Ea cuprinde cea mai întinsă câmpie de divagare și zonă de tranziție spre dealuri.

Toate punctele cu materiale arheologice identificate se află pe terasele înalte din văile bălților formate de râul Mostiștea. Forma de relief predominantă este câmpia Mostiștei compusă din soluri aluvionare, nisipuri, depozite de loess și aluviunile din zona inundabilă.

Nu vom discuta aici despre intensă locuire din Valea Mostiștei, de-a lungul timpului, ci ne vom opri numai la descoperirile care aparțin comunităților gumelnițene.

Menționăm că în alcătuirea repertoriului ne-am bazat pe *opis*-ul folosit în **Fișa de cercetare arheologică**, emisă de **Ministerul Culturii și Cultelor, prin Serviciul Arheologie**, la data de **9 ianuarie 2001**.

I. Boșneagu (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Boșneagu.
2. Județ: Călărași.
3. Localitatea: Boșneagu.
4. Comuna: Dorobanțu.
5. Punct: Pe plajă.
6. Reper: Malul estic al lacului Mostiștea, la 250 m sud-vest de sat.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 56' 10''.
9. Longitudine: 26° 56' 15''.
10. Altitudine: 6 m.
11. Data primei cercetări a așezării: Niță Anghelescu, 1953–1954.
12. Cercetări: Valentin Parnic, Vasile Oprea, 1999-2000.
13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.

14. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice pentru completarea Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.

15. Scurtă descriere a situației arheologice: Pe malul estic al lacului Mostiștea, pe plajă, în urma retragerii apelor au fost descoperite mai multe fragmente ceramice Gumelnița A2. Între fragmentele ceramice au putut fi identificate vase lucrate îngrijit, dintr-o pastă bine frământată, arsă cel mai adesea uniform, iar ca forme predominante sunt străchinile (pl. II/1-2) și platourile. Au fost descoperite și câteva unelte de silex (gratoare, burine, lame, așchii). Tot materialul descoperit se încadrează în faza a doua (A2) a culturii Gumelnița. Nu au fost identificate urmele unei construcții, fragmente de chirpici etc.) care să ateste existența unei așezări.

Trebuie menționat că în ultimii 50 ani, malul de est al lacului a fost erodat pe o adâncime medie de 15–20 m.

II. Chirnogi (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Chirnogi.

2. Județ: Călărași.

3. Localitatea: Chirnogi.

4. Comuna: Ulmu.

5. Punct: Valea Chirnogi.

6. Reper: Fostul CAP, la nord de Ulmu, pe malul estic al lacului Mostiștea.

7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.

8. Latitudine: 44° 15' 48''.

9. Longitudine: 26° 54' 53''.

10. Altitudine: 8–10.5 m.

11. Cercetări: Valentin Parnic, Vasile Oprea, 1999.

12. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.

13. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice în vederea completării Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.

14. Scurtă descriere a situației arheologice: Pe panta nordică a văii Chirnogi au fost descoperite fragmente ceramice care provin de la vase de mari dimensiuni și de la străchini, încadrate în faza Gumelnița A2. Decorul este constituit din barbotină, organizată cel mai adesea în vârci verticale sau oblice (pl. II/3-4) și butoni sau simple incizii. Au fost descoperite și câteva unelte de silex (gratoare, lame, burine, așchii) și fragmente de râșniță.

Pot fi observate în profilul obținut prin ruperea malului, urme de chirpici ars, pe o lungime considerabilă, care atestă existența unor locuințe și implicit a unei așezări.

III. Dorobanțu (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Dorobanțu.

2. Județ: Călărași.

3. Localitatea: Dorobanțu.

4. Comuna: Dorobanțu.

5. Punct: La Pescărie.

6. Reper: Stația de pompare a apei, malul sud-estic al lacului Mostiștea.

7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.

8. Latitudine: 44° 13' 40''.

9. Longitudine: 26° 58' 00''.

10. Altitudine: 4–6 m.

11. Data primei cercetări a sitului: Niță Angelescu, 1953-1954.

12. Cercetări: Valentin Parnic, Vasile Oprea, 1999.

13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.

14. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice, pentru completarea Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.

15. Scurtă descriere a situației arheologice : Pe malul sud – estic al lacului Mostiștea, pe plajă, în urma retragerii apelor au fost descoperite mai multe fragmente ceramice Gumelnița A2 (pl. II/5-6) și unelte de silex (lame, gratoare, burine).

Nu au fost identificate urmele unei construcții, fragmente de chirpici, etc care să ateste existența unei așezări.

Trebuie menționat că în ultimii 50 ani, malul de est al lacului a fost erodat pe o adâncime medie de 15–20 m.

IV. Făurei (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Făurei.
  2. Județ: Călărași.
  3. Localitatea: Făurei.
  4. Comuna: Ulmu.
  5. Punct: Biserica veche.
  6. Reper: Amenajarea piscicolă, la 500 m sud-vest de sat.
  7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
  8. Latitudine: 44° 12' 42''.
  9. Longitudine: 26° 53' 42''.
  10. Altitudine: 4–13 m.
  11. Cercetări: Vasile Oprea, 2000.
  12. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.
  13. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice în vederea completării Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.
  14. Scurtă descriere a situației arheologice: Situată pe panta vestică a unei peninsule care înainta în lacul Mostiștea, astăzi acoperită în proporție de 70%. Au fost descoperite urmele unor locuințe de suprafață incendiate, vetre.
- Materialul arheologic descoperit: ceramică (fragmente de străchini, castroane, vase piriforme, vase bitronconice, chiupuri), unelte de silex, unelte de os, se încadrează în faza A2, a culturii Gumelnița.

V. Lunca (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Lunca.
  2. Codul RAN al sitului arheologic: 97287.03.
  3. Județ: Călărași.
  4. Localitatea: Lunca.
  5. Comuna: Valea Argovei.
  6. Punct: Malul Mostiștei.
  7. Reper: Malul vestic al lacului Mostiștea, în sud-vestul satului Valea Argovei.
  8. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
  9. Latitudine: 44° 18' 21''.
  10. Longitudine: 26° 45' 17''.
  11. Altitudine: Sub nivelul apei.
  12. Cercetări de teren: Done Șerbănescu, George Trohani, 1973–1975.
  13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.
  14. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice pentru completarea Repertoriului Arheologic al județului Călărași.
  15. Scurtă descriere a situației arheologice: Fragmente ceramice descoperite pe plajă. Decorul și formele care au putut fi reconstituite sunt tipice pentru faza A2, a culturii Gumelnița (pl. III/1). Astfel, au fost identificate castroane și străchini cu decor barbotinat, excizat și incizat.
16. Repere bibliografice:
Șerbănescu D., Trohani G., *Cercetări arheologice pe Valea Mostiștei, în Ilfov – File de Istorie*, București, 1978, p. 17-42.

VI. Măriuța (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Măriuța.
2. Denumirea sectorului arheologic: Așezarea eneolitică.
3. Județ: Călărași.
4. Localitatea: Măriuța.
5. Comuna: Belciugatele.
6. Punct: La Movilă.
7. Reper: 250 m est de sat.
8. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
9. Latitudine: 44° 33' 12''.
10. Longitudine: 26° 28' 34''.
11. Altitudine: 12-14 m.

12. Data primei cercetări a așezării: 1984.

13. Perioada de desfășurare: 1984-1991; 2000.

14. Cercetări: †Mihai Șimon, 1984-1991; Valentin Parnic, Eugen Paveleț, 2000.

15. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2; Gumelnița B1.

16. Obiectivul cercetării arheologice: Cercetările au avut inițial un caracter de salvare și au debutat printr-un sondaj care urmărea să pună în evidență stratigrafia așezării. Ulterior, cercetările au căpătat un caracter sistematic, urmărindu-se dezvelirea întregii suprafețe a satului eneolitic. În 1991 suprafața afectată de săpături era considerabilă, astfel că unul din obiectivele campaniei 2000 a fost cercetarea zonei sudice a satului eneolitic.

17. Scurtă descriere a situației arheologice: Suprafața așezării este cercetată în proporție de 60 %. Stratigrafia, cel puțin așa cum se prezintă până în momentul de față (după campania anului 2000), nu este complicată. După solul actual (vegetal), care pe alocuri nu depășește 15 cm grosime și care se prezintă sub forma unui sediment de culoare neagră cu o granulozitate mare, urmează stratul propriu-zis de cultură. Legat de compoziția stratului vegetal, trebuie să facem precizarea că materialul ceramic, mai puțin cel litic și osteologic, este acoperit de o crustă albă calcaroasă mai consistentă și mai masivă față de cel aflat la o adâncime mai mare.

Stratul propriu-zis de cultură (N1), a fost descoperit între -0.35/-0.40 m și -1.55/-1.65 m, grosimea acestuia variind între 1.15-1.30 m. Acest strat are o culoare maronie cu mici granule calcaroase de culoare albă. Tot stratul are o granulație foarte fină. El nu a putut fi divizat din punct de vedere al succesiunii stratigrafice deoarece nu a apărut nici un complex și nu am putut observa nici o situație deosebită. De altfel, Mihai Șimon menționează că în acest strat "nu au apărut podini de locuințe sau vetre".

În ceea ce privește elementele culturii materiale, care au fost descoperite, la Măriuța, acestea au confirmat faptul că ne aflăm, cel puțin în acest moment, în fața unei comunități care aparține fazei B a culturii Gumelnița.

Deși marea majoritate a materialului din stratul vegetal aparține tot culturii Gumelnița, au mai apărut și rare fragmente ceramice din perioada feudală târzie (sec. XVI-XVII).

Din punct de vedere tehnic ceramica este caracterizată de vase executate dintr-un lut bine ales și frământat. Repertoriul formelor ceramice este deosebit de variat. În primul rând se remarcă, din punctul de vedere al frecvenței, străchinile cu marginea îndoită în interior sau îngroșată în interior, precum și cele cu umărul ascuțit (pl. V/7). Castroanele (pl. V/4) cu umărul carenat sunt destul de frecvente. Alte forme de vas pe care le-am întâlnit în cursul cercetărilor noastre sunt: vasele borcan (pl. V/6), vasele piriforme, chiupurile, paharele, bolurile.

Decorul este destul de sărăcăcios, de cele mai multe ori fiind reprezentat de barbotină organizată în vârci paralele oblice, orizontale sau verticale. Sunt întâlnite și inciziile (pl. V/2), exciziile (pl. V/2, 3), brăurile alveolate (pl. V/5-6), canelurile adânci sub forma unor "benzi adâncite". Un alt element care poate fi considerat și decorativ, este cel reprezentat de proeminențele simple sau duble. Fără îndoială că acestea au și un rol funcțional.

Uneltele de silex sunt foarte numeroase, se ridică la peste 900, între care și 12 topoare. Tipologic se mențin uneltele de bază: lamele, gratoarele, burinele.

Din categoria uneltelor de piatră fac parte 42 râșnițe și șapte herminete.

O altă categorie de unelte este reprezentată de cele din os: străpungătoarele, spatulele, dălțițele.

Cel mai interesant obiect, din punct de vedere al rarității descoperirilor, îl reprezintă un împungător de cupru descoperit întreg și cu mânerul din os. În secțiune acesta era dreptunghiular. Din categoria uneltelor din cupru fac parte și patru ace descoperite în cursul campaniilor 1984 – 1990.

Plastica este reprezentată de șapte statuete antropomorfe întregi și patru zoomorfe, din lut, precum și șase figurine antropomorfe din os.

Considerăm că datarea "exclusiv pe analogii ceramice, a nivelului superior de la Măriuța, în faza Gumelnița A2c" (M. Șimon, E. Paveleț 2000) nu este conformă cu realitatea pentru că tocmai pe criteriile tipologice acest material aparține fazei Gumelnița B1.

Documentația de șantier și materialul arheologic din campaniile 1984 - 1991 au fost prelucrate de Eugen Paveleț (Muzeul Dunării de Jos).

17. Referințe bibliografice:

Șimon M. *Importurile Stoicani Aldeni din așezarea gumelnițeană de la Măriuța, jud. Călărași, în Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 13-14, Călărași, 1995, p. 29-41.

†Șimon M., Paveleț E. *Considerații asupra așezării gumelnițene de la Măriuța, în Buletinul Muzeului "Teohari Antonescu" Giurgiu*, 5, 2000, p. 181-205.

Paveleț E. *Die anthropomorphen Statuettes aus Măriuța*, în *Das Altertum*, 2000, 46, p. 133-146.

VII. Sărulești (pl. IX/6).

1. Denumirea sitului arheologic: Sărulești.
2. Județ: Călărași.
3. Localitatea: Sărulești.
4. Comuna: Sărulești.
5. Punct: Măgureni ?
6. Reper: Sud-vest de sat, în cotul pe care îl face Mostiștea în dreptul satului.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 24' 30''.
9. Longitudine: 26° 38' 10''.
10. Altitudine: 13.2 m.
11. Data primei cercetări a așezării: 1982.
12. Cercetări: George Trohani.
13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.
14. Obiectivul cercetării arheologice: În cadrul șantierului arheologic "Valea Mostiștei", în vara anului 1982 s-a efectuat un sondaj și pe teritoriul comunei Sărulești, jud. Călărași. Locul fusese depistat prin cercetări periegetice (Done Șerbănescu, George Trohani).
15. Scurtă descriere a situației arheologice: În S și E au fost identificate fragmente ceramice provenind din vase eneolitice aparținând culturii Gumelnița A2 (pl. III/2-3). Descoperirea lor la 0.60 – 0.80 m, sub solul actual, în amestec cu fragmente de chirpici și porțiuni de vatră nu exclude posibilitatea ca așezarea de pe *tel-*ul de la sud-est de satul Măgureni să se fi extins, în anumite perioade și pe malul râului.
16. Referințe bibliografice:
 Șerbănescu D., Trohani G., *Cercetări arheologice în Valea Mostiștei*, în *Ilfov – File de Istorie*, București, 1978, p. 34, punctul 69.
 Trohani G. *Săpăturile arheologice de pe Valea Mostiștei, punctul Sărulești, Jud. Călărași*, în *Cercetări Arheologice* 7, 1984, p. 85–113.

VIII. Sultana 1 (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Sultana.
2. Județ: Călărași.
3. Localitatea: Sultana.
4. Comuna: Mănăstirea.
5. Punct: Malul Roșu.
6. Reper: Terasa Mostiștei, la 300 m sud-est de sat.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 14' 50''.
9. Longitudine: 26° 52' 10''.
10. Altitudine: 44.6 m.
11. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A1, Gumelnița A2, Gumelnița B1.
12. Data primei cercetări a așezării: 1923.
13. Cercetări: Ion Andrieșescu, 1923; Silvia Marinescu-Bîlcu, 1982–1983; Constantin Isăcescu, Corneliu Hălcescu.
14. Obiectivul cercetării arheologice: Punct identificat în urma cercetărilor de teren efectuate de Radu Vulpe; săpăturile inițiale au urmărit cunoașterea antichităților din Valea Mostiștei. Campaniile arheologice de după 1980 au avut un caracter de salvare dat fiind procesul accelerat de distrugere, provocat de eroziunea apelor Iezerului Mostiștea, a căror cotă a crescut în urma amenajărilor hidroameliorative.
15. Scurtă descriere a situației arheologice: Stratul de cultură măsoară 2.50/2.60 m–4.00 m. La limita inferioară a nivelului vegetal au fost descoperite sporadic materiale Cernavoda II.
 Situația stratigrafică este următoarea: 1. Gumelnița B1, 2. Gumelnița A2, 3. Gumelnița A1.
 Cel mai vechi nivel de locuire, care aparține fazei Gumelnița A1, conține puțin material arheologic. Vasele au fost lucrate, în majoritate, dintr-o pastă cu cioburi bine pisate și nisip, acoperite cu un slip negru lustruit. Ca forme întâlnim: vasul bitronconic; castronul (pl. I/1); vasul cu corp rotunjit (pl. I/3). Predomină ornamentul realizat cu barbotină. Destul de frecvent apare pictura cu

pastă albă, mai ales pe jumătatea superioară a castroanelor bitronconice și pe suprafața interioară a străchinilor.

Mai bine reprezentată este ceramica fazei A2. Formele predominante sunt castronul bitronconic; castronul tronconic de mici dimensiuni; strachina cu diferitele ei variante (pl. I/4-5). Ca tehnici de ornamentare întâlnim excizia, incizia (pl. I/3), barbotina (pl. I/4,5), pictura cu grafit (mai rar).

Ceramica fazei B1, este mult mai puțin documentată, marea majoritate a materialului aflându-se în stare fragmentară. Mai frecvent întâlnite sunt strachina cu diferite variante; vasul tronconic cu gât înalt; paharul scund, cilindric.

În urma descoperirilor din 1982 de la Sultana s-a constatat că nu este vorba de o locuire foarte intensă. Sectorul de est, al așezării, mai prielnic locuirii, pare să fi oferit spațiu suficient pentru ridicarea locuințelor, restul teritoriului putând fi folosit pentru adăpostirea animalelor și ridicarea unor construcții anexe în perioada cea mai intensă a locuirii, faza A2 a culturii Gumelnița.

16. Referințe bibliografice:

Andrieșescu I. *Les fouilles de Sultana*, în *Dacia* 1, 1924, p. 51–107.

Andrieșescu I. *Sultana, descoperiri arheologice din vara anului 1923*, în *BCMI* 19, 1926, p. 170–185.

Andrieșescu I. *Sultana (continuare)*, în *BCMI* 22, fasc. 60, 1929, p. 71-87.

Andrieșescu I. *Sultana*, în *BCMI* 22, fasc. 62, 1929, p. 165–171.

Isăcescu C. *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași*, în *Cercetări Arheologice* 7, 1984, p. 27–45.

IX. Sultana 2 (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Sultana.

2. Codul RAN al sitului arheologic: 104216.01.

3. Județ: Călărași.

4. Localitatea: Sultana.

5. Comuna: Mănăstirea.

6. Punct: Ghețarie.

7. Reper: Malul vestic al lacului Mostiștea, la 150 metri vest de Movila Sultana.

8. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.

9. Latitudine: 44° 16' 06".

10. Longitudine: 26° 52' 29".

11. Altitudine: 3–4 m.

12. Cercetări de suprafață: Vasile Oprea, Valentin Parnic, 2000.

13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița B1.

14. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice pentru completarea repertoriului Arheologic al județului Călărași.

15. Scurtă descriere a situației arheologice: Pe platforma joasă de pe malul apei, sunt mai multe așezări suprapuse, astfel: la nivelul inferior Gumelnița B1, care se întinde în mal pe o lungime de 100-120 m. (urme de locuințe incendiate). Nivelul este perturbat pe alocuri de locuirile ulterioare (Hallstatt, La Tène, Dridu, medieval).

Fragmentele ceramice descoperite provin, în totalitate, de la vase lucrate cu mâna, bine arse. Din punct de vedere al pastei acestea se împart în două categorii: lucrate neglijent dintr-o pastă grosieră și altele modelate cu atenție dintr-o pastă fină. Formele și dimensiunile variază de la vasele de mari dimensiuni, pentru depozitare, până la străchini (pl. I/8), pahare, castroane (pl. I/7), boluri (pl. I/7), capace, etc.

Ornamentarea vaselor este de asemeni variată. Cel mai des întâlnită este barbotina organizată, dar apare și ornamentul spiralo-meandric realizat cu ajutorul liniilor incizate, pliseurile sau canelurile fine și mai rar pictura (pl. I/2).

Au fost descoperite și câteva unelte de silex (fragmente de lamă și gratoare).

X. Șeinoiu (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Șeinoiu.

2. Codul RAN al sitului arheologic: 105516.01.

3. Județ: Călărași.

4. Localitatea: Șeinoiu.

5. Comuna: Tămădău Mare.

6. Punct: Movila din cimitir.
7. Reper: Malul stâng al Mostiștei, actualul cimitir al satului.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 27' 31''.
9. Longitudine: 26° 36' 30''.
10. Altitudine: 8.5 m de la nivelul actual de călcare.
11. Data primei cercetări a sitului: 1981.
12. Cercetări: ⚡Mihai Șimon, 1981-1984.
13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2, Gumelnița B1.
14. Obiectivul cercetării arheologice: Cercetări de salvare, movila urmând să fie excavată pentru construcția unui pod în amonte. Sondaj care urmărea să pună în evidență stratigrafia așezării.
15. Scurtă descriere a situației arheologice: Stratigrafic, situația se prezintă astfel:
  - a. Solul vegetal actual, 0–0.30/0.35 m.
  - b. Nivelul eneolitic Gumelnița B1, 0.30/0.35 m–1.65/1.70 m.
  - c. Nivelul eneolitic Gumelnița A2, 1.70/1.75 m–2.50/2.55 m.
  - d. Nivelul steril arheologic, 2.50/2.55 m.

În nivelul Gumelnița B1, a fost descoperită o locuință incendiată, care se prezintă sub forma unei mase de chirpici ars, cu dimensiunile de 4x3 m. În colțul de est al locuinței se găsea vatra rectangulară cu colțurile ușor rotunjite și dimensiunile de 0.90x1.00 m. Aceasta nu beneficia de gardină. Fragmentele de chirpici purtau urme de crengi, ceea ce denotă că tehnica de construcție folosită a fost paianta. Podeaua era realizată din lut bătătorit. Dintre resturile locuinței au fost scoase mai multe vase sparte pe loc (pl. IV/2-4), unelte de silex și o râșniță descoperită în imediata apropiere a vetrei.

Colțul estic al locuinței era tăiat de o groapă La Têne. De altfel, foarte aproape de suprafață au fost descoperite fragmente ceramice La Têne, perioadă căreia îi pot fi atribuite și alte două gropi post gumelnițene.

Și în nivelul Gumelnița A2, a fost descoperită o locuință incendiată cu suprafața de 5.20 x 4.10 m². Aceasta se prezenta sub forma unei mase de chirpici cu grosime de 0.60 m. Chirpiciul purta urme de nuiete, crengi mai groase și "scânduri". Deasupra distrugerii au fost depuse câteva vase întregi și câteva greutăți de lut care provin, probabil, de la un război de țesut. De pe podeaua locuinței, realizată din lut bătătorit, a fost recoltat un bogat material ceramic (pl. IV/1), unelte de silex, oase de animale domestice și sălbatice.

Planul și dimensiunile locuinței sunt delimitate de un șanțuleț întrerupt numai în dreptul intrării, lat de 0.20/0.25 m și adânc de 0.25/0.30 m, pe care autorul săpăturilor îl numește "șanț de delimitare a pereților", probabil un șanț de fundație.

Documentația de șantier și materialul arheologic au fost prelucrate de Valentin Parnic (Muzeul Dunării de Jos).

XI. Tăriceni (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Tăriceni.
2. Județ: Călărași.
3. Localitatea: Tăriceni.
4. Comuna: Frâsinet.
5. Punct: Biserica.
6. Reper: Curtea bisericii, în partea de sud a satului.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 23' 15''.
9. Longitudine: 26° 23' 08''.
10. Altitudine: 20.8 m.
11. Cercetări: Vasile Oprea, 1999.
12. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița A2.
13. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice pentru completarea Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.
14. Scurtă descriere a situației arheologice: Câteva fragmente ceramice (pl. III/4, 5), descoperite pe un promontoriu înalt, mărginit de două văi adânci.

XII. Ulmu 1 (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Ulmu.

2. Codul RAN al sitului arheologic: 94615.01.
3. Județ: Călărași.
4. Localitatea: Ulmu.
5. Comuna: Ulmu.
6. Punct: La Caraman.
7. Reper: Malul estic al lacului Mostiștea, la 200 metri de Ulmu (extremitatea vestică a satului).
8. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
9. Latitudine: 44° 14' 50''.
10. Longitudine: 26° 55' 57''.
11. Altitudine: 2-4 m.
12. Data primei cercetări a așezării: Niță Anghelescu, 1953–1954.
13. Cercetări: Niță Anghelescu, 1953–1954; Valentin Parnic, Vasile Oprea, 2000.
14. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița B1.
15. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice, în vederea completării Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.
16. Scurtă descriere a situației arheologice: Așezare gumelnițeană, suprapune așezarea Boian și este suprapusă de un nivel cultural care aparține epocii bronzului.
S-au descoperit fragmente ceramice - străchini, castroane bitronconice (pl. VI/2, 4), vase borcan (pl. VI/1), vase piriforme, decorate cu barbotină (pl. VI/6), motive în relief sau incizii - unelte de silex, fragmente de chirpici ars care, probabil, provin de la resturile unor locuințe incendiate.
Așezarea este situată pe terasa înaltă, în pantă, spre apă.
Trebuie menționat că în ultimii ani, malul de est al lacului a fost erodat pe o adâncime medie de 15 – 20 m (majoritatea fragmentelor ceramice au fost descoperite în apă).

XIII. Ulmu 2 (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Ulmu.
2. Județ: Călărași.
3. Localitatea: Ulmu.
4. Comuna: Ulmu.
5. Punct: Ulmu 1.
6. Reper: Amenajarea piscicolă, la 250 metri sud-vest de sat.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 14' 58''.
9. Longitudine: 26° 55' 59''.
10. Altitudine: 1.3–5 m.
11. Data primei cercetări a sitului: Niță Anghelescu, 1953-1954.
12. Cercetări: Niță Anghelescu, 1953–1954; Valentin Parnic, Vasile Oprea, 2000.
13. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița B1.
14. Obiectivul cercetării arheologice: Identificarea de noi puncte arheologice, în vederea completării Repertoriului Arheologic al Județului Călărași.
15. Scurtă descriere a situației arheologice: Așezarea gumelnițeană se află pe o peninsulă, apărată natural de o vale. S-au descoperit urmele unor locuințe incendiate (chirpici, lemn ars) pe o lungime considerabilă, fiecare (3.5–4.5 m).
Fragmentele ceramice descoperite sunt tipice pentru faza B, a culturii Gumelnița. Formele cel mai des întâlnite sunt strachina, castronul (pl. VI/5) și mai rar, vase modelate dintr-o pastă fină, de mici dimensiuni.

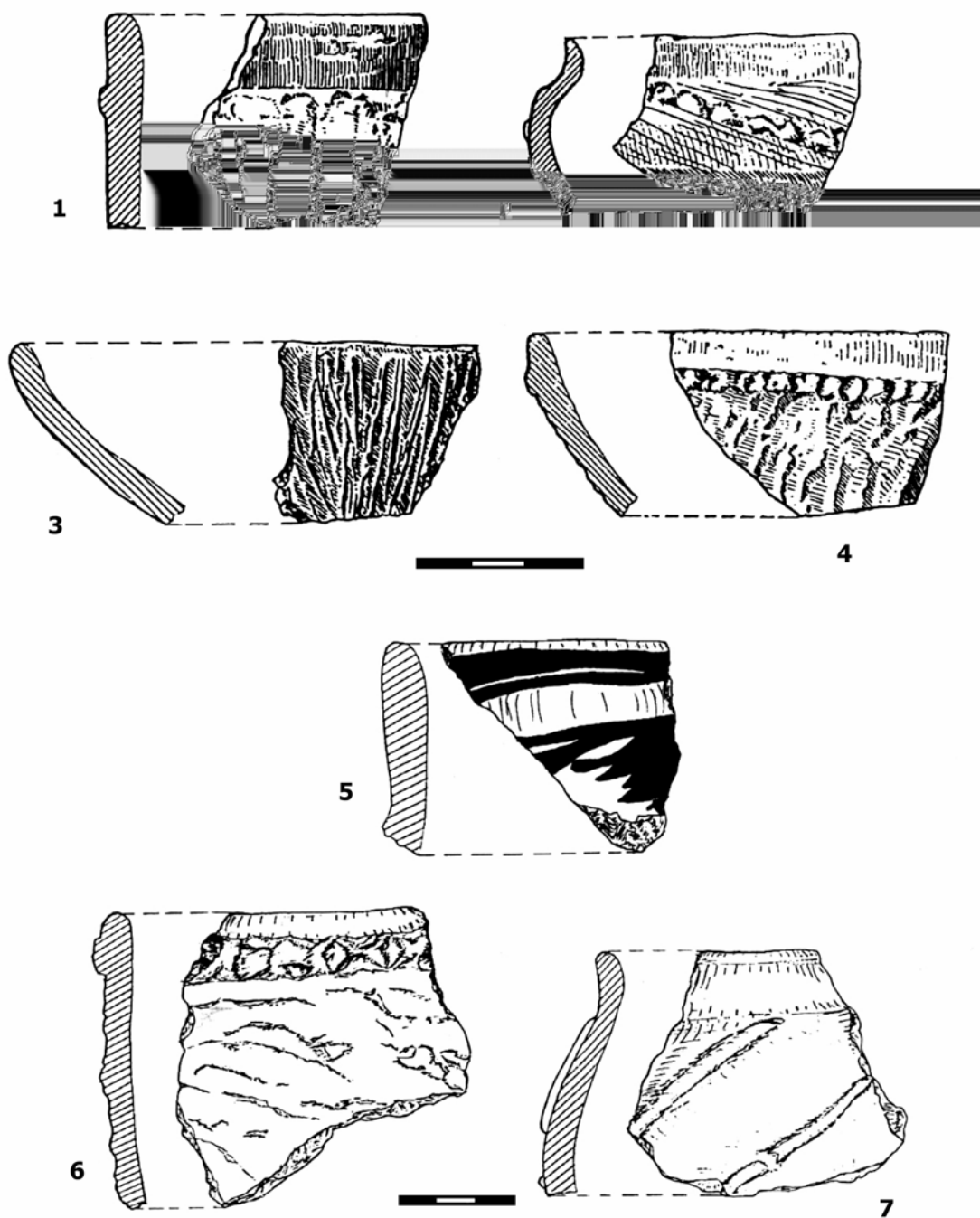
XIV. Vlădiceasca (pl. VI).

1. Denumirea sitului arheologic: Vlădiceasca.
2. Codul RAN al sitului arheologic: 105767.02.
3. Județ: Călărași.
4. Localitatea: Vlădiceasca.
4. Comuna: Valea Argovei.
5. Punct: Ghergălăul Mare.
6. Reper: În sud-estul satului Valea Argovei, în sudul satului Vlădiceasca.
7. Repere hidrografice: Lacul Mostiștea.
8. Latitudine: 44° 21' 17''.

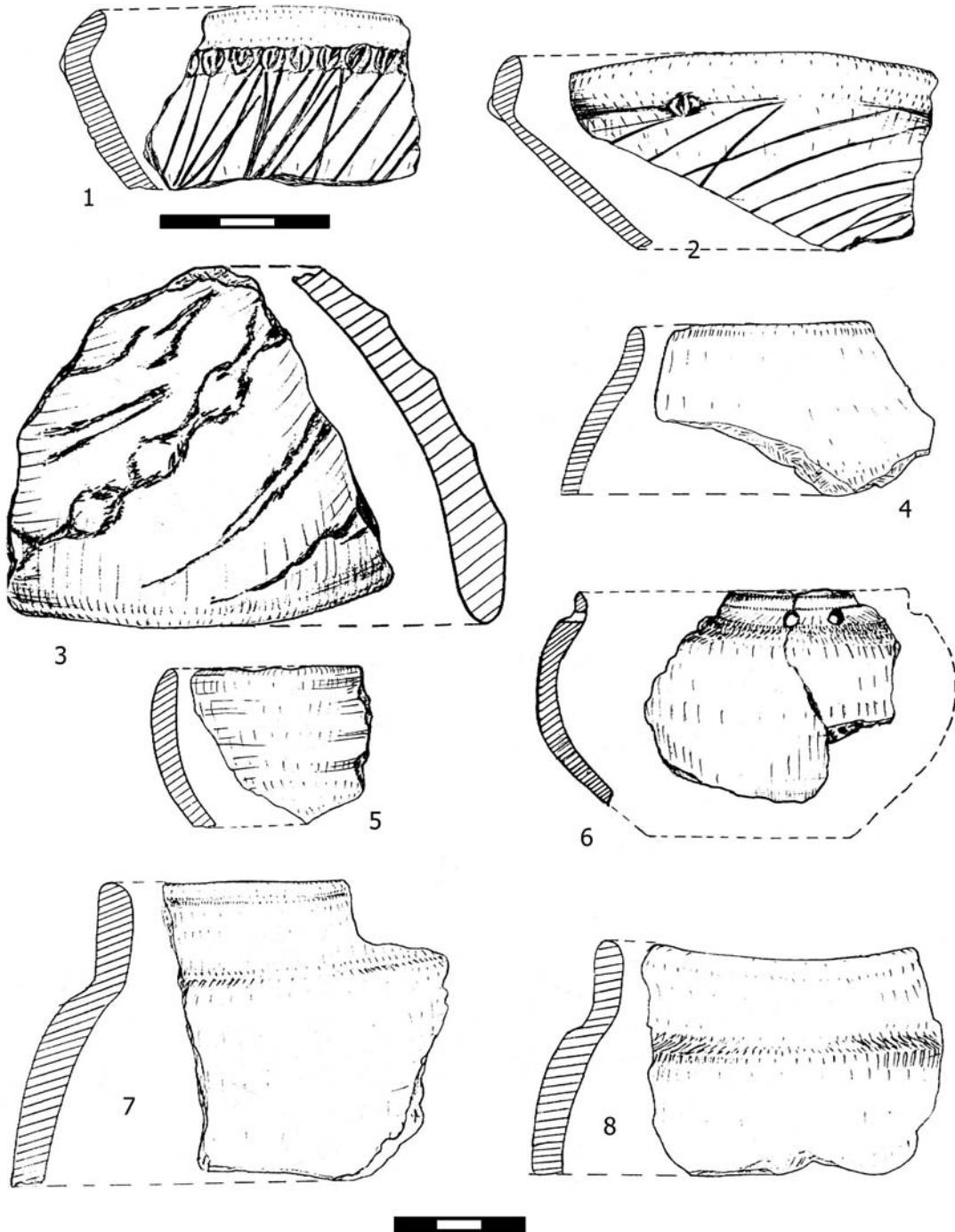
9. Longitudine: 26° 47' 39".
10. Altitudine: Sub nivelul apei.
11. Încadrare cronologică: Eneolitic – Gumelnița B1.
12. Data primei cercetări a sitului: George Trohani, 1973.
13. Cercetări: George Trohani (așezarea a fost identificată prin cercetări de suprafață efectuate de Barbu Ionescu și Done Șerbănescu).
14. Obiectivul cercetării arheologice: "Cercetare de salvare determinată de amenajarea pentru irigații a perimetrului Mostiștea. Zona urma să fie inundată prin crearea lacurilor de acumulare."
15. Scurtă descriere a situației arheologice: "Pentru explorarea printr-un sondaj a așezării geto-dace, ce suprapune locuiri Gumelnița și Boian, s-au deschis trei secțiuni orientate sud-nord."
Locuirea gumelnițeană se prezintă sub forma unei "depuneri de pământ brun - slab cenușiu, lutos, alunar, afânat."
Locuința nr. 9 geto-dacă, este situată în S I – II, orientată sud-est – nord-vest și are forma unui paralelogram. În colțul de est se află o groapă cilindrică "conținând în majoritate ceramică și silexuri specifice culturii Gumelnița."
16. Referințe bibliografice:
Trohani G. *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca, jud. Ilfov, în anul 1973*, în *Cercetări Arheologice* 1, 1975, p. 151–177.
Șerbănescu D., Trohani G. *Cercetări Arheologice pe valea Mostiștei, în Ilfov – File de Istorie*, București, 1978, p. 31.

***

Așa cum am menționat încă de la începutul rândurilor noastre, acest repertoriu are un caracter preliminar și nu este exclus, ca în măsura în care cercetările noastre vor căpăta amploare, să apară noi puncte Gumelnița pe harta arheologică a județului Călărași.

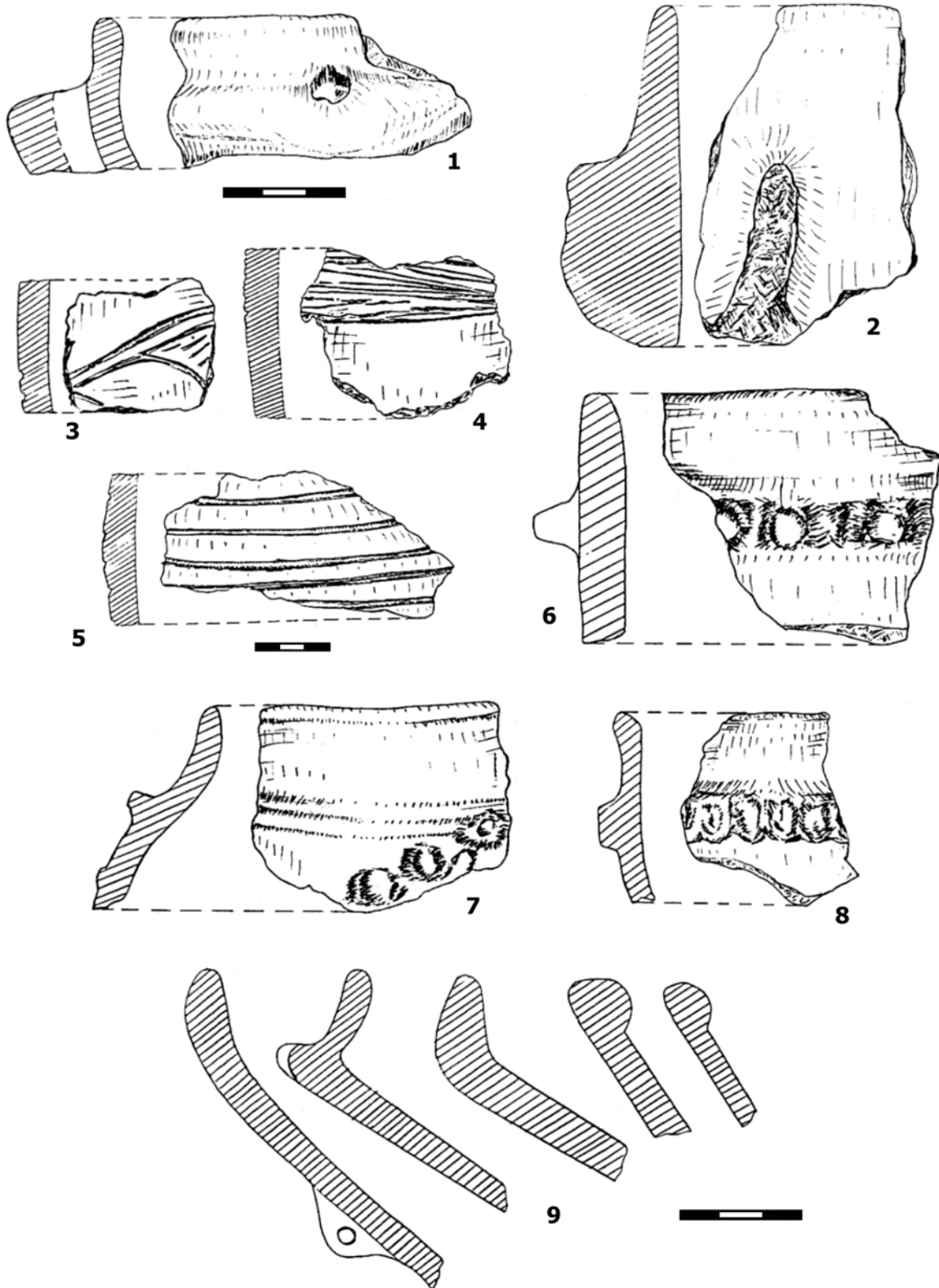

Pl. I. Ceramică gumelnițeană. / *Céramique gumelnitienne.*

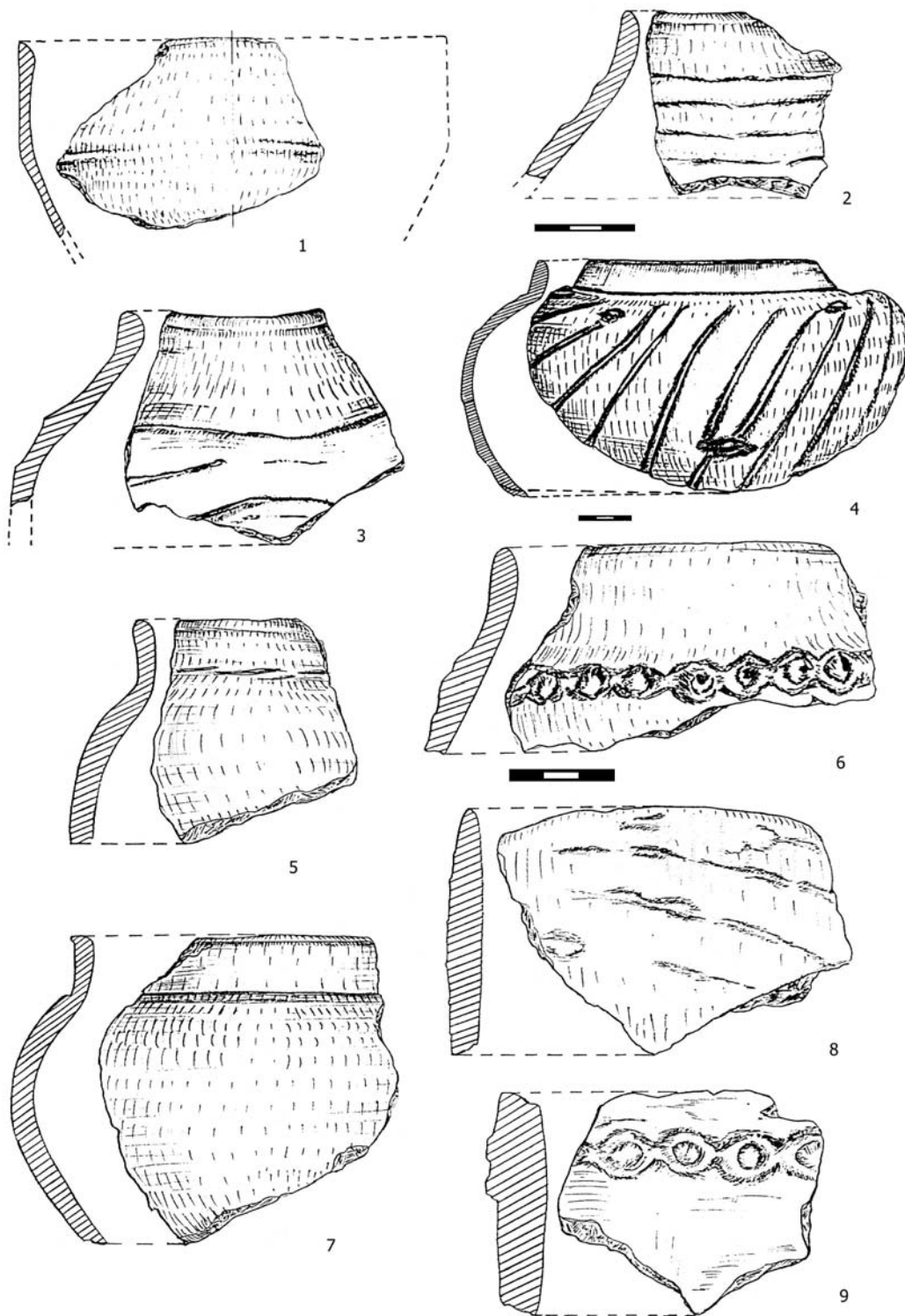

Pl. II. Ceramică gumelnițeană. / Céramique gumelnitienne.

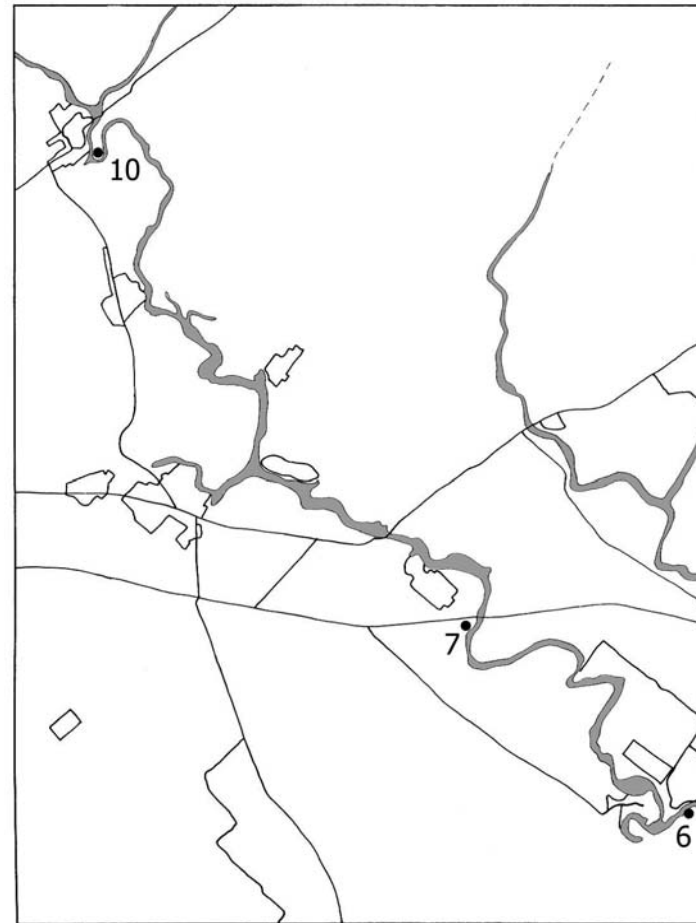
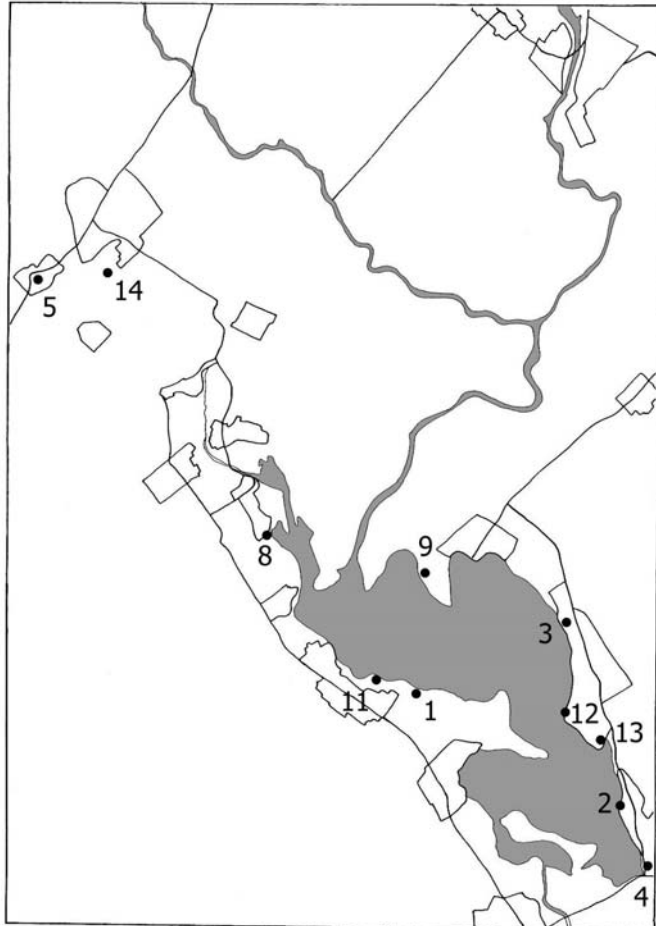
Pl. III. Ceramică gumelnițeană. 1.
Céramique gumelnitienne. 1.

Pl. IV. Ceramică gumelnițeană. / Céramique gumelnitienne.

Pl. V. Harta distributiei siturilor repertoriate. / *La carte de la distribution des etablissements.*

Pl. VI. Amplasarea punctelor arheologice identificate. / *L'emplacement des établissements identifiés.*

1. Sultana *Malu Roșu*; 2. Boșneagu; 3. Chirnoși *Ulmur*; 4. Dorobanțu; 5. Lunca; 6. Sărulești; 7. Șeinoiu; 8. Tăriceni; 9. Făurei *Ulmur*; 10. Sultana *Ghețarie*; 12. *Ulm La Caraman*; 13. *Ulm I*; 14. Vlădiceasca *Ghergăleu Mare*.

Marin Cârciumaru – ***Evoluția omului în cuaternar. Partea a III a: Tehnologie și tipologie preistorică***, Editura Macarie, Târgoviște, 2000, 116 p., 89 figuri. **Recenzie.**

Roxana DOBRESCU*

Așa cum se arată în prefața acestui volum, lucrarea reprezintă partea a III-a a cursului intitulat *Evoluția omului în cuaternar*, curs prezentat de dl. Marin Cârciumaru studenților de la Universitatea *Valahia* din Târgoviște. Autorul precizează că acest curs, "pentru prima dată publicat în România, va răspunde unei necesități reale a actualilor studenți care doresc să se pregătească pentru a deveni viitori arheologi, dar și arheologilor existenți, care nu au beneficiat poate de o pregătire sistematică în acest domeniu". Suntem deci, în fața unei lucrări îndrăznețe: un curs de tipologie și tehnologie litică (în principal), primul de acest gen în România, care se adresează studenților, dar și specialiștilor din domeniul preistoriei.

Lucrarea conține 116 pagini și 89 de figuri. Ea este structurată în opt capitole, inegale ca întindere: *Mărturiile tehnicii preistorice*, *Materia primă litică*, *Materii dure de origine animală*, *Tehnologia litică*, *Considerații generale asupra tehnologiei folosite pe materia dură animală*, *Tipologia*, *Utilaje specifice Paleoliticului superior*, *Utilaje din materii dure de origine animală*.

În capitolul *Mărturiile tehnicii preistorice*, la paragraful *Tehnologia preistorică*, deși autorul copiază din *Dictionnaire de la Préhistoire* (p. 1030) și din J. Tixier, M.-L. Inizan și H. Roche (J. Tixier *et alii* 1980, p. 8), s-au strecurat erori. Astfel, MC afirmă că "tehnologia amplasează fiecare obiect în lanțul acțiunilor tehnice care sunt dictate de concepția predeterminată și de trăsăturile materiei prime" (pag 2). Corect era: "Tehnologia repune fiecare obiect în lanțul acțiunilor tehnice, lanț care pornește (după concepție și predeterminare) de la materia primă brută la abandonul acesteia, la "moartea" (abandonul) uneltelor propriu-zise." (J. Tixier *et alii* 1980, p. 8).

În partea referitoare la *Tipologia paleolitică* (pag. 2), se copiază incorect din Fr.Bordes. Astfel, MC scrie: "Funcția burinului a fost accentuată și de faptul că răspîndirea sa a coincis cu dezvoltarea industriei pe materii dure de origine animală, în cadrul căreia rolul său e esențial". Nu funcția, ci denumirea de *burin* s-a făcut prin deducție, întrucât dezvoltarea acestui tip de unealtă a coincis cu multiplicarea obiectelor de os și cu apariția gravurii (Fr. Bordes 1961, p. 1).

În capitolul *Materia primă* considerăm că ar fi fost mai nimerită o prezentare mai scurtă a materiilor prime și mai interesant un paragraf privind *Economia materiilor prime folosite în Paleolitic*. Am remarcat că lipsesc din bibliografie sursele folosite la acest capitol, ca: D. Rădulescu, N. Anastasiu, V. Mourre.

La pagina 10, privitor la caracterizarea cuarțului, autorul se referă la duritatea sa mare (șapte pe scara Mohs). Referindu-se la relativitatea scării Mohs, V. Mourre precizează că cifra șapte este valabilă doar pentru cuarțul hialin. "Această cifră nu poate fi în nici un caz atribuită cuarțurilor filoniene, care, deși sunt formate dintr-o singură specie minerală, nu sunt decât aglomerări cristaline" (V. Mourre 1997, p. 201).

În același capitol se spune că Fr.Bordes începe experimentele de cioplire în 1974. Este incorect: Fr.Bordes începe primele sale experimente de cioplire în 1947 (Fr. Bordes 1947, p. 1-29).

În capitolul *Tehnologia litică* autorul face afirmația că "demersul tehnologic implică două noțiuni: fasonajul, debitajul și retușa" (p. 18). Ne întrebăm dacă sunt două sau trei? De fapt, autorul a copiat din *Dictionnaire de la Préhistoire*, în care se arată că există trei operațiuni de cioplire care pot fi asociate: fasonajul, debitajul și retușa. Definițiile fasonajului și debitajului sunt preluate din aceeași sursă, dar sunt traduse incorect (*Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 1019).

Astfel, la definiția fasonajului, este incorect să vorbim de desprinderi succesive de deșeuri, ci mai degrabă desprinderile succesive au ca rezultat producerea de deșeuri. Scopul fasonajului este producerea unei unelte sau a unui suport, și nu a unui utilaj incipient. Referitor la definiția debitajului, nu se poate spune că în urma procesului de cioplire blocul sau galețul devine nucleu, ci că blocul în timpul cioplirii este numit în mod convențional "nucleu". Reamintim că fasonajul și debitajul sunt operațiuni de cioplire sau tehnici de cioplire, tehnologia acoperind un domeniu mult mai vast, în care tehnicile de debitaj reprezintă doar o mică parte. De asemenea, precizăm că în anumite cazuri termenul de "fasonaj" este sinonim cu "retușa". Autorul scrie în continuare că "nucleii sunt de la început fasonați sau preparați pentru a li se da o formă particulară". Este incorect, întrucât nu nucleele

* Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București, str. Henri Coandă 11, sector 1, 71119, București.

sunt cele fasonate sau preparate, ci blocurile suferă la început un proces de pregătire necesar începerii debitajului.

La pagina 20, MC vorbind de percutorul de tip "moale", afirmă că "lamele pot să fie uneori lungi și înguste". De fapt, prin folosirea unui percutor moale sunt obținute cele mai bune rezultate privind lungimea, îngustimea și finețea produselor dorite (Y. Taborin *et alii* 1993-1994, p. 80).

La capitolul *Produce de debitaj* am fi preferat o formulă mai lungă în limba română, dar pe care noi o considerăm mai corectă, și anume, *Produce rezultate în urma debitajului*.

În acest capitol, MC introduce între produsele de debitaj și nucleul, ceea ce constituie o gravă eroare. J. Tixier arată foarte clar că "debitajul împarte materia primă în două categorii de obiecte complementare: materia din care s-a debitat, indiferent de stadiul de operare (nucleul) și materia debitată, indiferent de numărul de fracturări efectuate (produsele de debitaj)" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 40).

La figura 7 (pag. 24) referitoare la *Așchia și elementele ei caracteristice* s-au strecurat două erori. Astfel, la profilul stâng al așchii este greșit să se spună "margină", ci "buză" (*lévre*). Ea este o mică proeminență a muchiei formată de talon cu fața de desprindere. De asemenea, în loc de "unghi de așchiere", trebuie spus "unghi de desprindere" (*angle d'éclatement*)¹.

La *Talon* (pag. 24-25), apare din nou o greșeală la talonul de tip fațetat. Astfel, nu desprinderile anterioare care provin din etapa de pregătire pot fi variate morfologic, ci talonul este acela care poate avea o morfologie variată: rectilie, convexă, concavă. Este vorba din nou de o înțelegere greșită a limbii franceze sau, poate, de o exprimare incorectă în limba română. Oricare ar fi explicația, rezultatul este același: crearea unor confuzii.

Figura 9, *Așchia și tipurile de taloane* (pag. 25) produce din nou confuzii. Astfel, pe lângă deja celebrul "unghi de așchiere", apare termenul de *ailettes*, fără să se explice că este de fapt același lucru cu *lancettes* de la fig. 7. În literatura de specialitate, termenul de *lancettes* este mult mai des folosit decât *ailettes*. Oricum, nu înțelegem de ce apare și figura 9, care prezintă aceleași elemente ca în figurile 7 și 8, singura noutate reprezentând-o doar cele două tipuri de accidente de debitaj.

La pagina 25 înregistrăm o nouă greșeală: "Uneori talonul constă dintr-o suprafață minusculă și se numește în consecință talon punctiform sau linear. Ele sunt specifice situațiilor când se întrebuintează un percutor moale". Din textul lui MC rezultă că taloanele lineare sunt totuna cu cele punctiforme, deși în fig. 8, preluată din J. Tixier, este clar că este vorba de două tipuri de taloane cu morfologie diferită. Talonul linear are o suprafață redusă, în timp ce talonul punctiform are o suprafață redusă practic la un punct. Ele sunt în general caracteristice percuției de tip "moale", dar pot apărea și în cea de tip dur.

La pagina 26, textul este copiat integral din J. Tixier, dar traducerea este incompletă: "Înclinarea talonului față de fața superioară și față de fața inferioară definite ca unghi de "chasse" și unghi de așchiere, este foarte importantă în precizarea unor trăsături tehnice ale debitajului". Mai corect era în felul următor: "Înclinările talonului pe fața superioară și pe cea inferioară, definite de așa-numitul *angle de chasse* și de unghiul de desprindere, constituie elemente de definire a tehnicilor și metodelor de debitaj" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 105).

La figura 10 apar din nou greșeli: în loc de "fața de așchiere" este fața de desprindere, în loc de "formațiunea de con" este formarea unui con de percuție, în loc de "unghi de așchiere" este unghi de desprindere.

Paragraful destinat *Nucleului* este plin de greșeli, care dovedesc că autorul nu posedă cunoștințe elementare de tehnologie litică.

Autorul ne spune că "prima operație pentru ca un galet sau bloc de rocă să devină nucleu, este crearea unui plan de lovire prin decuparea uneia din extremități care va purta numele de capac sau tabletă de refacere sau de reîmprospătare". MC face confuzie între *entame* (prima așchie de instalare a planului de lovire) și *tablette de ravivage* (așchie caracteristică ce corespunde reamenajării unui plan de lovire sau de presiune al unui nucleu).

Legenda de la fig. 11 este următoarea: *Tablete de reamenajare a unui plan de lovire a nucleului pe lame (1) și tablete de reamenajare a unui plan de lovire a nucleului debitat prin presiune (2)* (p. 28). Explicația acestei figuri trebuie citită însă astfel: *Tablete de reamenajare a unui plan de lovire pe un nucleu, care în faza de abandon s-a terminat într-un debitaj de lame (1) și tablete de reamenajare a unui plan de presiune aparținând unui nucleu care în faza de abandon prezintă un debitaj de lame (2)* (J. Tixier *et alii* 1980, p. 104). Apar, deci, două greșeli majore, care dovedesc că

¹ În acest caz este vorba de o traducere incorectă din limba franceză: *éclatement* vine de la verbul *éclater* (a se desprinde în urma unei lovituri violente), și nu de la substantivul *éclat* (așchie).

autorul nu posedă ABC-ul tehnologiei litice. Astfel, prima eroare apare atunci când autorul vorbește de "nucleu pe lame". Aceasta înseamnă că suportul folosit este o lamă foarte groasă. Fără îndoială că pot exista și nuclee pe lame, numai că în cazul de față este vorba de faza de abandon a nucleului, când ultimele negative care pot fi observate pe nucleu sunt cele de lame. Pentru expresia "*nucleus à lames*" preferăm formula "nucleu care în faza de abandon (finală) s-a terminat într-un debitaj de lame". A doua eroare constă în confuzia care se face între "plan de presiune" și "debitaj prin presiune". Amintim că un plan de presiune este "acea parte din nucleu pe care se exercită o presiune, în scopul detașării unei lame sau lamele. Un plan de presiune poate fi în general preparat, dar poate fi și în mod excepțional, o suprafață netedă sau naturală" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 99).

La figura 13 (pag. 29) referitoare la *Nuclee* în loc de "crearea unei creste" trebuia scris "crearea unei muchii"². De asemenea, în loc de "nucleu pe lamă" și "nucleu pe așchie", trebuia scris "nucleu care se termină în debitaj de lame" și "nucleu care se termină în debitaj de așchii" (*nucleus à lames*, *nucleus à éclats*).

Concluziile de la *Nuclee* sunt complet greșite, pentru că deși textul este preluat din J. Tixier, el nu a fost înțeles. Astfel, MC scrie: "În concluzie, nucleii se împart în două mari categorii, după metodele de debitaj întrebuintate: nucleii obținuți printr-un debitaj fără determinare deci fără prepararea specială a nucleului și nucleii rezultați dintr-un debitaj care presupune o serie de operațiuni, uneori complexe în vederea creării unei așchii unice prin morfologia prevăzută sau o serie de așchii sau lame stereotipe. În prima categorie intră nucleii discoidali și piramidali, iar din a doua grupă fac parte nucleii *Levallois* și cei prismatici, piramidali etc." (pag. 29-30).

J. Tixier definește în 1980 două metode de debitaj: debitajul fără determinare și cel cu determinare. În urma acestora rezultă diferitele categorii de nuclee. Astfel, în urma debitajului fără determinare (materia primă este debitată fără o determinare a formei așchiilor dorite și deci, fără o pregătire specială a nucleului), nucleele care rezultă tind spre forme globulare (poliedrice). În urma debitajului cu determinare (deci, pregătirea blocului - câteodată complexă - în scopul obținerii unui produs cu o morfologie prevăzută dinainte) rezultă nucleele cu formă piramidală și prismatică. Legătura între cele două moduri de debitaj ne este oferită de metode de obținere de așchii pe nuclee de formă "discoidală"; acest tip de nucleu a fost impropriu numit și "musterian" datorită frecvenței sale în Paleoliticul Mijlociu. Este evident că termenul nu este potrivit, întrucât acest mod de debitaj exista înainte de Musterian, el apărând și în Neolitic (J. Tixier *et alii* 1980, p. 42-44, 57).

Figura 14, *Tipuri de nuclee* conține două erori: în loc de "poliedric pe așchie" trebuia spus "poliedric care se termină în debitaj de așchii" și în loc de "bipiramidal" era corect "piramidal". Din nou ne întrebăm: de ce autorul nu s-a mulțumit cu o singură planșă explicativă la nuclee?

La paragraful intitulat *Retușa* (pag. 32) greșește în stabilirea criteriilor de clasificare a retușelor, criterii care au fost enunțate de G. Laplace, dar pe care autorul le copiază din M. Brézillon (1983, p. 107-108). Astfel, la al treilea criteriu, conturul, MC amintește retușa directă, retușa inversă, retușa mixtă, retușa alternă, retușa bifacială. Aceste tipuri de retușe intră de fapt la cel de al patrulea criteriu enunțat de Laplace, orientarea. Retușele caracteristice criteriului contur sunt retușa continuă și retușa denticulată.

Când amintește de unghiul format de retușă cu planul piesei (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 25) autorul propune ca termeni "retușa ordinară" și "troncatura". Propunem "retușă obișnuită" și "piese cu trunchierea retușată".

La pagina 35 autorul notează că retușa aurignaciană "a fost calificată adesea ca frumoasa retușă aurignaciană și a fost considerată de unii autori că era obținută prin presiune, cu toate că Fr. Bordes a demonstrat că a fost realizată prin percuție". Avem de făcut două observații. Când spune "unii autori" este vorba de H. Martin care în 1931, referindu-se la retușa aurignaciană scria: "Ce travail était vraisemblablement obtenu par pression" (H. Martin 1931, pag 24). Mai târziu, Fr. Bordes a stabilit prin experiment că retușa aurignaciană era realizată foarte probabil prin percuție (M. Brézillon 1983, p. 113).

² Termenii *crête/arête*, folosiți curent în limbajul de specialitate, sunt încărcți de un sens tehnic foarte precis, fapt pentru care ne simțim obligați să îi definim. "Creasta" (*crête*) și "muchia" (*arête*) sunt diedre, dar unul este un plan de lovire, deci cu un unghi destul de închis ($\leq 90^\circ$), în timp ce al doilea este tot un diedru, fie foarte deschis (atunci când este format de nervuri), fie foarte închis, atunci când este constituit din intersecția a două suprafețe plane, naturale sau nu. Funcțiile principale ale unei "creste" sunt deja binecunoscute: când se situează pe suprafața principală de debitaj a nucleului, ea ghidează desprinderea primei lame, iar când se situează pe partea opusă acestei suprafețe, facilitează reamenajările planului de lovire. În ceea ce privește "muchia", atunci când aceasta este realizată în mod voluntar, funcția ei este de a ghida extracția primei lame, dar ea poate ghida orice desprindere, de lame sau de așchii (N. Pigeot 1987, p. 23).

La pagina 35, traducerea definiției dată de J. Déchelette și luată din M. Brézillon este confuză. MC scrie: "Retușa solutreană este definită de Déchelette ca mici desprinderi de așchii prin presiune cu mijloace delicate conturate de obicei pe două fețe cu retușe paralele și adesea destul de regulate". Corect era: J. Déchelette definește astfel acest tip de retușă: așchii mici obținute prin presiune, în urma unei operațiuni delicate, desenând pe cele două fețe, linii paralele, adeseori destul de regulate" (M. Brézillon 1983, p. 113).

La retușele *d'aminçissement* precizează că "se întâlnesc în special pe talonul unor piese, întrebuintându-se în special retușa razantă" (pag. 36). Este incomplet și greșit. Corect este că aceste retușe numite *d'aminçissement* sunt de tip *invers* și se întâlnesc în special pe talonul unor piese. Mai există și retușe *razante*, adeseori interpretate ca fiind destinate "subțierii" pieselor (M. Brézillon 1983, p. 116). Există, deci, două tipuri de retușe (inverse și razante) care au același obiectiv.

La tehnica microburinului copiază din J. Tixier, dar nu integral, ceea ce face ca textul să nu fie clar. Ne permitem să dăm explicația integrală, întrucât tehnica numită *coup du microburin* este deosebit de importantă și mai ales că figura 20 explică textul. "Tehnica *coup du microburin* (adică a loviturii necesare obținerii unui microburin) ar fi putut lua naștere din repetarea unui accident de cioplire, apărut în momentul confecționării de obiecte *à bord abattu*, această tehnică urmărind obținerea unei morfologii tehnice numită *piquant-trièdre*. Totodată, tehnica *coup du microburin* poate să constituie fie ultimul gest tehnic din cadrul unui lanț operațional de fabricare a unei unelte (vârf de tip Mouillah, trapezul de tip Vielle), fie un stadiu în acest lanț operațional, și în acest caz este considerat retușat (microlitele geometrice, burin pe *piquant-trièdre* etc.)" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 62).

La figura 19 nu apare nici o legendă. La figura 20 vorbește de "vârf ascuțit tiedru". Este vorba de un triedru³.

La pagina 38 este greșit să se spună "Schema pentru un obiect litic cioplit" ci "Schema necesară lecturii unui obiect litic cioplit" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 68).

În concluzie, în partea referitoare la *Retușă*, considerăm că sunt folosite prea multe clasificări (G. Laplace, Fr. Bordes, M. Brézillon, P.Y. Demars, J. Tixier), pe care MC le amestecă. Ar fi fost mai corect să aleagă una singură și eventual să fi exemplificat prin figuri și alte tipuri de clasificări. Atunci când un cercetător își descrie materialul litic, el urmărește un anumit tip de clasificare, sau cel mai adesea, își creează propria clasificare. Că autorul nu a reflectat asupra acestei probleme, reiese și din faptul că el dă un anumit tip de clasificare și exemplifică cu o figură proprie altei clasificări. Spre exemplificare, vezi clasificarea preluată din P.Y. Demars și tabelul din Fr. Bordes, clasificarea făcută de G. Laplace și figura din M. Brézillon etc. Ne întrebăm ce poate înțelege un student din acest amestec pe care îl face autorul la capitolul *Retușă*?

La *Debitajul unui vârf Levallois* (pag. 41) autorul preia parțial și eronat din J. Tixier, ceea ce duce la crearea unor confuzii. Ne permitem să preluăm integral textul din J. Tixier, pentru a lămurii problema obținerii unui vârf Levallois. J. Tixier arată că "orice undă de fractură are tendința de a se dezvolta urmărind diedrele formate de nervurile unui nucleu. De aceea, o așchie debitată în direcția unei nervuri rectilinii va avea cu siguranță o formă triunghiulară. Acesta este așa-numitul principiu al nervurii-ghid (sau nervura *Levallois*) care are drept scop obținerea unui vârf, a cărui preparare cere în mod teoretic existența a cel puțin două desprinderi necesare formării nervurii căutate" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 46). Că este vorba de o neînțelegere a principiului *Levallois*, ne-o demonstrează și figura 22, unde este incorect să se spună "nervurile-ghid", ci "nervura-ghid".

La *Debitajul lamelor Levallois*, copiază din nou din J. Tixier și tot pe sărite. J. Tixier explică astfel obținerea lamelor *Levallois*: "Prima lamă va conserva doar urmele de preparare a suprafeței *Levallois*. Astfel, fața sa superioară va prezenta în raport cu axa sa morfologică, nervuri mai mult sau mai puțin transversale. Pe măsură ce debitajul avansează, cioplitorul va lovi succesiv pe cele două planuri de lovire, iar lamele ce rezultă vor purta nervuri longitudinale" (J. Tixier *et alii* 1980, p. 41-42). Credem că trebuia copiată toată explicația, tocmai pentru a scoate în evidență formarea pe partea superioară a lamelor a nervurilor transversale și apoi a celor longitudinale, care ajută cercetătorul la "citirea" negativelor anterioare, și deci, la înțelegerea principiului debitajului de lame *Levallois*. În tehnologia litică, atunci când nu cunoaștem termenii de bază, nu trebuie să ne jucăm cu aceștia sau să ignorăm unii dintre ei (atunci când nu știm să-i folosim), întrucât rezultatul este cel care apare în cartea lui MC. Un alt exemplu care vine din nou să confirme cele spuse mai sus este la figura 28, unde în loc de "paralele cu planul de intersecție a suprafeței" era corect "paralele cu planul de intersecție a

³ Figură geometrică formată din trei drepte concurente aflate în planuri diferite. Vezi DEX, p. 973).

două suprafețe”. Autorul ar putea invoca eventualele greșeli de tipar, numai că ele sunt atât de multe încât nu credem că aceasta este explicația.

La pagina 32, autorul ne spune că figura este luată din H. Dibble (1988). Este greșit, pentru că în articolul acestuia din 1988 (H. Dibble 1988, p. 181-197) nu apar desenele. Ele apar parțial în articolul din 1987 (H. Dibble 1987, p. 109-117). Oricum din bibliografie autorul lipsește.

La figura 33, la punctul 8, traducerea este prescurtată și greșită. Trebuia explicat de ce dimensiunile lamelor diminuează. Astfel, trebuia precizat că pentru a se obține serii noi de lame, nucleul suferă o serie de reamenajări consecutive, care diminuează lungimea nucleului. Aceste reamenajări au drept rezultat diminuarea dimensiunilor lamelor. Este complet greșit să se spună că artizanul “se oprește pentru că lamele sunt prea mici” (MC, pag. 51). Debitajul se va opri atunci când cioplitorul apreciază că lamele nu mai prezintă dimensiunile dorite sau atunci când un accident de cioplire împiedică extracția lamelor. De altfel, autorul figurii dă această explicație pentru că ea este extrem de importantă în înțelegerea fazei de abandon a nucleului. Nu înțelegem de ce legenda atât de bogată a acestei figuri este reluată integral în text (vezi pag. 50-52).

Textul referitor la *Lame utilizate* (pag. 56-58) este o compilație din D. de Sonnevill-Bordes și J. Perrot (D. de Sonnevill-Bordes, J. Perrot 1956b, p. 547-559), M. Brézillon (M. Brézillon 1983, p. 257-267) și P.Y. Demars (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 78-79). Nu înțelegem care sunt criteriile care au stat la baza acestei clasificări extrem de originale. Credem că orice comentarii sunt de prisos, concluziile putând fi trase de cititor pe baza enumerării erorilor comise de autor.

Lamă à bord abattu – deși se caracterizează prin folosirea rețușei abrupte, autorul exemplifică cu o lamă aurignaciană, care se caracterizează printr-o rețușă semi-abruptă (fig. 37/1).

Lamă à deux bords abattu – deși se caracterizează prin aceeași rețușă abruptă, el exemplifică cu o lamă cu rețușe continue pe cele două laturi (fig. 37/2). Pentru că desenul este luat din D. de Sonnevill-Bordes și J. Perrot ne permitem să dăm definiția lamei cu rețușe continue pe amândouă laturile, pentru ca cititorul să constate diferențele: “lamă ce prezintă rețușe continue pe două laturi, care nu sunt nici abrupte, ceea ce le distinge de lamele *à bord abattu*, nici semi-abrupte de tip *écailleux*, ceea ce le distinge de lamele aurignaciene” (D. de Sonnevill-Bordes, J. Perrot 1956b, p. 550).

Lamă simplă cu troncatură dreaptă, lamă cu troncatură simplă oblică, lamă cu troncatură simplă concavă, lamă cu troncatură simplă convexă, lamă aurignaciană cu gratoar în bot, lamă bitronconică. La aceste tipuri de lame ne deranjează traducerea. De aceea, propunem în loc de “troncatură”, lamă cu trunchierea rețușată, în loc de “bot”, la o extremitate, și în loc de “bitronconică”, cu dublă trunchiere rețușată.

Lamă à bord abattu troncaturată – propunem lamă *à bord abattu* cu dublă trunchiere rețușată.

Lamă scobită – propunem lamă *à encoche* sau lamă cu “scobituri” rețușate. La figura 37/9 apare o lamă aurignaciană cu o *encoche* largă.

Lamă denticulată – desenele pe care autorul le dă spre exemplificare sunt lamele și nu lame (fig. 37/ 10-12). Existența unei scări grafice pe planșă ar fi fost foarte necesară.

Lamă appointée (lamă ascuțită) – în vocabularul de specialitate a intrat demult sub numele de lamă vârful. Din nou exemplificarea este greșită (fig. 37/14): este o lamă aurignaciană *à étrangement* care are drept suport o lamă vârful.

Lamă étranglée (gâtuită) – cele două *encoches* amintesc de racloarele concave și nu “corespund la racloare concave”. Conform definiției date de D. de Sonnevill-Bordes și J. Perrot, lama de tip *étranglée* este o varietate a lamei aurignaciene, ce prezintă fie o *encoche* largă, mai mult sau mai puțin mediană, fie două *encoches* (D. de Sonnevill-Bordes, J. Perrot 1956b, p. 552).

Lamă aurignaciană – este o lamă în general lată și robustă și nu “lungă și robustă”; extremitatea sa distală este rețușată, fiind vârful sau în formă de ogivă. Acest tip de lamă trebuia pus înainte de lama *étranglée*, întrucât lama aurignaciană poate prezenta mai multe varietăți, ca: lama *étranglée*, gratoar pe vârful de lamă aurignaciană.

Lamă à cran – considerăm că nu își are rostul aici, pentru că doar D. și E. Peyrony au numit-o așa în 1938 (M. Brézillon 1983, p. 258). Ea este de fapt o piesă *à cran* (D. de Sonnevill-Bordes, J. Perrot 1956b, p. 548, fig. 2, nr. 11) ce prezintă un “cran” lateral, mai mult sau mai puțin degajat prin rețușe abrupte.

În clasificarea propusă de autor, acesta nu precizează tipul de rețușă folosit pentru fiecare tip de lamă. Ori tocmai rețușele sunt cele mai importante în caracterizarea tipului de unealtă. Suntem de părere că ar fi fost mai nimerit ca autorul să păstreze clasificarea lui D. de Sonnevill-Bordes și J. Perrot, care este făcută în funcție de morfologia suportului și a tipurilor de rețușe. Astfel, conform

clasificării mai sus amintite avem: lame *à bord abattu* (piesele *à cran*, lame *à bord abattu* total, lame *à bord abattu* parțial), lame cu trunchierea retușată (de tip oblic, drept, concav, convex, dublu), lame retușate (lame cu retușe continue pe o latură, lame cu retușe continue pe două laturi, lame aurignaciene, lame aurignaciene *à étranglement*), alte tipuri (lame cu *encoche*, lame denticulate).

Așa cum am arătat deja, figura 37 este plină de erori. Înainte de a le reaminti, dorim să facem câteva constatări. Prima se referă la sursele folosite de autor. Astfel, chiar dacă MC ne indică drept sursă doar desenele luate din D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot din articolul din 1956, apar însă și două desene preluate din P.Y. Demars și P. Laurent⁴. A doua constatare se referă la inexistența scării grafice, atât de necesară cititorului și fără de care practic nu vedem utilitatea desenelor. Am remarcat, de asemenea, că nu se cunoaște care este diferența între lamă și lamelă, iar ultima constatare se referă la faptul că autorul nu știe să coreleze textul lui D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot cu planșele existente la acești autori. A rezultat astfel, o planșă cu inadmisibil de multe erori.

La nr. 1 – în loc de lamă *à bord abattu*, trebuie citit lamă aurignaciană (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 3, nr. 9).

La nr. 2 – în loc de lamă *à deux bords abattu*, trebuie citit lamă cu retușe continue pe două laturi (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 4, nr. 12).

La nr. 9 – în loc de lamă cu *encoche*, trebuie citit lamă aurignaciană cu *encoche* (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 3, nr. 4).

La nr. 10-12 – în loc de lame denticulate, trebuie citit lamele denticulate. Precizăm că nr. 10 este o lamelă denticulată obișnuită (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 5, nr. 19), iar nr. 11, 12 sunt lamele *à dos* denticulate (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 5, nr. 23-24).

La nr. 14 – în loc lamă *appointée*, trebuie citit lamă aurignaciană *à étranglement* pe lamă vârfuită (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 3, nr. 7).

Următorul paragraf are în vedere lamelele utilizate, dar și aici clasificarea este haotică. Propunem pe cea a lui D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, p. 554) care este cea clasică: lamele cu trunchierea retușată, lamele *à dos*, lamele *à dos* cu trunchierea retușată, lamele *à dos* denticulate, lamele denticulate, lamele *à coche*, lamele *Dufour*.

La MC la lamelele *à un bord abattu* figura este greșită, el exemplificând cu o lamă și nu cu o lamelă. Poate că lipsa scării grafice este intenționată, lamele părând astfel lamele.

La lamelele *à deux bords abattu*, figura este din nou greșită, el exemplificând cu o lamă *à bord abattu* (vezi nr. 3) și cu lamele *de Font-Yves*, care sunt piese *à dos* (nr. 4-5).

La lamelele *Dufour* trebuia precizat că retușele sunt de tip semi-abrupt.

Erorile care apar la figura 59 sunt următoarele. La nr. 1-2, în loc de lamele *à bord abattu*, trebuie citit lame *à bord abattu* (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 1, nr. 9-10). La nr. 3-5, în loc de lamele *à deux bords abattu*, trebuie citit: nr. 3 lamă *à bord abattu* (D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b, fig. 1, nr. 16), nr. 4-5 lamele *de Font-Yves* (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, fig. 38, nr. 7, 13).

“La microlitele geometrice” este dată o definiție simplistă și incompletă. Autorul afirmă doar că “microlitele geometrice sunt obținute din fragmente de lame rupte prin crearea unor *encoche*s și regularizate prin retușe fine”. Vom da definiția propusă de M. Brézillon, care este cea mai completă: “piese de dimensiuni mici și foarte mici, având ca suport o lamă sau lamelă; prin combinarea a două tipuri de trunchieri retușate abrupt, au luat silueta unor figuri geometrice: segment de cerc, trapez, triunghi (în mod excepțional dreptunghi sau pătrat); una din laturi rămâne în general un tăiș natural” (M. Brézillon 1983, p. 272).

Capitolul *Tipologia*, atât de important într-o lucrare de acest gen, are o structură destul de ciudată: sunt prezentate direct uneltele specifice Paleoliticului inferior și celui mijlociu, fără a se preciza printr-un subtitlu sau măcar printr-o frază introductivă cărei epoci aparțin, pentru ca apoi să se treacă la uneltele caracteristice Paleoliticului superior. De asemenea, tot la începutul acestui capitol, considerăm că era necesară o prezentare generală, pe epoci, a principalelor tipuri de clasificări. Părții referitoare la uneltele Paleoliticului superior îi lipsesc criteriile care au stat la baza clasificării propuse de autor. Facem această remarcă întrucât clasificarea propusă este clar o compilație de mai multe tipuri. Fiecare creator de tipologie se bazează pe anumite criterii care sunt expuse la început. De exemplu, P.Y. Demars, de unde MC s-a inspirat cel mai mult, clasează piesele în funcție de retușele folosite (retușe destinate pregătirii, amenajării, refacerii părții active a uneltei și retușe destinate ușurării prinderii piesei) în două categorii: piese cu “morfologie parțială” (obiecte ce prezintă o formă relativ variabilă și care este mai degrabă independentă de suport) și piese cu “morfologie globală”

⁴ Este vorba de nr. 16, 17 din planșa lui MC, care se regăsesc la P.Y. Demars, P. Laurent 1989, fig. 25, nr. 2, 3.

(obiecte cu o formă destul de standardizată). MC propune o clasificare nouă, în care sunt amestecate piesele *à dos* cu cele foliacee și *à soie*. Tot aici am mai avea de reproșat inconsecvența autorului, care pentru unele tipuri de unelte precizează cultura, în timp ce pentru majoritatea nu. De asemenea, el nu definește termenii care apar și care sunt extrem de importanți în definirea tipurilor de unelte: peduncul, *cran*, *languette*, limb, piese foliacee etc.

Considerațiile generale sunt copiate din M. Brézillon (M. Brézillon 1983, p. 14) și *Dictionnaire de la Préhistoire* (p. 238-239, 815-816). Erorile care apar sunt următoarele. La *Pebble tool* (pag. 61), în loc de "front tăios" trebuia spus margine tăioasă, iar în loc de "sisteme cronologice", sisteme de clasificare. Tot aici, se copiaza incomplet și greșit din *Dictionnaire de la Préhistoire* (p. 238). Astfel, autorul scrie: "E. Movius pune accent pe tehnologie, forma marginii ascuțite și poziția acesteia față de axa galetului". Corect era: "Tipologia cel mai des folosită este cea a lui E. Movius, care pune accent pe tehnologie, indiferent de forma părții tăioase sau de poziția acesteia față de axul galetului".

La *chopper* (pag. 63) traduce din același *Dictionnaire de la Préhistoire* (p. 239), dar nu este deloc atent la traducere. Astfel, în loc de: "conform ultimelor clasificări propuse pot fi distinse: *chopper* lateral, *chopper* distal, *chopper* dublu ...", este corect "conform altor clasificări care dau o importanță deosebită poziției părții tăioase, pot fi distinse: *chopper* lateral...". De asemenea, în loc de "criteriile de clasificare a chopperului includ uneori unghiul laturii active, raportul lungime/lățime, forma laturii tăioase, greutatea și dimensiunile etc." corect este: "în clasificările propuse se mai poate lua în considerare unghiul format de tăiș; în planul lungime/lățime, tăișul poate fi rectiliniu, ascuțit, convex, concav". Greutatea și dimensiunile nu fac parte din criteriile de clasificare!

La *Bifaciala* (pag. 63) MC menționează că acest tip de uneltă era prelucrat în *Abbevillian*. Ne surprinde faptul că autorul, care folosește o bibliografie recentă, nu a sesizat, chiar în lucrările folosite de domnia sa, că *Abbevillian*-ul, a cărui prezență nu a fost recunoscută decât la Abbeville (pe terasa înaltă a râului Somme) a reprezentat pentru o perioadă îndelungată cea mai veche cultură a Paleoliticului inferior. Descoperirea în Africa a ansamblurilor litice *acheuleene* care sîcceed așa-numitei *Pebble Culture* și care au o vîrstă mai veche decât *Abbevillian*-ul, a făcut ca artefactele de la Abbeville să fie incluse în *Acheulean*-ul vechi. Termenul de *abbevillian* mai este folosit doar în sens tipologic, pentru a desemna bifacialele cu o formă deosebită (nervuri sinuoase și suprafețe corticale destul de importante). În lucrarea sa, MC se referă la debitajul *abbevillian* (pag. 39), iar la bifaciale termenul apare sub formă de cultură (Y. Taborin *et alii* 1993-1994, p. 112; *Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 2, 5-6).

În paragraful privind definirea tipurilor de bifaciale, MC vorbește de măsurătorile făcute pe bifaciale. Autorul trebuia să precizeze că în 1961, Fr. Bordes, în clasificarea sa generală a bifacialelor, încearcă să stabilească așa-numitele "criterii obiective", care se bazează pe anumite măsurători (Fr. Bordes 1961, p. 49-55).

La *Bifacialele amigdaloidale* (pag. 66), singura remarcă făcută de autor este că acestea sunt asemănătoare celor cordiforme. Trebuiau însă precizate diferențele dintre acestea, și anume raportul dintre lățime și grosime, care este întotdeauna inferior valorii de 2.35 pentru bifacialele amigdaloidale. De asemenea, spre deosebire de cele cordiforme, bifacialele amigdaloidale păstrează de cele mai multe ori pe talon o plajă corticală (Fr. Bordes 1961, p. 62).

Parcurgînd mai departe partea referitoare la *Bifaciale*, precizăm că "toporașul" (*hachereau*), cum îl numește MC este tot o bifacială de tip clasic, conform clasificării lui Fr. Bordes, folosită de altfel de autor. La o primă lectură ai impresia că pentru acest tip de bifacială, MC a consultat o bibliografie importantă (H. Breuil, Fr. Bordes, J. Tixier, J. Chavaillon). Ne aflăm însă din nou în fața aceluiași procedeu utilizat frecvent în cartea sa: se copiaza masiv din *Dictionnaire de la Préhistoire* (p. 462), fără a se face nici un fel de trimitere. Ceea ce nu a sesizat MC, este că H. Breuil, când a propus în 1930 termenul de *hachereau*, se referea la piesele africane, iar J. Tixier își face clasificarea tot pe piese africane și nu europene.

La pagina 67, MC amintește de "bifacialele care nu sunt clasice". Fr. Bordes în clasificarea propusă, împarte bifacialele în două categorii: clasice (*classiques*) și atipice (*non-classiques*). Întrucât în limba română nu se poate folosi termenul de "non-clasice", propunem pe cel de atipice, de altfel intrat deja în vocabularul de specialitate.

La *Bifacialele nucleiforme* (pag. 68) mai există o varietate a acestora, reprezentată de piese bifaciale grosiere, probabil neterminale (Fr. Bordes 1961, p. 68).

La pag. 69, ne întrebăm ce caută discurile, sferile poliedrice (*boules polyédriques*) și *bolas*-urile în categoria bifacialelor atipice. Fără îndoială, că MC nu a citit cu atenție titlul capitoului III din cartea lui Fr. Bordes, care se intitulează *Bifaces non classiques, disques, boules polyédriques et bolas*.

Doar discurile, despre care MC afirmă că "sunt incluse adesea în categoria bifacialelor" prezintă un punct comun cu bifacialele, în sensul că au fost cioplite pe amândouă fețele.

Tot în partea referitoare la *Bifaciale*, nu înțelegem de ce autorul, care a folosit tipologia lui Fr. Bordes, nu prezintă toate tipurile. Astfel, din categoria celor clasice, lipsesc așa-numitele *ficrons*. Piese de acest tip au fost găsite și la noi, ca de exemplu, în nivelul IV Musterian de la Ripiceni-*Izvor* (Al. Păunescu 1993, p. 93). Sunt bifaciale care au în general forma celor lanceolate sau chiar a celor micoquiene, prelucrarea muchiilor fiind însă mai puțin îngrijită (Fr. Bordes 1961, p. 58).

Din grupa bifacialelor atipice lipsesc cele "naviforme" și cele "diverse". Bifacialele naviforme sunt alungite și ascuțite spre capete, ele întâlnindu-se destul de rar în Europa, fiind caracteristice Paleoliticului african. "Bifacialele diverse" sunt tipuri foarte variabile care apar în toate industriile cu bifaciale. Sunt de fapt bifaciale care nu pot fi încadrate în nici un tip cunoscut. Unele au fost denumite "bifaciale-*perçoirs*", "bifaciale à bec *dégagé*", altele reprezintă o formă intermediară între adevăratele bifaciale și racloarele cu retușă bifacială.

În partea referitoare la *Racloar* (pag. 69) autorul folosește în continuare tipologia lui Fr. Bordes (Fr. Bordes 1961, p. 25-30). Ne permitem și aici să facem câteva remarci. Pentru început, propunem în loc de "racloare ordinare", "racloare obișnuite". Convexitatea racloarului este arcuită și foarte arcuită, și nu piesa-suport, așa cum se înțelege din textul lui MC (pag. 69).

La *Racloarele convexe de tip semi-Quina* (pag. 70) definirea lor este incompletă. Astfel, ele pot fi relativ subțiri, prezentând o retușă de tip *écailleuse* scalariformă, sau pot fi mai groase, având o retușă de tip *non-écailleuse* (Fr. Bordes 1961, p. 25).

Și la racloare se întâmplă același lucru ca și la bifaciale: de ce sunt omise câteva tipuri de racloare, în condițiile în care nu este vorba de o clasificare personală a autorului, ci de cea a lui Fr. Bordes? Astfel, au fost omise: racloarele cu retușă abruptă (racloare subțiri, cu retușă abruptă sau semi-abruptă), racloarele *à dos aminci* (racloare obișnuite; marginea opusă laturii active a unelei, fiind considerată prea groasă, a fost subțiată printr-o retușă mai mult sau mai puțin plată, adesea bifacială, destul de neregulată) (Fr. Bordes 1961, p. 29-30).

La capitolul intitulat *Utilaje specifice Paleoliticului Superior* avem de făcut câteva remarci. Prima se referă la introducerea unui alt neologism în limba română: "a grata". Fraza în care apare acest verb nu are nici un sens: "În același timp, este necesar să se aibă în vedere că, de exemplu, noțiunea "a grata" este destul de vagă, atâta timp cât nu se precizează *ce* și *cum* se producea aceasta acțiune". P.Y. Demars, de unde MC a preluat textul, scrie: "Noțiunea "a răzui" (*gratter*) este prea vagă. Trebuie precizat "pe ce anume se răzui", "cum anume se producea această acțiune"? (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 16). Și fraza următoare este lipsită de sens: "Folosirea termenului de utilaj ne duce rapid cu gândul la utilaje de tipul gratoar, burin, *perçoir*, care știm că au fost retușate specific pentru o anumită acțiune asupra materiei prime" (MC, pag. 73). Textul lui P.Y. Demars, adaptat de MC se referă la altceva. Demars afirmă că "folosirea unor termeni ca gratoar, burin, *perçoir*, sau a termenului de unealtă în general, ne lasă să credem că unui tip de unealtă îi este asociată o anumită funcție. Nu este însă adevărat. În tipologie termenul de unealtă nu înseamnă obiect care a servit la prelucrarea materiei prime, ci este un obiect retușat; o simplă așchie putând fi folosită în scopul tăierii cărnii. Aceasta nu înseamnă însă că o putem include în categoria uneltelor" (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 16).

Considerăm că această parte introductivă asupra tipologiei litice prezintă, pe lângă inexactitățile de care am vorbit mai sus, și lacune. În introducerea sa la uneltele specifice Paleoliticului superior, autorul invocă două clasificări importante: cea a lui D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot, și cea a lui G. Laplace. El amintește și de contribuțiile esențiale ale lui J. Tixier, M. Brézillon, J. de Heizeilin de Brancourt, P.Y. Demars.

MC nu amintește nimic de Fr. Bordes, creatorul metodei listei-tip. Este adevărat că Fr. Bordes a creat această metodă pentru Paleoliticul mijlociu. El trebuia amintit aici sau la începutul capitolului referitor la tipologie, întrucât el este primul care la începutul anilor '50 ai sec. al XX-lea, își pune problema validității fosilelor directe, servindu-se de tipologie în scopul comparării ansamblurilor litice. Fr. Bordes își stabilește propria tipologie, pornind de la alegerea unor caracteristici de origine variate, tehnologice, tipologice și funcționale. După ce clasează tipurile de unelte, el compară din punct de vedere statistic ansamblurile, folosind diagramele cumulative. Metoda listei-tip și a diagramelor cumulative a fost extinsă asupra Paleoliticului superior de către D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot, care au folosit și perfectat această metodă.

MC îl uită complet și pe André Leroi-Gourhan, creatorul morfologiei descriptive, ce constă în cercetarea minuțioasă a formelor de unelte, a căror descriere trebuie să fie riguroasă, pentru a se ajunge la stabilirea gradului de validitate a caracteristicilor uneltelor.

Ar fi fost util și interesant ca autorul acestei cărți să prezinte elementele pozitive sau cele care sunt contestate, avantajele și dezavantajele fiecărei metode⁵.

În partea referitoare la *Gratoare* MC vorbește despre "front de gratoar" (pag. 74). Ori traducea în limba română și propunea deci, un nou termen în vocabularul de specialitate, "fruntea gratoarului", ori îl lăsa în limba franceză, *front de grattoir*.

La pag. 75, MC notează: "Gratoarul în evantai" sau cum îl numea G. de Mortillet gratoar dublu invers, are frontul semi-circular, larg, obținut prin rețușe lamelare". Aici trebuie făcute următoarele precizări. În primul rând nu este vorba de Gabriel de Mortillet, ci de Adrien de Mortillet (fiul lui Gabriel). Acesta din urmă definește în 1907 gratoarul dublu invers (A. de Mortillet 1907, p. 87), unealta care se apropie de gratoarul de tip "abri Caminade" (D. de Sonneville-Bordes, B. Mortureux 1956, p. 574-578) și în nici un caz de cel în evantai, așa cum apare la MC.

Referitor la *Microgratoare* (pag. 75) definiția nu are nici un sens: "Microgratoarele sunt gratoare de mici dimensiuni, a căror întrebuintare este în legătura cu folosirea unor suporturi". Deși copiază din P.Y. Demars, traducerea nu este corectă, definiția fiind cât se poate de simplă: "Microgratoarele au fost realizate pe suporturi de dimensiuni mici" (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 38). Tot în categoria microgratoarelor autorul include pe cele carenate, *à museau* și rabotul.

P.Y. Demars, de la care MC a preluat clasificarea gratoarelor, le împarte în funcție de înălțimea frunții gratoarului, în gratoare *subțiri* și *groase*. În categoria celor subțiri intră gratoarul subțire cu toate varietățile lui (*Gravette*, ogival, în evantai, circular) și microgratoarele. În categoria celor groase intră gratoarele carenate, *à museau* și rabotul.

În cazul gratoarului carenat (pag. 77), nu "fruntea gratoarului este rețușată direct", ci fruntea gratoarului a fost obținută prin rețușe directe, de tip lamelar sau *écailleuse*. Facem această precizare, întrucât suportul nu prezintă de la început o parte activă!

Gratoarul *à museau* are forma unui bot de animal, și nu de nas, cum apare la MC.

Ne surprinde că autorul la clasificarea burinelor, pe care o preia tot din P.Y. Demars, omite criteriile cele mai importante, pe baza cărora s-a făcut o clasificare considerată la ora actuală ca fiind extrem de logică. De altfel, ea este cel mai des folosită de cercetători. Această clasificare se bazează pe tehnica de fabricare și pe tipul primei fațete a burinului (*pan de burin*). Criteriile prezentate de MC sunt secundare.

Grupele de burine prezente în lucrarea lui MC, preluate tot din P.Y. Demars, sunt trei și nu două. Autorul a omis categoria burinelor cu o fațetă, la care desprinderea rezultată din "lovitura de burin" pornește de la o spărtură accidentală sau dorită.

De asemenea, la categoria burinelor pe suport cu trunchierea rețușată nu mai era cazul să adauge și adjectivul "simplu", întrucât conform definiției termenului francez, spre deosebire de cel românesc, piesa cu trunchiere presupune rețușare (J. Tixier *et alii* 1980, p. 106; *Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 1073; M. Brézillon 1983, p. 376).

Din nou ilustrația nu concordă cu textul, căci autorul folosește o clasificare preluată din P.Y. Demars, care se bazează pe anumite criterii și dă două figuri preluate din M. Brézillon, dar care reprezintă două clasificări diferite, deci criterii diferite. Este vorba de clasificările lui L. Bardon și J. Bouyssonie din 1910 și H. Noone din 1934 (M. Brézillon 1983, p. 168-169). Ar fi fost extrem de utilă o legendă la fiecare figură.

⁵ Fr. Bordes și-a dezvoltat metoda în *Principes d'une méthode d'étude des techniques et de la typologie du Paléolithique ancien et moyen*, în *l'Anthropologie* 54, 1950, p. 19-34.

Această metodă a fost adaptată Paleoliticului superior de către D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot în *Lexique typologique du Paléolithique Supérieur*, în *BSPF* 51, 1954, p. 327-335; 52, 1955, p. 76-79; și 53, 1956, p. 408-413 și 547-559.

Un inventar descriptiv al terminologiei de unelte de piatră a fost publicat de M. Brézillon în *La dénomination des objets de pierre taillée. Matériaux pour un vocabulaire des préhistoriens de langue française* Paris, CNRS, 1968, I've supplément à *Gallia Préhistoire*.

Pentru a înțelege "metoda de analiză prin ierarhia caracteristicilor" a lui G. Laplace recomandăm articolul intitulat *La typologie analytique et structurale. Base rationnelle d'étude des industries lithiques et osseuse* în M. Borillo și J.C. Gardin, *Les banques de données archéologiques*, 1974, p. 91-143, și F. Djindjian, *La structuration des ensembles industriels* în *Le temps de la préhistoire*, tome 1, 1989, p. 77-79.

Principiile demersului morfofuncțional privind utilajul litic sunt exprimate de A. Leroi-Gourhan în *Terminologie de la pierre et de l'os. Tableaux de morphologie descriptive* în A. Leroi-Gourhan *et alii*, *La Préhistoire*, Paris, PUF, coll. *Nouvelle Cléo*, 1966.

Pentru tipologia "morfo-cronologică" a lui P.Y. Demars și P. Laurent a se vedea *Types d'outils lithiques du Paléolithique Supérieur en Europe*, Paris, CNRS (*Cahiers du Quaternaire*, 14), 1989.

La pagina 79 s-a "strecurat" o gravă eroare. MC nu și-a dat seama când a preluat din P.Y. Demars că acesta, la capitolul III, în cadrul pieselor cu morfologie parțială a inclus gratoarele, burinele și "alte tipuri" (lama retușată, piesa cu trunchierea retușată, *perçoir*, *raclette*, piesa cu *encoche*, cuțitul de tip Kostenki, piesa *ésquillée*). Ultima categorie de unelte, numită *Alte tipuri*, a fost clasificată de P.Y. Demars în funcție de poziția și felul de realizare a retușei, de tipul de retușă, de compoziția mai multor tipuri de retușe și de stigmatele de folosire. MC a copiat pur și simplu categoria *Alte tipuri* de la P.Y. Demars și le-a introdus la burine. După ce a făcut această eroare grosolană, el a continuat cu *Funcția* burinelor și cu tipologia acestora.

La pagina 80 la *Burinul diedru* facem următoarea precizare. Înainte de a primi denumirea definitivă de burin diedru, acesta a purtat diferite denumiri, între care și cea de *bec de flûte*. De aceea, considerăm că la figura 57, burinul de la nr. 1 nu avea nici un rost să fie desemnat cu o denumire ieșită demult din uz. La aceeași pagină, autorul precizează că "au fost separate câteva tipuri de burine diedre". Era corect să fi spus că au fost distinse câteva varietăți de burine diedre.

La figura 57 (pag. 80), deși se precizează drept sursă P.Y. Demars, sunt combinate de fapt unelte preluate din acest autor și din D. de Sonnevill-Bordes și J. Perrot. În cazul desenelor preluate din ultimii autori s-au strecurat greșeli. Astfel, nr. 4 de la MC, numit "burin diedru de unghi", este un burin pe trunchiere retușată convexă (D. de Sonnevill-Bordes, J. Perrot 1956a, fig. 2, nr. 7). Numerele 9, 10 din textul lui MC desemnate ca "burine *busqués*" sunt de fapt burine de Noailles (D. de Sonnevill-Bordes, J. Perrot 1956a, fig. 2, nr. 12-13). Din nou se observă că MC nu este un cunoscător de tipologie, întrucât ar fi putut să-și dea seama că în articolul lui D. de Sonnevill-Bordes și J. Perrot s-a strecurat o greșeală de tipar la numerotarea figurilor (figura 2 este figura 1 și invers). De asemenea, precizăm că dacă burinele de Noailles sunt poate mai greu de recunoscut, cele *busqués* sunt extrem de evidente.

La figura 59 (pag. 83) nu înțelegem ce caută desenele de la nr. 6, preluate din M. Brézillon (pag. 122) și care sunt o reprezentare schematică a tipurilor de trunchieri retușate. Este adevărat că piesa cu trunchiere retușată poate îndeplini funcția de a participa la realizarea unor unelte complementare, și anume a burinului. Desenul din M. Brézillon își avea locul la exemplificarea trunchierilor retușate. De altfel, figura din cartea lui M. Brézillon se intitulează *Tipuri de trunchieri retușate și piese cu dublă trunchiere retușată* (M. Brézillon 1983, p. 122, fig. 24). Dacă MC dă o altă interpretare acestui desen, trebuia să ofere o explicație și să argumenteze.

Figura 61 (pag. 85), *Tipuri de perçoirs* s-au strecurat din nou erori:

nr. 5-7 - în loc de "*perçoirs* obținute prin retușe uni- sau bilaterale, directe, inverse, uneori alterne" este corect "*perçoirs* obținute prin retușe bifaciale alterne".

nr. 9 - în loc de "*perçoir* sau *bec* multiplu" este corect "*perçoir* dublu".

nr. 10 - în loc de "*perçoir* sau "*bec*" multiplu, prevăzut cu mai multe "*becs*" este corect "*perçoir* multiplu asociat cu *coches*".

nr. 11 - în loc de "*perçoir* cu mai multe *microperçoirs*" este corect "*microperçoir* dublu".

La vârful de tip *Châtelperron* (pag. 89) dacă tot a stabilit câteva analogii, trebuia să precizeze că acest tip de unealtă este fosila directoare pentru Châtelperronian.

La *Vârful de tip La Gravette* (pag. 89) suportul este o lamă îngustă și nu subțire, cum apare la MC⁶. O altă eroare la același tip de vârf apare atunci când autorul scrie: "sunt considerate atipice acele vârfuri *La Gravette* care au spatele neretușat sau foarte subțire, ca și atunci când lama are o lățime prea mare". Greșeala care s-a strecurat se referă la "spatele" piesei care nu este retușat în totalitate (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 100). Trebuia să se menționeze că este o fosilă directoare pentru *Gravettian*.

Vârful de tip *Laugerie-Basse* (pag. 90) are o formă ovală, și nu suportul pe care a fost făcut, și care este o lamă! La figura 66, nr. 1-4 sunt vârfuri de tip *Laugerie-Basse* și nu *Laugerie-Haute*!

La vârful de tip *Streletskaia* (pag. 90) trebuia precizat că această unealtă este fasonată printr-o retușă de tip bifacial. Precizarea se impune, întrucât o piesă foliacee, în general, poate avea retușe unifaciale sau bifaciale.

La vârful de tip *Kostenki* propunem păstrarea termenului francez de *languette* și nu de "limbă", cum apare la MC.

La aceeași pagina 90, MC afirmă că "o variantă a vârfurilor pedunculate a fost întâlnită în Solutreanul din peștera Parpalló (Spania)..." Aceste vârfuri nu sunt o varietate, ci creează un tip separat numit "vârfuri à *cran* de tip mediteranean" (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 142).

⁶ Această precizare este necesară, întrucât grosimea suportului uneltei, care este lama, poate varia, de la subțire la groasă.

Vârfurile de tip Tel'Manskaya (pag. 90) nu sunt "în general piese foliacee", ci sunt piese foliacee. Definiția acestora este greșită și confuză. MC scrie: "Sunt în general piese foliacee, de formă aproximativ ovalară, cu vârful bine conturat, iar în partea distală prezintă fie o formă rotunjită, fie ușor pedunculată, obținută prin rețușe *couvrantes*, mai evidente pe fața superioară, dar nu inexistente întotdeauna și pe fața inferioară". Definiția corectă este următoarea: "Piesa foliacee de formă cvasi-ovală, ce prezintă pe extremitatea distală un vârf relativ bine marcat, opus unei baze rotunjite (câteodată aceasta poate fi pedunculată); piesa este fasonată printr-o rețușă de tip *couvrante*, în general bine marcată pe fața superioară, afectând câteodată la extremități, fața inferioară" (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 128).

La piesele cu trunchierea rețușată, definiția este trunchiată, deci incompletă: "utilaje pe lamă sau așchie cu una din extremități trunchiate, uneori invers, rețușată în general abrupt" (pag. 96). P.Y. Demars o definește astfel: "Unealtă care are drept suport o lamă (mai rar o așchie), prezentând la una din extremități o rețușă abruptă sau semi-abruptă, rar marginală, directă sau rar inversă, cu o direcție perpendiculară pe axa piesei" (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 82). D. de Soneville-Bordes și J. Perrot disting mai multe varietăți de piese cu trunchierea rețușată, și nu categorii.

La *Raclette* (pag. 97) se impune următoarea precizare: suportul cel mai des folosit este așchia plată, în timp ce fragmentul de lamă este folosit foarte rar, și nu cum scrie MC că "aceste unelte sunt confecționate pe așchii plate și mai ales pe lame fragmentate". MC afirmă că această unealtă este întâlnită destul de izolat în Paleoliticul superior. Noi amintim doar că prezența ei este atestată în Musterian și în toate nivelurile Paleoliticului superior, pentru această din urmă epocă ea întâlnindu-se în abundență în faza mijlocie a Magdalenianului vechi (Magdalenian I), fiind fosila directoare a acestei faze. Există și în Magdalenianul superior, mai rar ce e drept, iar în Solutreanul de la Laugerie-Haute există așchii plate prezentând o rețușă relativ scurtă și abruptă (P.Y. Demars, P. Laurent 1989, p. 86).

La piesele cu *encoches* (pag. 97) considerăm că autorul nu știe ce este o *encoche*, pentru că așa-numitele *encoches* nu sunt adesea rețușate, ci ele sunt întotdeauna rețușate, ele fiind obținute prin orice fel de tip de rețușă.

La piesele *esquillées* (pag. 98), extremitățile pieselor de acest tip nu sunt prevăzute cu *esquillées*, ci prezintă la extremități un așa-numit *esquillement* (negative de așchii de dimensiuni foarte mici) care afectează cele două fețe ale piesei.

Lamelele *à dos* (pag. 100) este adevărat că sunt rețușate abrupt, dar și semi-abrupt.

Piesele rectangulare (pag. 100) nu intră doar în categoria lamele, întrucât suportul acestora poate fi și o lamă de dimensiuni mai mici.

De ce semilunele au fost trecute la lamele? Suportul acestor piese este în general o așchie. După părerea noastră ele trebuiau trecute la piese *à dos*. Trebuia de asemenea precizat că ele reprezintă o fosilă directoare pentru *Uluzzian*.

La capitolul *Utilaje din materii dure de origine animală* vom face câteva remarci. Astfel, la figura 81 nu este indicată sursa. La vârfurile cu baza despăcată (*sagaie fendue*), forma lor nu este alungită, ci dimpotrivă lățită (*Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 927). Ne întrebăm ce înțelege autorul prin "tip femel"?

La *Vârfurile cu baza în formă de furculiță* o primă remarcă se referă la traducerea termenilor. În limba franceză este *sagaie fourchue*⁷, iar denumirea acestui tip de vârf a intrat deja în vocabularul de specialitate, sub forma de "suliță cu aripioare". O a doua remarcă se referă la definiție. MC afirmă: "fanta largă fiind decupată în lățimea corpului vârfului". Corect era: "fanta (despăcătura) este decupată în lățimea bazei, amintind astfel de sulițele aurignaciene, la care decupajul este vizibil pe lățimea sulitei" (*Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 927).

La figurile 84, 86-88 deși autorul nu precizează sursa, ea a fost identificată de noi (Y. Taborin *et alii* 1993-1994, p.105).

O ultimă remarcă la acest capitol se referă la termenul folosit pentru străpungătoare (*poignons*). Autorul le numește "sule". Termenul de străpungătoare a intrat deja în vocabularul de specialitate.

Concluziile generale care se desprind după parcurgerea atentă a cărții sunt următoarele:

Autorul copiază masiv, dar nu face trimiteri la autorii și lucrările folosite.

Din bibliografie lipsesc unele lucrări consultate⁸, în timp ce altele sunt citate incorect⁹.

⁷ Cuvântul *fourchu* vine de la *fourche*, care înseamnă "divizare, bifurcație, care se împarte în mai multe ramuri...". *Fourchu* nu poate deriva în nici un caz de la *fourchette* (furculiță), deci denumirea propusă de MC este incorectă.

⁸ Amintim doar: E. Boëda 1988, *Le concept Levallois et evaluation de son champ d'application*, în *L'Homme de*

Există pasaje care dau impresia folosirii unei bibliografii extrem de bogate, întrucât apar numeroase nume (vezi de exemplu, pag. 61, 67), dar la o citire mai atentă realizezi că s-a copiat dintr-o singură sursă (*Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 238-239, 462).

Nu există un vocabular explicativ, extrem de necesar într-o lucrare care are o parte destul de importantă privind tehnologia litică. Autorul nu explică faptul că tehnologia litică, fiind o creație a cercetării franceze, atunci când termenii nu pot fi traduși, trebuie păstrați cei originari. Vocabularul românesc de specialitate folosit de autor este în mare parte incorect: "troncături", "utilaje", "retușe ordinare", "front de gratoar", "tip femel" etc. Sunt introduse neologisme, ca de exemplu "a grata".

Ilustrația, deși este foarte bogată, de multe ori este sufocantă, întrucât sunt prezentate trei sau patru planșe pentru o singură exemplificare. Lipsește scara grafică și câteodată nu este indicată sursa. Dar, ceea ce ni se pare mai grav, este atunci când sursele sunt amestecate, pentru că se strecoară inadmisibil de multe greșeli.

După umila noastră părere, o asemenea întreprindere la care s-a angajat domnul Marin Cârciumar, presupune ani mulți de studiu, de temeinică cercetare bibliografică, de o bună cunoaștere a limbii franceze, de înțelegerea materialului litic, de propuneri privind crearea unui vocabular de specialitate etc.

Bibliografie

- Fr. Bordes 1947: Bordes Fr. *Étude comparative des différentes techniques de taille du silex et des roches dures*, în *L'Anthropologie* 51, 1-2, 1947, p. 1-29.
- Fr. Bordes 1961: Bordes Fr. *Typologie du Paléolithique ancien et moyen*. éd. Delmas, Bordeaux, 1961, vol. 1-2.
- M. Brézillon 1983: Brézillon M. *La dénomination des objets de pierre taillée. Matériaux pour un vocabulaire des préhistoriens de langue française*. IVe supplément à *Gallia Préhistoire*, CNRS, Paris, 1983.
- P.Y. Demars, P. Laurent 1989: Demars P.Y., Laurent P. *Types d'outils lithiques du Paléolithique Supérieur en Europe*, CNRS (*Cahiers du Quaternaire* nr. 14), Paris, 1989.
- H. Dibble 1987: Dibble H. *The interpretation of Middle Paleolithic scraper morphology*. în *American Antiquity* 52(1), 1987, p. 109-117.
- H. Dibble 1988: Dibble H. *Typological Aspects of Reduction and Intensity of Utilization of Lithic Resources in the French Mousterian*, în *Upper Pleistocene Prehistory of Western Eurasia*. Eds. H. Dibble și Montet-White, University Museum, University of Pennsylvania, 1988, p. 181-197.
- Dictionnaire de la Préhistoire*. A. Leroi-Gourhan (dir.), *Dictionnaire de la Préhistoire*, PUF, Paris, 1988.
- H. Martin 1931: Martin H. *La station aurignacienne de la Quina*, în *Bulletin de la Société Archéologique et historique de la Charente (1930)*, Angoulême, 1931.
- V. Mourre 1997: Mourre V. *Industries en quartz: Précisions terminologiques dans les domaines de la pétrographie et de la technologie*. Première table ronde: *L'exploitation du quartz au Paléolithique*. Aix-en-Provence, 18-19 avril 1996. în *Préhistoire Anthropologie Méditerranéennes*, 1997, tome 6, Université de Provence, p. 201-210.
- Al. Păunescu 1993: Păunescu Al. *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și Mezolitic*, București, 1993.
- N. Pigeot 1987: Pigeot N. *Magdaléniens d'Étiolles Économie de débitage et organisation sociale (l'unité d'habitation U5)*, XXV e supplément à *Gallia Préhistoire*, CNRS, Paris, 1987.
- D. de Sonneville-Bordes, B. Mortureux 1956: Sonneville-Bordes D. de, Mortureux B. *Outils aurignaciens nouveaux ou rares*, în *L'Anthropologie* 1956, 60, p. 574-578.

Néandertal, Actes du colloque international de Liège (4-7 déc. 1986), vol. 4, *La Technique*, Liège, p. 13-26; V. Mourre 1997, p. 201-210.

⁹ În loc de André Leroi-Gourhan 1992, *La Préhistoire dans le monde*, Paris, PUF, era corect José Garanger (dir.), 1992, *La Préhistoire dans le monde*, nouvelle édition de *La Préhistoire* d' André Leroi-Gourhan, Paris, PUF.

- D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956a: Sonneville-Bordes D. de, Perrot J. *Lexique typologique du Paléolithique Supérieur. Outillage lithique – IV Burins*. în *BSPF* 53, fasc. 7-8, 1956, p. 408-412.
- D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot 1956b: Sonneville-Bordes D. de, Perrot J. *Lexique typologique du Paléolithique Supérieur. Outillage lithique (suite et fin) – V Outillage à bord abattu – VI Pièces tronquées – VII Lames retouchées – VIII Pièces variées – IX Outillage lamellaire. Pointes aziliennes*, în *BSPF* 53, fasc. 9, 1956, p. 547-559.
- Y. Taborin *et alii* 1993-1994: Taborin Y., Pigeot N., Olive M., Averbouh A. *Initiation à la Préhistoire*, Université de Paris I, Panthéon-Sorbonne, Paris, 1993-1994.
- J. Tixier *et alii* 1980: Tixier J., Inizan M.-L., Roche H. *Préhistoire de la pierre taillée. I: Terminologie et Technologie*, CREP, Valbonne, 1980.

Marin Cârциumaru, **Peștera Cioarei Boroșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic**, Editura Macarie, Târgoviște, 2000; 226 pagini, 90 figuri, 28 tabele. **Recenzie.**

Adrian DOBOȘ*

Lucrarea care face obiectul acestor rânduri se dorește a fi încununarea unor cercetări începute cu aproape jumătate de secol în urmă într-o peșteră ce s-a dovedit a fi de mare interes științific. Consultând pagina de titlu, se observă că monografia beneficiază de contribuția a nu mai puțin de 20 de colaboratori. Demersul declarat este unul interdisciplinar, folosind informații din domenii variate (petrografie, sedimentologie, palinologie, paleontologie etc.), acestea urmând să completeze perspectiva arheologică, în scopul obținerii unei imagini cât mai complete a activității oamenilor paleolitici.

În *Prefață* (p. VII-VIII) se subliniază importanța sitului, de unde provine "colecția de material litic cea mai importantă până acum în așezările de peșteră din România". Făcând această observație, autorul se pare a ignorat în mod deliberat, sau poate nu e informat, că în peștera de la Baia de Fier a fost descoperit un număr de piese de circa nouă ori mai mare (Al. Păunescu 2000a, p. 280; idem 2000b, p. 315-323).

În capitolul I (p. 1-6), realizat de Maria Bitiri-Ciortescu și M. Cosac, este prezentat un *Istoric al cercetărilor paleolitice în Carpații Meridionali*, de-a lungul căruia sunt amintite cercetările geologice, paleontologice și arheologice din această zonă, începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea și până spre sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, cu accent pe activitatea lui C.S. Nicolăescu-Plopșor.

Capitolul II (p. 7-16), este realizat de M. Cârциumaru și Rodica Dincă și se intitulează *Mediul fizic și biologic*. Pe parcursul său sunt prezentate detaliat: cadrul geografic în care se plasează Peștera Cioarei, etapele de evoluție a reliefului în regiune, principalele tipuri petrografice întâlnite aici și caracteristicile climatice specifice zonei de contact între Carpații Meridionali și Subcarpații Olteniei.

Capitolul III (p. 17-23; autor M. Cârциumaru), prezintă cercetările efectuate în Peștera Cioarei, surprinzându-se mai multe etape: prima o reprezintă sondajul efectuat în 1954 de către C.S. Nicolăescu-Plopșor și C.N. Mateescu; a doua, "eșantionajul" realizat de M. Cârциumaru în 1973 pentru analize polinice; a treia, între 1979 și 1990 este caracterizată de o "cercetare intensivă și interdisciplinară a peșterii"; în fine, în cadrul celei de a patra etape (după 1994) peștera este transformată în șantier-școală, săpăturile fiind "efectuate în exclusivitate cu studenții". În mai multe rânduri este subliniată dificultatea săpăturilor în peșteră și atenția cu care acestea au fost făcute, mai ales în această ultimă etapă.

În ciuda invocatei atenții, se observă cu ușurință că planul peșterii, așa cum apare la fig. 8, p. 21, nu coincide cu cel prezentat în 1955 de către C.S. Nicolăescu-Plopșor și C.N. Mateescu (C.S. Nicolăescu-Plopșor, C.N. Mateescu 1955, p. 395), iar dimensiunile peșterii nu coincid cu dimensiunile prezentate în text¹. Situația este mai gravă în cazul fig. 9, p. 26 (*Profilul longitudinal al depozitului din peștera Cioarei*), unde nu se specifică dacă pereții diferitelor suprafețe care alcătuiesc respectivul profil sunt din partea de est sau de vest; prin compararea cu fig. 8, reies serioase nepotriviri între lungimile secțiunilor², nepotriviri care au la bază lipsa de coerență a scărilor folosite (fig.1). Urmărind aceeași fig. 8, am observat că S I/1954 a fost extinsă spre vest până la peretele peșterii, iar spre est mai mult decât S VI/1983 și S IX/1984 (care se află la sud și respectiv la nord de S I - fig. 1/b). În fig. 9, însă, S I apare ca fiind în același profil longitudinal cu S VI și S IX (fig. 1/a). În cazul S V/1982, după planul de la fig. 8, ambii pereți longitudinali au zone în care sunt întrerupte de peretele de calcar al peșterii, fără ca acest lucru să apară ilustrat în fig. 9.

În capitolul IV, realizat de către M. Cârциumaru (p. 25-37), este prezentată în detaliu succesiunea stratelor geologice, identificate în număr de 16 și notate, de jos în sus, cu litere de la A la P. Am urmărit grosimile acestora așa cum apar în fig. 9 (profilul longitudinal) și în fig. 10, p. 27 (profilul transversal), luând ca martor S IV, prezentă în ambele figuri; se observă neconcordanțe³ (fig. 2) care contrazic declarațiile privitoare la acuratețea metodelor de săpătură și înregistrare folosite.

* Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, Str. Henri Coandă nr. 11, sector 1, 71119, București.

¹ Acest lucru este observat și de Al. Păunescu 2000a, p. 280.

² Pentru a demonstra cele expuse, am adus cele două desene la aceeași scară.

³ Am adus fig. 9 și fig. 10 la aceeași scară.

Capitolul V este dedicat *Cercetărilor interdisciplinare*. În subcapitolul V.1. (p. 39-56, realizat de M. Cârциumaru, M. Șeclăman, Dana Cârциumaru), intitulat *Studiul petrografic al materialului litic și consideratii asupra resurselor de aprovizionare*, se face pentru început o *Privire generală asupra evoluției geologice a regiunii*, urmată de expunerea detaliată a tipurilor de rocă utilizată ca materie primă în paleoliticul mijlociu.

În tab. 1, p. 41 (*Compoziția mineralogică și tipul petrografic al materialului litic prezentat pe strate geologice și secțiuni*), numărul total de piese din granit alcali-feldspatic bogat în cuarț apare ca fiind 117, cu masa totală 3020 gr; în text, la p. 42, este menționat însă un număr de 74 de piese din aceeași materie primă, cu masa totală de 1990 gr. În același tabel, piesele din granit bogat în cuarț sunt în număr de 119, cu masa de 3262 gr, iar la p. 42 apar ca fiind 94, cu masa de 2750 gr; la fel, totalul de piese de cuarțolit ce reiese din tab.1 este de 349 (12806 gr), în vreme ce la p. 47 se întâlnesc 308 (9110 gr). Observând aceste inadvertențe, am căutat totuși să obțin rezultate identice din două locuri diferite. La fig. 60, p. 183 (*Graficul densității materialului litic în stratele geologice E, F, G, H, I, J*), este prezentat numărul de piese obținute din 11 tipuri de roci, despre care s-a observat că au fost folosite într-o proporție semnificativă; revenind la tab. 1, secțiunea *Număr și procente pe strate geologice*, am însumat piesele realizate din aceleași 11 tipuri de roci, dar am obținut noi rezultate neconcordante: în stratul E există atât 166 de astfel de piese (fig. 60), cât și 181 (tab. 1); în F, ele sunt 57 (fig.60) dar și 62 (tab.1); în G sunt 137 (fig. 60) dar și 125 (tab.1); cea mai mare diferență am constatat-o pentru nivelul H: 245 piese (fig. 60) față de 209 piese (tab. 1).

La descrierea petrografică a rocilor din care au fost realizate uneltele încadrate ca aparținând paleoliticului superior, la p. 51 se menționează că "în peștera Cioarei au fost descoperite **doar piese finite**⁴, iar numărul acestora a fost restrâns"; dat fiind numărul redus al acestora, nu a fost sacrificată "nici o piesă pentru efectuarea lamelor subțiri în vederea unui studiu micropaleontologic [?]". Pentru a afla ce se înțelege prin "utilaj finit" am consultat subcapitolul VII.1.c, în care se fac unele precizări de ordin metodologic și am aflat că reprezintă "segmentul din ansamblul suporturilor **care a suferit modificări morfologice secundare de tipul retușei** și se încadrează unei clase tipologice (ra cloare, vârfuri, piese denticulate sau *encoche*)" (p. 182). Urmărind acest raționament, neefectuarea secțiunilor subțiri nu poate fi justificată prin existența **doar** a uneltelor, de vreme ce primul nivel al locuirii aparținând paleoliticului superior are "6 unelte, **16 lame și lamele neretușate și o așchie**" (p. 141), iar cel de-al doilea, "8 unelte, **13 produse laminare brute și 6 așchii neretușate**" (p. 145)!

Mai menționez și problema originii celor două piese din obsidiană, în legătură cu care sunt emise două ipoteze: una, a provenienței din schimburi între zona nordului Olteniei și Oaș-Maramureș (înlăturată ca fiind puțin credibilă) și cea de a doua, "deloc neglijabilă", a transportului natural al acestei materii pe traseul Someș - Tisa - Dunăre, de unde ar fi fost adusă de grupuri din regiunea Porților de Fier până la Peștera Cioarei (p. 56). Este interesant de reținut această ultimă problemă și pentru discuția asupra materialului atribuit gravetianului (v. infra).

Subcapitolul V.2.a. (p. 56-64) este de fapt mai vechiul studiu al Elenei Terzea (1987) despre fauna fosilă descoperită la Peștera Cioarei. Am remarcat că cercetătoarea menționează existența a două instrumente de os, descoperite în nivelurile musteriene și care prezintă (după autoare) urme clare de utilizare (Elena Terzea 1987, p. 61); fotografiile acestor obiecte sunt ilustrate în respectivul articol (Elena Terzea 1987, fig. I/A-B), dar în monografie nu se pomenește nimic despre ele, cu toate că prezența lor aduce informații interesante despre comportamentul locuitorilor peșterii.

Subcapitolul V.2.b, *Rozătoarele din Peștera Cioarei-Boroșteni* (p. 64-68), este reproducerea unui studiu efectuat de J. Chalaine (1987). Deși numele acestuia este menționat la cuprinsul lucrării, articolul nu apare citat la lista bibliografică.

Analiza avifaunei fosile (V.2.c, p. 68-77) este realizată de către E. Kessler și Erika Gál; analiza faunei malacologice (V.2.d, p. 77-79) are ca autori pe M. Cârциumaru și Dana Cârциumaru; urmează o scurtă parte (V.2.e.) în care sunt prezentate foarte puținele macroresturi vegetale.

Subcapitolul V.2.f (p. 79-97), intitulat *Studiul palinologic. Elemente paleofloristice și paleoclimatice* este realizat de M. Cârциumaru și Dana Cârциumaru. Condițiile paleofitogeografice și paleoclimatice în care s-a depus fiecare strat sunt prezentate pe baza studiului palinologic, după care urmează corelarea acestora cu evoluția Pleistocenului superior european.

Îmi permit să amintesc faptul că folosirea analizelor de polen din peșteră pentru reconstituirea condițiilor climatice este destul de riscantă, pentru că sedimentul (și odată cu el și

⁴ Sublinierile cu aldine îmi aparțin.

polenul pe care îl conține) este deranjat prin diverse fenomene postdepoziționale, în cadrul cărora perturbările de natură antropică joacă un rol important (*Géologie de la Préhistoire: Méthodes, Techniques, Applications* 1987, p. 591-592, 604).

Aceste analize de polen provin în mare parte din așezări de peșteră (Boroșteni, Nandru, Băile Herculane și Ohaba-Ponor). Din păcate, în ultimii ani nu au fost publicate noi rezultate de această natură privind Pleistocenul superior. Extinderea vechilor rezultate la nivelul unui teritoriu ca cel al României este cel puțin discutabilă⁵; același lucru se poate spune și despre corelarea acestora cu date radiocarbon ce indică uneori mult peste 40000 BP⁶. Veridicitatea scării cronoclimatice propuse este la rândul ei contestată⁷; mai mult, chiar autorul se contrazice pe parcursul lucrării: la fig. 10, p. 27, subfaza climatică Nandru 4a apare mai recentă decât subfaza Nandru 4b, în vreme ce la fig. 23, p. 85 și fig. 24, p. 95 este invers.

Pe parcursul lucrării, datele 14C sunt greșit manipulate: de exemplu, la fig. 23, p. 85, în diagrama polinică sintetică a sedimentului din peșteră, se folosesc date BC obținute prin relația BC = BP – 1950⁸.

În subcapitolul V.3, *Analize granulometrice și ale materiei organice și CaCO₃ diseminat* (p. 97-100, autori M. Cârciumar, P. Vasilescu), la fig. 25, p. 98, apare diagrama unei secțiuni (de la nivelul P la B) prin sedimentul din peșteră, fără a se specifica însă din care suprafață provine respectiva secțiune.

Subcapitolul V.5. (p. 101-107, realizat de M. Cârciumar) prezintă datările cu radiocarbon efectuate asupra diferitelor materii organice descoperite în sedimentul din Peștera Cioarei. Pentru probele 5 (GrN-13002), 6 (GrN-13003) și 17 (GrN-15053) nu este specificată natura materiei asupra căreia s-au efectuat analizele. Deși în cazul unei probe cu același indicativ ar fi de așteptat să întâlnim aceeași valoare, la Peștera Cioarei lucrurile nu stau mereu așa: de exemplu, la p. 104, proba GrN-15051 indică 25900±120 BP; într-un articol anterior (M. Cârciumar, M. Otte, Roxana Dobrescu 1996, p. 404), aceeași probă arată 23950±120 BP, iar în altul (M. Cârciumar, Roxana Dobrescu 1997, p. 33, fig. 2) 21950±120 BC.

Capitolul VI (p. 109-177) este intitulat *Activitățile umane - cultura materială și spirituală* și începe cu scurte *Considerații generale asupra utilizării litic din paleoliticul mijlociu* (VI.1, p. 109-112). Textul este semnat de Marguerite Ulrix-Closset; în nota din subsolul paginii 109 se precizează că textul a fost tradus și "adaptat" din limba franceză de către M. Cârciumar. Verificând trimiterea bibliografică (M. Cârciumar, Marguerite Ulrix-Closset 1995) am constatat o simplă traducere a textului, fără nici o adaptare.

Prezentarea materialului litic mustertian (p. 112-139) o are ca autoare pe Marie-Hélène Moncel, care realizează o analiză detaliată din punct de vedere tehnico-tipologic. Textul prezentat în monografie este tradus de către M. Cârciumar (după cum se specifică la nota de la p. 112) după un articol ce nu apare citat⁹. Aici textul a fost în mare măsură "adaptat", deși nu se precizează acest lucru. Am constatat că traducerea are foarte multe inexactități, din care îmi permit să semnalez doar câteva (am trecut pe prima coloană textul în limba franceză cu analiza publicată în 2000, iar pe a doua textul tradus și "adaptat", după cum apare în monografie):

M. Cârciumar, Marie-Hélène Moncel, R. Cârciumar 2000:	M. Cârciumar 2000:
p. 204	p. 116
Le type de débitage à l'origine de ces éclats est	Tipul de debitaj practicat este ipotetic:

⁵ K. Honea 1986, p. 16; idem 1993 - la p. 67 se precizează: "cave sections do not lend themselves to constructing a general system of Quaternary stratigraphy".

⁶ Fr. Djindjian 2000, p. 311: "Il est difficile d'être convaincu de la fiabilité des dates 14C comprises entre 40000 BP et 52000 BP avec des écarts-types supérieurs de 1000 à 5000 ans".

⁷ Fr. Djindjian 2000, p. 311-312: "Cette courbe paléoclimatique est en contradiction avec les courbes connues pour l'Europe, obtenues à partir de carottes de calotte glaciaire, de carottes de lacs glaciaires et de carottes de mer Méditerranée".

⁸ Nona Palincaș 1997, p. 17-18, 21-23; la p. 18 autoarea precizează că: "anii radiocarbon *nu* sunt egali ca durată cu anii solari, și, de fapt, *nu* sunt ani propriu-ziși"; în măsura în care datele sunt prezentate BC, aceasta se poate face numai după calibrare, cu specificarea "cal. BC".

⁹ M. Cârciumar, Marie-Hélène Moncel, R. Cârciumar 2000, p. 185-237. Chiar dacă acest articol nu apăruse la data redactării monografiei, consider că ar fi trebuit citat ca fiind sub tipar.

<p>hypothétique en raison de la très bonne qualité de la matière première et peut être aussi bien Levallois que discoïde.</p>	<p>debitaj pe o suprafață de tip Levallois sau debitaj de tip discoidal cu un rezultat care dă iluzia de folosire a unui debitaj Levallois din cauza calității mai bune a materiei prime.</p>
<p>p. 209 Le galet de grès fait penser à un percuteur (110 mm de long).</p>	<p>p. 121 Unica piesă de gresie este un galet ovalar întreg de 110-80-45 mm. Câteva desprinderi profunde pe extremitatea cea mai strâmtă și urmele de percuție pe marginea opusă și laturi sunt făcute într-adevăr cu un percutor.</p>
<p>p. 216, 218 L'unique nucléus (50-55-40 mm) laisse voir la morphologie du galet originel, qui est à facettes. Sa base est très percutée (galet employé comme percuteur avant l'exploitation ou double usage du nucléus). Le débitage se déroule sur trois faces orthogonales avec des enlèvements alternants unipolaires ou entrecroisés débordants, apparemment selon les angles de frappe disponibles.</p>	<p>p. 127 Unicul nucleu (50-55-40 mm) lasă să se vadă morfologia galetului inițial. Debitajul cuprinde trei fețe octogonale cu desprinderi alternante unipolare sau încrucișate apar după unghiuri de lovire disponibile. Revărsarea este utilizată frecvent. Nucleul este abandonat cu unghiuri inapte ca urmare a debitajului, iar resturile ultimelor desprinderi sunt scurte și "réfléchis". Baza corticală este foarte percutată (percutor înaintea exploatării sau folosire dublă).</p>
<p>p. 219 Les deux nucléus sont une pièce bipyramidale à deux surfaces de débitage opposées (50-35-30 mm) et une pièce quadrangulaire à plusieurs surfaces de débitage orthogonales (70-60-40 mm).</p>	<p>p. 131 Doi nucleii sunt o piesă piramidală (50-35-50 mm) și o piesă în patru unghiuri (70-60-40 mm). Prima este exploatată pe două fețe, prin desprinderi profunde și centripete. A doua este gestionată pe mai multe planuri octogonale, este mai întins fiind exploatat prin desprinderi bipolare. Talia așchiilor extrase din acest nucleu este diversă și ultimele sunt "tranches" de nucleu obținute utilizând revărsarea ("le débordement"). Așchiile sunt scurte, cu spate bilateral, ca sigure ale seriei.</p>
<p>p. 224 Pour les autres couches de la séquence, sous-jacentes à E et sus-jacentes à J, des très petites incursions humaines au moment où le contexte climatique est plus froid, pourraient être une des explications de la présence de ces quelques pièces.</p>	<p>p. 132-133 Pentru celelalte strate ale secvenței, subiacente la stratul E și superioare stratului J, micile incursiuni umane sau intruziuni de piese pentru multiple rațiuni sunt luate în considerare.</p>
<p>p. 225 La rareté des traces de percussion ne permet pas de les attribuer tous avec certitude à des percuteurs. Une courte utilisation des galets sur des matériaux ne laissant pas des traces visibles ou des roches conservées comme réserves de matière première ne sont pas à exclure.</p>	<p>p. 134 Raritatea urmelor de percuție nu permite întotdeauna a le determina cu certitudine ca percutoare: utilizarea nu lasă urme, rezervă de materie primă?</p>
<p>p. 235-236 - Rareté mais présence des nucléus, parfois épuisés, concassés avant ou après le débitage, sans remontage</p>	<p>p. 139 - raritatea dar prezența nucleilor, adesea epuizați, zdrobiți înainte sau după debitaj</p>

<p>avec les éclats qui composent l'essentiel des séries: réserve de matière première, autre emploi?</p>	<p>(folosirea variată a galeților), fără remontaj cu așchiile: rezerva materiei prime, altă întrebuințare? Cîteva nuclee sunt din roci cu granulație fină, presupuși mai îndepărtați.</p>
<p>- Traitement identique des roches et mêmes objectifs de production (variabilité interne liée aux formes des galets).</p>	<p>- tratarea identică a rocilor și chiar obiectivele de producție (variabilitatea internă legată de formele galeților).</p>
<p>- Éclats variés issus de toutes les étapes d'un débitage dans la plupart des cas pour le quartzite et sans doute le quartz, roches les plus abondantes et locales (lieu de débitage?). Il y a eu cependant un tri et un apport d'éclats dans le site, car les nucléus ne correspondent pas aux éclats.</p>	<p>- așchii variate produse de toate etapele unui debitaj, în mai multe cazuri pentru cuarțit și fără îndoială pe cuarț, rocile cele mai abundente și locale (locul de debitaj?).</p>
<p>- Éclats sans cortex ou éclats à dos plus nombreux pour les roches à grains fins, qui ne peut s'expliquer par un mode de débitage différent. Il y a donc eu aussi une sélection d'éclats, mais plus poussée, et donc un débitage probable à l'extérieur de la cavité. Pourquoi apporter cependant quelques pièces corticales et nucléus?</p>	<p>- așchii fără cortex, mai numeroase pentru rocile cu granulație fină, care nu pot a se explica printr-un mod de debitaj diferit, deci trierea așchiilor chiar limitată; debitaj probabil în exteriorul cavității dar la ce distanță? Pentru ce aduceau câteva piese corticale și nucleei?</p>
<p>- Recherche en général d'éclats à dos et a long tranchant, de dimensions et formes variées.</p>	<p>- cercetarea așchiilor "a dos" și cu ascuțiș lung, dimensiuni și forme variate.</p>
<p>- Arrivée de quelques pièces retouchées ou brutes, en matériaux rares, paraissant relever d'une autre histoire que celle vécue par les trois grandes catégories de roches (origine beaucoup plus lointaine?).</p>	<p>- existența câtorva piese retușate sau brute pare a releva o altă istorie decât cea petrecută de cele trei mari categorii de roci (origine mult mai îndepărtată?).</p>
<p>- Présence occasionnelle de très petits éclats (résidus d'un petit débitage sur place ou apport volontaire de petits éclats?)</p>	<p>- prezența ocazională a așchiilor foarte mici (resturi de debitaj sau folosire?)</p>
<p>- Nombreuses pièces brisées lors du débitage, apportées et utilisées (retouches ou traces d'écrasement), faible exigence des tailleurs.</p>	<p>- numeroase piese sparte prin debitaj dar utilizate prin urmare (retușă sau urme de zdrobire) și aporturi dacă debitajul a avut loc în exterior (slaba exigență a cioplitorilor).</p>
<p>- Sélection différentielle des éclats selon les roches et les dimensions pour les quelques outils, au profit des roches à grains fins; absence de modification des contours des éclats par la retouche, les formes convenant en l'état; plus de retouches sur les grands éclats en roches à grains fins (usage plus poussé? ou pièces plus mobiles).</p>	<p>- selecția diferențiată a așchiilor după roci și dimensiuni pentru câteva utilaje, în favoarea rocilor cu granulație fină, absența modificării conturilor prin retușă, formele convenabile stării; mai retușate marile așchii din roci cu granulație fină (folosire mai îngrijită?)</p>
<p>- Matière première et de qualité diverse, pouvant être essentiellement locale. Le territoire minéral est donc restreint. Ce qui ne signifie pas nécessairement un faible mobilité des groupes mais des activités se contenant d'utiliser au mieux les roches des alentours avec une faible investissement, mais raisonnée et adaptée; usage du quartz et quartzite peut-être</p>	<p>- materie primă esențial locală, așadar teritoriu restrâns, slabă mobilitate sau, în timpul activității se mulțumeau a utiliza cel mai bine rocile din împrejurimi, cu o slabă investiție, dar rațional și adaptat; întrebuințarea cuarțului și cuarțitului poate în mod voluntar pentru duritatea sa, frecvența</p>

<p>volontairement pour sa dureté, sa fréquence et ses qualités intrinsèques pour certains travaux (pas que matériau local de substitution), en complément des roches homogènes et compactes de bonne qualité.</p>	<p>sa și calitățile sale intrinseci sau facilitatea sa în lucrările de măcelărie (după materialul local de substituție) au dus la completarea rocilor omogene și compacte de bună calitate.</p>
---	---

Pe lângă cele prezentate mai sus, doresc să mai semnalez faptul că în monografie, la p. 133-135, sub titlul *Frecvența diferitelor tipuri de roci* nu apare textul care în articolul amintit se intitulează *Fréquence des différentes catégories de roches* (M. Cârciumar, Marie-Hélène Moncel, R. Cârciumar 2000, p.224), ci acela de la paragraful *Comportements techniques et comparaison du traitement des différentes catégories de roches*.

Subcapitolul VI.3 (p. 140) se intitulează *Câteva considerații asupra materialului litic din Paleoliticul superior* și este realizat de M. Otte; într-o notă infrapaginală se specifică faptul că textul a fost tradus și "adaptat" de M. Cârciumar după un text în limba franceză (M. Cârciumar, M. Otte, Marguerite Ulrix-Closset 1995, p. 36). Într-adevăr, textul apare în articolul citat, dar în monografia de față este o simplă traducere, din nou "adaptarea" lipsind cu desăvârșire.

În spațiul dedicat analizării detaliate a materialului litic (VI.4, p. 141-148), ca autor figurează Roxana Dobrescu, textul fiind o reproducere a studiului realizat în 1997¹⁰.

Între subcapitolele VI.3 și VI.4 apar o serie de informații contradictorii, pe care îmi permit să le ilustrez mai jos. În primul rând, **gratoarul-burin** care apare la fig.55/1, p. 145, preluat după articolul din 1997 (M. Cârciumar, Roxana Dobrescu 1997, p. 52, fig. 12/1), este prezentat la fig. 52/5, p. 140 ca fiind **burin pe trunchiere**, în acord cu o lucrare anterioară (M. Cârciumar, M. Otte, Marguerite Ulrix-Closset 1995, p. 46, fig. 9/5). O piesă *à dos* este încadrată ca **vârf *à dos* curb** la fig. 52/6, p. 140 (la fel ca în M. Cârciumar, M. Otte, Marguerite Ulrix-Closset 1995: p. 46, fig. 9/6), apoi ca **lamelă *à dos*** la fig. 55/3, p.145 (la fel ca în M. Cârciumar, Roxana Dobrescu 1997, p. 52, fig. 12/3). De asemenea, la fig. 52/8, p.140, apare o așa-numită "piatră de amnar", a cărei insolită existență nu este discutată, nici în cadrul *Considerațiilor generale*, nici în paginile următoare.

La încadrarea culturală a unor piese, între fig. 52, p. 140 și paginile următoare (144-148), am remarcat mai multe nepotriviri; spre exemplu, piesa de la fig. 52/4 este prezentată ca aparținând paleoliticului superior, fără a se face alte precizări; trei pagini mai departe, la fig. 54/1, piesa este prezentată ca **aurignaciană** (după ce anterior – M. Cârciumar, M. Otte, Marguerite Ulrix-Closset 1995, p. 46, fig. 9/4 - fusese **gravetiană**); la fel, lama de la fig. 52/7 (unde apare ca aparținând doar paleoliticului superior), este **aurignaciană** la fig. 52/8, după ce anterior fusese, la rândul ei, **gravetiană** (M. Cârciumar, M. Otte, Marguerite Ulrix-Closset 1995, p. 46, fig. 9/7; menționez că aceeași observație am întâlnit-o și la Al. Păunescu 2000a, nota 28, p. 287). Consider că aceste probleme ar fi trebuit clarificate de către autor înaintea redactării monografiei deoarece, în situația de față, ele par să aparțină ambelor niveluri. Ar mai trebui aici menționate obiecțiile cu privire la proveniența stratigrafică a pieselor atribuite gravetianului, despre care unii autori consideră că ar putea proveni din nivelurile Starčevo (Al. Păunescu 2000a, p. 283; idem 2000b, p. 332).

În subcapitolul VI.5.a. (p. 148-155, autor M. Cârciumar) sunt analizate așa-numitele descoperiri de ocră din Peștera Cioarei, foarte numeroase în nivelurile musteriene. La p. 149 se precizează că "prin săpăturile arheologice s-a cules în mod sistematic și cu atenția cuvenită ocră **doar din secțiunile X-XIII**, mai ales după ce s-au descoperit primele recipiente care conservau evidente urme de culoare pe pereții lor". La tabelul 23, p. 152, însă, **probele 1, 2, 3 apar recoltate din S V, iar proba 5 din S VI**.

Tabelul 25 prezintă *Situația stratigrafică a eșantioanelor de ocră descoperite în secțiunile X-XIII*; pe lângă culoarea probei, adâncimea și stratul geologic de unde a fost prelevată, se menționează și masa fiecăreia. Însumând aceste mase, am obținut un total de 368.20 gr (din care 355.69 gr aparțin nivelurilor musteriene), rezultat în contradicție cu totalul de 375.34 gr (p. 149).

În tabelul 27 este arătată frecvența eșantioanelor și procente ale acestora în diferite straturi geologice ale secțiunilor X-XIII. De aici reiese că din stratul E au fost recoltate 30 de probe; confruntând cu tabelul 25, p. 152-154, se observă pentru stratul E un total de 28 probe (în care am inclus și două recoltate de la contactul E-F, pe care nu le voi mai socoti pentru stratul F). Pentru stratul F, tabelul 27 prezintă 6 probe, în contradicție cu tabelul 25, care indică 4 probe (din care una, la contactul F-G).

¹⁰ M. Cârciumar, Roxana Dobrescu 1997, p. 31-62. Deși apare drept co-autor la întreaga monografie, d-na Dobrescu mi-a comunicat că nu se consideră ca atare, întrucât nu a avut nici o contribuție la această lucrare.

Autorul presupune că așa-numitul ocru era folosit de către locuitorii sau vizitatorii peșterii pentru tatuajul facial și corporal. Faptul că mari cantități din această materie au fost descoperite în niveluri sterile a dus la concluzia că peștera era mereu vizitată, în cadrul unor manifestări magico-religioase, de către grupurile de vânători musteriieni. Pornind chiar de la constatarea că mare parte din respectivele probe provin din niveluri sterile, pare mult mai probabil să avem de-a face cu simple conglomerate de argilă (Al. Păunescu 2000a, p. 281).

În legătură cu "ocrul" este pusă descoperirea, în nivelurile musteriene, a mai multor așa-numite recipiente (*godets*), prezentate în subcapitolul VI.5.b (p. 155-162, autor M. Cârциumaru). Consider însă că prezentarea lor este făcută într-o manieră superficială, cu numeroase contradicții, așa cum reiese din confruntarea afirmațiilor din lucrare.

Pentru început, autorul face precizări legate de evaluarea acestor *godets*: "Principalii termeni utilizați în descrierea recipientelor de ocru sunt concentrați în fig. 1 [...]" (p. 155), dar la fig. 1 (care se află la p. 2) am constatat că este prezentată o hartă pe care sunt plasate câteva descoperiri paleolitice din România. Mai departe, "pentru a înlătura orice confuzie în măsurarea diverselor componente ale recipientelor, am ilustrat în fig. 2 toate componentele care au fost luate în calcul". Consultând fig. 2 în speranța că în sfârșit vor apărea lămuriri privitoare la *godets*, am constatat cu stupeoare că această figură (de la p. 8), prezintă harta morfografică a Subcarpaților Olteniei dintre Motru și Gilort. Presupunând strecurarea unor greșeli de tipar, am căutat de-a lungul întregii lucrări figurile promise, fără succes însă (singura figură din acest subcapitol este 57, p. 157, unde sunt prezentate opt astfel de recipiente). În continuare sunt date alte explicații "pentru o înțelegere și interpretare mai bună. Poate că ar trebui să spunem că un recipient de ocru este format **dintr-o parte activă** care corespunde la cuvetă sau concavitatea ce se individualizează pe avers **și de o parte pasivă** care este constituită din revers sau suportul său" (p. 156). Consultând clasificarea propusă de Sophie A. de Beaune¹¹ (1989), am aflat însă altceva; autoarea face distincția între ustensile active și pasive (Sophie A. de Beaune 1989, p. 30, tab.1), iar așa-numitele *godets à ocre*, recipientele și lămpile figurează la rubrica **ustensile pasive**; mai apoi, în tabelul care prezintă doar ustensilele pasive (Sophie A. de Beaune 1989, p. 31, tab. 2), pot fi întâlnite din nou respectivele categorii. Concluzia este că M. Cârциumaru interpretează greșit textul lui Sophie A. de Beaune, *godets* și recipientele **neavând nici o parte activă**, ele fiind **instrumente exclusiv pasive!**

La p. 155-162 sunt prezentate fișele fiecărui *godet* în parte, cu o scurtă descriere, cu precizarea adâncimii și stratului din care provin și a dimensiunilor. De aici rezultă că din stratul E provin recipientele nr. 1, 2, 3, 4, 6, 7 (deci în total 6), din stratul F provine recipientul nr. 5, iar din stratul J, cel cu nr. 8. Următoarele discuții (p. 162-164) contrazic datele prezentate. Astfel, cititorul este informat că un element ce conferă unitate recipientelor din Peștera Cioarei "este dimensiunea lor în general apropiată. **Patru dintre cele șase recipiente** au o lungime cuprinsă între 5.6-5.7 cm **iar celelalte trei** nu au o lungime mai mică de 3.5 cm" (p. 162). Mai departe, poate și mai importantă "este concentrarea lor cronologică, pentru că **cinci dintre recipiente au fost recuperate din același strat geologic, stratul E [...]**" (cf. supra); aceeași inexactitate se întâlnește și la p. 201.

În continuare se prezintă descoperiri considerate similare; am constatat însă că cele mai apropiate obiecte citate sunt tocmai cele din peștera cu picturi parietale de la Villars, Dordogne (Brigitte Delluc, G. Delluc 1974), unde au fost descoperite trei recipiente. Problemele de atribuire culturală a acestora se pun însă la nivel de perigordian târziu – magdalenian (Brigitte Delluc, G. Delluc 1974, p. 63-66), ceea ce adaugă distanței mari dintre cele două zone, și problema alăturării a două medii culturale total diferite.

În legătură cu originea antropică a acestor "*godets*" amintesc faptul că au fost formulate serioase obiecții (P. Diaconu 1990, p. 66; idem 1994, p. 189-190), considerându-se a fi urmarea acțiunii factorilor naturali, ele întâlnindu-se des în peșteri și purtând numele de speoteme sau speleoteme. Interesant de remarcat este faptul că într-un articol foarte recent, la care M. Cârциumaru este coautor se vorbește despre "*godets à ocre*, **simples coupelles naturelles** faites de calcite et imprégnées de colorants rouge" (M. Cârциumaru, Marie-Hélène Moncel, R. Cârциumaru 2000, p. 190).

O altă categorie de descoperiri spectaculoase este cea care atestă la Peștera Cioarei practicarea cultului craniilor de urs (subcapitolul VI.6, autor M. Cârциumaru). Pe parcursul mai multor pagini, cititorul este familiarizat cu diferite atestări ale acestuia, majoritatea argumentată cu bibliografie anterioară anului 1960, după care, la p. 171-174, sunt prezentate descoperirile din

¹¹ Menționez aici faptul că la lista bibliografică titlul articolului este greșit citat, el apărând ca: *Essai d'une classification typologique des godets et plaquettes utilisés au paléolithique* în loc de *Essai d'une classification typologique des galets et plaquettes utilisés au paléolithique*!

această peșteră. Este vorba de două crani de urs aflate sub o lespede, la contactul între nivelurile G și H. O vatră subțire, ce se află deasupra lepezii este datată 46050 ±1800/-1500 **BC** (GrN-15054), deși aceeași probă, cu același număr, apare la p. 105 ca 47900 ±1800/-1500 **BP** (v. discuția supra). În nivelul G, este menționat un craniu încadrat de "un vârf superb din cuarțit, un raclor, de asemenea din cuarțit și un nucleu din diorit" (p. 172). Analiza materialului litic din nivelul G (atât cea din lucrare, de la p. 121-123, cât și cea realizată de Marie-Hélène Moncel în M. Cârciumar, Marie-Hélène Moncel, R. Cârciumar 2000, p. 209-212) nu menționează nici un "vârf splendid" și nici un nucleu de diorit. Alte resturi osteologice apar după cum urmează: un craniu de urs asociat cu un femur și o vertebră în nivelul K, un craniu în nivelul N, iar în nivelul O un maxilar alături de urme de ocră, și un craniu asociat cu incisivi de urs.

Resturile de *Ursus spelaeus* sunt des întâlnite în depunerile de peșteră, prezența lor aici ținând în primul rând de preferința indivizilor speciei pentru respectivul ambient, iar problema existenței unui atare cult este dificil de demonstrat (*Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 788). O punere în discuție a "cultului craniilor" o face și A. Leroi-Gourhan (A. Leroi-Gourhan 1983, p. 161-163), care manifestă serioase rezerve în această direcție.

Subcapitolul VI.7 (p. 173-177, autori M. Cârciumar, Monica Sandu, R. Pavel, R. Cârciumar) este intitulat *Piese de podoabă din Paleoliticul superior*. La Peștera Cioarei au fost descoperite mai multe astfel de obiecte (trei în 1995¹² și patru în 1996¹³), asociate cu materialul litic atribuit gravetianului. În privința locului de proveniență al tuturor acestor piese au fost însă formulate obiecții (Al. Păunescu 2000a, p. 283).

Referindu-se la primele trei piese, autorii argumentează ideea că ele ar fi aparținut unui colier prin sublinierea existenței uzurii "spre partea orificiului în care frecarea a fost mai mare, în funcție de căderea fiecărei piese, determinată de centrul ei de greutate" (p. 174). Este greu de crezut că legarea unor asemenea piese prin fibre naturale sau piele ar fi lăsat urme vizibile, chiar dacă ar fi fost purtate de-a lungul a mai multe generații.

Problema descoperirilor similare mi se pare că este abordată pe spații prea întinse: Moldova de peste Prut, Polonia, Moravia, Slovacia, chiar Siberia! Analogii sunt realizate și cu piesele de la Mitoc și Țibrinu, deși chiar și cele două puncte, relativ mai apropiate, aparțin unor arii culturale diferite (Fr. Djindjian 2000, p. 311). În plus, motivul liniilor incizate paralele nu este ceva atât de deosebit încât, doar pe baza lui, să se poată atesta legături între comunități aflate la mare depărtare.

Capitolul VII (*Repartiția spațială a materialului litic musterman*, p. 179-197, autori M. Cârciumar, M. Anghelinu, D. Mărgărit, O. Cârștina, M. Cosac) începe cu precizarea unor principii metodologice, în cadrul cărora sunt reproduse definiții din *Dictionnaire de la Préhistoire*¹⁴, fără a se face trimiterea bibliografică.

Pe lângă definirea unor termeni, cum ar fi *ansamblu litic preliminar, utilaj finit, indice de densitate planimetrică*, socotesc necesară explicarea termenilor raclaj, grataj, raclare, gratare (termeni des întâlniți în lucrare); de asemenea, ar fi trebuit explicat principiul după care unghiul se măsoară în milimetri din moment ce, la p. 113, am întâlnit următoarea afirmație: "O așchie cu spatele cortical lateral și distal (**unghiul galetului de 50 mm lungime**) și un mic fragment de așchie zdrobită sunt din cuarț"¹⁵.

Capitolul VIII (p. 199-209, autori M. Cârciumar, M. Anghelinu, Rodica Dincă, M. Cosac) cuprinde o prezentare finală a sitului, cu încercarea de încadrare în context cultural. După sublinierea prezenței în mare a aceluși caracteristici pentru materialul litic musterman, se enunță expeditiv că "este posibilă afirmarea unui stil izocrestic [sic!]". În primul rând, folosirea sintagmei "stil izocrestic" este inadecvată deoarece, în accepțiunea lui J. Sackett, se poate vorbi despre **stil** atunci când dintre mai multe **variante isochrestice** este aleasă una, dictată în bună măsură de tradițiile grupului¹⁶. În măsura în care materialul litic ar fi fost abordat de pe această poziție, discuția ar fi

¹² M. Cârciumar, M. Otte, Roxana Dobrescu 1996, p. 403-415.

¹³ M. Cârciumar, Roxana Dobrescu 1997, p. 58-59.

¹⁴ *Dictionnaire de la Préhistoire*, p. 983-984.

¹⁵ Am verificat și dacă nu se face referire la un galet care să aibă lungimea de 50 mm, dar în nivelul B nu este amintit nici unul.

¹⁶ J. Sackett 1990, p. 33: "Style enters the picture when we see that the artisans of any given fraternity (or sorority) are aware of only a few, and often choose but one of the isochrestic options potentially available to them when performing any given task, and that the choices they make are largely dictated by the technological traditions within which they have been enculturated as members of the social groups that delineate their ethnicity".

trebuie să fie mult mai complexă și ar fi trebuit să țină cont și de observațiile făcute la respectiva teorie¹⁷.

La partea destinată încadrării Peșterii Cioarei în contextul musterianului din peșterile carpatice (p. 206-207), am constatat o prudență excesivă, în dezacord cu nonșalantele analogii realizate pentru așa-numitele *godets* sau pentru obiectele de podoabă.

La analiza similitudinilor cu musterianul *Charentien*, am constatat deficiențe în înțelegerea caracteristicilor acestuia. La p. 208 cititorul este informat că A. Turq a precizat "impecabil criteriile tehnice ale musterianului aquitan", dar din păcate prezentarea acestora în lucrare este departe de a fi impecabilă. Prima trăsătură enunțată, "locuiri ce par a corespunde unor etape de rigurozitate climatică", nu este un "criteriu tehnic"! Alte elemente specifice musterianului de tip Quina ar fi "tendința explicită către obținerea de suporturi **cu morfologie specială**, de obicei cu secțiune triunghiulară sau trapezoidală" și "transformarea intensivă a acestor suporturi, printr-o retușă scalariformă". Această tendință explicită se manifestă către obținerea de suporturi cu secțiune **asimetrică**¹⁸ și cu *dos*¹⁹.

Deși nu se menționează în lucrare, în cadrul musterianului Quina se întâlnesc numeroase obiecte din os care prezintă urme de folosire (A. Turq 1989, p. 254); astfel de obiecte, menționate de către Elena Terzea (cf. supra) au fost din nou ignorate.

Cu ocazia prezentării *Datelor generale despre locuirea din Paleoliticul Superior* (p. 208-209), al doilea nivel este, foarte pe scurt, atribuit "unui Gravetian clasic [care] și-ar putea găsi analogii în siturile gravetiene din Câmpia Panonică". Această încadrare este în contradicție cu ipoteza "deloc neglijabilă" formulată la p. 56, unde se preciza că obsidiana (deci și materialul din nivelul gravetian, cu care este asociată) putea fi adusă de populații provenind din regiunea Porților de Fier. Astfel, acest material aparține odată zonei influențate de populațiile din bazinul panonic (de care este legat și Oaşul), deși mai înainte acest lucru fusese considerat greu de crezut, din cauza distanței prea mari; apoi aparține zonei de influență mediteraneană, legată de Peștera Cioarei prin Porțile de Fier ("dovadă" cele două piese de obsidiană). Dacă adăugăm și curajoasele analogii stilistice pentru cele șapte obiecte de podoabă, se poate crede că acestea, alături de 27 de piese litice, reprezintă cheia înțelegerii unui gravetian uniform la nivel eurasiatic!

Rezumatul în limba franceză (p. 219-226) reproduce, în cea mai mare parte, finalul analizei materialului litic musterian realizat de Marie-Hélène Moncel²⁰. Așa-numitele *godets* sunt amintite doar în treacăt, deși unei descoperiri atât de spectaculoase i-ar fi trebuit acordate ceva mai multe rânduri pentru cititorul de limbă franceză. Alături de rezumat nu există o listă a figurilor în limba franceză.

În concluzie, avem în față o lucrare ce reprezintă în mare parte un colaj de articole, dintre care unele sunt scrise mult înainte de finalizarea săpăturilor și a "perfecționării" metodelor de recuperare a materialului din sediment; de asemenea, câteva dintre aceste articole nu apar citate, deși sunt folosite; informația este de multe ori incorect preluată. Confruntarea profilelor stratigrafice, a planului peșterii și a lungimii secțiunilor dau rezultate contradictorii, care ridică semne de întrebare asupra provenienței reale a fiecărui obiect; aceleași contradicții apar la prezentarea aproape a fiecărei probleme pe parcursul monografiei. Numărul total de piese litice musteriene rămâne un mister. Încadrările culturale sunt făcute prin analogii pe spații foarte întinse și uneori cu medii culturale diferite. În foarte multe locuri exprimarea lasă de dorit. Ilustrația este de foarte slabă calitate.

Din aceste motive, consider că problemele ridicate de Peștera Cioarei sunt departe de a fi rezolvate prin monografia de față.

¹⁷ vezi de exemplu discuția J. Sackett 1985, p. 154-159; Polly Wiessner 1985, p. 160-166.

¹⁸ A. Turq 1989, p. 248, fig.8; aici sunt prezentate mai multe tipuri de suporturi cu secțiuni triunghiulare, și se insistă pe faptul că cele asimetrice sunt mai frecvente, deoarece pot fi reamenajate de cele mai multe ori.

¹⁹ A. Turq 1989, p. 248: este urmărită cu precădere producerea de piese *à dos* pentru că au o mai mare suprafață de contact cu un potențial suport.

²⁰ M. Cărciumaru, Marie-Hélène Moncel, R. Cărciumaru 2000, p. 224-232; de remarcat că aici, sub titlul *Fréquence des différentes catégories de roches* apare chiar textul autoarei franceze, ceea ce nu s-a întâmplat la capitolul în care este analizat materialul litic musterian (cf. supra, p. 228).

Bibliografie:

- Sophie A. de Beaune 1989: de Beaune Sophie A. *Essai d'une classification typologique des galets et plaquettes utilisés au paléolithique*, în *Gallia Préhistoire* 31, 1989, p. 27-64.
- M. Cârciumar, M. Otte, Marguerite Ulrix-Closset 1995: Cârciumar M., Otte M., Ulrix-Closset Marguerite *Séquence pléistocène à la Peștera Cioarei (Grotte des Corbeaux à Borosțeni en Olténie)*, în *Préhistoire Européene* 7, 1995, p. 35-46.
- M. Cârciumar, Marguerite Ulrix-Closset 1995: Cârciumar M., Ulrix-Closset Marguerite *Paléoenvironnement et adaptation culturelle des Neanderthaliens de la grotte Cioarei à Borosțeni*, M. Otte (éd.), *Nature et Culture*, Colloque de Liège, ERAUL 68, 1995, p. 141-158.
- M. Cârciumar, M. Otte, Roxana Dobrescu 1996: Cârciumar M., Otte M., Dobrescu Roxana *Objets de parure découverts dans la Grotte Cioarei (Borosțeni, Dep. Gorj-Roumanie)*, în *Préhistoire Européene* 9, 1996, p. 403-415.
- M. Cârciumar, Roxana Dobrescu 1997: Cârciumar M., Dobrescu Roxana *Paleoliticul superior din Peștera Cioarei (Borosțeni)*, în *SCIVA* 48, 1997, 1, p. 31-62.
- M. Cârciumar, Marie-Hélène Moncel, R. Cârciumar 2000: Cârciumar M., Moncel Marie-Hélène, Cârciumar R. *Le paléolithique moyen de la grotte Cioarei-Borosțeni (commune de Peștișani, département de Gorj, Roumanie). Etude préliminaire de l'industrie lithique*, în *L'Anthropologie* 104, 2000, 2, p. 185-237.
- J. Chaline 1987: Chaline J. *Les rongeurs de la grotte Cioarei-Borosțeni (Nord de l'Olténie, Roumanie) et leur signification Dacia N.S.* 31, 1987, p. 131-134.
- Brigitte Delluc, G. Delluc 1974: Delluc Brigitte, Delluc G. *La grotte ornée de Villars (Dordogne)*, în *Gallia Préhistoire* 17, 1974, p. 1-67.
- P. Diaconu 1990: Diaconu P. *Despre o carte de artă preistorică cu probleme*, în *SCIV* 41, 1, 1990, p. 55-66.
- P. Diaconu 1994: Diaconu P. *Iarăși despre arta rupestră în România*, în *Recenzii și discuții arheologice*, Călărași, 1994, p. 183-200.
- Dictionnaire de la Préhistoire:* *Dictionnaire de la Préhistoire* - A.Leroi-Gourhan (dir.), *Dictionnaire de la Préhistoire*, PUF, Paris, 1988.
- Fr. Djindjian 2000: Djindjian Fr., M. Cârciumar – *Le Paléolithique en Roumanie. Compte rendu*, în *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 97, 2000, 2, p. 310-312.
- M. Girard 1987: Girard M., *Méthodes et techniques d'étude du contenu des sédiments*, în vol. *Géologie de la Préhistoire: Méthodes, Techniques, Applications*, (dir. J-C Miskovski), Paris, 1987, p. 587-617.
- K. Honea 1986: K. Honea, *Dating and Periodization Strategies of the Romanian Middle and Upper Palaeolithic. A Retrospective View and Assessment*, în *The Pleistocene Perspective*, Londra, vol. 1, 1986, p. 1-50.
- K. Honea 1993: Honea K. *Southeast Charentian Technocomplex in Romania: Borosțeni, Cioarei Cave, Gorj County; Radiometric Values*, în *Actes du XIIe Congrès International du Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Bratislava, 1993, p. 66-72.
- A. Leroi-Gourhan 1983: Leroi-Gourhan A., *Gestul și cuvântul*, București, 1983, vol. 1.
- C.S. Nicolăescu-Plopșor, C.N. Mateescu 1955: Nicolăescu-Plopșor C.S., Mateescu C.N., *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, în *SCIV* 6, 3-4, 1955, p. 391-409.
- Nona Palincaș 1997: Palincaș Nona *Câteva observații cu privire la utilizarea datelor radiocarbon*, în *SCIVA* 48, 1, 1997, p. 17-30.
- Al. Păunescu 2000a: Păunescu Al. *Peștera Cioarei de la Borosțeni (jud. Gorj): o peșteră mică, dar cu descoperiri de "excepție"*, în *Buletinul Muzeului "Teohari Antonescu" Giurgiu* 5-6, 2000, p. 279-292.
- Al. Păunescu 2000b: Păunescu Al. *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, sub tipar.
- J. Sackett 1985: Sackett J. *Style and ethnicity in the Kalahari: a reply to Wiessner*, în *American Antiquity* 50, 1, 1985, p. 154-159.

- J. Sackett 1990: Sackett J. *Style and ethnicity in archaeology: the case for isochrestism*, în vol. *The Uses of Style in Archaeology*, M.W. Conkey, Chr. A. Hastorf (eds.), New York, 1990, p. 32-43.
- Elena Terzea 1987: Terzea Elena, *La faune du Pléistocène supérieur de la grotte "Peștera Cioarei" de Borșteni (département de Gorj)*, în *Travaux de l'Institut de Spéléologie "Emile Racovita"* 26, 1987, p. 55-66.
- A. Turq 1989: Turq A. *Approche technologique et économique du faciès Moustérien de type Quina: étude préliminaire*, în *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 86, 1989, 8, p. 244-256.
- Polly Wiessner 1985: Wiessner Polly *Style or isochrestic variation? A reply to Sackett*, în *American Antiquity* 50, 1, 1985, p. 160-166.

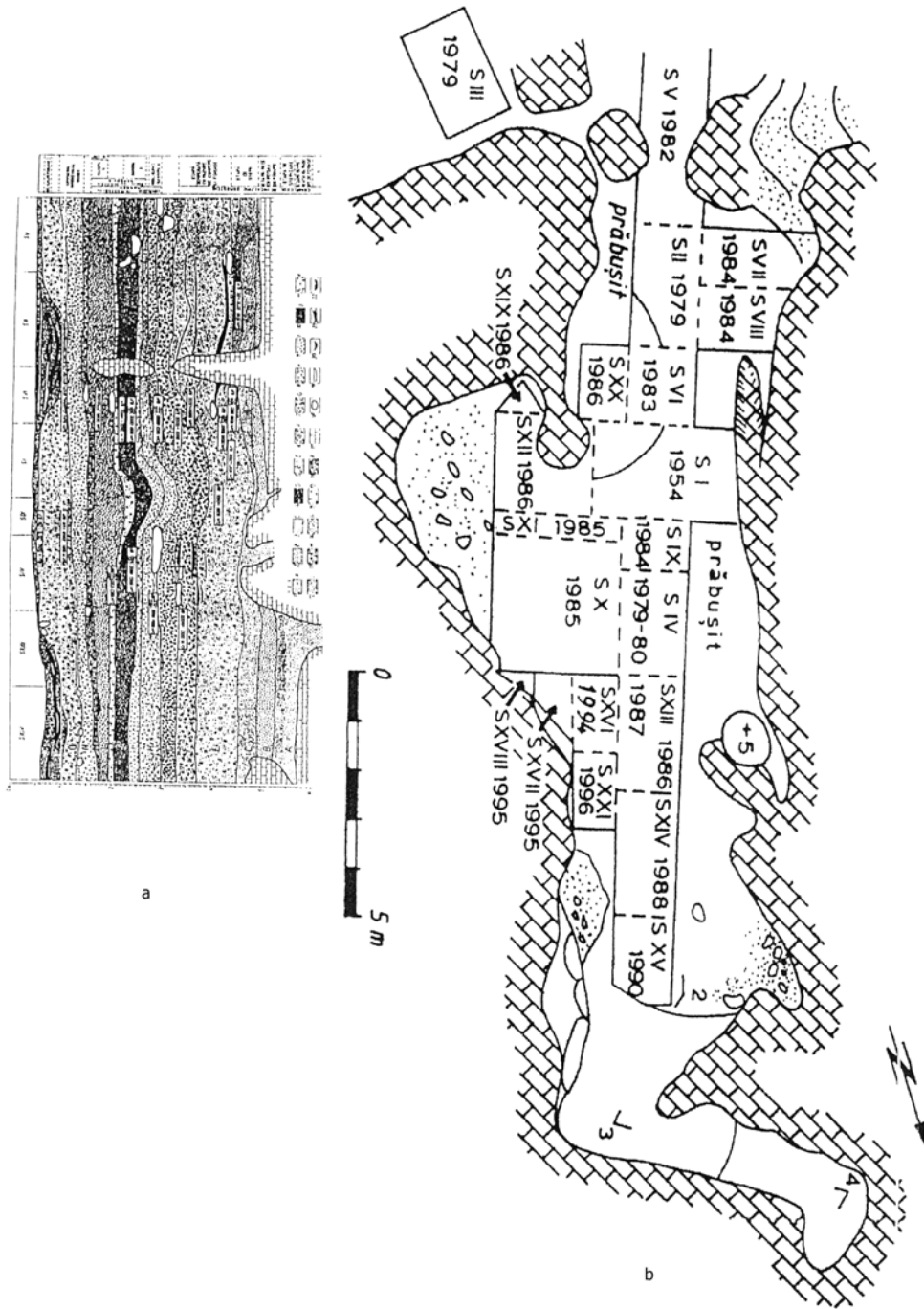

Fig. 1. a. Profilul longitudinal al sedimentului din Peștera Cioarei, cu ilustrarea lungimii secțiunilor pe care acesta le-a traversat (după M. Cârciumaru).

b. Planul Peșterii Cioarei cu amplasamentul secțiunilor (după M. Cârciumaru).

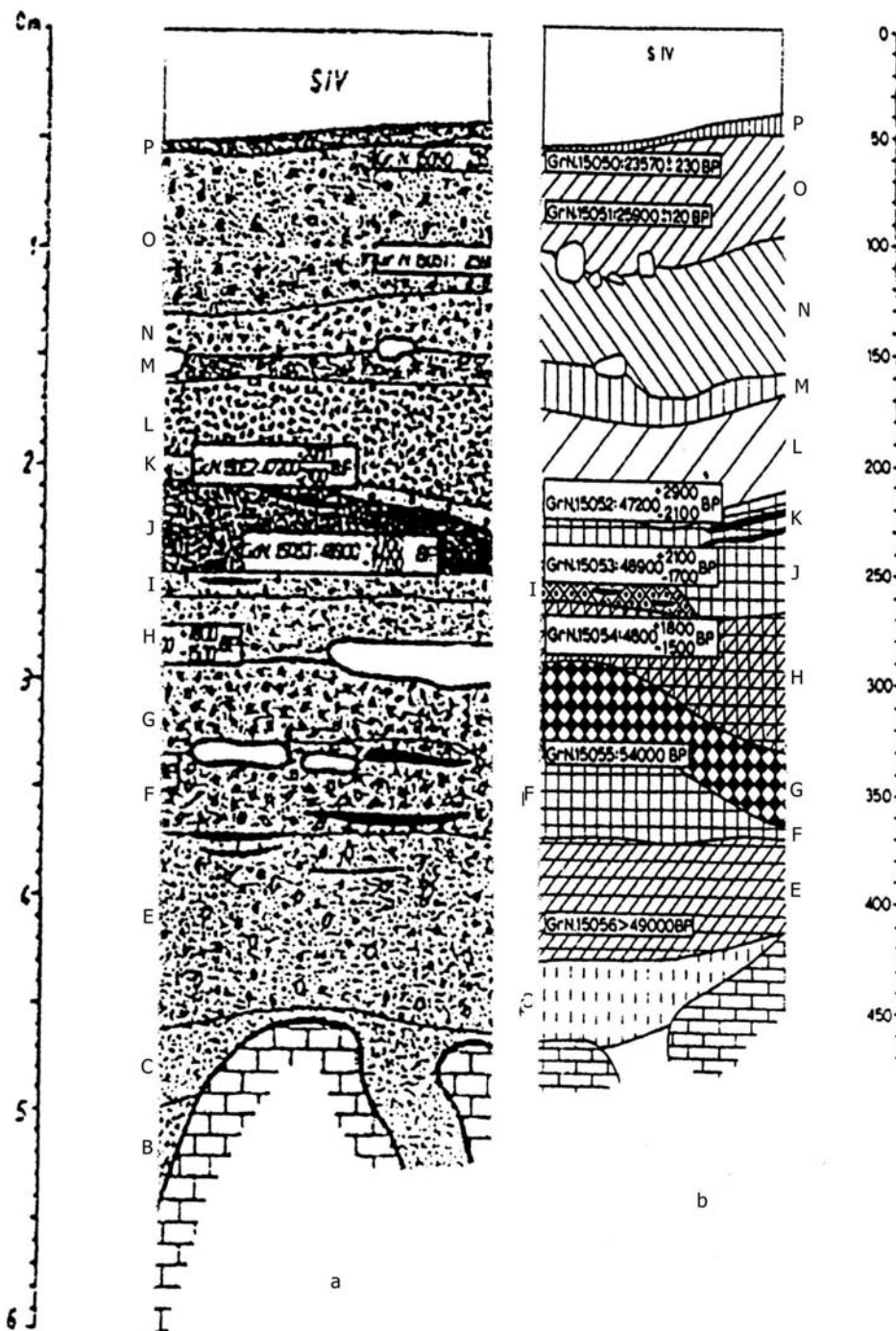
Calitatea slabă a imaginii se datorează autorului, M. Cârciumaru.

a. Profile longitudinale de sédiment du Cave de la Corneille, avec l'illustration des longueurs des sections (après M. Cârciumaru).

b. Le plan de Cave de la Corneille avec l'emplacement des sections (après M. Cârciumaru).

La mauvaise qualité de l'image appartient à l'auteur, M. Cârciumaru.

Fig. 2. a. S IV așa cum apare în profilul longitudinal al Peșterii Cioarei (după M. Cârциumaru).

b. S IV așa cum apare în profilul transversal al Peșterii Cioarei (după M. Cârциumaru). Calitatea slabă a imaginii se datorează autorului, M. Cârциumaru.

a. Le profile longitudinale de S IV du Cave de la Corneille (après M. Cârциumaru).

b. Le profile transversale de S IV du Cave de la Corneille (après M. Cârциumaru).

La mauvaise qualité de l'image appartient à l'auteur, M. Cârциumaru.